

HET
Nederlandsch Tooneel

—KRONIEK EN CRITIEK—

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

Uitgegeven onder leiding van het Hoofbestuur

HOOFDREDACTEUR MR. J. N. VAN HALL

~~~~~  
**Vierde Jaargang**

October 1874—April 1875.  
~~~~~

UTRECHT — J. L. BEIJERS

J A A R V E R S L A G

VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

OVER

1873/1874.

Een jaar, zoo al niet van schitterende resultaten, dan toch van leven en vooruitgang was voor het Tooneelverbond het jaar 1873/1874. Heeft het Hoofdbestuur, ondanks de teleurstellingen die het in vorige jaren moest ondervinden, moed gehouden en volhard in zijn streven, het ziet zich daar reeds aanvankelijk voor beloofd.

Allereerst vermelden wij de oprichting van eenige nieuwe afdeelingen en een daarmee gepaard gaand toenemend aantal leden. Twee nieuwe afdelingen ('s Gravenhage en Dordrecht) kwamen zich in den loop van het jaar bij de zes vroeger bestaande voegen, terwijl te Antwerpen, te Zwolle en te Gorinchem eerst dezer dagen afdeelingen werden opgericht.

De maatschappij telt op dit oogenblik — 1 October 1874 — 497 leden en donateurs, zijnde 173 leden meer dan op het eind van het vorig maatschappelijk jaar ¹⁾.

Is deze toenemende belangstelling een bemoedigend verschijnsel, verblijdender nog is hetgeen wij ten opzichte van de Tooneelschool te vermelden hebben.

1) Amsterdam	128 leden.	Gent	23 leden.
Leeuwarden	75 „	Deventer	13 „
's Gravenhage	57 „	Zwolle	12 „
Dordrecht	37 „ en 2 donateurs.	Antwerpen	10 „
Rotterdam	33 „ en 1 donateur.	Gorinchem	10 „
Utrecht	30 „ en 1 donateur.		

Bij het Hoofdbestuur ingeschreven 64 leden en 1 donateur.

Men herinnert zich, dat op de Algemeene Vergadering van het vorige jaar het Hoofdbestuur werd gemachtigd om met de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op de door haar voorgestelde grondslagen verder te onderhandelen en te trachten tot de oprichting eener Tooneelschool, op hoe kleine schaal dan ook, te geraken. Die onderhandelingen werden met een gelukkigen uitslag bekroond. Ons voorstel om den Heer J. H. Rennefeld, lid van het Bestuur der Amsterdamsche afdeeling, tot Directeur te benoemen en eene woning op de Prinsengracht bij de Reestraat voor de school te bestemmen, vond zoowel bij de bijzondere Commissie voor het Tooneel als bij het Hoofdbestuur der Maatschappij een gunstig onthaal. Het Hoofdbestuur van het Nut meende dan nu ook de som van *f* 2000, welke jaarlijks door deze Maatschappij voor de opleiding van tooneelkunstenaren wordt bestemd, ter beschikking van het Tooneelverbond te mogen stellen, onder voorwaarde dat de zorg voor die leerlingen, welke tot dusverre op kosten van het Nut werden onderwezen, door ons Verbond op zich wierd genomen.

Nadat de heer Rennefeld zijne benoeming tot Directeur had aangenomen en, in overleg met dezen, de noodige voorloopige regelingen waren getroffen, werd ook de Commissie van toezicht en beheer over de Tooneelschool definitief samengesteld. Die Commissie bestaat uit de Heeren Mr. G. van Tienhoven (Voorzitter), Dr. B. J. Stokvis (onder-Voorzitter), J. Elias Hacke (Secretaris-Penningmeester), H. J. Schimmel, H. de Veer, J. G. de Hoop Scheffer en H. Binger.

Het Reglement der Tooneelschool wordt thans door het Hoofdbestuur, in overleg met de Afdeelingsbesturen, vastgesteld en in den loop van November eerstkomende hopen wij de nieuwe Inrichting te kunnen openen.

Het tijdschrift bleef veler belangstelling ondervinden. De medewerking [was zelfs zoo groot dat de Redactie zich genoodzaakt zag voor dit jaar de aanvankelijk op 12 vel bepaalden omvang tot op ruim 19 vel uit te breiden. Te beginnen met den jaargang 1874/1875 zal het Tijdschrift 2 maal 's maands worden uitgegeven, en wel alleen gedurende het tooneelsaizoen. Door deze verandering in de wijze van uitgaaf, waarop reeds vroeger van meer dan eene zijde werd aangedrongen, zal ons orgaan, van

meer onmiddelijk nut kunnen zijn, zonder daarom, naar wij hopen, iets van zijn degelijkheid op te offeren.

De afdelingen hebben ook gedurende dit jaar in eigen kring de belangen van het Nederlandsch tooneel behartigd en bij de leden de belangstelling voor het Tooneelverbond trachten wakker te houden.

De Amsterdamsche afdeling nam o. a. twee belangrijke besluiten. Het eerste strekt om aan ieder lid dat zich daartoe aanmeldt een toegangskaart voor een der schouwburgen te verschaffen, onder voorwaarde dat hij een schriftelijk verslag van de door hem bijgewoonde voorstelling levere, welk verslag alsdan een punt van gemeenschappelijk onderhoud op de afdelingsvergadering zal kunnen uitmaken. Op hoogst verdienstelijke wijs is reeds door de HH. Rössing en Wijbrands aan dit besluit gevolg gegeven. Een tweede besluit had ten doel: 1° het benoemen eener Commissie van 5 leden belast met de taak om eenige tooneelstukken aan te wijzen, die door omwerking voor het hedendaagsch tooneel geschikt gemaakt kunnen worden; 2° de aangewezen en goedgekeurde stukken te doen omwerken om die daarna aan de tooneelbesturen ter opvoering aan te bieden.

Te Leeuwarden werd den 12^{den} Maart eene openbare vergadering gehouden met medewerking van Mevr. Kleine en van den heer Vrugtman. Deze vergadering slaagde uitmuntend en had de toetreding van een 30 tal nieuwe leden ten gevolge.

De Dordrechtsche afdeling heeft haar ontstaan te danken aan eene lezing over „Ons Tooneel en het Nederlandsch Tooneelverbond”, voor de leden der afdeling van de Hollandsche Maatschappij voor fraaie kunsten en wetenschappen door den heer A. C. Loffelt gehouden. De afdeling kon reeds in den afgelopen winter invloed uitoefenen op de keus der te Dordrecht door de Amsterdamsche en Rotterdamsche tooneelgezelschappen opgevoerde stukken; een paar malen gevoelde het Bestuur zich geroepen om de op te voeren stukken bijzonder aan te bevelen. Ook tot de bevordering van eene onafhankelijke tooneelcritiek trachtte de afdeling het hare bij te dragen. Men hoopt op dezen weg voort te gaan. Door een der bestuursleden is de vertaling van *Sheridan's Lastertongen* met het oog op het Nederlandsch tooneel herzien, en deze bewerking aan het tooneelgezelschap

onder directie van de HH. Albregt en van Ollefen ter opvoering toevertrouwd.

De eerst in Januari 1874 definitief geconstitueerde afdeeling 's Gravenhage — voor wier oprichting de heer Mr. A. Wm. Jacobson zich veel moeite heeft gegeven — heeft gedurende den korten tijd van haar bestaan reeds teekenen van opgewekt leven gegeven. Haar ledental klom dan ook spoedig tot 57. Onder toezicht van het afdeeliningsbestuur werd in April door het gezelschap van den Koninklijken Hollandschen schouwburg eene zorgvuldig voorbereide tooneelvoorstelling gegeven, bestaande uit eene *dramatische inleiding* voor deze gelegenheid vervaardigd door Mr. J. E. Banck en uit het blijspel *Wie niet sterk is moet slim zijn* naar het Engelsch van Goldsmith door Dr. M. P. Lindo. De uitslag van deze voorstelling, waarbij het bestuur van de Directie en de leden van het Haagsche gezelschap de grootste bereidwilligheid en de meeste medewerking ondervond, was, de Haagsche toestanden in aanmerking genomen, zeer bevredigend.

In de Rotterdamsche afdeeling — hoewel zij, schande genoeg, nog tot de kleinste behoort — schijnt wat meer leven te komen; o. a. heeft de afdeeling besloten om, naar de mate harer middelen, door geldelijke bijdragen mede te werken tot het toekennen van onderscheidingen aan de verdienstelijkste leerlingen der Tooneelschool.

Te Utrecht werden onder bescherming van het afdeeliningsbestuur door het gezelschap van de HH. Albregt en van Ollefen voor een zeer talrijk en uitgelezen publiek twee buitengewone voorstellingen gegeven, waarvoor *Rabagas* van Sardou en *Uitgaan* van Glanor waren gekozen.

De afdeeling Gent wijdde een paar harer bijeenkomsten aan het onderzoek van nieuwe oorspronkelijke stukken. De prijzen, welke deze afdeeling een vorig jaar besloot uit te loven voor den acteur en de actrice van den Gentschen schouwburg, welke het best de Nederlandsche taal zouden spreken, werden bij het lage peil waarop het gezelschap van dezen schouwburg onder de directie van den heer Daenens gezonken was, niet toegekend. Ook andere plannen, het doen geven van eene voorstelling door het Rotterdamsche tooneelgezelschap en door het Nationaal Tooneel van Antwerpen tijdens de Gentsche kermis, en het inrichten van een

prijskamp voor declamatie, moesten om verschillende redenen worden opgegeven.

Het jaar, dat wij ingaan, zal voor het Tooneelverbond een beslissend jaar zijn. De Tooneelschool — de eerste Nederlandsche Tooneelschool — gaat haar proeftijd te gemoet en wij ontveinzen ons de bezwaren en de moeilijkheden niet welke aan deze zaak verbonden zijn. Alleen de verwachting dat naast den zedelijken steun dien reeds velen ons schonken, de voor de instandhouding van deze inrichting zoo onmisbare financieele ondersteuning ons daarbij niet zal ontbreken, schonk ons den moed om dit gewichtige werk aan te vangen. Moge het jaar 1874/1875 die verwachting niet beschamen!

Namens het Hoofdbestuur :

Amsterdam

1 October 1874.

De Secretaris,

J. N. VAN HALL.

TOONEELKRONIEK.

Amsterdam, 1 Oktober 1874.

„Wij werken voor de toekomst” zei de voorzitter der amsterdamsche Afdeeling bij de vestiging van het Ned. Tooneelverbond.

Dat was een weldoordacht woord. Maar de arbeider ziet gaarne de vruchten van zijn werk. Aan die zucht tot oogenblikkelijke voldoening is het dan ook waarschijnlijk toe te schrijven, dat de bedoeling van dat woord niet door allen wordt geëerbiedigd. Immers, nu de oude, kreupele hengst, al sinds jaren voor de lijkkoeits onzer tooneelkunst gespannen, maar niet eventjes uit de hand is beslagen, om als een jeugdig krachtvol ros voor haar zegekar te dartelen, — nu begint men reeds ongeduldig te worden. Het vertrouwen in den geneesheer, die een uiterst langzaam herstel voorspiegelt, wordt zwakker en in stede van zich gelaten naar zijne uitspraak te schikken, hoopt men den lijder door huismiddeltjes wel wat op te kunnen knappen. Die zoogenaamde huismiddeltjes nu zijn de woekerplanten in den hof der artseneij-kunst. Daarom moet men er het schadelijke van pogen aan te toonen, opdat ze met kroon en wortel worden uitgeroeid.

Bij 't neerschrijven van dit aanloopje heb ik het oog op een ingezonden stuk in het *Algemeen Handelsblad* van laatstleden Augustus, waarin de steller den door velen gekoesterden wensch uitspreekt, dat het tusschen de beide eerste gezelschappen der hoofdstad tot een samensmelting moge komen. Dan toch zouden de beste krachten uit den lande vereenigd zijn en een dragelijk geheel verkregen worden. Dit is in korte trekken de zin van het betoog, dat oppervlakkig heel aardig klinkt, maar niettemin voor gegronde bestrijding vatbaar is.

De groote fout der nederlandsche tooneelspeelkunst wordt door Von Hellwald volgenderwijze zeer juist gekarakteriseerd: „*Das Allergewöhnlichste und Unbedeutendste wird bei den holländischen Schauspielern mit einem Affect gesprochen, der nach unserm Gefühle selbst bei ernstest Rollen ins Komische übergeht; hiernach bleibt kaum noch ein Masstab für das Pathos im Trauerspiel übrig, und alle Natürlichkeit des Spiels vermag nicht diese Unnatürlichkeit der Sprache aufzuwiegen.*”

Die uitspraak is op beide onderwerpelijke gezelschappen van toepassing, maar volstrekt niet in gelijke mate. Terwijl de Vereenigde Tooneelisten halsstarrig dit oordeel van den duitscher wraken of liever het door hem gevelde vonnis als hun glansrijkste vrijspraak beschouwen, openbaart zich bij het gezelschap van Albregt en Van Ollefen een lofwaardig streven, om ten dezen opzichte van de wenken der kritiek partij te trekken. Dit is zoo waar, dat iemand, die niet het minste begrip van tooneelspeelen heeft, maar op de klok kan zien, ruimschoots gelegenheid heeft, er zich van te overtuigen. Hetzelfde stuk toch, waarmede eerstgenoemden hun toeschouwers van achten tot twaalven bezig houden, is bij de laatsten een uur vroeger afgespeeld. De betere inrichting van het tooneel brengt daar voorzeker het hare toe bij, maar dit bedraagt toch niet zoo veel, dat de vergelijking hare waarde verliest.

Doch er is meer. Ik beweerde reeds zoeven, dat de Vereenigde Tooneelisten juist in hetgeen ik met Von Hellwald afkeer hun steunpunt zoeken. En verreweg het grootste gedeelte onzer schouwburgbezoekers schaaft zich dankbaar aan hunne zijde. Zeg eens, dat bijv. de heer Veltman u niet bevalt, omdat ge zijne bewegingen hoekig, zijn voordracht gekunsteld vindt, — men zou u lachend den rug toedraaien. Zeg eens, dat ge 't ongepast acht, wanneer hij in Mosenthal's *Duweke* als koning Kristiaan een paar maal op een tafel gaat zitten, — men zal er u op wijzen, hoe zeer daaruit blijkt, dat hij zich ten tooneele op zijn gemak bevindt. Op zijn „gemak,” — volkomen waar! Vertel eens, dat ge mevrouw Ellenberger nog nooit drie regels achtereen op natuurlijken toon hebt hooren spreken, men zal u antwoorden dat zij daarvoor tooneelspeelster is. Ik ben er zelf getuige van geweest, dat men van den heer Van Ollefen, die zich in Kellers *Blauwe Lint* overtroffen

heeft, in de koffiekamer zeide: „Is dat nu kunst? Die man spreekt net als jij en ik. Als dat tooneelspelen moet verbeelden, begrijp ik er niets meer van!” En de man, die dat zeide, gaf door de plaats, waar hij het zeide, nog blijk van onpartijdigheid, want de aanhangers der Vereenigde Tooneelsten laten den stadsschouwburg anders links liggen.

Reeds hieruit blijkt dus, dat er in de Amstelstraat wat anders te zien is dan op het Leidscheplein en daarom juist is het gevaarlijk die beide richtingen te vereenigen.

Zoolang de meerderheid der toeschouwers, gelijk ten onzent het geval is, behagen schept in dat treurspelachtige loopen en spreken en de minderheid, het meer ontwikkeld gedeelte, 't ongepast keurt om den speler, die zich van die verouderde manier poogt los te maken, door merkbare teekenen van bijval aan te moedigen, moet men de vertegenwoordigers van die beide richtingen niet naast elkander zetten. Het is voor mijnheer A., die eenvoud betracht, toch hoogst onaangenaam, mijnheer B. altijd te hooren toejuichen, omdat die geweld pleegt, terwijl hij zelf, ja, geduld wordt, doch meer ook niet. En daar de tooneelist meer dan eenig ander kunstenaar de gunst van zijn publiek behoeft, om zich bij slot van zaken niet geheel naar den achtergrond verdrongen te zien, zou de natuur ook hier sterker blijken te zijn dan de leer; te eer nog daar het middel om zich insgelijks klappende en trappende aanhangers te verwerven machting goedkoop is zoolang elke valsche noot in 't ongeoeffend oorder menigte zulk een betooverenden weerklank vindt.

Nu is het een feit, dat het gezelschap van Albregt en Van Ollefen door het verlies der heeren Haspels, Legras en Van Zuylen aanmerkelijk zwakker is geworden in vergelijking met dat der heeren Stumpff en Veltman. En het innerlijk gehalte van het eerste weegt natuurlijk niet op tegen de getalsterkte van het laatste, waar het de bezetting van een personenrijk stuk betreft. Menig verdienstelijk werk zal misschien in den loop van den winter moeten blijven liggen, omdat er geen vertooners genoeg aanwezig zijn.

Indien we dat nu onplezierig vinden, moeten we niet vergeten, dat het ons verdiende loon is. Jaren lang hebben we onze tooneelmuze aan haar lot overgelaten en nu zij, evenals alle verwaarloosde meisjes, kwade eigenschappen, slechte manieren blijkt te

bezitten en wel juist op het oogenblik, dat we haar een genadig knikje, een vriendelijk glimlachje of een hartelijk woord willen toewerpen, nu zouden we verlangen, dat zij in eens wel opgevoed, krachtvol en liefdallig voor ons stond? In trouwe, 't is wel wat veel gevergd.

Wie weet, intusschen, hoe spoedig de tijd rozen zal baren. Bij geruchte verneem ik althans, dat ons stadsschouwburgbestuur in onderhandeling staat met een drietal personen, die hun tegenwoordigen werkkring voor het tooneel willen verwisselen. Indien dat gerucht zich bevestigt, zou men alweer een schrede verder zijn. Maar daarenboven zullen over drie jaar de eerste kweekelingen der in November te openen tooneelschool afgeleverd kunnen worden tot aanvulling der gedunde gelederen. Het is wel wat gewaagd, zich nu reeds iets te beloven van eene instelling, die nog niet bestaat — persoonlijk stel ik er mij zelfs weinig heil van voor — maar men kan toch wel aannemen, dat zij iets zal voortbrengen, en dat weinige krijgt meer beteekenis naarmate de behoefte grooter blijkt.

Ons tooneel heeft vooral behoefte aan jonge lieden met eene eigen gevestigde overtuiging, met een zelfstandig oordeel; jeugdige, frissche krachten, die, vreemd aan de oude sleur, niet in 't gareel loopen van de aartsvijandin onzer tooneelkunst: de overlevering, wel te verstaan die door den tijd vervalschte overlevering van hikken en snikken, galmen en talmen.

Dit brengt ons van zelf op de gewone klacht, dat de tooneelspelers ten onzent uit eene te weinig ontwikkelde klasse der maatschappij voortspruiten. Het kan misschien zijn nut hebben, eens vluchtig na te gaan waarin de vermoedelijke aanleiding daartoe moet gezocht worden.

Slechte bezoldiging kan niet als reden gelden. Eene jaarwedde tusschen de twee en vijf duizend gulden, zooals onze eerste spelers genieten, is volstrekt niet te versmaden en stijgt in waarde wanneer men haar vergelijkt met de baten van andere betrekkingen, die tevens veel minder onafhankelijk zijn. Menigeen zit voor eenige honderden guldens 's jaars dag in, dag uit, van 's morgens tot 's avonds op de kantoorstuk gekluisterd, om zijn geest te dooden door het werktuigelijk overboeken van postjes en het bij elkander tellen van cijfers.

Hoe veel voordeeliger, maar vooral, hoe veel aanlokkelijker

is het dan niet, op het tooneel, in kernachtige bewoordingen, de tolk te zijn van gezonde denkbeelden? Er moet dus wel een gewichtige reden zijn, dat die eervolle loopbaan zoo weinigen tegenlacht, hen terughoudt althans om haar te verkiezen boven een meer bescheiden en vaak vervelende taak. En die is er ook. Waarom het verbloemd?

Te recht of ten onrechte — ik acht mij niet geroepen dit hier te beoordeelen — staat het tooneel ten onzent in een kwaden reuk. Ja, denzelfden speler, dien men op zijn terrein van harte waardeert, draait men op straat den rug toe. Hoe goed men hem kent in dien besloten kring, welken men schouwburg heet, zoodra hij zich in 't dagelijksch leven vertoont, is men zijn naam vergeten. Dit werkt in dubbele mate nadeelig. In de eerste plaats schrikt het velen af zich aan de kunst te wijden en ten tweede beneemt het hem, die zich al boven dat vooroordeel verhief, de gelegenheid om zich door den omgang met beschaafde lieden verder te ontwikkelen. Geen zedelijke band bindt hem op die wijze aan de buitenwereld. Hij verwerft zich verkeerde vrienden en slijt den tijd, dien hij in tegenovergesteld geval zeker nuttig zou besteden, in het koffiehuis.

De tooneelist behoeft vooral zedelijke verheffing. Het wordt inderdaad tijd, dat men hief eens ernstig aan ga denken. Het kwaad is, mijns inziens, slechts langs éénen weg te verhelpen. Zelfs al wist een welsprekende tong al onze tooneelisten vrij te pleiten van den blaam, die, verdiend of onverdiend, hun aanleeft, het zou weinig baten zoolang het tooneel een wereld op zichzelf blijft uitmaken. Dit zal ongetwijfeld niet veranderen voordat die in ongewoon licht verschijnende personengroep langzamerhand een geheel zuiverings-proces ondergaat door er gedurig nieuwe bestanddeelen in op te nemen.

Een klein gezelschap nu, als van de heeren Albregt en Van Ollefen, dat zich beijvert om den goeden weg in te slaan, biedt daartoe de geschiktste gelegenheid. De jeugdige kunstenaar, die met zijne natuurlijke, door kunst en oefening meer gepolijste middelen voor 't voetlicht verschijnt, zal daar geestverwanten ontmoeten, in wier midden hij zich beter tehuis gevoelt dan onder hen, die den gewonen mensch afleggen zoodra zij de kleedkamer verlaten. Bij een klein gezelschap ook, waar veel werk door

weinig verricht moet worden, is de nieuweling al aanstonds in staat om te toonen of zijn aanleg gelijken tred houdt met zijne toewijding.

Bij een volledig gezelschap is dat natuurlijk niet het geval. En het is juist deze omstandigheid, die al weder velen afschrikt. De beginner loopt er jaren, hunkerende, mee voor spek en boonen. Hij verliest op die wijze den zedelijken moed, dien hij zoo zeer behoeft om zich te blijven verheffen boven de talrijke teleurstellingen, welke het kunstenaarsleven toch reeds oplevert. Optredende in rolletjes, waar met den besten wil en het meeste talent weinig of niets van te maken is, blijft hij onopgemerkt en mist, wat het ergsté is, de gelegenheid om zich te bekwamen. Het veel en alles spelen vormt den jongen kunstenaar. Ik geloof dus veilig te mogen beweren, dat de getalzwakte des gezelschaps van onzen eersten schouwburg een gelukkige omwenteling kan te weeg brengen in den bedroevenden staat der nederlandsche tooneel-speelkunst.

Geen vereeniging derhalve van twee tegenstrijdige richtingen, wier zelfstandige mededinging wederzijds een prikkel tot krachtsinspanning is; doch wier samenkoppeling slechts naijver kan verwekken, waarbij de kunst en hare welmeenende voorstanders de lijdende partij worden.

Tot heden heeft de ondervinding daarenboven geleerd, dat beide zeer goed naast elkander kunnen bestaan en de welvaart der eene volstrekt niet den ondergang van de andere meëbrengt. Den Vereenigden Tooneelisten ontbreekt het niet aan veelzijdige waardeering. En indien het waar is, dat zij dezen winter eene proeve zullen nemen met stukken van meer degelijk allooi, waarmede inderdaad reeds een aanvang is gemaakt, hebben zij recht op de erkentelijkheid ook van hen, die zich niet bij hun onvoorwaardelijke bewonderaars rangschikken.

Intusschen zie de kritiek niet lijdzaam toe. Het toongevend publiek, dat zijn zegel hecht aan eene bedenkelijke opvatting der kunst, moeten de oogen geopend worden. Aanhoudend wijzen op de zelfde fouten en er het verkeerde van aantoonen, is een der krachtigste middelen om tot beteren toestand te geraken, omdat niet de tooneelist, maar zijn toeschouwer de hoofdschuldige is. De vraag regelt hier het aanbod. Zoodra de toeschouwers

andere eischen beginnen te stellen, zal de tooneelist ander werk leveren. Hij is kind zijns tijds; van dien grooten meester moet ook de genezing komen. Evenmin als men stelselmatig nieuwe tooneelistjes kan aanfokken, kan men de ouderen, die met hunne deugden en gebreken zijn saamgegroeid, een verjongingskuur doen ondergaan. Men moet de ouden dus nemen zooals zij zijn, maar voor de jongeren al de gemakken pogen te verkrijgen, die hunner ontwikkeling bevorderlijk kunnen zijn.

Uit dat oogpunt verheug ik mij hartelijk over de vele open plaatsen aan onzen stadsschouwburg; over de veertiendaagsche uitgave der „*Kroniek en Critiek*,” zoodat hare wenken voortaan geen mosterd na den maaltijd meer zullen zijn, en ten slotte over de opening „der” tooneelschool. Na afloop van den driejarigen leergang, misschien reeds vroeger, zullen hare stichters, „naar mijn bescheiden meening,” de ervaring hebben opgedaan, dat zij, op die leest geschoeid, niet aan de verwachting beantwoordt; maar uitstekend dienst kan doen als inrichting voor voortgezet lager tooneelonderwijs. Het tooneel zelf blijft de hoogeschool. Er moet echter eene instelling zijn, die den jeugdigen kunstenaar de hulpmiddelen verschaft, welke hem eene meer nauwgezette en breedere opvatting zijner taak mogelijk maken. Zij moet hem kosteloos, liever nog tegen eene kleine vergoeding, de gelegenheid schenken tot geestbeschaving, opdat hij, door uitbreiding zijner kennis, achting verwerve voor zijn persoon en zijn beroep.

MARTIN KALFF.

Utrecht, September 1874.

**Buiten en Binnen. — Driessens aan de deur. — Lucie Didier. —
Een tour de force. — Catharina Beersmans. — Driessens
op de planken. — Kostbare steenen, maar....**

Buiten is het een heerlijke Septemberavond. Binnen, in het povere gebouwtje dat Utrecht zijn Schouwburg mag noemen, is de atmosfeer alles behalve verkwikkelijk en de onaangename stemming wordt voor den binnentredende nog verhoogd, wanneer

hij den 1sten rang bijna leeg en de overige rangen (met uitzondering van beneden-loge en parquet) slecht bezet ziet. Het is den Directeur van *het Nationaal tooneel van Antwerpen*, dat dezen avond (den 7^{den} September) eene voorstelling geeft, het is Victor Driessens, die als ware hij de ondernemer van een kermistent aan den ingang de binnentredenden zit op te nemen, aan te zien dat hij op meer „volk” had gerekend en over de schrale opkomst bitter weinig tevreden is.

Het programma bestaat uit: *Lucie Didier of een noodlottige wissel*, „groot beroemd tooneelspel in 3 bedrijven,” en het bekende stukje *Ik inviteer mijn Kolonel*. Beide, het een een somber melo-drama, het ander een jolige klucht staan, als *tooneelspel* op het affiche vermeld. De schrijvers zijn gemakshalve niet genoemd. De „grootheid” en „beroemdheid”, die aan het drama worden toegeschreven, schijnen het deel niet te zijn van den schrijver.

Over het drama slechts een enkel woord. Wanneer men weet dat de heldin, om de eer van haar man te redden (naar het heet), haar eigen eer te grabbelen gooit en het slachtoffer wordt van een tooneelverleider zóó schurkachtig en zóó laf als ooit op de planken geduld werd; dat in dit drama geen enkel karakter voorkomt, waarvoor men waarachtige sympathie of eenig medelijden kan gevoelen — dan is alles gezegd. Bij het gezelschap onder Driessens moet men op zulke stukken voorbereid zijn. Wil men eenig genot smaken bij dergelijke voorstellingen dan moet men, hoe moeilijk het ook valle, stuk en opvoering van elkander weten te scheiden. Ik heb dien *tour de force* trachten te volvoeren, en het is mij hoop ik gelukt het werkelijke talent van Catharina Beersmans te abstraheeren van het armzalig tooneelproduct waarin het zich ten toon spreidde.

De tengere, ietwat gebogen gestalte van de Zuid Nederlandsche tooneelspeelster, haar niet zeer krachtig, eenigzins gebarsten orgaan, zijn alles behalve in haar voordeel. Dat zij niettemin een machtigen indruk maakt, toont dat wij hier wel degelijk te doen hebben met eene kunstnares van geboorte. Het is voornamelijk door hare dictie dat Mej. Beersmans uitmunt. Zuiver gevoel en goede smaak, een zekere natuurlijke distinctie staan haar daarbij ter zijde, en het mag tot haar eer worden gezegd dat zij

zich maar zelden tot overdrijving laat verleiden, waartoe de rollen waarin zij optreedt allicht aanleiding zouden geven. De declamatie is blijkbaar haar hoofdstudie geweest, de plastische studiën schijnen daarbij op den achtergrond te zijn geraakt; houding en standen toch zijn vaak gebrekkig of worden geheel verwaarloosd. Mej. Beersmans is nog jong genoeg om haar onmiskienbaar talent ook op dit gedeelte van de tooneelspeelkunst ernstig te oefenen. Kunnen doelmatig aangewende studiën aan haar orgaan, waarvan zij den doffen, schorren klank soms op aangrijpende wijze weet te gebruiken, meer volheid en ronding geven, dan zal de indruk van haar spel zeker nog grooter zijn. Wie weet of zij dan ook niet die ziekelijke tooneelproducten, waaraan zij tot heden haar gaven verspilt, zal verwisselen voor het degelijke, gezonde drama en de moderne comédie! Ik hoop het van harte.

In het niet onaardige, vlug gespeelde nastukje was **Victor Driessens** in zijn *fort*. Zijn natuurlijk, geestig, boeiend spel, ditmaal niet, als zoo vaak het geval is, door overdrijving of smakelooze buitensporigheden ontsierd, was kostelijk. Alleen in de uitspraak speelt het Antwerpsch dialect een nog te groote rol; Antwerpsche uitdrukkingen en zinwendingen, zooals de heeren Leopold ons in het proefnummer hunner *Nederlandsche dialecten* geven, zijn niet zeldzaam.

En Mej. Beersmans! Wie zou gezegd hebben — tenzij soms nog iets larmoyants in den toon van stem haar hebbe verraden — dat het schalksche vrouwtje dat zoo aardig de baas weet te spelen, dat haar man zoo onbetaalbaar guitig in de oogen weet te zien, dezelfde was als de tragische Lucie Didier van daareven.

Een paar kostbare steenen, de eene nog vrij ruw, de andere meer gepolijst, doch beiden, van hoeveel oorspronkelijke waarde ook, gedeprecieerd door het valsche goud waarin zij gezet zijn — ziedaar in mijne oogen **Victor Driessens** en **Catharina Beersmans**. Wanneer zal het gelukken ze in waardiger omlijsting te vatten en er het Nederlandsch Tooneel mee te sieren?

J. N. VAN HALL.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

ROTTERDAM. — De nieuwe Schouwburgvereniging onder directie van de HH. LeGras, van Zuylen en Haspels, geeft sedert het begin van September hare voorstellingen in den net gerestaureerden Nieuwen Schouwburg op den Coolsingel. De voornaamste heerenleden van het personeel zijn de drie Directeuren en de heer D. Haspels (vroeger lid van het Haagsche gezelschap); van de damesleden zijn te noemen: Mevr. Sandrock - ten Hagen en Mevr. J^{te} Heilbron (de „contract-brüchige” Mevr. Corijn - Heilbron van het gezelschap Albregt en van Ollefen). De keus der opgevoerde stukken was tot dusver vrij goed en berekend naar de bescheidene, voor een deel nog weinig bruikbare krachten van het gezelschap. Het samenspel is nog zeer onvoldoende. De directie schijnt er op uit te zijn om vooral door een nieuw repertoire en door betere vertalingen de belangstelling te wekken, en daarbij hoofdzakelijk op het moderne blijspel haar keus gevestigd te hebben. Er was, naar het blijkt, te Rotterdam genoeg sympathie voor deze Vereeniging, om haar in staat te stellen met een vrij talrijk personeel — hoe zwak het ook in menig opzicht wezen moge — in een goed ingericht lokaal op te treden. Zou het echter, in plaats van door geldelijke ondersteuning het voortbestaan van dit gezelschap te verzekeren, de scheuring tusschen de Amsterdamsche en Rotterdamsche tooneelisten te bestendigen en verbrokkeling van krachten in de hand te werken, niet beter geweest zijn wanneer men dit geld besteed had om de scheuring — waarbij uit den aard der zaak de geldquaestie een hoofdrol speelde — te voorkomen?

GENT. — Voor het tooneeljaar 1874—1875 is de heer G. Faconnier tot bestuurder benoemd. Hij had gezamenlijk met den heer van Doesselaer, thans verbonden aan het gezelschap des

heeren V. Driessens, dat den Schouwburg van Antwerpen zal bedienen, het bestuur van het Gentsch tooneel gedurende de twee eerste jaren der exploitteering van onzen Schouwburg door een bezoldigden troep.

Het gezelschap is reeds samengesteld: de heer Beems, een Noord-Nederlandsch artist, neemt de 1^e rol, in vervanging van den heer L. Daenens, den bestuurder van het laatste tooneeljaar, die, volgens men zegt, eenen troep zal zamenstellen om er mede te reizen. De eerste komieke rol zal vervuld worden door den heer Paul Thery, tot hertoe een „liefhebber,” die met bijval gespeeld heeft in de maatschappij het Nationaal tooneel van Gent. De heer Paul Thery is een Gentenaar. Mejuffer Jeannette Heilbron (1e rol), die even als de heer Beems te Gent nog niet heeft gespeeld, is insgelijks aan ons tooneel verbonden ¹⁾. Mejuffer Rachel de Terre welke tot nu toe in maatschappijen speelde, zal de ingénue-rol vervullen. Zij is jong en lief. Men spreekt ook van de dochter des bestuurders, mejuffer Zenaïde Fauconnier, die bij het publiek welke vroeger de vertooningen van de maatschappijen *Broedermin* en *de Fonteinisten* bijwoonde, in de rol van ingénue, bijval mocht inoogsten. In de overige rollen is geene verandering gekomen.

Mevr. Daenens en Mej. Mina Bia verlaten ons.

J. V. H.

PARIJS. — Van Victorien Sardou, die in den laatsten tijd druk bezig is met allerlei onbeduidende stukjes zijn goeden naam te verspelen, wordt binnen kort in de Gaîté een nieuw drama verwacht, getiteld *La Haine*. Lafontaine, Lia Félix en Marie Laurent zullen er o. a. in optreden.

Victor Séjour (geb. 1816), de schrijver van een aantal drama's waarvan de meeste in het Théâtre de la Porte St. Martin en in l'Ambigu werden opgevoerd, is onlangs te Parijs gestorven. *De Zoon van den Nacht* en *de Kaartlegster* van dezen tooneelschrijver zijn ook op het Hollandsch tooneel bekend.

---

1) Mevr. of Mej. Jtte Heilbron komt ook voor op het *tableau de troupe* van de Rotterdamsche Schouwburgvereeniging. Hoe is dit te rijmen?

PRIJSKAMPEN VAN DECLAMATIE.

Er bestaan zeker weinig landen waar zooveel prijskampen worden uitgeschreven als in het vlaamsch gedeelte van België. De prijskampen van tooneel-letterkunde, tooneel-speelkunst, declamatie, koor- en solozang, — ja zelfs van staatkundige welsprekendheid — volgen er elkander op bijna zonder verpozing. Wij denken dat die wedstrijden nut kunnen stichten, doch hiertoe is het noodig dat de voorwaarden van inrichting veranderd en strenger gemaakt worden.

Wij willen hier meer bepaaldelijk spreken over de prijskampen van declamatie. Doorgaans worden tot deze prijskampen alle stukken tot de voordracht toegelaten, welke de mededingers maar willen kiezen. Die keus is dan ook gewoonlijk zeer erbarmlijk. Bandieten en brandstichters, zinneloozen, bannelingen, beulenkinderen, gevloekten, enz. zijn de belangrijke personaadjes die het grootste getal onzer declamators — ik spreek van de Vlamingen — met voorliefde voorstellen. Men kan licht begrijpen welke grove taal dat goedje spreekt. In 't „boertig” vak gaat het niet beter; de personaadjes zijn hier boerenknappen, pedante dorp-schoolmeesters, bedrogen vrijers, pioten van 't leger — de schoonste nog al! — schoorsteenvagers, pasgehewden, enz. enz. Gemeenen platheid gelden hier voor geest. Met onkiesche en dubbelzinnige uitdrukkingen trachten zij den lachlust op te wekken van 't publiek, dat hen maar al te zeer door zijne toejuichingen aanmoedigt. Al die opstellen vloeien uit onbekende pennen. Wij zijn geneigd te gelooven dat het eigen werk is van de meeste der declamators zelve. De verzameling dier zonderlinge scheppingen zou een zeer curieusen bundel uitmaken.

Onder de effectmiddeltjes in de „deftige” alleen- en tweespraken zijn roeren afschieten, op de knieën kruipen, in zwijm- en dood vallen niet de geringste, terwijl in „'t boertige” de onmogelijkste kleederdracht en grimeering moeten dienen om succès te behalen.

In het „deftige” hebben wij declamators zien te voorschijn komen met broodkorsten, waterkruiken, foltertuigen, ja zelfs — o, akeligheid! — met doodshoofden! In 't boertige met gekleede poppen, die schreiende kinderen moeten zijn, wiegen, tot zelfs met zekere onmisbare vaas uit de slaapkamer!

De inrichters van declamatie-prijskampen zouden strenger moeten wezen en buitensluiten alles wat geene letterkundige waarde bezit. Wel vermelden zij in hun uitschrijvingsprogramma dat de stukken, „strijdende met godsdienst, wetten en goede zeden” niet zullen toegelaten worden, maar zij zouden er dienen bij te waarschuwen, dat ook alle opstellen, die zondigen tegen de vereischten der kunst, zullen geweigerd worden. De Gentsche Afdeeling van het Tooneelverbond gaf in 1872 een goed en navolgenswaardig voorbeeld. Men zal zich herinneren dat zij in gemeld jaar eenen prijskamp van declamatie en solozang in de Nederlandsche taal heeft uitgeschreven en als voorwaarde om tot dien wedstrijd te worden toegelaten heeft geëischt, de voordracht van een ernstig dicht- of prozastuk, met recht aan het bestuur voorbehouden om de stukken, welke niet geschikt voorkwamen om voorgedragen te worden — dit wil zeggen, die geene genoegzame letterkundige waarde bezaten — van de hand te wijzen. De mededingers werden daarenboven uitgenoodigd den voorrang te geven aan oorspronkelijke *dichtstukken*. Er werd daarbij nog bepaald dat de mededingers niet anders dan in burgerkostuum mochten optreden. Het ware wenschelijk dat alle maatschappijen ook deze voorwaarde wilden stellen. Er zou menig belachelijk tooneel door vermeden worden. Aldus zou men, bijvoorbeeld, niet meer te zien krijgen een *Jan Breydel bij het lijk zijner moeder*, in 't kostuum van Figaro uit de *Barbier de Séville*. Wij waren nog onlangs van die aardigheid getuige.

Als wij de programma's der verschillende prijskampen van declamatie overzien, dan bemerken wij, dat bijna onveranderlijk altijd dezelfde stukken worden voorgedragen. Een declamator leert gewoonlijk maar één stuk aan, waarmee hij jaren achtereen alle prijskampen affloopt. Het gebeurt ook niet zelden dat hetzelfde stuk op eenen enkelen prijskamp vier, vijfmaal wordt gedeclameerd. Men zou weinig prijskampen kunnen opnoemen, waar de *Zieke jongeling* en *Bij de wieg van een kind des armen* niet

verscheidene malen, tot vervelens toe, werden . . . afgekreschen. Van Beers is nagenoeg de eenige dichter uit wiens werken de vlaamsche declamators tot hiertoe hebben gekozen. Zij hebben het dan ook gedaan met eene razende vooringenomenheid, die ons, meer dan eens, den oprechten wensch heeft doen koesteren, dat zij toch eindelijk hunne liefde op eenen anderen dichter mochten laten vallen — eenen anderen met wat meer kruim en wat min tranen en lijden en sterven. . . . Ten einde gezegde herhaling van stukken te vermijden, werd door de Gentsche Afdeeling van het Tooneelverbond bepaald, dat een zelfde declamatiestuk niet meer dan driemaal mocht voorgedragen worden. De drie eerst opgegevene hadden den voorrang; de opvolgende moesten door andere vervangen worden. De maatschappijen zouden niet verkeerd handelen met dit voorbeeld te volgen, ja zelfs verder te gaan, door te eischen dat elke mededinger met een verschillend *gedicht* zal moeten optreden. Men kan niet genoeg trachten eentonigheid te bestrijden, die zuster der verveling! Opzettelijk zeggen wij een *gedicht*, omdat wij — hierin ook verder gaande dan de genoemde Afdeeling — alle prozastukken als alleenspraken zouden buitensluiten. Proza wordt geschreven om *gelezen*, verzen worden *gedicht* om gezongen of *gedeclemeerd* te worden. Daarom betreuren wij het ook dat de maatschappij *Taal- en Liederkrans* van Koekelberg bij Brussel, die onlangs eenen prijskamp uitschreef voor het leveren van ernstige alleenspraken, niet als voorwaarde stelde, dat zij moesten opgesteld zijn in gebonden stijl.

De zucht om prijskampen in te richten, breidt zich uit zelfs tot in Fransch Vlaanderen. Zoo had er den 6 September l. l. en wel te Eecke, een wedstrijd plaats van declamatie en solozang in de Nederlandsche taal.

Een vlaamsche prijskamp in Frankrijk! 't Was eene bijna ongelooflijke gebeurtenis. In langen tijd toch had er in die vergeten streek geene betoging van vlaamsch leven plaats gegrepen. Dertien jaren was het geleden, dat dezelfde maatschappij, *de Verblijders in 't Kruis*, die nu dezen wedstrijd had ingericht, de „vlaamsche kunstminnaren” had opgeroepen om te dingen, in „vreedzamen strijd” van vlaamsche „uitgalming” naar uitgelooftde „eermetalen”. De wedstrijd van Eecke verwekte dan ook eene voor de inrichters hoogst aanmoedigende belangstelling,

zoowel onder de voorstanders der vlaamsche beweging als onder de declamators van vlaamsch België.

De maatschappij *de Verblijders in 't Kruis* telt een veertigtal leden. Haar doel is — ni plus ni moins — de beoefening der vlaamsche letterkunde! Let wel, verscheidene harer leden zijn ongeletterde landbouwers en werklieden, en de graad van onderwijs der „geleerden” laat zich afmeten door het programma van den prijskamp zelve, die ons bezig houdt. Dit programma, welk voor ons ligt, bewijst dat zij — in zake van spelling ten minste — meer dan eene halve eeuw achteruit zijn. Aan den prijskamp van 1861 hebben 65 „liefhebbers” deel genomen; voor diengene van 6 Sept. 1874, waren 74 mededingers ingeschreven. Er was eene afdeeling voor fransche liefhebbers en eene voor de „vreemde”, dit is uit Noord- en Zuid-Nederland. In den prijskamp van zangkunde echter, dongen de fransche met de vreemde zangers naar de uitgelooftde prijzen. De verschillende mededingers behoorden tot de volgende steden en gemeenten: in Frankrijk, Rijssel, Belle, Boeschepe, Herzele en Steenvoorde; — in België, Antwerpen, Geeraardsbergen, Gent, Lier, Lokeren, Poperingen, Roeselare en Borgerhout (bij Antwerpen); — in Noord-Nederland, 's Gravenhage (buiten prijskamp).

Ter gelegenheid van dien prijskamp, die bij middel van fransche plakbrieven in al de herbergen der gemeente aangekondigd werd, was aan verscheidene huizen de nationale vlag uitgestoken. Eene soort van triomfbogen, uit boomtweigen en vlaggen samengesteld, was aan den ingang der gemeente en ook vóór de ruime lijnwaden tent, waar de prijskamp moest plaats hebben, opgericht. Boven die bogen prijkten vlaamsche jaarschriften, die ons — „taalminnaren” — 't „welkom” toeriepen. Genoemde tent was opgeslagen te midden van een grasplein, achter de *maison-commune*, eene herberg waar de gilde hare *Kamer* heeft; verlicht met petroleumlampen, deed die tent ons denken aan de barakken op de foor. Er waren twee ingangen: een voor 't publiek, dat toegelaten werd tegen één frank intreegeld, en een andere, waar de „zot” — want de *Verblijders in 't Kruis* hebben een „zot” gelijk onze oude rederijerskamers er een hadden — post had gevat en alleen diegenen binnenliet, die moesten „opzeggen”.

Het schijnt dat die „zot” of „wijze man” gelijk men hem ook

te Eecke noemt en die een eigenaardig half rood, half geel kostuum draagt bij de plechtigheden als diegene van 6 Sept. — behalve dat hij bij het uitgaan der gilde in stoet de bengels van 't dorp met eene soort van lederen vlegel, waarmede hij duchtig rondslaat, op eerbiedigen afstand moet houden, noch met de taak belast is om de rederijkers . . . te doen lachen, iets waarin de brave man gemakkelijk slaagt door allerlei geestige sprongen, gebaarden en kwinkslagen. Ongeminderd de zot is nog een ander voornaam lid der maatschappij komiek gekostumeerd, namelijk de vaandeldrager. Dit gewichtig personaadje stapt fier achter den trommelaar, die den stoet opent; in zijnen langen zwarten overjas en met zijnen rooden sluier om de lenden, moet hij zich voor 't minst zoo groot wanen als een generaal van 't fransche leger, waar de man wellicht bij gediend heeft; zijn hoofd verdwijnt bijna onder eenen grooten *chapeau claque*, met eene hooge witte vederbos. *A lui le panache!* Aan hem ook het vaandel, het groot zijden vaandel der rederijkerskamer.

De prijskamp, om 4 uur 's avonds begonnen, duurde tot 's anderdagsmorgen om 5 uur! Na afloop van dien langen lastigen strijd begaf de jury zich naar de *Kamer* om te beraadslagen. Die kamer is eene lage plaats met houten zoldering. Aan de balken kan degene die lust gevoelt, treurdichten en lofspraken op afgestorvene leden der gilde lezen. Het houten blazoen der Rhetorica is er in eenen hoek der kamer gesteld; het verbeeldt de oude wapens der maatschappij: eenen gekruisten Jezus, en moet wel een drietal eeuwen oud zijn. Dit blazoen wordt niet meer, gelijk in vroeger glansrijker dagen, in den stoet der gilde gedragen. Gansch geschonden en bevuild, wordt het nu nog in eere gehouden als een duurbaar aandenken van eenen voor onze vlaamsche broeders uit den Westhoek gelukkiger tijd.

De beraadslaging van den jury nam al spoedig een einde. Wij hebben tot nu toe nog niet kunnen raden wat de jury het meest in acht mag genomen hebben bij de waardeering der verdiensten van de kampers in de declamatie. De beschaafde uitspraak, een gepast gebaardenspel, een verstandige keus der stukken, dit alles zal het wel niet geweest zijn. Het overluid eentonig geschreeuw en de zonderling overdreven gebaarden van sommige declamators brachten de juryleden wellicht in bewondering. Wat er van zij, met de meeste

goede trouw en in 't vaste geloof dat zij rechtvaardig en juist hadden geoordeeld, kenden die brave, naieve lieden de prijzen toe.

Terug naar de tent! klonk het nu. Daar had nu onmiddellijk de uitreiking plaats der veertien zilveren eermetalen en ook der boeken door het Willemsfonds van Gent, ter beschikking van *de Verblijders in 't Kruis* gesteld. Met een klein tuiltje van gemaakte bloemen, en een toepasselijk rijmpje aan 't adres van iederen „overwinnaar”, werden de medaliën, aan een blauw zijden lint gehecht, over den hals der gelukkigen gehangen. Er werd niet toegejuicht door het publiek, om de goede reden dat er geen publiek meer was. De zon stond aan „d'oostertrans”. Het had echter niet aan een belangstellend publiek ontbroken. Tot laat in den nacht was de ruime tent proppens vol gebleven. Het schoon geslacht van Eecke en omliggende gemeenten Caestre, Belle en Hazebroek, scheen zich bijzonder te vermaken: Les charmantes Françaises!

Wat ons het meest op dien zonderlingen prijskamp vermaakte, waren de niet weinig hevige uitvallen tegen de Franschen. Breydel, bij de wieg zijner moeder, spaart hun geene lieve namen. Hoe zulks geduld wordt op franschen bodem? Ja, onder de menschelijke kennissen welke de fransche Vlamingen kunnen bezitten, mag die der geschiedenis ongetwijfeld maar weinig gerekend worden. „Leliaarts en Gallen” waar de Breydels tegen donderen dat 't plezier is, moeten aldus voor de meesten aldaar — den garde-champêtre mede gerekend — onbekenden zijn.

Van alle pogingen ten voordeele onzer taal in den Westhoek aangewend, mag niet veel meer verwacht worden, daar het eerste en doeltreffendste middel tot hare ontwikkeling, het onderwijs, bij hooger en wil opgehouden heeft te bestaan. Niet te min heeft de maatschappij *de Verblijders in 't Kruis* recht op onzen besten lof en dank over haar moedig streven om onder de bewoners van de fransche Noorderstreek den vlaamschen geest nog wakker te houden. De fransche Vlamingen hebben den 6 Sept. een dag van vlaamsch leven genoten; waarom mag, eilaas! de hoop niet bestaan hen eens voor goed en voor altijd dit leven waarop zij het ontgensprekelijkste recht hebben, weer te geven!

TOONEELKRONIEK.

Uit de Provincie.

2 Oct. 1874.

Mijnheer de Hoofdredacteur,

Weinige dagen geleden zag ik door de Koninklijke Hollandsche Tooneelisten uit den Haag Cremers *Titulair* en Faassens *Hond van den Tuinman* opvoeren. Vergun mij, Uwen lezers den indruk, door die voorstelling op mij gemaakt, mede te deelen.

Vooraf zij opgemerkt, dat ik de stukken zag opvoeren onder hoogst ongunstige omstandigheden. Gij zult weten, dat de Haagsche artisten eene „kunstreis” hebben gemaakt. Van 20 tot 30 September hebben zij achtereenvolgens de bewoners van elf plaatsen — Dordt, Gorcum, Tiel, Nijmegen, Arnhem, Zutfen, Kampen, Zwolle, Meppel, Groningen en Leeuwarden — in de gelegenheid gesteld, met *Titulair* en de *Hond van den Tuinman* kennis te maken. Voor de tooneelliefhebbers in genoemde steden is het zeker heel aangenaam, zulk een bezoek te krijgen; doch hoe zoo'n geforceerde kunstreis (ik zou ze liever „straf-exercitie” willen noemen) op de gezondheid en ambitie der kunstenaars moet werken, wil ik hier liefst niet onderzoeken. Natuurlijk is het voor de directie een geld-quaestie. Elf tamelijk goede recettes in evenveel dagen zijn niet te versmaden. En dan heeft zoo'n kunstreis nog iets voor, omdat met de stukken, die in de provincien worden gegeven, ook het Haagsche speelsaizoen wordt geopend. Verleden jaar was dit liet geval met Wilkie Collins' *Boetvaardige*. Gij begrijpt, dat de artisten, als zij voor 't Haagsche publiek optreden, volkomen in hun rollen thuis zijn, zonder veel tijd te hebben verloren met repetitien.

Doch dit alles gaat mij eigenlijk niet aan. Ik wilde U maar vertellen, dat ik de Koninklijke tooneelisten zag spelen in een der kleinste van de elf genoemde plaatsen, een stadje nabij mijn woonplaats; in een zaal misschien zeer geschikt voor danspar-

tijen, vergaderingen en nutslezingen, doch niet voor een tooneelvoorstelling; op een tooneel van de droevigste soort, waarschijnlijk de trots en vreugde eener plaatselijke rederijderskamer. Ik zat achteraan in de zaal, zag slecht, hoorde niet alles en had het verbazend warm. In hoeverre deze omstandigheden misschien invloed hebben geoeffend op mijn oordeel mogen Uwe lezers beslissen als zij zelf de door mij besproken stukken hebben gezien.

Hoewel Cremers „klucht of geen klucht” op het affiche de eereplaats innam, begon de voorstelling met het tooneelspel van Faassen. In den vorigen jaargang van dit tijdschrift, en ook elders, is over *de Hond van den Tuinman* reeds een oordeel uitgesproken, en ik moet mij derhalve tot enkele opmerkingen bepalen. Het komt mij voor, dat Faassens stukje, over ’t geheel genomen, een der beste voortbrengselen onzer nieuwste tooneel-litteratuur is. Men heeft het vergeleken met Glanors *Uitgaan*; doch naar mijn inzien kan zulk een vergelijkende beschouwing moeielijk tot een rechtvaardige uitspraak leiden, tenzij men de noodige aandacht wijde aan de verschillende levensomstandigheden der schrijvers. Glanor is iemand, die zich beweegt in de aanzienlijkste kringen des lands, en dit drukt op zijn werk een cachet, dat men in Faassens tooneelspel mist. Daarentegen dankt *de Hond van den Tuinman* aan de omstandigheid, dat de schrijver zelf tooneelspeler is, eene zekere afronding, die Glanor waarschijnlijk eerst na veel oefening in zijne pennevruchten zal weten te brengen. Toch is er in Faassens stuk wel hier en daar een kleine leemte, eene weinig beduidende fout. Bijvoorbeeld: dat de baron-fabriekant, zonder voldoende aanleiding, der geëmancipeerde vriendin zijner vrouw eene kleine chemische (?) verhandeling ten beste geeft, alleen omdat die dame hem een poos met *haar* vak — de emancipatie — heeft verveeld, is verkeerd. Een man van Meervelds stempel maakt zich aan zulk een barbaarschheid niet schuldig. De grootste fout echter van het stuk schuilt m. i. in de wijze waarop de schrijver de verstoordheid van Mevrouw van Meerveld op haar echtgenoot meent te moeten genezen. De echtgenoot verricht een heldendaad, die hem niet alleen de liefde zijner vrouw terug wint, maar die zelfs den ouden, niet bizonder zenuwachtigen „soldatendoctor” de tranen in de oogen, en bij de geëmancipeerde weduwe het op non-

activiteit gestelde verstand weer in functie brengt. En waarin bestaat dat waagstuk? De man, vernemende dat zijn eigen kind door een van dolheid verdachten hond is omver geloopt, snelt toe en ontruikt het wicht aan de liefkoozingen van het volstrekt niet doller beest! Mij dunkt, tot zulk een staaltje van dapperheid zou zelfs de bekende Fransche prins wel in staat zijn, van wien, toen hij zich gedurende den Krim-oorlog een baard had laten groeien, gezegd werd: *il a une barbe de sa peur*.

Gij ziet, dat mijn aanmerkingen op het stuk van Faassen niet veel te beteekenen hebben. Het is een innig lief stukje, dat een blijvende plaats op het repertoire verdient. Dat Faassen-zelf er goed in speelt, behoef ik niet te verzekeren. Waar zou een acteur schitteren zoo niet in een rol, die hij-zelf en voor zich-zelf heeft geschreven? Doctor Brand, door Faassen voorgesteld, is dan ook een prachtige figuur. De fabrikant wordt door Spoor zeer goed weergegeven, zijne vrouw nog beter door juffrouw Picéni. Ook mevrouw Faassen speelt zeer verdienstelijk de geëmancipeerde dame; alleen zou ik haar wel willen aanraden, wat minder lang en luid te lachen, en niet in *beide* bedrijven in amazone-dracht op te treden. Dit costume is toch immers nog niet het dagelijksch toilet *par excellence* van de mevrouwen van Bergenheim?

En nu Cremers *Titulair*. Toen ik eenige jaren geleden den roman *Anna Rooze* had gelezen, was mijn totaal-indruk, dat dit werk maar één gebrek had, n. l. dat het anderhalf, of minstens één deel te lang was. Iets dergelijks heb ik gevoeld of gedacht bij enkele andere geschriften van Cremer, en nu weer, in hooge mate, terwijl ik in 't warme zaaltje te X. de opvoering van *Titulair* bijwoonde. „Klucht of geen klucht” schrijft Cremer onder den titel van zijn stuk, en in deze woorden heeft hij juist — hoewel waarschijnlijk onbewust — het groote gebrek van zijn werk aangeduid. Als men dit zonderlinge stuk heeft zien vertoonen, vraagt men zich werkelijk af: is dit een klucht of niet? De figuren, die er in voorkomen, zijn nagenoeg allen als geknipt uit een echte, moderne Deutsche *Posse* of *Schwank*, en de handeling, vooral in 't laatste tafereel, is daarmee volmaakt in overeenstemming. Als zoodanig verdient dus *Titulair* gequalificeerd te worden als „klucht.” Doch wie, in naam aller Muzen, heeft ooit gehoord van een klucht, die in niet minder dan twee uren kan worden afgespeeld, een

klucht in drie afdeelingen, waarvan de eerste een groot uur inneemt! De heer Cremer heeft verleden jaar, als ik mij niet bedrieg, dit stuk in een besloten kring zien opvoeren door het gezelschap Albrecht en van Ollefen. Hoe is het mogelijk, zoo heb ik mij zelve afgevraagd, dat zijn fijne smaak hem toen dat groote gebrek in zijn werk niet heeft doen ontdekken, dat thans ook den minst critischen toeschouwer in 't oog springt? Wil men het publiek twee uren onafgebroken naar één stuk laten kijken, dan moet dit iets anders, iets beters zijn dan een klucht. En met de gegevens, die Cremer in het schema van *Titulair* heeft, met zijn figuren van Reuzel-Pantalón, Jetje-Colombine, Van Del-Arlequin en Jozef-Pierrot, met zijn verkleedingen, fopperijen en galerij-aardigheden, *kan* men toch niets beters maken dan een pots. Er was dus niets anders te doen dan het stuk te reduceeren tot de afmetingen eener genietbare arlequinade. Eene geoeffende pen, in de eerste plaats die van den auteur, zou met zeer weinig moeite de noodige coupures kunnen aanbrengen. Had onze geniale Betuwsche novellist dit ingezien, en het stuk nog eens flink onderhanden genomen vóór het publiek eigendom werd, zoo zou hij — wel zichzelf geen blijvend monument gesticht, maar toch het tooneel-repertoire met een amusant „nastukje” verrijkt hebben. Zooals zijn werk thans wordt opgevoerd kan ik het niet anders noemen dan geheel mislukt en — *noblesse oblige!* — der pen van den meester onwaardig.

Ik geloof niet, *franchement* gezegd, dat *Titulair* ook bij de artisten die het opvoeren hoog staat aangeschreven, doch zij hebben dit in hun spel niet getoond. De hoofdrollen, die van Van Del uitgezonderd, werden allen zeer goed gespeeld. Faassen als Reuzel en juffrouw Picéni als zijne dochter waren onverbeterlijk; de rol van den dommen, saaien knecht is als geschreven voor Bigot. Ook mevrouw Faassen was goed als Lijsbeth, hoewel ik niet kon nalaten, mij voor te stellen hoeveel beter nog mevrouw Albrecht die rol zou vervullen. Zoo dus Cremers stuk in de residentie niet dien opgang mocht maken, dien de naam des schrijvers zou doen verwachten, zal het niet de schuld zijn van de Haagsche tooneelstukken.

Vergun mij ten slotte nog een paar woorden over dit gezelschap, waarbij ik niet alleen met mijn indrukken van den

hier besproken avond in 't X.sche zaaltje, maar ook met mijn ondervinding als oud-Hagenaar te rade ga. Beschouw ik het gezelschap-Valois in zijn geheel, dan zie ik groote leemten. Er bestaat, het kan niet worden ontkend, een bedroevend incompleet bij *alle* Nederlandsche tooneelgezelschappen; ook het Haagsche lijdt in hooge mate aan die kwaal. Er is dan ook geen gebrek aan critici, die den heer Valois telkens toeroepen: „engageer toch nog eenige goede artisten! Zorg dat alle emplooiën flink bezet zijn!” Den vriend zijn feilen te toonen is zeker prijzenswaard, doch zal het in dit bijzondere geval veel helpen? De uitkomst leert tot heden het tegendeel. Een paar pogingen tot aanvulling van het gezelschap zijn, een of twee jaren geleden, jammerlijk mislukt, en nu weer hebben de „koninklijken” een groot verlies geleden door het vertrek van den heer D. Haspels en zijne echtgenoot. Den heer Valois te verdenken van onwil, om zijn gezelschap met „nieuw bloed” te versterken, zou onrechtvaardig zijn. Blijkbaar komen er, bij hem zoowel als bij andere tooneeldirecteuren, omstandigheden in 't spel, die zijn goeden wil te machtig zijn. Waarin die hinderpalen bestaan, en hoe zij kunnen weggeruimd worden, staat niet aan mij te onderzoeken. Wellicht kan de Haagsche afdeling van 't Tooneelverbond hierin iets goeds doen. Voor den bedaarden en gematigden criticus echter, zoowel als voor het groote publiek, is mijns inziens de wijsste weg: te leeren roeien met de riemen die men heeft. *Quand on n'a pas ce qu'on aime, il faut aimer ce qu'on a.* Heeft men geen volledig gezelschap, dan onderzoekte men, hoe men het best met een onvolledig kan volstaan. En als ik naga, hoeveel goede krachten het incomplete Haagsche gezelschap bezit, kan er bij mij geen twijfel bestaan, of het is volkomen in staat aan al de redelijke eischen van een beschaafd en kunstminnend publiek te voldoen, mits de directie met de uiterste zorg en omzichtigheid te werk ga in de keuze der stukken.

De dames Valois-Sablairolles, Picéni, Faassen-van Velzen, Iburg; de heeren Faassen, Spoor, Kiehl, Bigot, van Beek; zie daar eenige namen van goeden klank! Al die artisten hebben talent, al is 't in verschillende mate; allen zijn goed, wanneer zij maar niet buiten hun emplooi behoeven te treden. Doch bij de rolverdeling van een groot drama kan men het, wegens die

zooeven besproken onvolledigheid, met de emplooien zoo nauw niet nemen, en het gevolg is, dat de artisten met een taak worden belast, waartegen zij niet zijn opgewassen, en waarin zij de tevredenheid van het publiek onmogelijk kunnen verwerven.

Daarom zou ik der tooneel-directie in den Haag den raad willen geven om — zoolang hare pogingen tot completeering van 't gezelschap geen vrucht dragen — zich zooveel doenlijk te bepalen tot het opvoeren van kleine, moderne drama's, blijspelen, kleinere tooneelspelen, in één woord, van die stukken, die naar ik meen, (ik ben niet sterk in de technische termen) met den algemeenen naam van „kamerstukken” worden bestempeld. Zulke stukken in klein kader kunnen door de tegenwoordige artisten van den Haagschen schouwburg op uitstekende wijze worden bezet. De voorstelling, in deze bladzijden besproken, heeft er mij op nieuw het bewijs van gegeven. Waagt het gezelschap zich niet aan tooneelproducten, die zijn krachten te boven gaan, dan zal het ook — dit kan niet uitblijven — allengs de sympathie en ondersteuning verwerven van alle ware kunstvrienden in de residentie. Uw verslaggever in de hofstad zal dan, naar ik hoop, niet in gebreke blijven zijn stadgenooten aan te sporen tot waardeering van het vele goede, dat tot heden maar al te zeer miskend wordt.

Wat mij betreft, en velen met mij, die ook in „de provincie” het vaderlandsche tooneel oprecht liefhebben, wij zullen gaarne de Koninklijke Hollandsche tooneelisten uit 's Gravenhage nog eens weer tot ons zien komen, wanneer zij meeren, de reis tot eigen voordeel en zonder schade voor de kunst te kunnen ondernemen. Wij zijn eenvoudige menschen, en onze smaak is niet zóó verfiind, dat wij alleen voor de schoonheden van *la Fille Angot* of dergelijke classieke kunstwerken toegankelijk zijn. Wij kunnen nog, in onze boerschheid, genieten wanneer wij een stuk als Faassens *Hond* zoo uitstekend zien opvoeren, als wij 't dezer dagen mochten zien. Daarom zullen wij de „Hollanders” uit den Haag steeds goed ontvangen, en zorgen dat zij ons niet met een leége kas behoeven te verlaten.

FLAMINGO.

Rotterdam, 23 October 1874.

Een maand later dan de Nieuwe Schouwburgvereniging — van welker début in 't vorig nummer van dit tijdschrift is gewag gemaakt — begon het gezelschap onder directie der H.H. Albregt en Van Ollefen. Nog slechts drie weken zijn dus sedert de opening verlopen, en elke week werd een nieuw stuk opgevoerd. Eén nieuw in volstrekten, twee in betrekkelijken zin. Het eerste is *de Dochter van den Goochelaar* naar Marlitt's roman *Das Geheimniss der alten Mamsell* door Agatha (Mej. R. de Goeje) bewerkt. De twee andere stukken zijn de *Demi-Monde* van A. Dumas fils onder den dwazen titel: *De keerzijde van de groote wereld*, en de *Goudboer* van Birch-Pfeiffer.

Heel gelukkig kan deze keus niet genoemd worden. *De Dochter van den Goochelaar* bleek in alle opzichten een eersteling te zijn van iemand, die weinig of niet met het Tooneel bekend is en zeker nog nimmer een tooneelstuk had geschreven. De methode, waarnaar het bearbeid is, mag wel de omgekeerde heeten van die, welke voor tooneelstukken bruikbaar is. Geen *indices* van een naderende verwickeling; geen toetsen en tinten, welke, in de eerste tooneelen behendig verspreid, zachtkens aan samenvloeien tot een verrassend, maar toch niet onverwacht opdagend tableau. Integendeel, vier bedrijven lang een hoogst alledaagsche liefdesquaestie. Gegeven: een bijzonder verstandig man, die, op onverklaarbare wijze, de *tic* heeft van te gelooven, dat een lage geboorte, dat wil hier zeggen een uit slechte, diep gevallen ouders, den mensch verlaagt; die man wordt geplaatst tusschen een walgelijke coquette en een bekoorlijk schepseltje, asschepoetster, ja! maar met 't glazen muiltje aan. Wie zal hij kiezen? Die vraag laat ons koud, volkomen koel; 't is zoo'n alledaagsche, onbeduidende vraag, — tenzij 't spel der hartstochten, de gloed der liefde, ons medesleept en dwingt meê te gevoelen, wat de figuren op 't Tooneel vertolken. Doch juist dit ontbreekt: 't blijft een zeer alledaagsche historie, waarvan de vertooners bovendien telkens woorden spreken, die we niet begrijpen, op zaken zinspelen, die we niet kennen. In 't laatste bedrijf worden eensklaps die woorden opgehelderd, die

zaken vertoond — maar dan is 't te laat. Te laat voor belangstelling, voor spanning — ze gingen onder de vier eerste bedrijven te loor, — te laat voor alles, behalve voor de klacht tot de schrijfster: waarom hebt gij, die over zoo'n kostelijk geheim te beschikken had, over zooveel verrassende en niet alledaagsche verwickelingen — daarvan niet meer en beter gebruik gemaakt?

Over den *Demi-Monde* en den *Goudboer* meen ik te kunnen zwijgen — beide werden door andere gezelschappen herhaaldelijk vertoond. Ik heb dus nog maar te zeggen, hoe zij en hoe *Agath*'s stuk door dit Gezelschap werden gegeven. Daartoe dient echter eerst een blik op dit Gezelschap zelf te worden geslagen.

Door het uittreden der heeren Haspels, LeGras en Van Zuylen, verloor het belangrijke krachten, en door 't heengaan van den heer Van Nieuwland en eenige andere inferieure personen ontstond eene leemte, die ook moest worden aangevuld.

Hoe is dit den H. H. Albrecht en Van Ollefen gelukt?

Zij hebben hun damespersoneel versterkt met Mej. Van Dam en Mej. Coerdes. De laatste beweegt zich gemakkelijk, doch mist beschaving; de eerste daarentegen is nog niet zoo t'huis op het tooneel, doch is zeer beschaafd. Beiden zijn nog slechts enkele keeren opgetreden, zoodat het moeilijk valt over haar te oordeelen. Ik zou me echter zeer bedriegen, wanneer 't niet blijkt dat Mej. Van Dam uitstekend geschikt is voor jeugdige partijen, vooral als *ingénuité*.

Minder gelukkig is de Directie geweest wat de heeren betreft. Daar vooral had het heengaan van 't driemanschap hen duchtig getroffen. Gesteld, dat uit den heer J. De Boer een plaatsvervanger groeit van den heer Van Zuylen — wat nog alles behalve zeker is —; een *père noble* als LeGras, een *trattre* als Haspels hebben ze niet teruggevonden. De heeren De Leur, De Groot en Plas, die we zagen optreden, schijnen volstrekt geen talenten van den eersten, ja zelfs niet van den tweeden rang te zijn.

Aan de Directie kan men dit niet wijten: acteurs, goede althans, zijn maar niet voor 't grijpen. Veeleer zal men haar den lof moeten toekennen, dat ze haar best doet de ontstaene leemten aan te vullen en zich met de borst toelegt op eene goede gestie. Immers we mogen niet vergeten, dat zij ook Mej. Kruseman heeft weten over te halen de planken te betreden, en dat nog verscheidene stukken in haar repertoire zijn opgenomen. Een stuk van *Cicone*, 't drama

van Mej. Kruseman, Balzac's Mercadet, Legouvé's Béatrice mogen we spoedig tegemoet zien.

Of concurrentie ook heilzaam is! Verleden jaar scheen 't als of er geen jeugdige tooneelkunstenaars te ontdekken waren; ondanks de leemten, die toen reeds in het Gezelschap bestonden, bleef 't bij de familie Albregt met ap- en dependentiën; op stouten toon zelfs durfden de Directeuren, als men hen aanspoorde op ontdekkingen uit te gaan, antwoorden: er zijn geen geschikte personen te vinden. En thans; het is, als of personen, zoo niet met aanleg dan toch met lust voor 't Tooneel, uit den grond opschieten. Al te veel teerde het Gezelschap op oude stukken, herhaaldelijk opgevoerd doch altijd maar weer, na een paar jaren rust, op nieuw gemon-teerd. En nu; nog geen enkele *reprise*, elke week een nieuw stuk!

De concurrentie, door Albregt en Van Ollefen dus gevoerd, is hachelijk voor de Nieuwe Schouwburg-Vereeniging. In September, toen ze voor 't eerst speelde, ieder nieuwsgierig was en kunstenaars en zaal te zien, en de Groote Schouwburg nog gesloten was, ging 't met de opkomst goed. Doch ik vrees, dat deze begint te verminderen, — en wat me spijt, is dat de Vereeniging zelve daaraan wel eenige schuld heeft. Niet omdat het samenspel er te wenschen overliet; dit verbetert met den dag — maar omdat de keus van stukken hoe langer hoe minder gelukkig wordt. Nu eens stukken als *Fernande* en *Emma Berthold*, te dikwerf gezien om toeschouwers te kunnen lokken tenzij ze zeer goed bezet zijn, wat de Vereeniging volstrekt niet naar behooren kan doen; dan weër een stuk, dat al te oud is: *Dertig jaren of 't leven van een dobbelaar*; en eindelijk een flauwiteit als *de Neef uit Amerika*, met een nastukje: *Twee Echtscheidingen*, dat beneden alle kritiek is. Door zoo'n répertoire trekt de Nieuwe Schouwburg het fatsoenlijk publiek niet, en worden de lieden, die er in de dagen van *Bouwmeester* en *Van Biene* den toon gaven, weër de *habitués!* Een keurig, bijzonder keurig repertoire van kleine stukjes, als b. v. Musset's *Proverbes* en dergelijken, zou de Vereeniging beter dienen. Hopen we, dat ze spoedig weër bewijze, dat werkelijk mannen van smaak en ontwikkeling haar leiden.

VORSTENSCHOOL.

In Februari '73 schreef ik ¹⁾ naar aanleiding van Multatuli's *Vorstenschool*:

„Wat zal het lot van dit drama zijn?

Zal het Nederlandsche volk — het betere en meer ontwikkeld gedeelte, wel te verstaan — toonen zulk een werk waard te zijn? Staat het hoog genoeg, dat volk, om dit kunstwerk te begrijpen en te waardeeren?

En dan — zal het stuk opgevoerd worden?

Zijn onze tooneelspelers in staat al het fijne en verhevene, het artistieke van deze „Ideën" *en action* te vatten, en 's dichters kunstwerk weer te geven... als een kunstwerk?

Of zal men ook hier weer van verre blijven staan en aan het nageslacht overlaten den dichter en zijne schepping, in meer dan ijdele toejuichingen, de hulde te brengen die hun toekomt?

Twee jaren zijn thans verlopen sedert de uitgaaf van *Vorstenschool*, en nog moet Vosmaer zijn keurige studiën over Multatuli's werken ²⁾ aanvangen met de vraag: „Waarom is Multatuli's *Vorstenschool* niet op het tooneel gebracht?"

Ik herhaal die vraag. Deinst men voor de moeilijkheid terug? Is men te ongewoon aan de studie van meesterstukken en huivert men om met zijn ongewasschen handen dit kunstwerk aan te raken? Wanneer dat de eenige reden is, dan eerbiedig ik ze en waardeer ik dien heiligen schroom. Maar, wanneer 't eens onkunde, wanneer 't eens gemakzucht ware, die onze tooneelspelers verre houdt van dit dramatisch product!...

Zeker er is, bij het peil waarop onze Nederlandsche acteurs staan, studie noodig, diepe studie om ook maar eenigszins aan de eischen van dit drama te voldoen. Maar laat het althans blijken, dat die studie ernstig beproefd is. Laat het niet gezegd zijn, dat in de laatste helft der 19^e eeuw in Nederland Multatuli's *Vorstenschool* verscheen... en verdween zonder op den „hoornen huid" van kunstenaars en publiek eenigen indruk achter te laten. Laat het niet gezegd zijn, dat aan *Vorstenschool* den toegang werd geweigerd tot den eersten schouwburg van Nederlands hoofdstad, terwijl kunstenaars en publiek zich inmiddels verslinderden en vergaapten aan.... *IDUNA, DE STERRENBRUID!*

J. N. VAN HALL.

---

1) Het Ned. Tooneel. 2e Jaarg. blz. 141.

2) Een Zaaier. Amsterdam. Funke. 1874.

VERSLAG DER VIERDE ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET

TOONEELVERBOND,

GEROUDEN DEN 31^{en} OCTOBER 1874 TE AMSTERDAM.

Tegenwoordig van het Hoofdbestuur: H. J. Schimmel (Voorzitter), Dr. B. J. Stokvis (Penningmeester), Mr. G. van Tienhoven, Mr. J. N. van Hall (Secretaris), Mr. Julius Vuylsteke. Later nog W. J. Hofdijk.

Vertegenwoordigd zijn de afdelingen:

Amsterdam (7 stemmen) door C. N. Wijbrands.

Leeuwarden (4 stemmen) door S. Draisma van Valkenburg.

's *Gravenhage* (3 stemmen) door Mr. A. Wm. Jacobson en Dr. Jan ten Brink.

Dordrecht (2 stemmen) door A. C. Loffelt.

Rotterdam (2 stemmen) door Mr. A. Kruseman.

Utrecht (2 stemmen) door Dr. A. H. G. P. van den Es.

Gent (2 stemmen) door Mr. Julius Vuylsteke.

Gorinchem (1 stem) door Mr. C. J. van Marle.

De afdeling *Antwerpen* heeft bericht dat zij, nog niet geheel ingericht zijnde, gemeend heeft voor ditmaal geen afgevaardigden naar de Vergadering te moeten zenden.

Een aantal leden, met adviseerende stem, woont de Vergadering bij.

De Voorzitter, de Vergadering openende, wijst er op dat het Tooneelverbond van lieverlede beter gekend en gewaardeerd wordt. Daartoe draagt zeker veel bij, dat het hoofddoel van het Verbond — de vestiging eener tooneelschool — steeds meer en meer werd genaderd. Velerlei vooroordeel tegen de vestiging van zulk een school moest en moet nog worden overwonnen. Zoo wijst men op Andries Snoek en Mevr. Wattier-Ziesenis, die nooit ter schole gegaan zijn en toch de beroemde Snoek en de be-

roemde Wattier zijn geworden. Met evenveel recht kan men zeggen: de Ruiter noch de Trompen hebben ooit een wetenschappelijke opleiding genoten, en toch zijn zij de groote heldenfiguren in de historie onzer Republiek. Niettemin keuren wij allen het goed, dat in onze dagen niet één bevelhebber meer benoemd wordt, tenzij hij wetenschappelijk zij gevormd en zou hem, die op de Ruiter en de Trompen wees, te gemoet worden gevoerd, dat geniën uitzonderingen zijn, maar dat zelfs voor deze het aanwerven van kennis niet schaadt, al vult de devinatorische gave, het genie — maar dan ook het genie alleen — eigen, het gebrekkige der opleiding aan. Een Tooneelschool, zooals wij die wenschen is het eenige, dat de voorstanders van den schouwburg, beschouwd als een zedelijke kracht in de maatschappij, tot herstel en verbetering van hetgeen jaren lang verwaarloosd werd, kunnen aanwenden. Moge ieder in zijn kring er krachtig toe bijdragen om de belangstelling in de zaak welke wij voorstaan, in veel wijderen omvang dan tot dusverre te doen opwekken of toenemen! (Toejuiching).

Het Jaarverslag over 1873/1874 wordt, daar het reeds in het Tijdschrift is opgenomen, niet voorgelezen.

De Rekening en Verantwoording van den Penningmeester, bedragende in ontvangst *f* 2984.55⁵ en in uitgaaf *f* 1166.89⁵, en derhalve sluitende met een batig saldo van *f* 1817.66, wordt op voorstel van den afgevaardigde der Amsterdamsche afdeling, welke haar heeft onderzocht, goedgekeurd.

Bij de Begrooting voor 1874/1875 wijst Amsterdam op het geringe batig saldo, waarmede zij sluit, *nl. f* 67.66⁵, en vraagt welke de financiële vooruitzichten voor het hierop volgend jaar zijn, daar toch de Tooneelschool jaarlijks een aanzienlijke bijdrage uit de algemeene kas zal eischen.

De Penningmeester antwoordt dat er, ook wanneer het aantal leden niet mocht toenemen, toch nog jaarlijks ruim *f* 1000 als bijdrage uit de algemeene kas voor de school overblijft.

Nadat nog besloten is om de verzendingskosten van het Tijdschrift aan de leden, welke bij het Hoofdbestuur zijn ingeschreven, ten laste van de algemeene kas te brengen, wordt de Begrooting goedgekeurd.

De Voorzitter verleent daarna het woord aan den heer Stokvis

tot het doen van mededeelingen betreffende de Tooneelschool.

De heer Stokvis herinnert aan hetgeen op de vorige Algemeene Vergadering ten deze is medegedeeld, aan de voorwaarden destijds door het Nut gesteld en aan de machtiging welke aan het Hoofdbestuur werd gegeven om op deze voorwaarden met het Nut in nadere onderhandelingen te treden. Thans is men, gelijk ook reeds in het Verslag werd medegedeeld, zoover gevorderd, dat de opening der Tooneelschool binnen zeer korten tijd kan worden tegemoet gezien. Er is een lokaal gehuurd, een directeur — de heer J. H. Rennefeld — benoemd en ook een volledig personeel van leeraren aangesteld. De lessen zijn onder die verschillende leeraren aldus verdeeld:

Directie en tevens onderwijs in het teekenen, J. H. Rennefeld; Voordracht en oefeningen op het tooneel, Mevr. Kleine-Gartmann; Nederlandsche taal, I. Brals; Fransch, Duitsch en Engelsch, F. C. Delfos; Mythologie, Aardrijkskunde en Geschiedenis, F. Nout; Geschiedenis van het tooneel, ontleding van drama's en kunst van costumeeren, W. J. Hofdijk; Aesthetiek, Prof. Lemcke; Zang, Mattern.

Bij een volledigen cursus, d. i. wanneer alle 3 klassen in werking zijn, zullen de uitgaven ongeveer *f* 12000 's jaars be-
loopen; in het 1^e jaar zijn de uitgaven op *f* 7050 geraamd, hieronder begrepen de kosten van inrichting. De ontvangsten bedragen voor dit 1^e jaar *f* 6073. Er is dus een nadeelig verschil. En toch meent het Hoofdbestuur de proef te moeten wagen, in de overtuiging dat wanneer eens de zaak op deugdelijke gronden is gevestigd, men met recht een beroep op Staat en Stad zal mogen doen om deze inrichting te steunen. Bovendien is het verschil meer fictief dan reëel; onder de ontvangsten is niet berekend het schoolgeld, dat *f* 50 voor iederen leerling bedraagt, niet berekend de bijdrage welke door de vorming van een dilettantenklasse aan de school zal toekomen. Heeft de Tooneelschool eens van hare levensvatbaarheid doen blijken, dan mag men behalve op Staat en Stad, ook op een aanzienlijk hoogere bijdrage van de M^ü. tot Nut van 't Algemeen rekenen. Mochten intusschen de berekeningen voor dit 1^e jaar falen en alle strengen breken, dan hebben, in dat onverhoopt geval, par-

ticulieren zich bereid verklaard om door hun steun het deficit te dekken. Het Hoofdbestuur meent dus met vertrouwen de toekomst te gemoet te mogen zien, en verheugt zich u deze bevredigende mededeelingen betreffende de Tooneelschool te kunnen doen. (Toejuiching).

De Voorzitter noodigt de afgevaardigden uit om na afloop der Vergadering met het Hoofdbestuur een bezoek aan het lokaal der Tooneelschool te brengen.

Het voorstel van het Hoofdbestuur, om te besluiten dat de afdelingen de verschuldigde bijdragen aan den Penningmeester voortaan vóór 31 Januari van ieder jaar zullen doen toekomen, wordt na eenige beraadslaging aangenomen.

Het voorstel van de afdeling Amsterdam, om van wege het Tooneelverbond iedere 3 jaren een medaille uit te reiken aan den schrijver van het tooneelstuk in den loop dier 3 jaren verschenen, waaraan buitengewone verdiensten kunnen worden toegekend, wordt door Amsterdam nader toegelicht, als een poging om door iets beters dan door prijskampen, een blijk van waardeering aan eenig uitstekend tooneelgewrocht te geven.

's Gravenhage wil in het voorstel lezen: „verschenen *en vertoond*.”

Utrecht ondersteunt dit voorstel. Het Tooneelverbond kan, uit zijnen aard, alleen bekroonen met het oog op de opvoering, en nu kan men over de waarde van een tooneelstuk en over zijn geschiktheid om opgevoerd te worden alleen oordeelen wanneer het stuk werkelijk opgevoerd is. Houdt het Verbond dit niet in het oog, dan zou het wel eens kunnen gebeuren dat men de medaille uitreikte aan een werk, dat, bij alle letterkundige verdiensten, bij de opvoering niet aan de verwachting beantwoordde, en door het publiek werd veroordeeld.

De Voorzitter meent dat het geval zich kan voordoen, dat een uitstekend werk niet opgevoerd wordt omdat de krachten om het op te voeren ontbreken; men zou dan, door den auteur de medaille om die reden niet toe te kennen, een grove onbillijkheid plegen.

De heer Molster wijst er op dat, neemt men het voorstel van den Haag aan, het verdienen der medaille wordt afhankelijk gesteld van den lust, dien de bestuurders van Schouwburgen hebben om een stuk al of niet op te voeren.

Rotterdam stelt, ten einde aan de geopperde bezwaren tegemoet

te komen voor, om aan de door den Haag voorgestelde ampliatioe nog toe te voegen: „*of voor de vertooning geschikt geoordeeld.*”

Het voorstel Rotterdam wordt aangenomen met 14 tegen 9 stemmen (Leeuwarden, den Haag en Utrecht).

Gent wil dat de belooning van hetgeen buitengewoon verdienstelijk is niet worde beperkt; in 3 jaren kunnen er zich geene, maar wellicht ook meerdere buitengewoon verdienstelijke stukken voordoen, die eene medaille waardig zijn. Daarom wenscht Gent in het voorstel „*medailles*” te lezen.

Dit amendement wordt door den Penningmeester, den Voorzitter en door Leeuwarden bestreden met het oog op de geldmiddelen en op het groote werk dat het Tooneelverbond in de allereerste plaats wacht en waarvoor het zooveel mogelijk zijn krachten moet bewaren, — en daarna verworpen met 21 tegen 2 stemmen (Gent).

Op voorstel van Rotterdam wordt „*aanvankelijk*” in het voorstel ingelascht.

Het aldus geamendeerde voorstel, luidende:

Van wege het Tooneelverbond wordt aanvankelijk iedere drie jaren, een medaille uitgereikt aan den schrijver van het tooneelstuk in den loop dier drie jaren verschenen en vertoond, of voor de vertooning geschikt geoordeeld, waaraan buitengewone verdiensten kunnen worden toegekend.

wordt aangenomen met 21 tegen 2 stemmen (Utrecht).

Een tweede voorstel van Amsterdam daartoe strekkende, dat het Hoofdbestuur de afdeelingen uitnoodige om uit haar midden een Commissie te benoemen ten einde oude stukken te bestudeeren en na te gaan, welke verdienen omgewerkt en geschikt gemaakt te worden voor het tooneel.

wordt, na korte beraadslaging, aangenomen.

Daarna is aan de orde:

Het Rapport betreffende het eigendomsrecht van dramatische schrijvers.

De heer Vuylsteke deelt mede, dat hij zijn naam onder dit rapport heeft doen schrappen, daar het Verslag onvolledig is en

de internationale bescherming van het recht der dramatische schrijvers geheel is uit het oog verloren.

De heer Molster, lid der Commissie welke het rapport heeft ingediend, zegt dat men gemeend heeft eerst de regeling hier te lande te moeten voorstellen en omschrijven; eerst wanneer men dat verkregen heeft, zou men op een internationale bescherming kunnen aandringen. Te veel op eens vragende zou men misschien niets verkrijgen.

Op een vraag van den heer Levy deelt de heer Schimmel (lid der Commissie) mede dat men hier geen volledig wetsvoorstel aan de Regeering wil aanbieden, maar alleen de wenschen van het Tooneelverbond mededeelen en eenige beginselen stellen, welke als leidraad aan de Regeering in overweging zouden gegeven kunnen worden. Hoe die beginselen gecodificeerd zullen worden is het werk der Regeering.

Nadat is besloten zich ter verkrijging van een wet op het recht der dramatische schrijvers tot de Regeering te wenden, wordt met 18 tegen 3 stemmen ('s Gravenhage) — terwijl *Gent* zich van stemmen onthoudt — besloten om in het daartoe strekkend adres alleen de nader vast te stellen beginselen op te nemen.

Na breedvoerige beraadslagingen, waaraan voornamelijk door de HH. Levy, Jacobson, van Tienhoven, Molster en Vuylsteke wordt deelgenomen, worden de volgende beginselen vastgesteld:

a. Het is aan directeuren van tooneelgezelschappen, openbare voorstellingen gevende, verboden oorspronkelijke of vertaalde stukken op te voeren of te doen opvoeren zonder vergunning van den auteur of vertaler.

Die vergunning wordt verleend doorlopend of voor bepaalden tijd en onder al zoodanige voorwaarden als partijen zullen overeenkomen.

b. De bepaling sub litt. *a* geldt zoowel voor gedrukte en in den handel verkrijgbare stukken als voor die in manuscript zijn, zoowel voor die waarvan de schrijver bekend, als waarvan hij onbekend is.

c. Na den dood des auteurs wordt de vergunning door zijne erven of rechthebbenden verleend.

d. De vergunning wordt ook vereischt voor stukken, vóór de invoering deze wet in den handel gebracht of op gevoerd;

en *niet* voor stukken, waarvan de schrijver reeds tien jaar geleden is gestorven.

e. Tegen de overtreding der voorgaande bepalingen zal de Wet de schrijvers zoowel strafrechtelijk als burgerrechtelijk beschermen.

Op voorstel van den Haag wordt besloten bij de indiening van het adres tot regeling van het recht der dramatische schrijvers ook op een internationale regeling van dit onderwerp, inzonderheid met België, bij de Regeering aan te dringen.

Het voorstel van het Hoofdbestuur om Leeuwarden uit te noodigen de volgende algemeene vergadering ten harent te ontvangen, wordt met acclamatie aangenomen.

Leeuwarden verklaart de uitnoodiging gaarne aan te nemen.

Alvorens tot de verkiezing van drie leden van het Hoofdbestuur over te gaan, wordt het Hoofdbestuur, op voorstel van 's Gravenhage, met algemeene stemmen¹⁾ uitgenoodigd een drietal kandidaten voor te dragen ter vervulling der door het bedanken van Dr. Max Rooses opengevallen plaats.

Het Hoofdbestuur, aan dit verzoek voldoende, stelt tot kandidaten in alphabetische orde: Mr. A. Bloembergen te Leeuwarden, J. de Geijter te Antwerpen, Mr. J. A. Molster te Amsterdam.

De aftredende leden Mr. G. van Tienhoven en Mr. J. N. van Hall worden met algemeene stemmen herkozen, en verklaren zich de keuze te laten welgevalen.

Ter vervulling der vacature wordt, na twee vrije stemmingen, bij herstemming met den heer F. C. de Brieder, gekozen Mr. A. Bloembergen te Leeuwarden.

De Voorzitter bedankt de aanwezigen voor hunne tegenwoordigheid.

's Gravenhage bedankt den Voorzitter voor zijne leiding en brengt hulde aan de mannen van de dagbladpers, welke door hunne tegenwoordigheid van hunne belangstelling in het Tooneelverbond hebben doen blijken.

De Voorzitter sluit de Vergadering.

Namens het Hoofdbestuur,

De Secretaris:

J. N. VAN HALL.

---

1) Rotterdam en Gorinchem hadden de Vergadering reeds verlaten.

TOONEELKRONIEK.

Amsterdam, 7 November 1874.

Vergun me, dat ik u een sprookje verhaale.

Er was ereis een stad met, o, zooveel inwoners, die, rijk, machtig en rechtschapen, niet alleen aan hun eigen vaderland, maar ook aan menig volk ver buiten zijne grenzen de wet voorschreven. De regeeringsvorm, welken ze met het geheele land huldigden, heette gemeenebest. Een leeuw met zeven pijlen in de sterke klauw, ten zinnebeeld der zeven vereenigde gewesten, die het land uitmaakten, versierde hun wapenschild, met de kenspreuk: „Eendracht maakt Macht.”

Zoolang die leuze de strijdkreet bleef van allen, heerschten zelfstandigheid en welvaart. Maar, eilaas, het roemrucht gemeenebest bezweek onder de tweespalt zijner eigen burgers. De pijlbundel werd losgerukt: de kracht was gebroken.

Een roofgierige adelaar, uit zuidelijke streek derwaarts gevlogen, nestelde zich ongestoord op de trotsche kruinen der vaderlandsche eiken, en overvleugelde met zijne breede schachten het volk, dat daar nog kort geleden, in het volle bewustzijn zijner vrijheid, het hoofd verhief. De burgers dier groote stad gingen, in zedelijken en stoffelijken zin, het diepst gebukt onder het leed, dat die vreemde dwingeland aan allen berokkende.

Maar zie, na verloop van eenigen tijd verscheen te midden dier ellende eene liefelijke godin, wier vriendelijk woord en bemoedigende blik aller harten tot zich trok. Een hemelsche glans straalde van haar verrukkelijk wezen, en het was alsof zij in de golvende plooiën van haar sierlijk gewaad een tooverroede hield verborgen, waardoor het heelal aan hare wenken gehoorzaamde. Zoo gebiedend was haar oog, zoo fier hare houding.

Hare verschijning bracht een diepen indruk te weeg. Verrukt door haar schoonheid, vervuld van haar geheimzinnigen invloed, bood men haar een tempel aan, ten einde haar op gouden schalen een dankoffer te plengen. Bezielde door haar goddelijken adem, greep de dichter naar het speeltuig, en een breede rij van priesters

en priesteressen schaarde zich om haar troon, ten einde haar zijn lied te vertolken. Het volk stroomde herwaarts en zat eerbiedig neêr, om dat begeesterend schouwspel gade te slaan. Want zie, nauwelijks waren de laatste klanken van dat lied weggestorven, of daar trad zij zelf van haar verheven zetel en sprak hun van de deugd der vaderen, van den strijd, dien zij manmoedig gestreden, van de rampen, waaraan zij, wars van slavernij, zich ontworsteld hadden. En daarna greep zij op hare beurt het palet en penseel der dichtkunst en schilderde met de heerlijke verven der welsprekendheid, in stoute trekken, een tafereel, waarop het morgenrood der vrijheid aan de kimmen verrees, terwijl een reine maagd, in al den glans van jeugd en schoonheid, hun in 't verschiet den palm der overwinning toewuifde.

Haar werk was meesterlijk. En de roep, die er van opging, zoo geweldig, dat zelfs de dwingeland een wijle het bloedig zwaard opstak, om haar met zijn hooge tegenwoordigheid te vereeren. „Dat zij kome!” klonk zijn bevel. Maar, o, hoe verplooidde zich dat stroef gelaat toen zij daar opnieuw voor het voetlicht trad. De klank harer stem toch was zoo doordringend, zoo wegslepend, dat hij, hare woorden niet oplettende, alleen ooren had voor den welluidenden, overweldigenden toon, waarop ze werden uitgesproken. Dan, het volk verstond des te beter wat zij zeide. Het begreep den verborgen zin harer taal. De ingesluimerde geest ontwaakte. Het bloed vloog sneller door de aderen. De pols sloeg gejaagd; maar het zelfvertrouwen herleefde met al die kalmte en vastberadenheid, waaruit het zijn oorsprong neemt. Het volk stond weer als één man op en in een oogenblik van heilige vervoering, greep het de pijlen, die den leeuw waren ontvallen. Het oog des adelaars schoot vuur. Maar te laat: ondanks zijn toemeloove vaart, zijn forschen en verwoeden wieslag stortte hij getroffen naar beneden.

Dit is 't eerste gedeelte van 't sprookje. Het tweede luidt als volgt.

Het volk der groote stad ademde weer vrij en betoonde zich dankbaar jegens haar, die, zijn moed opwekkende, zooveel tot zijne redding had bijgedragen. Geen wonder dus, dat de dierbaar geworden tempel in eere bleef. De voorhang droeg in gouden letteren het opschrift:

Der kunsten god, aan 't IJ met geestdrift aangebeên,
Kroont hier in 't heilig koor verdienste en deugd alleen.

Maar al was de godin, die er nog altijd zetelde, onsterfelijk, — hare priesters en priestersessen ondervonden den drang der jaren en legden eindelijk, oud en zwak, het koorkleed eerbiedig aan hare voeten neder. Daar bleef het liggen, want geen anderen stonden op, moedig genoeg om het om hunne schouderen te slaan.

Het volk zag dit met leede oogen. Het werd ten slotte onverschillig en toen het later de assche zijner offeraars bij plechtige uitvaart aan den schoot der aarde toevertrouwde, was meteen de laatste vonk der geestdrift uitgedoofd. „Der kunsten god” — riep een spotter:

Der kunsten god, aan 't IJ met vuur eens aangebeên,

Staat thans jaar in, jaar uit spiernakend en alleen.

En zoo was het.

Een bastaardzuster der liefvallige godin, „in strafbren lust ge-teeld” zou Bilderdijk zeggen, die hare plaats verlaten zag en daar vroeger ook wel eens met eerbetoon was ontvangen, kwam op den onzaligen inval, andermaal haar geluk te beproeven. Behaagziek en wuft als zij was, kleurde ze de verflensde wangen wat op met blanketsel, vlocht een krans van papieren bloemen door de zwierige lokken, schoot een luchtig kleedje aan, prangde heur voet in den satijnen dansschoen en verzocht een ondernemend man, haar wel bij zijne stadgenooten te willen inleiden.

Kakelbonte aankondigingen maakten de opmerkzaamheid der menigte gaande, en half uit nieuwsgierigheid, half uit behoefte om weer eens tooneel te zien spelen, ging men ereis kijken. Daar verscheen de kleurig opgeprikte, kaarsschoone deerne, — in een wolk, op één teen, in een zegekoets, op een rozenbed, kortom, net wat men maar wilde. Haar klatergoud en kwistig uitgedeelde verleidelijke glimlachjes verblindden de toeschouwers. Ze zag er toch wel aardig uit, meende men. En niet alleen zweefde ze, op de maat der muziek, over rotsbruggen en watervallen; maar ze kon, door haar nasleep bijgestaan, ook pratende haar bewonderaars recht gezellig bezighouden. Wat wist ze bijvoorbeeld mooie moord- en liefdesgeschiedenissen te verhalen. En wat 'n stem had ze! Wat kon ze prachtig weenen en lachen en haar gevolg, hemel, welk een geluid, ze brulden als leeuwen en tijgers als 't in de rol te pas kwam of niet te pas kwam. Hoor 'ns, zei Ka de vischvrouw tot Hein den porder, die er eens cen

schellenkie aan waagden, — hoor 'ns 't is van belang. Daar kunnen de „Vier-Kronen” niet bij halen!

Het meer ontwikkeld gedeelte der toeschouwers vond het nu juist zoo mooi niet wat ze zeide of speelde, maar keek meer naar haar welgevormd been en hijgenden boezem, want ook dat heeft zijn eigenaardige aantrekkelijkheid. De fijner beschaafde en weldenkende draaide haar eerst den rug toe; maar later raakte hij er meê verzoend en maakte haar zijne opwachting, niet uit bewondering bepaaldelijk, maar uit gewoonte. Dit ging zoo ver, dat, om eens iets te noemen, „*Het geheim van miss Aurora,*” dat al sinds jaren geen geheim meer was, nog altijd trok als een spaansche vlieg; terwijl „*De Gebochelde,*” van wien men al lang wist, dat hij zich zoo maar hield, nog altijd nieuwe vrienden verwierf zonder zijn oude te verliezen. — Leve de Kunst!

Hiermeê is het vertellingje uit. *Die Moral der Geschichte zu errathen ist nicht schwer!*

Van dien *Gebochelde* gesproken. Dat ding is goed vertaald. Goed is eigenlijk het woord niet, — letterlijk. De titel geeft er reeds een voorproefje van. Een gewoon mensch zou van een „bochel,” „bult” of „bultenaar” spreken; maar dat ware minder juist. Er staat immers „*bossu*;” dat lijkt wel wat op een deelwoord, dus: „*Gebochelde.*” Zoo herinner ik mij van iemand, die een wetenschappelijk werk vertaalde, dat begon: „*Chimie est un mot grec*” en, zich aan den tekst houdende, getrouw overzette: „scheikunde is een grieksch woord.” Waarom ook niet? De nederlandsche bewerker van „*Paul et Virginie*” liet een letterlievend mensch, die voorondersteld kon worden al zijn zinnen bij elkaar te hebben, wel in verrukking uitroepen: „O, die brieven, die brieven! (*Ah, les lettres, les lettres!*) ’t Is waarachtig der moeite waard, — de eerste de beste schouwburg-ondernemer is in staat er „op vereerend verlangen een laatste voorstelling” van te geven. In welk geval hij toch zijn meester nog vindt in een vroegeren mededinger, die een ballet vertoonde „op algemeen verlangen van een mijner vrienden.”

Van meer geest getuigt het gezegde van een tooneelspeler, dien men onlangs vroeg of de aantrekkingskracht van *Miss Aurora* gelegen zou zijn in de geestverschijningen, waarop hij namelijk droogjes ten antwoord gaf: „dat zal ik nu juist niet zeggen, — er komen drie paar-

den ook in." Dat was tevens eene zijdelingsche verontschuldiging van zijn bestuur, dat dit stuk weer eens te voorschijn had gehaald. En hiermee stap ik van dit onderwerp af, Hamlet nasnikkende:

„Men dekk' een dicht gordijn voor zoo veel aakligheid!"

Het voornaamste nieuws, geloof ik, is de eerste optreding van mej. Van Dam benevens de heeren De Groot en De Leur bij Albregt en Van Ollefens gezelschap.

Mej. Van Dam is, wat men noemt, een aardig kopje. Daarenboven bezit zij eene gepaste vrijmoedigheid en smaak genoeg, naar het zich althans tot dusver liet aanzien, om zich eenvoudig te kleeden. Bij dit alles komt echter een heele lange — maar . . . . Zij zegt zoowat alles op één toon en houdt daarbij het hoofd gestadig schuin.

Wat dat eentonige aangaat, zou het mij niets verwonderen indien ik vernam dat ze het van de Nuts-tooneelschool had meêgebracht. Zij is eene kweekeling des heeren Hammecher, een man, die in zijn tijd uitstekend „*De Pagedstreken*", „*De Parijsche Straatjongen*" en dergelijke partijen moet vervuld hebben, maar dien ik bij de Nuts-uitvoeringen, welke ik door de heuschheid van mr. Van Hees gelegenheid had bij te wonen, heb leeren kennen als een volstrekt niet onberispelijk onderwijzertoneelschikker.

Hij scheen zich met niet al te best gevolg gevormd te hebben naar nu wijlen den heer Amelung, een man, dien ik om zijne veelzijdige kennis zeer hoog schat, maar die, evenals alle stervelingen niet onfeilbaar, zijne gebreken had. Een daarvan was zijn vasthouden aan de stelling, dat er een „tooneeltoon" bestaat: een soort van „diapason", waarmede zangers wel degelijk rekening hebben te houden, maar waarvan voor spelers geen sprake kan zijn. De heer Amelung nu had juist zijn eerste sporen verdiend als zanger en onderwijzer in 't zangspel. Vandaar wellicht die vergeeflijke dwaling ten opzichte der spreekwijze van tooneelisten. Hij wilde namelijk dat A, op het van B ontvangen wachtwoord invallende, niet lager of niet hooger zou spreken dan deze, bijzondere omstandigheden natuurlijk voorbehouden. Het ligt voor de hand dat die regel, welke misschien bij de meer zangerige voordracht van verzen in 't treurspel eenigszins kon gelden, voor de zoogenaamde kamerstukken in geen deele opgaat. De voortplanting van het geluid in onzen stadsschouwburg

is daarenboven zoo voortreffelijk, dat men volstrekt niet eene bepaalde mate van geluid behoeft te ontwikkelen, om overal verstaan te worden. Zelfs wat op het laatste plan des tooneels als 't ware gefluisterd wordt, dringt schier onverzwakt door tot alle hoeken der zaal.

De slotsom dezer redeneering is derhalve, dat mej. Van Dam, die ik hartelijk geluk wensch met hare plaatsing aan den stadschouwburg, voorshands alle krachten heeft in te spannen om meer buigzaamheid in haar stem te brengen en haar — hoofdje recht te houden. Zoo iemand, mag vooral een onschuld het hoofd fier omhoogheffen, en „*ingénuité*” is het haar aangewezen emplooi. Zij moet daarenboven niet vergeten, dat elke eigenaardigheid, welke, stelselmatig toegepast, den tooneelspeler altijd kenmerkt, een middel te minder voor hem wordt, om enkele rollen te karakteriseeren. Nadere inlichtingen bij den heer Judels, wiens hals reeds geheel naar één kant is gegroeid, zoodat hij, een scheefnek voor te stellen hebbende, zijn toeschouwer daar wel eerst kennis van mag geven.

Nommer twee der evengenoemde nieuwkoopjes is de heer De Groot. Ook hij heeft aanleg en talent genoeg, om zijne aanspraken op de aandacht der kritiek te doen gelden. De heer De Groot gevoelt zich op de planken blijkbaar zoo zeer op zijn gemak, dat hij er voor geboren schijnt. Die op zichzelf alleszins benijdenswaardige eigenschap speelt hem echter leelijke parten, daar zij hem soms doet vergeten, dat ook onbeschroomdheid hare grenzen heeft, waar zij ophoudt onbeschroomd te zijn en in onbeleefdheid ontaardt, ja tot grofheid overslaat: een klip, waarop menig komiek vooral reeds gestrand is.

De heer De Groot is bestemd voor hetgeen de Franschen noemen *bas-comique*, een allerdankbaarst emplooi, omdat het, naar de eischen der kunst vervuld, zoowel den man beschaving als de minder ontwikkelde menigte, die van menige fijnere rol niets begrijpt, vermakelijke oogenblikken verschaft.

Een paar der leelijkste aanwendsels van den heer De Groot zijn het maaien met armen en beenen, waardoor het menschenbeeld uit zijn natuurlijk, schoon verband wordt gerukt en het oogenknippen, een akelige aardigheid, die hij van den heer Beems heeft overgenomen. Zijne uitspraak, verre van gekuscht,

helt herhaaldelijk over naar het platte. Ziedaar drie punten, zijner ernstige overweging aanbevolen.

Tegenover deze groote fouten staan groote deugden. Zijn hoofdverdiensite is, dat hij heel leuk wat zeggen en onverbeterlijk snuggere gezichten trekken kan. Persoonlijkheden, die de Franschen als *niais* en de Duitschers als *Naturbursche* aanduiden, zal hij derhalve met gelukkigen uitslag voorstellen. Jammer alweer is het, dat hij nog al dikwijls opzettelijk zijn stem laat overslaan, iets wat hem later wel eens zou kunnen opbreken. Intusschen zal de heer De Groot, bij ernstigen wil, dat is te zeggen bij nauwgezette opvatting zijner taak en niet vergetende wat hij aan zijne plaats op ons eerste tooneel verschuldigd is, eene eervolle stelling in het kunstenaarskamp kunnen innemen.

De derde nieuweling is de heer De Leur, wiens onmiskienbaar streven, om zijn plicht stipt na te komen, al aanstonds een woord van waardeering verdient. Het zwaartepunt van zijn talent komt het gunstigst uit in oude partijen. Hij moet echter beginnen met zijn begaafden bestuurder, den heer Van Ollefen, te vragen waar hij zijn kleeren laat maken en dan daar... niet gaan. Een gewoon menschenkind trekt aan wat hij heeft en moet in weer zoo veel andere behoeften voorzien, dat hij niet altijd den fijnsten snijder in zijn dienst kan nemen. Iets anders is dit met den tooneelist. Zijn kleeding behoort tot zijn gereedschap.

Voor 't overige heeft de heer De Leur zich inzonderheid toe te leggen op stembuiging en bevallige manieren. Aan juiste opvatting, voorwaar geen kleinigheid, mangelt het hem in den regel niet, getuige o. a. de verdienstelijke wijze, waarop hij in *De Keerzijde der Grootewereld* den grijzen markies van Thonnerins voorstelde. Zoo heb ik meer rollen van hem gezien, die mij recht geven, hem een zeer bruikbaar lid des gezelschaps te noemen.

Beatrix of de madonna der Kunst, dezer dagen ten voordeele van mevr. De Vries opgevoerd, biedt eene welkome gelegenheid, om eens na te gaan in welke richting het talent dezer begaafde tooneel-speelster zich het krachtigst heeft ontwikkeld. Daar ik echter met het onverbiddelijk potlood van onzen gewaardeerden leidsman in vrede moet pogen te leven en reeds heel wat plaatsruimte in beslag heb genomen, behoud ik mij voor, er later op terug te komen.

MARTIN KALFF.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

ANTWERPEN. Victor Driessens, de nieuwe bestuurder van den fraaijen, onlangs gebouwden Nederlandschen Schouwburg vergast het publiek op het gewone onsmakelijke kostje, waarvan *Paljas*, *De dochter der voddenrapers* en meer van dat soort de hoofdbestanddeelen uitmaken. Het is zelfs zóó ver gekomen dat een der Antwerpsche bladen, ten einde uit dien voddenboel te geraken, om *de Goudboer* van Birch-Pfeiffer en Cremer's *Emma Berthold* vraagt! Men zal zeker niet beweren, dat dit overdreven eischen zijn!

AMSTERDAM. Den 31^{en} October, den dag waarop de 4e Algemeene Vergadering van het Tooneelverbond werd gehouden, was door de Directie van den Stads-schouwburg *de Gebochelde*, drama in 10 tafereelen van Bourgeois en Féval, ter vertooning uitgekozen. Of de Directie door deze keus een bewijs heeft willen geven van hare belangstelling in het Tooneelverbond is, ondanks de ijverigste nasporingen, niet gebleken. Zeker is het, dat de afgevaardigden uit Noord en Zuid, welke zich dien dag in het belang van het Tooneel naar de Hoofdstad hadden begeven, het zoo niet hebben opgevat.

REPERTOIRE.

(Verkortingen: t. = tooneelspel; bl. = blijspel; dr. = drama; tr. = treurspel; m. z. = met zang; vert. d. = vertaald door; m. = maal. Het getal niet tusschen haakjes geplaatst, duidt het aantal bedrijven aan.)

Amsterdam. *Stadsschouwburg*. Directie: Albregt en van Ollefen. 9 Sept. — 7 November 1874.

De goudboer, t. 4. Ch. Birch-Pfeiffer, vert. d. C. H. Hoving (2 m.); *Iduna, de Sterrenbruid*, fantast. melodr. 10 taf. naar Gubitz „Zauber märchen” d. W. N. Peijpers (17 m.); *De dochter van den goochelaar* t. 5. bewerkt naar Marlitt d. Agatha (3 m.); *Doctor Peschke of kleine heeren*, bl. 1. naar D. Kalisch d. Hoving (4 m.); *De keerzijde der groote wereld*, t. 5. Dumas fils (3 m.); *De eenige dochter*, t. 5. naar het Italiaansch v. Cicone d. B. H. Bremer (3 m.); *Mercadet*, t. 3. Balzac vert. d. L. B. J. Moor (2 m.); *De hoed van den horlogemaker*, bl. 1. Mad. de Girardin (2 m.); *Jane Eyre*, t. 5. Birch-Pfeiffer (1 m.); *De gebochelde*, dr. 10. Bourgeois en Féval (3 m.); *Beatrix of de madonna der kunst*, t. 5. Legouvé (1 m.).

———— *Vereenigde Tooneelsten*. Directie: Stumpff en Veltman. 5 Sept. — 7 November 1874.

Christiaan de Wreede, Koning van Denemarken, dr. 5. Mosenthal, vert. d. G. Francois (7 m.); *Liefde overwint of een gestoorde bruidloft in de hel*, fantastisch tooverkluchtspel, 6. (11 m.); *Katharina Howard*, t. 5. naar Dumas d. A. v. Ray (3 m.); *Maria Stuart*, t. 5. naar Schiiller d. J. J. L. ten Kate (11 m.); *Het geheim van Miss Aurora*, dr. 5. Thiboust en Derosne vert. d. C. J. Roobol (12 m.); *John de klokluiders van St. Pauluskerk*, t. 5. n. h. fransk (1 m.).

Gent. Minard schouwburg. Directie: J. Fauconnier. 4 Oct. — 10 Nov. 1874.

Marianne de Marketenster der 32^e brigade, d. 5. (m. voorspel 2) (2 m.); *Kermisklok, Doodsklok*, oorspr. dr. 4. F. van de Sande (1 m.); *Fortunio's lied*, zangspel 1. Offenbach. (1 m.); *Stella of de dochter van een staatsgevangene*, dr. 5. m. voersp. Boudier en Fanguir (1 m.); *Een appelke tegen den dorst*, bl. m. z. 1. n. h. fransk d. W. Rogghé (1 m.); *De Schoonmoeder*, oorspr. t. 2. V. Lefèvre en H. Michiels 1 m.); *Ogarita of de wilde vrouw*, oorspr. bl. m. z. 1. H. van Peene, muziek v. K. Miry (2 m.); *De Hut van onkel Tom*, dr. 8. Dumanoir en Dennery, vert. d. J. Beems (1 m.); *De koopman in Kinderspeelgoed*, vervlaamscht bl. m. z. 1. Nap. Destanberg (1 m.); *De kleine tooverheks*, t. m. z. 2 (1 m.); *De Visschers van Blankenberghe*, oorspr. t. m. z. 1. Sleeckx (1 m.); *De gedenkschriften van den duivel*, t. m. z. 3. (1 m.); *Victor's Nichtje*, bekroond oorspr. bl. 2. Em. van Goethem en Joz. van Hoorde (1 m.); *De straf van een man*, bl. m. z. 3. Grangé en Thiboust vert. d. H. Michiels (1 m.); *Hoe schoon is de natuur*, operette 1. F. v. d. Sande (1 m.); *Louissette de liedjeszangerster*, bl. m. z. 2. Michel en Fontaine, vert. d. Dastenberg (1 m.); *De Parijsche grisette*, bl. m. z. 1 (1 m.).

TOONEELKRONIEK.

Antwerpen, 12 November 1874.

De nieuwe Nederlandsche Schouwburg te Antwerpen, is zonder tegenspraak een der fraaiste en best ingerichte monumenten van dien aard, welke België, alwaar het voorzeker niet aan fraaie schouwburgen ontbreekt, bezit. Hij strekt zoowel der stad, die hem der Nederlandsche Tooneelkunst oprichtte, als den bouwmeester Dens, die hem ontwierp, en den kunstenaars en ondernemers, die dezès plannen ten uitvoer brachten, wezenlijk tot eer.

De plaats, alwaar de nieuwe Schouwburg zich verheft, is vrij wel gekozen. Het gebouw vormt den noordwester hoek van het uitgestrekte plein, dat, tusschen de oude en de nieuwe stad, langs de voornaamste lei (boulevard), de Handelslei, gelegen, den naam van Gemeenteplein draagt. Jammer dat men verwaarloosd hebbe den grond ettelijke voet te verhoogen. De aanblik van het monument, dat, inzonderheid uit de verte gezien, ietwat laag schijnt, hadde er veel bij gewonnen.

De Schouwburg heeft den vorm van een langwerpig vierkant met vier schoone gevels. De voornaamste dier gevels, de voor-gevel, die op het Gemeenteplein uitziet, prijkt met een peristyle, door zuilen onderschraagd. Boven dit peristyle bevindt zich, gelijkvloers men het zoogenaamde *foyer*, een *plate-forme* met eene steenen balustrade omgeven. De overige gevels zijn, even als de voorgevel, met talrijke beeldhouwwerken versierd, als daar zijn: de kolossale borstbeelden van de Noord-Nederlandsche schrijvers Vondel, Hooft, Bilderdijk en Van Lennep, de Zuid-Nederlandsche Van Maerlant, Willems, Ogier, Van Kerckhoven, enz. Die borstbeelden en de verdere beeldwerken werden alle door voorname Antwerpsche kunstenaars, onder anderen door Jozef Geefs, J. Ducaju, J. De Braeckelear, J. Lambeaux, R. Fabri, J. B

De Boeck, Eug. de Plyn en J. B. Van Wint, vervaardigd. In het midden van den voorgevel, boven de breede rondbogige vensterdeuren, ziet men in een reusachtig schild het wapen der stad Antwerpen, waaronder in groote letters het woord *Schouwburg*.

Dat al die beeldwerken, niet minder dan het gebouw zelf, met even veel smaak als talent zijn uitgevoerd, daarvoor strekken de bovenvermelde namen ten waarborg. Zij geven het geheel een sierlijke en tevens indrukwekkend voorkomen. Alleen moet ik aanmerken, dat de versiering van het bovenste gedeelte der gevels mij niet zeer gelukkig schijnt. De beelden en groepen, welke zich boven de kroonlijst verheffen, spreken niet krachtig genoeg. De bouwmeester ook moet het gevoeld hebben. Van daar de vreemdsoortige vazen, waarmede hij de ledige ruimte tusschen de beelden heeft pogen aan te vullen. De gedaante dier vazen is echter alles behalve doelmatig, en het effect, dat zij, op eenigen afstand gezien, voortbrengen, laat veel te wenschen.

Doch treden wij het gebouw binnen. Eerst bevinden wij ons in een ruim vestibul, dat tevens trapzaal vormt, daar vlak vóór ons, links en rechts, een breede trap naar het benedenste deel der eigenlijke schouwburgzaal voert, terwijl van wederszijde weer andere, niet minder monumentale trappen, naar de bovenverdiepingen leiden. De gangen of *couloirs* rond die zaal, beneden en op de verschillende verdiepingen, zijn insgelijks ruim en breed genoeg, om de toeschouwers, zelfs bij het drukste schouwburgbezoek, toe te laten zich vrij en onbelemmerd te bewegen, zonder voor gedrang te moeten beducht zijn.

De zaal zelve is allerprachtigst. De wanden, logiën, gaanderijen, enz., alle in mat rood en goud, maken het rijkste en schitterendste effect, dat door smaakvolle vergulde beeldwerken in hout en *carton-pierre* wordt volledigd. De beeldwerken stellen trofeeën voor van muziek-instrumenten, de wapenschilden der meeste Vlaamsche steden en eene guirlande van musicerende saters, welke het plafond schijnen te torschen. Dit plafond, door twee befaamde Parijsche kunstenaars, de HH. Rube en Chapron, geschilderd naar cartons van M. Dens, bevat vier groepen: 1°. de Beeldende Kunsten; 2°. de Poëzie; 3°. de Toonkunst; en 4°. de Danskunst. De zaal wordt door een' reusachtigen lichter met 16 kronen en niet minder dan 460 gazbekken verlicht, waarbij men des noods nog een aantal

candelabers en armlakkers kan voegen. De luchter is het werk van twee Antwerpenaars, de heeren Arends en Labaer.

Het *foyer*, dat, boven het vestibul van de schouwburgzaal, door het *couloir* van den 1^{en} rang wordt gescheiden, is een meesterstuk. De kapiteelen der talrijke zuilen en al de overige, kwistig aangebrachte sieraden zijn van geoxydeerd zilver. De drie boogvensterdeuren geven op de vorenvermelde plate-form, boven het peristyle, waarvan men op de Handelslei, de levendige Carnotstraat, het Gemeenteplein en zijne omgevingen het fraaiste uitzicht heeft.

Doch komen wij tot het tooneel. Het is 25 meters breed, met 10 meters breedte aan het voetlicht en eene diepte van 13 meters. Daarbij is het zoodanig ingericht met zijne drie *dessous*, dat de opvoering van de meest ingewikkelde spektakelstukken, tooverspelen, duivelarijen en wat dies meer geene de minste scenische moeilijkheid oplevert. De *decors* en *accessoires* zijn meesterlijk vervaardigd en geschilderd; de werktuigen, welke ze in beweging brengen, uitmuntend. De gordijn eindelijk, welke het tooneel van de zaal scheidt, werd nogmaals en op voortreffelijke wijze door M.M. Rube en Chapron gemaald.

Ik zegde daareven, dat het tooneel 13 meters diepte heeft. Men kan het echter, wanneer men wil, veel dieper maken. Inderdaad, daarachter bevindt zich eene uitgestrekte concertzaal van 30 meters lengte op 15 meters breedte, die ruim 1000 personen kan bevatten. Die zaal is van het tooneel enkel door een valschen, beweegbaren muur gescheiden. Met dien muur te verplaatsen — en het kan in weinig tijds geschieden, — maakt men het tooneel zoolang als men het verlangt.

Zooals men ziet, is het gansche gebouw derwijze ingericht, dat het met de gunstigst bekende schouwburgen, van België niet alleen, maar ook van het buitenland de vergelijking kan doorstaan, dat het wellicht voor geen ander moet onderdoen. Van al de verbeteringen elders beproefd of ingevoerd werd ernstig rekening gehouden. Zoo is een geheel ontstaan, dat onder vele betrekkingen bij het bouwen van schouwburgen kan tot voorbeeld dienen, dat den Koninklijken Schouwburg van Antwerpen, der opvoering van Fransche en andere opera's gewijd, verre achter zich laat.

Ik heb eenigszins uitvoerig den nieuwen Nederlandschen schouw-

burg willen beschrijven, om te doen zien, op hoe onbekrompen en lofwaardige wijze de stad Antwerpen zich van haren plicht ten opzichte van de Nederlandsche tooneelkunst, heeft weten te kwijten. Zien wij thans of de Nederlandsche tooneelkunst, dat is de lieden, die te Antwerpen die kunst beoefenen, zich der welwillende bezorgdheid van het stadsbestuur en des heerlijken tempels, hun ten kosteloozen gebruik geschonken, waardig toonen.

De inhuldiging des Schouwburgs greep plaats op 16 Augusti jongstleden, daags vóór het letter- en toonkunstig feest, door de Antwerpsche Maatschappij *de Olijftak*, den letteroefenaren van Noord en Zuid, als vergoeding voor het mislukte Leidsche Taalcongres, aangeboden. Het gezelschap van den heer Driessens, wien voor drie jaar het bestuur van den Schouwburg werd toevertrouwd, speelde Glanor's *Uitgaan*. Dat de opvoering van dit lieve gewrocht slechts gedeeltelijk goed mocht heeten, werd reeds door verscheidene der Noord-Nederlanders, voor het feest van *de Olijftak* hier aanwezig, in Hollandsche dag- en weekbladen aangestipt. Ik kan derhalve mij de moeite sparen die vertooning te bespreken.

In October eerst begon eigenlijk het speelsaizoen van het Nationaal Tooneel.

Groot waren de verwachtingen, welke de vrienden van het Vaderlandsch Tooneel, te Antwerpen, van dit seizoen koesterden. Dat de laatste *campagne* van het gezelschap der heeren Driessens, vooral onder het opzicht van de keuze der stukken, oneindig te wenschen liet, dat het meer dan tijd werd het *repertorium* eene volslagen verandering te doen ondergaan, voor goed met het verleden af te breken en eene nieuwe baan te betreden, moest, ondanks de al te toegeevende stemming van eenige onzer vrienden, iedereen bekennen. Ook vleide men zich met de hoop, dat de bestuurder, trots zijne bekende ingenomenheid met Parijsche boulevard-gewrochten, eindelijk de noodzakelijkheid dier verandering mede zou begrepen hebben. Men vleide te meer zich met die hoop, daar van wege de stad een tooneelraad van tien bevoegde personen met de bewaking van zijn bestuur, zoowel voor de keuze der stukken als de opvoering van deze, was gelast geworden.

Dat echter die hoop zich al weder niet zal verwezenlijken,

begint men te vreezen. Wij zijn nauwelijks in de helft der tweede maand van de exploitatie, en alles laat voorspellen, dat eerlang het hekken aan den ouden stijl zal hangen. Inderdaad, na op niet onverdienstelijke wijze enkele stukken te hebben opgevoerd met literarische waarde en eene degelijke strekking, laat nogmaals de heer Driessens het voornemen blijken op nieuws tot zijne geliefkoosde wangedrochten — de grofzinnelijke, onwaarschijnlijke, onvaderlandsche, slecht geschreven en nog slechter vertaalde akeligheden, welke voor hem schering en inslag van een Nationaal Tooneel schijnen te zijn, verdienen geen anderen naam, — de toevlucht te nemen. Reeds werden *Paljas* en *De Dochter der Voddenrapers* — twee tot op den draad versleten werken, — gespeeld tot groote vreugd van de ongeletterde menigte, maar tot niet minder ergernis van het meer verlichte publiek; en als om de openbare opinie uit te tarten, kondigt men thans de heropvoering van *Ben Leil*, den beruchten *Zoon van den Nacht*, aan, een der naaste producten van de laagste Fransche school. Men kondigt die heropvoering aan, juist op het oogenblik, dat de Tooneelraad en met hem al de Antwerpsche bladen, en al de verstandige lieden zich beijveren, om den bestuurder zijne dwaze afwijking van de goede baan, welke hij voorstaan scheen te willen, welke hij beloofd had te zullen bewandelen, in min of meer krachtige bewoordingen onder het oog brengen.

Wat zal het gevolg van de hervatting der vroegere ongezone, kunstdoodende richting wezen? Het laat zich gemakkelijk voorspellen. Dat het Antwerpsche zoogenaamde Nationaal Tooneel, hoezeer in het bezit van toereikende krachten, van begaafde *actrices* als de dames Beersmans en Verstraeten, en van knappe *acteurs* als de heeren Driessens en Dierckx, bij een gedeelte der Antwerpsche bevolking niet in den besten roep stond, kan, ondanks de wellicht te gunstige stemming van sommigen onder de Vlamingen, niet geloochend worden. Ook werden zijne vertooningen gedurende de laatste jaren bijna witsluitelijk door het minder beschaafde publiek gevolgd. Met eene nieuwe en prachtige schouwburgzaal, met eene verstandiger keuze van stukken, met eene meer verzorgde opvoering, hadde dat anders kunnen worden. Het werd reeds anders. Ik heb in den loop der maand October vertooningen bijgewoond, waarin familiën uit de hoogste standen

der samenleving, die vroeger nooit een Vlaamschen schouwburg bezochten, aanwezig waren. Dat andere familiën uit die standen op het punt waren, zich insgelijks met het Nationaal Tooneel te verzoenen, wordt mij van verschillende zijden verzekerd. Komt men echter wederom met *Ben Leïls*, *Zwarte Doctors*, *Londensche Bandieten*, *Kinderroofsters* en soortgelijke monsters voor den dag, welke een fijngevoelig mensch doen gruwen, dan zullen die familiën er tweemaal aan denken, vooraleer zich in die galère te wagen; dan blijven die familiën, gelijk overigens al de verlichte en beschaafde bezoekers, andermaal weg; dan dalen wij op nieuws tot het lage peil, waarop het Nationaal Tooneel in het vroegere lokaal, het *Théâtre des Variétés*, zich bewoog.

Moge dit treurig vooruitzicht zich niet verwezenlijken! Moge de bestuurder leeren inzien, dat hij door zijne verkeerde handelwijze den val van het Vaderlandsche Tooneel te Antwerpen en — wat misschien voor hem van meer gewicht is, — zijn eigen val bewerkt! Alleen op die voorwaarde is redding mogelijk.

In eene volgende Kroniek zal ik u zeggen wat wij verder te hopen of te vreezen hebben. Ik zal u tevens omtrent de wijze, waarop deze en gene stukken opgevoerd werden, eenige bijzonderheden mededeelen.

SIGNORE.

EENE REPETITIE ONDER ECKHOF.

Conrad Eckhof, de voortreffelijke tooneelspeler (1720--1778), door Lessing in de *Hamburgsche Dramaturgie* herhaalde malen zeer geroemd, werd op het eind van zijn loopbaan, in 1775, met Reichard tot bestuurder van het Hoftheater te Gotha benoemd. Met hoeveel nauwgezetheid tot in de kleinste bijzonderheden de repetitiën door hem geleid werden, blijkt uit het volgende voorval, dat ons door Iffland wordt medegedeeld.

In het treurspel *Ines de Castro* moesten twee tooneelspelers *Grands d'Espagne* voorstellen. Daar zij niets te spreken hadden, maar alleen in het midden van het stuk verschijnen moesten, meenden zij te kunnen volstaan met zich voor het eind van de repetitie eenige oogenblikken op het tooneel te vertoonen. De repetitie was echter reeds afgelopen, toen zij verschenen. Zij verontschuldigten zich bij Eckhof, die hen rustig liet uitpraten en hen daarna, in tegenwoordigheid van de overige leden van den schouwburg, aldus toesprak: „Mijne heeren, gij hebt minder uit onwil, dan uit onkunde gehandeld; om u echter de onaangename gevolgen daarvan te besparen, heb ik de heeren en dames verzocht nog wat hier te blijven; dan kunt ge leeren, dat wat ge heden avond te doen hebt, in tegenwoordigheid van toeschouwers te doen.” De beide vrienden waren geheel onthutst, toen zij merkten dat het ernst was en dat hun collega's werkelijk op het tooneel plaats namen om hen te zien spelen. „Zij wisten toch niet beter of er viel in hun rol niets te spreken.”

Eckhof. Neen, te spreken niet maar te doen. En hoe zult ge dit doen?

De tooneelspelers (1 un rol inziende). Wij moeten uit een kamer komen en over het tooneel gaan. Als u nu zoo goëd wilt zijn om ons te wijzen van welken kant wij komen moeten, dan is de zaak afgedaan.

E. Niet geheel en al, want hoe zult ge over het tooneel gaan?

T. Hoe? wel, we gaan enkel maar zoo over het tooneel, en . .

E. Volstrekt niet. Gij hebt uwe rollen niet gelezen of niet begrepen. Gaat beiden ginder staan Daar is de deur, waar gij uitkomt.

De tooneelspelers zetten zich in beweging.

E. Blijft daar staan. (Hij gaat tegenover de deur zitten.)
Ik stel den Koning voor en zit onder den troonhemel. Gij beiden verbeeldt — omdat het nu niet anders kan! — *Grands d'Espagne*. Gij komt uit die deur, gaat voorbij den Koning en groet hem. Nu, meneeren, hoe zult gij het nu wel aanleggen om, uit die kamer komende, den Koning die hier zit, te groeten? Probeert het eens.

De tooneelspelers, die zeer verlegen raken, dringen tegelijk de deur uit, loopen daarop voorbij den Koning en groeten hem.

E. (opstaande, zeer ernstig). Gaat op mijn plaats staan. Ik zal de uwe innemen en u toonen wat hier eigenlijk de zaak is. Gij hebt vrij slecht geloopt en erbarmelijk uw compliment gemaakt als of gij een rijk particulier groette. Maar er is hier nog meer bij op te merken. Vooreerst moet ge het samen eens zijn wie van u beiden het eerst de deur zal binnen komen. Dan moet ge denken om den drempel en hoe ge uw been op de beste wijs over den drempel zult brengen. Nu presenteert ge u fatsoenlijk voor den Koning, neemt uw hoed af, op deze manier, en buigt. De Koning ontbloot het hoofd op zijne beurt, gij beantwoordt dit met een blik vol eerbied, gaat eenige schreden achteruit, zet uw hoed weer op en verlaat het vertrek. Dit alles moet met zekerheid en accuraat geschieden, en toch niet ophouden. Numero twee, die u volgt, moet nòch te vroeg, nòch te laat komen. Niet als een sukkel op den uitkijk staan of de ander gedaan heeft en hem dan als 't ware wegdringen. Alles moet gemakkelijk, met intentie en kunst geschieden.

De tooneelspelers repeteeren dit alles zoo lang tot althans het stijve uit hun bewegingen verdwijnt.

E. Gij weet zeker niet dat hier spraak is van een Spaansch compliment? Misschien hebt ge daar wel nooit van gehoord? Zulk een compliment bestaat in een halve kniebuiging. (Doet het hun voor).

De tooneelspelers willen dadelijk beproeven het hem na te doen

E. Zoo haastig niet, waarschijnlijk zoudt ge er bij omvallen!

. . . . .

Wat een omslag — zal men zeggen — en dat voor zulk een kleinigheid! Maar zulke kleinigheden maken een gewichtig deel uit van de tooneelspeelkunst, en wanneer de opvoering van een stuk een aangenamen, harmonischen indruk op ons maakt, wanneer men het goede *ensemble* bewondert, dan is het niet zelden omdat op dergelijke kleinigheden gelet is en de tooneelspelers zich niet te voornaam hebben geacht om ook daaraan hun tijd en hunne studie te wijden.

„DE TOOVERHOED.”

Mijn vriend M. te Batavia heeft bovenstaanden titel gegeven aan een „kluchtspel”, waarvan hij mij per jongste mail onder kruisband een exemplaar toezond. 't Is een net boekje, 72 bladzijden groot, zoo fraai gedrukt, dat zelfs de uitgever van dit tijdschrift er weinig op aan te merken zou hebben. Hoewel 't niet uitdrukkelijk op den titel vermeld staat, blijkt uit het ontbreken van een uitgevers-naam dat het geschrifte „niet in den handel” is. Voor mij een reden te meer, om er te dezer plaatse een enkel woord aan te wijden.

De Tooverhoed is niets anders dan eene vertaling, in ongebonden stijl, van Théophile Gautier's *le Tricorne enchanté*. In deze *bastonnade* van zijn franschen lievelingsdichter vond de vertaler, blijkens zijn voorrede, een „gezonde grappigheid”, die hij voor ruimeren kring genietbaar wilde maken, en hij meende dat er geen reden bestaat, waarom eene proza-vertaling niet eens hartelijk zou doen lachen.

Men meene niet dat hij het gewaagde van zijn onderneming niet heeft ingezien. Immers hij zelf zegt van het stukje: „het onderwerp onderscheidt zich door nieuwhed noch ongemeenheid van vinding.” Gautier — zoo meent de vertaler met Francisque Sarcey — heeft deze alledaagsche klucht in zulk een schoon kleed gestoken, „dat de vorm het van den inhoud wint.”

Nu gaat natuurlijk die schoone vorm totaal verloren bij het overgieten van 't kluchtspel uit fransche alexandrijnen in hollandsch proza. De vertaler kan zich hieromtrent geen illusien gemaakt hebben. Blijkbaar vond hij dus den inhoud-zelf nog zoo verwerpelijk niet, al is 't onderwerp nieuw noch ongemeen.

„Die fraaie, klinkende verzen, die geestige wendingen, die schitterende rijmen, als parels aan het einde der alexandrijnen opgehangen,” — van dit alles is in de overzetting geen spoor meer te vinden. Wat er overblijft is, gelijk mijn vriend M. het zelf qualificeert, „een *sotte chuyte*, waarin dapper geslagen en hartig gescholden wordt.” Hoe zeer de vorm der vertaling bij dien van 't origineel achterstaat, mag blijken uit dit enkele voorbeeld. Van de zeer bekende versregels:

Champagne.

Monsieur Géronte était, sois- en bien convaincu....

Frontin.

Ce qu'en termes polis on appelle.... trompé!

is in de overzetting niets beters terecht gekomen dan het volgende

Champagne.

Mijnheer Géronte droeg den....

Frontin.

.... als een toren; kijk, dat rijmt.

Het verschil is nog al groot. En toch weet ik niet, hoe men die twee regels al beter zou kunnen weergeven.

Als ik hier den naam des vertalers durfde noemen, zou 't onnoodig zijn, er bij te voegen dat *de Tooverhoed* in goed hollandsch geschreven is, geheel in den lossen, gemakkelijken stijl, die voor het stukje past. Alleen de fransche namen der handelende personen zijn behouden, wat ik een gebrek meen te mogen noemen. Voor 't overige is er niets, dat den lezer of toeschouwer den uitheemschen oorsprong der klucht zal doen raden.

Of nu deze goed-hollandsche vertaling van een keurig fransch tooneeldicht een aanwinst voor onze vaderlandsche tooneellitteratuur mag worden genoemd, durf ik niet zoo dadelijk beslissen. Er zijn redenen om *ja*, enkele andere om *neen* te zeggen. Onder de laatste reken ik, dat het genre „klucht” naar mijn inzien niet te veel aangemoedigd mag worden, wanneer de onbeduidendheid van den inhoud niet door fijnheid van vorm wordt vergoed.

Doch er is nog zulk een groot gebrek aan goede oorspronkelijke blijspelen, en de vertaalde fransche *comédies* of *vaudevilles*, waarop we in onze schouwburgen worden onthaald, hebben dikwijls een zoo bedenkelijk karakter, zoowel voor den grammaticus als voor den moralist, dat men elke poging om een onschuldige grap in een goed-nationaal kleed op de planken te brengen, met ingenomenheid moet begroeten.

Men heeft er in den laatsten tijd menigmaal op gewezen, dat tal van oude hollandsche tooneelstukken na een oordeelkundige omwerking wellicht voor ons hedendaagsch tooneel geschikt zouden zijn. Ik stel mij voor, dat de beste dier oude stukken — zoo ver zij onder de benaming van blijspel of klucht kunnen worden gebracht — na de verlangde omwerking iets dergelijks zouden opleveren als de hier besproken vertaling van *le Tricorne enchanté*.

Ik zou daarom wel wenschen, dat een onzer goede tooneel-directien, na verkregen toestemming van den vertaler, *de Tooverhoed* wilde opvoeren. Het zou dan kunnen blijken of mijn Indische vriend hier niet den weg gewezen heeft tot een nieuwe bron, waaruit de schrale stroom onzer tooneelletterkunde voedsel kan krijgen. Rijn en dichtmaat zijn nu eenmaal op een hollandsch theater te zeer in strijd met „natuur en waarheid”, om in tooneel- of blijspel aangemoedigd te worden. Doch kunnen wij partij trekken van goede buitenlandsche tooneeldichten door ze in zuiver hollandsch proza over te brengen, dan is er zeker, behalve *le Tricorne enchanté*, nog een schat van keurige modellen bij onze bureu te vinden.

ZWOLLE, 18 October 1874.

SLINGERVOET RAMONDT.

DE CRITIEK EN MEJ. KRÜSEMAN.

„Wij verslonsen ons gemoed aan ingenomenheid met nietigheden, en maken bankroet als er wissels worden aangeboden door iets wezenlijks.” Aldus Multatuli in het onlangs verschenen 2^e stuk van zijn Zevenden Bundel *Ideen*.

Een bewijs voor die stelling vind ik in de houding van de Critiek in Nederland, — voornamelijk van die in de Hoofdstad — tegenover Mej. Mina Krüseman. Ik zie daar „onverantwoordelijke lichtzinnigheid aan de eene zijde” in de ongenoegzame waardeering van dit ontluikend letterkundig talent, „overdreven verontwaardiging aan den anderen kant” bij de beoordeeling van de al te grillige uitspruitsels ¹⁾ dezer weelderige kunstenaarsnatuur. Glijden over de hoofdzaak, om op het bijkomstige te drukken met centenaarsgewicht.

Ook nu weer bij de beoordeeling van haar *Kunst en Kritiek*, die ondeugend geestige parabel, satire, of hoe ge 't heeten wilt — datzelfde. Ook dat heeft men niet willen, of, uit vooringenomenheid, niet kunnen vatten. Als in koor heeft men geroepen: „Hoort ge 't? Ze zegt: de Critiek is omkoopbaar, door de mannen voor geld en geschenken, door de vrouwen voor zoenen! Hoort ge 't? — de Critiek!! *La Critique, c'est nous*... en dus — anathema, weg met haar!”

Wel had Mej. Krüseman er de regels uit *Vorstenschool* bij aangehaald:

Kritiek is zelf 'n kunst, en niet

De lichtste, al wordt zij nog al druk beoefend!

Wie afkeurt, toone dat zijn oordeel rijp is, —

wel had zij daardoor getoond welke Critiek ook zij erkende niet

---

1) Daaronder reken ik smakeloosheden, als de opdracht van *Kunst en Kritiek*.

alleen, maar welke zij zelfs als kunst waardeerde — 't mocht niet baten. Hare Majesteit DE Critiek was gekwetst, en het zou spoedig blijken hoe edel een gekwetste Majesteit zich weet te wreken!

Waartoe dit alles?

Als inleiding tot hetgeen *Het Nederlandsch Tooneel* in een volgend nummer over Mej. Krüseman's *debut* als tooneelspeelster zal brengen, als aanwijzing tevens van het standpunt dat ik-zelf, wellicht in tegenstelling met enkele medewerkers, tegenover deze kunstenaars wensch in te nemen.

Utrecht, 22 November 1874.

J. N. VAN HALL.

SNIPPERS.

DE LOTGEVALLEN VAN DUMAS' DEMI-MONDE. — *Le Demi-Monde* van Alexandre Dumas, dat een paar weken geleden in het Hollandsch hier te lande werd opgevoerd onder den naam van „*De keerzijde der groote wereld*”, werd ter zelfder tijd te Parijs in het *Théâtre Français* ten tooneele gebracht. Zoo als men weet is deze schouwburg bestemd om de klassieke overleveringen in stand te houden en op dien grond wordt het ook gesubsidieerd uit de staatskas, terwijl het onder toezicht van het Gouvernement staat. Velen zullen zich zeker verwonderd hebben, dat zulk een onzedelijk stuk als *le Demi-Monde* toegelaten werd binnen de gewijde wanden van *La maison de Molière*; maar de heer de Cumont, de legitimistische minister van Schoone Kunsten, denkt er anders over.

Het is nu twintig jaar geleden, dat *le Demi-Monde* voor het eerst werd opgevoerd in het *Théâtre du Gymnase* door een tooneelgezelschap dat niet ligt zal worden overtroffen. Voor het daar ten tooneele werd gebracht, wendde Fould, die destijds minister van Schoone Kunsten was, pogingen aan om deze comédie op het *Théâtre Français* te brengen. De eerste stap in dien zin was de waarschuwing aan den directeur van het *Gymnase*, den heer Montigny, dat krachtens het privilegie aan dezenschouwburg verleend, daar alleen stukken in drie bedrijven mogten worden opgevoerd. Hierdoor waren de deuren van het *Gymnase* voor den jeugdigen auteur gesloten en de minister hoopte, dat Dumas nu wel gedwongen zou wezen om zich tot het *Théâtre Français* te wenden.

Inderdaad schikte Dumas zich in zijn lot en daar hij de belofte ontving, dat zijn *Demi-Monde* zou worden aangenomen zonder voorafgaande lezing door de acteurs, stemde hij er in toe het stuk aan het *Theatre Français* af te staan. Hij zond het in, drie dagen vóór dat Scribe zijn *Czarine* las, waarin Rachel de hoofdrol vervulde. Daar men nu moeilijk zich den toorn op den hals kon halen, zoowel van Scribe als van Rachel door de *Czarine* te laten liggen tot na de *Demi-Monde*, verleende Fould aan het *Gymnase* verlof om stukken in vijf bedrijven op te voeren

en Alexandre Dumas bracht zijne comédie nogmaals naar Montigny, die haar met het meeste succès opvoerde. Rose-Chéri vervulde de rol van de baronnes *d'Ange*.

Fould had verklaard dat hij, het stuk lezende, eenigermate was ontsticht en tevens werd verhaald dat het hof van Saint-Cloud zich gekrenkt had gevoeld. Het was in dezen tijd, dat een prijs van 5000 francs werd uitgelooft voor eene comédie welke tot leering kon strekken voor de arbeidende klasse, goede denkbeelden onder deze kon verspreiden en goede voorbeelden aan het volk voor oog en oogen kon stellen. Alexandre Dumas zond zijn *Demi-Monde* in en alle leden der commissie, uitgezonderd Scribe, gaven hunne stem aan het voorstel om daaraan den prijs toe te kennen. Maar nu kwam Baroche tusschen beiden en deze verklaarde, namens de Regeering, dat hij nooit zou dulden dat de prijs van 5000 francs werd bestemd tot belooning van een onzedelijk werk. Hieruit blijkt wel hoe verschillend het oordeel was. Dit evenwel mag men aannemen, dat Dumas zelf niets onzedelijks met zijn stuk beoogde. Hij schrijft naar de leer van Shakespere

The gods are just,
And of our pleasant sins make whips to scourge us.

DE DE WITTEN OP HET TOONEEL. — De Oostenrijksche dichter, Ferdinand Von Saar, heeft een treurspel geschreven, getiteld: *Die beiden de Witt*.

Het stuk zal in druk verschijnen en in het Hofburg-theater te Weenen worden opgevoerd.

EEN STAATSMAN-TREURSPELER. — Bij gelegenheid van den dood van Guizot werd verhaald, dat Rachel toen zij den beroemden staatsman een zijner schitterendste redevoeringen hoorde voordragen, uitriep: *met dien man zou ik tragedie willen spelen!*

Aanleg voor comédie spelen, en zelfs voor het melodrama, hebben sommige staatslieden ons wel eens verraden, maar den treurspeler in den staatsman te ontdekken — dit was Rachel voorbehouden.

BIBLIOGRAFIE.

NIEUWE WERKEN EN OPSTELLEN OVER HET TOONEEL.

Eduard Devrient. Geschichte der Deutschen Schauspielkunst. 5ter Band. Das Virtuosenhum. (Leipzig. Weber).

Eugène Despois. Le Théâtre Français sous Louis XIV. (Paris. Hachette).

Jules Bonnassies. Les auteurs dramatiques et la Comédie-Française à Paris aux XVIIe et XVIIIe siècles, d'après des documents inédits extraits des Archives du Théâtre Français. (Paris. L. Willem).

Adolphe Jullien. Histoire du théâtre de Madame de Pompadour, dit Théâtre des petits Cabinets. (Paris. I. Bauer).

Jules Bonnassies. Histoire administrative de la Comédie Française. Tome Ier. (1658—1757). (Paris. Didier).

Mr. H. E. Moltzer. Shakspeare's invloed op het Nederlandsch tooneel der 17e eeuw. (Groningen. Wolters).

Eduard von Hartmann. Shakespeare's Romeo und Julia. (Leipzig. Hartknoch).

Paul Lindau. Dramaturgische Blätter. Beiträge zur Kenntniss des modernen Theaters in Deutschland und Frankreich. 2 Dln. (Stuttgart. Simon).

Ad. Schwarz. Sprach- und Stimmbildung und ästhetische Gymnastik. (*Deutsche Warte*. Band VI. Heft 10).

Martin Kalf. Welstand op het tooneel. I. Het voetlicht. II. De dronkaard. III. De groepeerling. (*Kunstbode*, Nos. 18, 20 en 22).

George Bousquet. Le théâtre au Japon. Drame et Comédie. (*Revue des deux mondes*. 15 Août 1874).

A. de Grisy. Le théâtre Anglais à la fin du XVIIIe siècle. (*Revue de France*. 31 Août 1874).

Edmond Hugues. Le théâtre sous Louis XIV par Eug. Despois (*Revue politique et littéraire*. 11 Juillet 1874).

Louis Leger. Le théâtre moderne en Pologne. Une Comédie d'Alexandre Fredro. (*Revue Pol et. littér.* 18 Juillet 1874).

Gisbert Vincke. Die deutsche Bühnenbearbeitung Shakesperes. (*Die Gegenwart*. 5 September 1874).

Charles Grant. Die englischen Dramatiker. I. Marlowe. (*Preussische Jahrbücher*. October 1874).

TOONEELKRONIEK.

Ons Tooneel is in te lage handen — zoo luidde sinds jaren de klacht — het meerendeel van onze tooneelspelers bestaat uit lieden van geringen stand, zonder opvoeding, zonder ontwikkeling. Twijfelt gij er nog aan, gaat dan eens achter de schermen en het peil der gesprekken daar gevoerd zal u spoedig van uw twijfel genezen. Aan de hervorming van het tooneel te arbeiden, zoolang ons tooneelvolk uit zulke elementen bestaat, is monnikenwerk. En hoe zou het ooit anders kunnen worden? Welke beschaafde vrouw, welke man van smaak en ontwikkeling zal zich in zoo'n kring wagen! . . .

En op dien toon ging het voort.

Wat niemand had durven verwachten, is thans geschied. Een dochter van goeden huize, een vrouw van beschaving en ontwikkeling heeft zich met een moed, die eerbied afdwingt, op de planken gewaagd.

Ik geloof dat de beteekenis van dit feit niet hoog genoeg kan worden geschat. Indien deze vrouw, niet ten gevolge van gemis aan talent, maar door kabaal, door voorbarige veroordeeling, door gebrek aan waardeering, gedwongen werd het bij haar eerste poging te laten, zou de hoop op een verheffing van het Nederlandsch Tooneel gevoelig worden geknakt.

Het verheugt mij daarom dat althans in het orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond (!) Mej. Krüseman's *debut* wordt beschouwd niet als een feit, dat men met eenige meer of min gelukte aardigheden kan illustreeren en ridiculiseeren, om daarna met een glimlach van voldoening over zijn geestig gekeuvel tot andere nieuwtjes over te gaan, maar als een merkwaardig moment in de geschiedenis van onze tooneelspeelkunst, dat op de toekomst van het Tooneel van grooten invloed kan zijn.

Utrecht.

J. N. VAN HALL.

Amsterdam.

Het ongewone schouwspel van vrouwelijke sprekers, die, van stad tot stad trekkende, den Nutsreizigers een wijle naar de kroon dreigden te steken, had in ons praatziek landje al heel wat pennen op het papier gelokt, toen 't optreden van mej. Krüseman

---

(1) Utrecht heeft vruchteloos naar de *Louise van Amerongen* uitgezien. Ik moet dus aan anderen het voorrecht laten om aan de tooneelspeelster Krüseman recht te doen wedervaren.

als tooneelspeelster in de weer eenigermate bedaarde gemoederen een nieuwen schok teweegbracht.

Na de verschijning dezer reeds zoo verschillend beoordeelde vrouw voor het voetlicht, openbaarden zich opnieuw zeer uiteenlopende gevoelens. Van de eene zijde gaf men haar in min of meer verbloemde bewoordingen te verstaan, dat zij — de kunst immers duldt nu eenmaal geen middelmatigheid — een volslagen nederlaag leed. Van den anderen kant daarentegen werd in ronde taal verzekerd, dat zij eene schitterende zegepraal had gevierd.

Zij, wier oordeel in eerstgenoemden zin uitviel, hadden zich mijns inziens op een verkeerd standpunt geplaatst door hunne bewijsgronden voor de onbekwaamheid der speelster voornamelijk te ontleenen aan de onbeduidendheid der schrijfster. Bij aandachtige lezing toch der artikelen zoowel van *Het Nieuws van den Dag* als die der *Amsterdamsche* en *Rotterdamsche Courant*, bleek het vrij duidelijk, dat voor 't oog der verslaggevers het beeld der kunstenaress telkens werd beneveld door de schaduw der schrijfster, die er achter stond. Waartoe anders die breede uitweidingen over „*Kunst en Kritiek*” en „*Een Indisch Huwelijk*”? — terwijl men zich van de hoofdzaak, spel en voordracht, afmaakte met eenige los daar heengeworpen, doch voorzichtig gekozen algemeenheden, die echter, in verband met den doorlopend gispenden toon der opstellen, niet anders dan een ongunstigen slotindruk van beide konden achterlaten.

Ware dat niet het geval, de andere partij zou zeer zeker gematigder in hare loftuitingen zijn geweest. Gevoelig over het onrecht; eener vrouw van onmiskienbaar talent aangedaan, streefde zij nu haar doel voorbij door zich meer toe te leggen op eene logenstraffing der verdacht ingekleede artikelen dan op eene nauwgezette waardeering der nieuwe zuster van het tooneelgilde.

Er ligt iets ridderlijks in die dwaling, en daarom is zij gemakkelijker te vergeven dan de fout, waaraan de eersten zich schuldig maakten.

Ik heb hier het oog op het stukje van mijn vriend Rössing in *Het Vaderland*. Het verslag toch van den ongenoemden, maar welbekenden schrijver in hetzelfde blad was dat van een onhandig vriend als de begaafde kunstkenner Vosmaer, die zich ter kwader uur aan den Multatuli-dienst heeft gewijd en Bilderdijs omvangrijk gebied met sneeuwballen bestookt, die, door

hoe krachtige hand ook saamgeperst, versmelten voor den tintelenden gloed zijner poëzie.

De kritiek, gelijk ik straks zeide, heeft voornamelijk haar wapenen gekeerd tegen het „*Indisch Huwelijk*”, dat slechts behandeld behoefde te worden voor zooveel als noodig was om te doen uitkomen, dat het ongunstig op de vertolkers moest terugwerken. Overigens kon het gerust, als een onrijpe vrucht, die niet in Thalia's gouden offerschaal past, zonder gevaar voor tegenspraak stilzwijgend worden voorbijgegaan. Niemand toch, die over de eischen voor een toneelstuk heeft nagedacht — wat mej. Krüseman blijkbaar niet heeft gedaan — zal zijne stoffe in een vorm gieten, zoo hoekig dat men alleen de onbehagelijk scherpe punten ziet, terwijl de kern onopgemerkt blijft.

Het ligt voor de hand, dat de vertoonders daar den nadeeligen terugslag van moesten ondervinden. Zestienmaal immers komt de gordijn den onzichtbaren stroom afsluiten, die speler en toeschouwer moet vereenigen. Zestien maal wordt op die wijze de draad der wild gesponnen omsluiting afgebroken, zoodat de verbeelding, nauwelijks door den geest der handeling opgewekt, weer eensklaps met ruwe vuist naar de dorre werkelijkheid wordt teruggedrongen. Wat komt er op die manier van de begoocheling, die den toeschouwer belang moet inboezemen voor de toestanden, waarin hij zich ziet verplaatst? Van de begoocheling, herzeg ik, die hem doet meelevén met den personenkring, waarin hij als het ware dient opgenomen te worden? Niets; want alle gemoedsaandoeningen worden in de geboorte verstikt, en de geheimzinnige hand, die anders de diepste roerselen der ziel weet te treffen, blijft werkeloos.

Die kleine uitweiding was noodig om te doen zien, onder welke ongunstige omstandigheden mej. Krüseman zich waagde op een terrein, dat haar ten eenen male onbekend was. Wie het tegendeel beweert door „louter uit beleefdheid” aan te nemen dat zij er zich als vreemdelinge bevond, brengt haar, zonder het te willen misschien, hulde voor de wijze, waarop zij zich van hare taak kweet en bewijst dat hij haar niet met oordeelkundigen blik heeft gadeslagen. Of vertoonden zich niet bij haar optreden de gewone verschijnselen, die bij elken nieuweling in het vak zijn waar te nemen? Vanwaar anders die allengs verminderende gejaagdheid van spreken en dat met eene gelijkmatige krachtsontwikkeling,

die op zichzelf reeds bewijst dat Mej. Krüseman, gewoon tot eene vergadering het woord te voeren, niet tehuis was op het tooneel, waar men uit de diepte naar de hoogte spreekt en zich niet onmiddellijk met luider stem tot een bepaalde personenrij, gemeenlijk de middelste der zaal, wendt, zoodat het geluid de ruimte, welke daar vóór en achter ligt, vanzelf beheerscht. Vanwaar anders dat onbestemde zoeken naar de plaats, waar zij meende te moeten staan? Dat schuiven met de voetzool bij het voor- en achterwaarts gaan, veroorzaakt in het eerste geval door de helling, in het tweede door den oploop van den tooneelvloer? Vanwaar eindelijk dat telkens te ver voor- en te weinig achterover neigen van het lichaam ten gevolge van diezelfde schuinsche ligging?

Een tooneelist ook — ik spreek niet van ervaringsmensen, die werktuigelijk hun rol vervullen, — een tooneelist ook als mej. Krüseman, bij wie men nadenken mag vooronderstellen, plaatst zich niet gedurig vlak voor het voetlicht, omdat hij begrijpt, dat die helle glans al de schaduw wegneemt, waardoor het gelaat mat en plat wordt. Het voetlicht is een noodzakelijk kwaad, dat een bedreven speler bestrijdt door de werking er van zooveel mogelijk te veronzijdigen; hetgeen hij kan doen door onder het bereik van zij- en bovenlicht, dus binnen den voormantel te blijven, zoodat er zekere speling ontstaat van licht en bruin.

En nu haar spel. Het leed aan eenvormigheid. Hare bewegingen zondigden daarenboven van tijd tot tijd tegen den welstand, heeft men gezegd. Al weer een gewoon verschijnsel. Onberispelijke houding en gebaren worden slechts door langdurige oefening verkregen. De natuur doet niet alles. In tegenovergesteld geval zou het kunstkarakter van het tooneelspelen dan ook al bitter weinig te beteekenen hebben. Onwillekeurig neigt men, bij dikwerf onbevallige houding van het geheele lichaam, het hoofd nu en dan schuin; omdat bij de meest zorgvuldige opvoeding meer op welgemanierdheid dan op welstand wordt gelet. Dat is een billijke grief tegen onze onderwijzers.

Men pleegt intusschen onrecht jegens mej. Krüseman door te doen gelooven, dat de aanleg, de grondslag tot een gebarenspeel, getoetst aan de regelen der kunst, niet in ruime mate bij haar aanwezig is. Ik wijs slechts op de keurige buiging van hand en vingeren, al was zij blijkbaar ook nu en dan met hare armen ver-

legen. Ook haar stand, toen zij een lichter in de hoogte hief, om het lijk van Werner te beschouwen, getuigde wel degelijk van eene aangeboren of reeds door oefening verkregen bevalligheid.

Haar voordracht. Zij mocht, behalve de bovenvermelde fouten, die haar als nieuwelinge ontoerekenbaar zijn, in één woord voortreffelijk heeten. Onafgebroken sloeg zij een natuurlijken toon aan. Zij sprak zooals men dat in het dagelijksch leven gewoon is te doen: eenvoudig, ongedwongen. Maar dat is ons schouwburgpubliek niet gewoon. Als een ander, die nu eenmaal den naam heeft van vroeg opstaan, diezelfde rol van begin tot einde had gejangt en gejammerd, zou men tranen met tuiten hebben geschreid. Maar nu dacht men: „lieve hemel, zoo zou ik het ook doen, daar is niets aan!” En daar zit nu juist de kneep. Dat is nu juist de kunst: om op het tooneel te spreken zooals bij den gemeenzamen omgang daar buiten. Wie daar de moeilijkheid niet van inziet, ga maar eens een avondje naar de Vereenigde Tooneelisten, welk gezelschap volgens den heer C. N. Wijbrands (*Kunstbode*, nommer 21) „volstrekt niet onverdienstelijk” is.

Zoo dus mej. Krüseman bij velen een minder gunstigen indruk teweegbracht, heeft zij dat te wijten aan haar roekeloze pen — „al te grillige uitspruitsels eener weelderige kunstenaarsnatuur” zegt mr. Van Hall — en de weinige bescheidenheid, die zij aan den dag legde door verhoogde toegangsprijzen te vorderen; dat mag Agar doen, maar mej. Krüseman nog niet. Ook de rol was niet voor haar geschikt. Zij was er te oud voor, meende men. Daar is wel iets van aan. Maar geef haar nog een half dozijn jaren er bij, om al spelende te leeren spelen, en ge zult zien dat ze voor diezelfde partij desnoods nog jong genoeg is. Toen mevrouw Kleine op vrij wat hooger leeftijd „*De Wees van Lowood*” speelde, ergerde niemand er zich aan, omdat zij door kunst wist goed te maken wat de natuur haar weigerde.

Mijn grootste vrees, toen ik hoorde dat mej. Krüseman zich aan het tooneel ging wijden, bestond in het stellig geloof, dat die sterksprekende persoonlijkheid zich niet genoegzaam zou kunnen verloochenen: een der eerste vereischten in den vertolker van anderer zieleven. Doch het verheugt me te kunnen verklaren, dat ik mij heb vergist, en velen met mij. Blijkbaar was menigeen, die om zijne nieuwsgierigheid te bevredigen ten tempel opging, dat is: niet

in de vrome stemming, niet met de heilige bedoeling, waarmede men den kunstenaar en zijn werk behoort te beschouwen, teleurgesteld. Men dacht een trotsche mannenverdelgster, een „moderne Judith” te zien te krijgen en bevond zich tegenover iemand, die zekeren schuchteren eerbied voor hare toeschouwers toonde te bezitten, die zoo goed onder den verrassenden indruk van al die starende oogen verkeerde als elk ander, die voor 't eerst de planken betreedt. Dit levert het onloochenbaar bewijs, dat mej. Krüseman fijngevoeliger is dan men na de lezing van haar jongste geschrift geneigd werd te gelooven. Ik wensch haar van harte geluk met die ontdekking. Verraad u nog dikwijls op die wijs, Stella Oristorio di Frama, — men zal er mej. Krüseman des te hooger om leeren achten.

Ten slotte een vrijmoedig woord tot de kritiek. Zij ontvange de verzekering, dat ik haar niet veil houd „voor zilverlingen en zoenen.” Ik geloof echter dat de eigenliefde, gekwetst door beledigende en tartende uitdrukkingen van de schrijfster, niet geheel zonder invloed is geweest op het oordeel over de tooneelspeelster. In dat geval had men echter niet uit het oog moeten verliezen, dat schier elke tooneelist juist over de kritiek denkt als mej. Krüseman eerlijk genoeg was openlijk uit te spreken. Maar boven dergelijke aantijgingen is ieder, die de bewustheid heeft ter goeder trouw te handelen, verheven. Dat mej. Krüseman zich dus tot die hatelijke ontboezeming heeft laten verleiden, doet mij leed om harentwil, niet voor mijzelf. En evenmin als ik den zedelloozen mensch berisp in zoo menig ander kunstenaar, zie ik er een reden in, om haar eerste schreden op een nieuw gekozen loopbaan te bemoeilijken. „*Quand on vous calomnie, démentissez-le par votre conduite*” is een wijze leefregel.

Met het oog op den verwaarloosden toestand van ons tooneel, moeten we ieder, die zich boven het gewone peil van geestbeschaving der broederen verheft, aanleg toont en zich aan onzen schouwburg wil verbinden, pogen vast te houden. Zijn optreding is van onberekenbaren invloed op de onmiddellijke omgeving niet alleen, maar ook op hen, die daar buiten staan en zich wel der kunst zouden toewijden indien het maatschappelijk vooroordeel hen niet deed aarzelen. Zoo spoedig echter het vak niet meer als het ware het erfdeel is van enkelen, van eene bepaalde klasse; maar ook lieden van hoogere beschaving het zich tot eene eer

beginnen te rekenen, om „in 't heilig koor” te worden opgenomen, begroeten wij daarin den voorbode van een betere toekomst. Ik hoop mej. Krusemans loffelijk voorbeeld dan ook nog eenmaal in de jaarboeken onzer vaderlandsche kunst opgeteekend te zien als een feit van groote beteekenis en het aanvangspunt van een nieuw en bloeiend tijdperk in hare geschiedenis.

MARTIN KALFF.

MINA KRUSEMAN

IN DE ROL VAN

LOUISE VAN AMERONGEN

op Zondag 15 November '74, in den Rotterdamschen Schouwburg.

Waarom ik 't zoo juist aanwijs? — 't was, meen ik, de *derde* maal dat Mina Kruseman optrad. Tweemaal te Amsterdam en eens hier. Men zou dus verwachten dat ze wat meer gehard zou zijn tegen de „plankenkoorts”, waarmêe aanvangsers zoo te worstelen hebben. En inderdaad, een paar geloofwaardige (ik zou bijna zeggen, onbevooroordeelde — want dit is in deze materie wel wat synoniem —) vrienden die haar eerst optreden bijwoonden verzekerden mij dat zij op dien Zondag avond oneindig beter zich bewoog en speelde dan toen zij Vrijdag 13 November voor 't eerst zich achter 't voetlicht vertoonde.

Ik had 't vaste voornemen haar spel zoo objectief mogelijk te beoordeelen en haar rolvervulling geheel af te scheiden van al wat met Stella Oristorio di Frama *la cantatrice* was gebeurd, en van al wat Stella Oristorio di Frama *la cantatrice* op letterkundig gebied en op vrouwen-emancipatie-terrein gedaan of naar 't scheen misdaan had. Zij heeft, dacht mij, recht er op dat men haar beoordeelt als tooneelkunstenaar, en afgescheiden zelfs van dat, waarin zij zich dien avond *ook* wilde doen kennen, namelijk van tooneelschrijfster.

Nu zal men moeten toestemmen dat zelden iemand onder meer ongunstige omstandigheden als actrice is opgetreden dan Mej.

Kruseman. Laat ik maar eenige hoofdoorzaken vermelden. Eerste ongeluk: ze had 't nu eenmaal, terecht of te onrecht met de mannen der kritiek te kwaad gekregen, aan allen kant schreeuwde 't heir „*haro!! sur le baudet!*” Ze kon geen goed meer doen. Weg met haar! riepen allen, en die 't waagde een verschoonend woordje voor de dame in 't midden te brengen werd voor even „uitmiddelpuntig” als zij, uitgekreten. Tweede ongeluk: Mej. Kruseman had 't er nu eenmaal op gezet te *willen* debuteeren in een gewrocht van eigen samenstelling; terwijl de eerste, beste samenflanser van tooneelstukken of de middelmatigste fabrikant van dramatische extracten uit roman- of novellenkruiden 't beter zou gedaan hebben dan zij met hare zestien tafereelen. Ach! waarom heeft ze dat ook niet aanbesteed aan B. Lamot of N. Peijpers of door tusschenkomst van een medium aan den klopgeest van Birch-Pfeiffer, óók een vrouw. — Derde ongeluk: Mej. Kruseman koos voor haar eerste proef een rol, waarvoor zij alle uiterlijke individualiteit miste. „Louise van Amerongen” — zoo lees ik in de novelle *een huwelijk in Indie* pag. 47. — „was nauwelijks vijftien jaren oud, maar zij was groot voor haar leeftijd en geheel ontwikkeld; daarbij was zij schoon met haar fluweel zwarte oogen, haar golvend haar en hare schitterend witte tanden, haar slanke leest en haar kleine welgevormde handen en voeten” — Nu wil ik aannemen dat Louise onder die oostersche zon vóór haar tijd „geheel ontwikkeld” was, doch ze was niet „overrijp”. En ook dit daargelaten: kan men zich een Louise denken zoo kolossaal als Mej. Kruseman's figuur zich voordoet op 't tooneel vooral in de vier eerste tooneelen, waar zij nog geheel kind behoort te zijn; Daarbij kwam nog dat 't „*décolleté*” in 't eerste tafereel — waarover men haar ook al zeer hard is gevallen, doch dat nu eenmaal specifiek indisch schijnt te zijn op bals — zeer was tegenaangewezen bij de figuur en de individualiteit van de actrice die de rol gaf. Over 't geheel denkt men zich de persoon van „Louise” anders. Slank, niet gezet, een ligchaaam en gelaat waar de zenuwen op den voorgrond treden. Cholerico-melancholisch; — en de actrice was te sanguinisch. — Dit is zóó waar, dat hoe verder men in die oneindigheid der zestien tafereelen voortdrong, hoe meer de persoonlijkheid van de kunstenaar in overeenstemming kwam met

de figuur die men zich *toen* kon denken dat zij voorstelde. Dit lag niet alleen aan de indische „kabaai” of peignoir (die de voor een Louise al te weelderige vormen wat meer bedekten dan 't décolleté) maar ook omdat Louise *toen* van kind, — meisje, geworden was, vrouw, — echtgenoot, — hartstochtelijk minnende. Ook mag ik niet als vierde ongeluk verzwijgen dat Mej. Kruseman dien avond optrad voor een publiek waarvan verreweg 't grootste deel geheel ongeschikt was om èn stuk èn spel te beoordeelen niet alleen, maar zelfs te genieten. Stalles waren vrij goed, eerste rang bijna niet, tweede tamelijk bezet; maar parterre en galerij waren gevuld met „Zondagsuitgaaners” — „*halb sind sie kalt, halb sind sie roh.*” — 't parterre, koudfatsoenlijk, geheel indifferent. — De galerij ruw, woest. Zoo'n beeld van een rotterdamsch „schellinkje” op Zondag moet op een vreemdeling een zeer bijzonderen eigenaardigen indruk maken. Hoofdbestanddeel: zeevolk, pakhuisdragers, sjouwerlieden, jongens, voor 't meerendeel in hun hemdsmouwen met 't halve lijf over de ijzeren leuning en over elkâars ruggen en schouders; de jassen over de balustrade en achter over de banken. De dulcineas met- of zonder wettigen titel, in veelkleurige japonnen en belinte mutsen. De bonte omslagdoeken of mantels mede over balustrade en bankruggen. — Van tijd tot tijd gestoot van groene (wijn?)flesschen tegen kleine zakglaasjes, kreten zelfs onder 't spelen, 't begin van een straatlied en gejuw in de pauzen. — En dat alles in een eigenaardigen nevelachtigen toon, veroorzaakt door de damp die in zulk 'n comédie naar boven stijgt en 't halflicht boven de gaskroon. — Kortom een prachtig tafereel voor Hogarth of Gillray, — voor Teniers of Ostade, maar uit een dramaturgisch oogpunt beschouwd alleen passend als kader van een spektakelstuk of . . . ach! dat we 't reeds zoover gebragt hadden, van een *uitstekend* opgevoerd treurspel, waarin alles en allen hen aangrijpt en boeit, hen temt en . . . beter maakt. Voor de middelmatigheid zijn ze zonder medelijden, voor één fijne groote figuur omgeven van mindere kunstenaars, zijn ze zonder hartstocht en als 't stuk boven of beneden hun begrip is, dan zullen momenten die voor den denker en ontwikkelde tragisch en aangrijpend zijn, op hen lachverwekkend werken. Meer dan eenmaal ondervonden we dat ook dien avond.

„O sprich mir nicht von jener bunten Menge,
bei deren Anblick uns der Geist entflieht.“

Wat mag tot die min-gunstige samenstelling van 't publiek hebben méegewerkt. De Zondag die den „fatsoendelijken” stand uit dien „tempel der zonde” terughoudt, de verhoogde prijzen, de geweldige kritiek in de Nieuwe Rott. Courant van dien dag, die dunkt mij, juist had behooren 't beschaafd publiek te lokken? — Ik weet 't niet.

En toch niettegenstaande dit alles, ondanks al die bezwaren, eigen fouten en zeer ongunstige omstandigheden was het optreden van Mej. Kruseman in zijn geheel hoogst belangwekkend. Ze heeft geschiktheid en aanleg voor 't tooneel. Zij beschrijft in haar „huwelijk in Indië” verder de persoon van Louise aldus. „Ook was er iets vreemds, iets aantrekkelijks in hare bevallige ronde bewegingen, in haar statigen langzamen gang, terwijl haar fiere houding, gevoegd bij haar zachte welluidende stem, aan haar geheele persoon iets boeiends en meésleepends gaven.” Dit alles was zij en stelde zij voor met een natuurlijkheid, een eenvoud en een soberheid voor de bezoekers van het hollandsch tooneel vreemd en ongekend. Geen oogenblik verhief zij haar stem boven het gewone. Nooit een theatergalm. Zij was geheel de welopgevoede dame uit voornamen kring met haar goede manieren, rustige bewegingen, kalme overgangen. Wat waren haar standen schoon en juist, maar vooral eenvoudig. Zelfs in pathetische of meer dan gewone hartstochtelijke scènes, bleef zij de welgemanierde, de natuurlijke en dit kwam te sterker uit, nu zij alleen en uitsluitend omgeven was van tooneelkunstenaars, — hollandsche, — met hun eigenaardige tooneeltaal, zoo van de dagelijksche gewone spreekmanier afwijkend, en met hun galmende declamatie. Dit is nu helaas eenmaal zoo. — De beste der onzen kan dit niet geheel overwinnen. 't Is helaas traditie geworden. En ik hoop dat mijne voorspelling falen zal; — maar als Mej. Kruseman zich verder aan het tooneel wijdt, dan vrees ik dat zij dit gebrek van haar *entourage* overerft. — Het verschijnsel van die tegenstelling was intusschen treffend. Als zij in 't tweede tafereel in verzet komt tegen haar vader en moeder die haar willen uithuwelijken tegen haar zin, wat een ingetogenheid, wat een kalmte; — geen tooneelmatige opwinding, geen theatrale opbruising. — Dat-

zelfde trof mij in 't elfde tafereel als *van Langendijk* haar voor 't eerst in jaloersche drift, over haar tête à tête's met *Werner* verwijtingen doet. Menigen onzer tooneelkunstenaressen, de beste niet te na gesproken, zouden wellicht tot uitbarsting gekomen zijn en met vrij hoogen diapason-toon gesproken hebben. *Mej. Kruseman* — en 't trilt mij nog in de ooren — zeide met diepe stem zonder eenige verheffing maar bevende van sterke aandoening „foei! schaam u *Langendijk*; — dat tegen mij; — schaam u!” Niet anders, niet meer, niet hooger dan een welopgevoede dame in een huisselijke oneenigheid tot haar man zou spreken. Wat waren haar houding, mimiek en gebaarden goed, toen zij in 't twaalfde tafereel daar zat op den rand van 't ziekbed van haar kind en *Werner* (*Moor*) met een voor 't gewone leven wat al te theatrale toon, zijn wijsgeerige verhandeling — zoo wat koffijhuis-philosophie over deugd, eeuwigheid enz., een der zwakste punten in 't boek van *Mej. Kruseman* — voordroeg. Na die exclamatie staat ze kalm op, geeft den man dien ze lief heeft de hand en zegt met waardigheid, zooals een dame 't zou zeggen in 't gewone leven tot iemand die zij ontvangt, en met een stem vol sympathie: „spreek door, — 't doet mij goed u te hooren spreken.” — Bij zulke tegenstellingen van een nieuwelinge met onze geoeffende kunstenaars, vragen we: wat moet er gedaan worden om die „geoeffenden” tot natuur en waarheid op het tooneel te doen wederkeeren?

Ook in de krankzinnige-scènes (een *horreur* naar mijn inzien op 't tooneel) was deze nieuwelinge, sober en eenvoudig. Waarlijk zij kan in dat opzicht tot voorbeeld strekken.

Nog iets dat verdiend vermeld te worden. Haar geheele houding, karakter, zijn, was in de elfde, twaalfde en dertiende iets anders dan in de vorige tafereelen. De liefde voor *Werner* had haar tot een ander wezen gemaakt. Een verschijnsel dat getuigt van studie van nadenken. — En toch ondanks dat alles greep haar spel 't publiek niet aan. Lag dit aan haar? Ik betwijfel 't. Ook de tooneelspeler heeft een zekere tijdruimte noodig om zijn publiek te „pakken”, — men vergeve mij 't woord. — En nu duurden die ongelukkige tafereelen allen te kort. Nauwelijks had haar spel *U* in den juisten stemming gebracht of flap! daar valt 't gordijn, snijdt iederen voortgang van aandoening af en . . . wordt iedere indruk weggespoeld door de niet zeer harmonische toonen van

dat halve tooneelorchest. Ook geloof ik dat Mej. Kruseman meer zal bereiken met gebaarden, standen en stem, dan met mimiek. Hare gelaatsspieren, meen ik, zijn voor een krachtige ontwikkeling van mimiek niet beweeglijk genoeg, maar ook om daarover een juist en volkomen gevormd oordeel te vellen, heeft zij te weinig in één handeling of één toestand doorgespeeld. Vandaar ook dat ik nog niet zou durven beslissen of Mej. Kruseman als tragédienne of als comédienne een groote toekomst hebben kan. — Ook op dat punt verschillen de verslaggever in de Nieuwe Rott. Cour. van Zondag 15 Nov. jl. en J. H. Rössing in het Vaderland van Vrijdag 20 November met elkander. De een ziet in haar meer comédienne; de andere meer tragédienne. Beiden echter zijn het eens en ik sluit mij krachtig bij hen aan, dat Mej. Kruseman moet volhouden. Zij is het aan haar zelve, aan de kunst in Nederland verplicht, nu zij eenmaal het tooneel heeft willen betreden, voort te schrijden op die baan, en hare heerlijke groote gaven aan te wenden tot opbeuring en steun van ons nationaal tooneel.

A . . . , 9 December 1874.

DRAMATOPHILOS.

DE KRITIEK EN Mej. MINA KRÜSEMAN.

De Amsterdamsche afdeeling van het Ned. Tooneelverbond rekende het zich tot plicht het debut van Mej. Krüseman niet ongemerkt voorbij te laten gaan. Te dien einde noodigde de Secretaris mij uit, het een en ander over haar in 't midden te brengen.

Een kort overzicht mijner voordracht en van de daarop gevolgde gedachteseling vinde hier, op verzoek van Mr. J. N. van Hall, 'n plaats.

Niets is den mensch heilzamer dan kritiek. Voor den kunstenaar is zij levensvoorwaarde. Open en eerlijk treedt zij op. Bijwegen verafschuwt ze, ze gaat steeds op den man af. Verdachtmaking en groote woorden zijn haar vreemd. Motieven vergezellen haar altijd en overal. Ongemotiveerde kritiek is geen kritiek. Haar doel is verbeteren; haar middel: het goede erkennen en het slechte aantoonen; haar leuze: waardeering.

Niet ieder, die zich kritikus noemt of waant, verdient dien naam. Er zijn

kritici, welke zich aanvullender wijze van hun taak kwijten en de overwinning zeker achten, als spot en schimp de plaats van motieven innemen. Er zijn critici, die onder A. een kunstwerk afkeure, onder B. het middelmatig noemen en onder C. het toejuichen. Er zijn critici, die talent loochenen, als de kunstenaar niet den plat getreden gloriebaan van hun afgod bewandelt. Er zijn critici, die huldigen, wat vreemd is; ontkennen wat nationaal is en de zelfstandigheid den dood berokkenen. Er zijn critici, die als naameisjes in 't geniep iemand doodknippen, welke, als de schrijver van het Kamerverslag in het *Handelsblad* in zake Kerens, genieperig iemand (hier Hros witha) een prikje geven. Er zijn critici . . . doch genoeg ¹⁾.

De Nederlandsche letteren hebben zich niet altijd in eene eerlijke kritiek mogen verheugen. In de 17e eeuw sprak men op het tooneel schampere smaadreden over elkanders werken uit, of deed het in een vinnige voorreden. Ieder, welke het waagde een oordeel te vellen, was een nijdige Momus of bitse Zoilus. Blauwboekjes en liederlijke werkjes, als van Gansneb Tengenagel, volgden elkander op. Vondel maakte in enkele geschriften eene gelukkige uitzondering.

De 18e eeuw bracht geen verbetering. De levensvolle kracht der Zeventiende ging over in ijdeluiterij en opgeblazenheid. Feitema en consorten reikten aan hun voorgangers, Pels c. s. de hand. Wie niet den algemeenen sleur volgde, was een ketter in de kunst. Afgodische bewondering of algeheele miskenning heette kritiek. De *spectatoriale geschriften* trachtten hierin verandering te brengen. De *Vaderlandsche Letteroefeningen* ontstonden. Slechts enkele deelen heeft men te doorbladeren om deze kritiek armhandig en bekrompen te noemen. De 19e eeuw was het voorbehouden dien toestand te wijzigen. De *Letteroefeningen* beschouwde zij als *Leueroefeningen*. De *Konst- en Letterbode* trad in dienst en kondigde een nieuwen morgen aan. De strijd der meeningen gaf het leven aan *De Gids*. Een kreet ging op door het land, toen hij sprak. Zijn taal was die eens beuls. *Braga* zag in hem een jong student, „die schellen moerde en 's nachts de ploerten doodsloeg.” De *Gids* komt de eer toe de kritiek der Nederlandsche letteren een brederen en hechteren grondslag geschonken te hebben. Nog altijd handhaaft hij die eer, al ziet men noode, dat velen hem zoo weinig spraaks gunnen en als Ch. Boissevain steeds *Onder de Kastanjes* voortsluimeren, waar wij zoo gaarne hun stem vernamen ²⁾. H. Taine heeft hier zijn invloed doen gelden. Ieder degelijk kritikus ziet met hem in elk kunstwerk een belangwekkend verschijnsel waaraan hij al zijn aandacht wijdt en dat hij in verband met de geringste omstandigheden beschouwt. Nederland mag zich thans over 't algemeen op eerlijke kritiek beroemen, al schuilt nu en dan kaf onder het koren.

1) Ik heb hier niet uitsluitend het oog op dagbladkritici, maar op critici in 't algemeen.

2) Dit ziet op de rubriek: letteren. Van de andere afdelingen spreek ik natuurlijk niet.

In 1872 hielden de dames Perk en Mina Krüseman op verschillende plaatsen onzes lands voorlezingen. De laatste sprak over de gebreken in de opvoeding van het meisje: het opvoeden voor het huwelijk en niet voor het leven. De treurige gevolgen van een verwaarloosde liefde toonde zij mede aan.

Kort te voren had Mej. Krüseman Nederland beschuldigd anti-artistiek te zijn, een beschuldiging die dit jaar zoo welsprekend door Mr. Victor de Stuers wordt gestaafd. Die aantijging was hard, men wilde ze niet hooren. Aan een onpartijdig en billijk oordeel over haar talenten deed het schade.

De Akademiesteden, de noordelijke en zuidelijke provinciën, zelfs Noord Brabant erkende haar talenten niet alleen, maar was haar dankbaar de wonde van het meisjesleven aangetoond te hebben. Amsterdam was van 'n ander gevoelen. De *Amsterd. Cour.* beschreef haar toilet, vermaakte zich met jokkernij en eindigde: *voor de mannelijke aanwezigen was waarschijnlijk het vis-a-vis van een groot uur met een knappe, lieve, jonge dame het aange naamste van den geheelen avond.* Overigens moest het erkennen, dat haar stemgeluid „zoetvloeiend” en haar voordracht „werkelijk aardig” was. — Een inzeuder in 't *Dagblad* leverde een artikel over *Blauwkousenspreeksters*, dat geheel van 't onderwerp afdwaalt en sluit met 'n toast op de Koningin. De *Nieuwe Rotterdamer*, het *Handelsblad*, *Nieuws van den Dag* zagen niet veel heil in haar. De *Locomotief* uitte zich beneden alles. *Vaderland* en *Spectator* waardeerden haar. Sommige bladen, zooals de *Hartinger Courant*, het *Algemeen Dagblad voor Neerl. Indië* ergerden zich over die miskennis. Het laatste sprak: *De verslaggevers van het Handelsblad en van de Amsterdamsche Courant hebben zich ten aanzien van haar gedragen als kwajongens, geërgerd, naar het schijnt, door hare onmiskensbare superioriteit.*

Middelwyl verscheen: *Een huwelijk in Indië*. Mina Krüseman heeft in dat werk menig gezond denkbeeld over opvoeding, onderwijs en maatschappelijke verhoudingen en betrekkingen neergelegd. Het is hier niet de plaats aan te toonen, dat het ook als kunstwerk hoog staat, al heeft 't zijn gebreken. Met hem, die 't mij wil betwisten, verklaar ik mij bereid terstond in 't krijt te treden, niet om blind te bewonderen, maar het schoone te erkennen en de gebreken aan te wijzen. Over genoemd werk is veel gesproken naar aanleiding van de uitdrukkingen: *Het mannenhart is 'n ellendig ding* en *O, mannen! 't zijn ellendelingen*. Een „wee u” is over de schrijfster opgegaan, omdat men de plaats uit zijn verband rukte. Wie had willen lezen — want er zijn te veel, die meeschreeuwen, zonder 't gelezen te hebben — zou echter niets excentrieks in die woorden gevonden hebben.

De schrijfster had intusschen niet stil gezeten, maar het oordeel over haar optreden als lezere en over haar boek aandachtig opgevangen. Veel moest haar onpleizirig aandoen, vooral de kritiek, die zich zelve grappig vindt. Nadruk van het boek in Indië werkte mede om haar onaangenaam te stemmen.

Het werd 1874. Mina Krüseman had besloten haar krachten aan het tooneel te wijden. Alvorens de eerste schrede te doen, droeg zij een satire

voor, uitsluitend voor Amsterdam geschreven ¹⁾. Zij wilde onedele kritiek voorkomen, kritiek, die het alleen prettig vindt zijn hart eenige uren in het gezicht van een jonge dame op te halen en zijn roeping desnoods te vergeten. In *Kunst en Kritiek* neemt Mej. Krüseman een loopje met alle ongepatenteerde critici. De dagbladen hebben 't zich aangetrokken. Het een achtte zich te „fatsoenlijk” om er over in „discussie te treden — allermint met een vrouw;” het ander noemde het — en weer zonder enig motief — „beneden kritiek.” Het is onbegrijpelijk, hoe de dagbladpers zich zoo boos heeft gemaakt, als zij zich bewust was steeds eerlijk gehandeld te hebben. Mej. Krüseman heeft niet de eerlijke kritiek op het oog gehad, die men zich als een edele vrouwengestalte voorstelt; maar de lage, de gemeene, de mismaaakte: *een bultje, met een houten arm, een lam been, een glazen oog, een pruik, een valsch gebit, een hoornkje aan 't oor*. Nog eens, hoe is het mogelijk, dat de dagbladkritici zich in dat beeld herkend hebben!

Na klonk het hier en daar: Mej. Krüseman erkent geen kritiek meer, we zullen ze niet meer geven.

Weinig dagen later debuteerde ze als tooneelspeelster. Een slecht en onbeholpen drama heeft niet verhinderd haar gaven als tooneelspeelster te erkennen. Hoe heeft zich toen de kritiek aangesteld?

De meeste bladen hebben voornamentlijk over het mislukte drama gesproken en een paar regels voor de actrice over gehad. Niemand is zoo edel geweest haar als debutante te beschouwen en uit dat oogpunt haar met het debut geluk te wenschen. *Het Handelsblad* heeft dit wel en zeer terecht met den heer Schoonhoven gedaan, niet met haar. Door den mond van een der redacteuren heeft het 't publiek laten spreken en daarbij vooral niet verzuimd het gejuich te vermelden, waarmede de pauze begroet werd of de flauwe aardigheid van een der toeschouwers uit de zes-stuiversplaats te herhalen. De *Amsterd. Cour.* heeft als inleiding een geestig woordenspel ten beste gegeven, met eenige raadgevingen voor huiskamer en keuken; zij is niet zoo wreed geweest „de actrice voor de tooneelschrijfster te laten boeten,” maar heeft „een enkelen schoonen stand, een enkel edel gebaar, een enkele met juistheid en verheffing weer gegeven phrase” erkend. *Het Nieuws van den Dag* behoort niet tot de vrienden van Mej. Krüseman. Het schreef de volgende tegenstrijdigheden: *het spel beantwoordde zelfs niet aan de bescheidenste verwachtingen en liet de toehoorders doorgaans koud, wijl het zonder gevoel was.*

Niemand zal b. v. ontkennen, dat de debutante zoolang ze sprakeloos rondwaarde bij Werner's grafen ook elders over hare fraai: standen de algemeene aandacht trok.

Een vergelijkender wijze beschaafde uitspraak, een flinke gestalte en zekere gemakkelijheid in haar voordracht en hare bewegingen maken haar voor ons tooneel niet ongewenscht.

---

1) De opdracht vind ik smakeloos en onkiesch, de preekpartij beneden alles. Spotten met hetgeen anderen heilig is, verafschuw ik. Het is de goedkoopste aardigheid!

Zijn de laatste twee zinnen niet met den eerste in strijd? En erkent de laatste niet, dat het oordeel van hetzelfde blad op 2 April 1873 onbillijk was:

Zij leest niet minder, maar ook niet beter, dan menige welopgevoede jonge dame in den huiselijken kring.

Het hooghartige slot van *het Nieuws*, enz. is der vermelding waard. (Eenige welsprekende tittels gaan vooraf).

.... En nu wil men haar in „de Vorstenschool” zien!

Mocht het daartoe komen, dan zullen we ook daarheen nog gaan om onzen lezers verslag te geven.

Bij het vertrek van Herman Linde schreef het:

.... al waren er ook nog meer vlekjes in L(inde's) voordracht.... toch van harte: Tot wederziens.

Ik maak geen opmerking!

Aan gunstige beoordeelingen die Mej. Krüsemann als debutante en actrice en niet als schrijfster beschouwden, ontbrak het niet. Ik noem slechts: *het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, *het Vaderland* en *Emancipatoria* van Bernard Koster in *de Gids*.

Aller oordeel over Mej. Krüsemann als actrice samenvattende is het ongetwijfeld zeer gunstig en niet tegen haar wederoptreding gekant

Gebeurt dit, dan late de kritiek zich luide en eerlijk hooren. Zij wijke niet van de hoofdzaak af. Men late aardigheden uit de zesstuiversplaats, van potkokerij en naaiwerk achterwege. Zij zijn overbodig en treffen geen doel. Mej. Krüsemann is in alle, tot de geringste huishoudelijke bezigheden ervaren. Waarom dan altijd voor dwaas op hetzelfde aanbeeld geslagen!

In haar laatste lezing heeft zij erkend, dat haar drama slecht was. Stoort zij zich nu aan geen kritiek? Linde heeft ze recht gedaan. Waar blijft haar eigenwaan? De Heeren critici spiegelen zich aan haar. Zij heeft een zwaren strijd te strijden. Zij staat tusschen publiek en kritiek. Die strijd eindige spoedig en dure niet tot haar dood!

Hierna las de heer de Brieder een opstel over hetzelfde onderwerp voor, waarin voornamentlijk de slimheid der debutante werd aangetoond en hoe zij door te verdeelen had trachten te heerschen.

Uit de gevolgde gedachtewisseling bleek, dat de Amsterd. afdeling van het Tooneelverbond vele warme voorstanders voor Mej. Krüsemann telt, waaronder er waren, die de dagbladpers ten scherpste laakten en haar tweeslachtig karakter (van de pers, n.l.) afkeurden. Ook de tegenstanders, waaraan het, hoewel minder in getal, niet ontbrak, moesten erkennen, dat het voor 't Nederlandsch tooneel een groote aanwinst zou zijn, als zij zich er voor goed aan verbond.

Amsterdam, 10 Dec. 1874.

J. H. RÖSSING.

Mlle A G A R

IN DE ROL VAN *Camille*.

Onzen grooteren steden viel op nieuw een zeldzaam voorrecht te beurt. Mlle Agar, die reeds verleden jaar zooveel lauweren buiten Frankrijk inoogstte, bezocht ten tweede male ons land.

Ditmaal mochten wij haar zien. Onze verwachting was hooggespannen, en de vraag dus niet gemakkelijk te beantwoorden of wellicht teleurstelling ons deel zou zijn.

Meermalen hadden wij de geniale Ristori bewonderd in haar creaties van de *Medea*, *Lady Macbeth*, *Koningin Elisabeth*, *Maria Stuart*, *Beatrix* en *Judith*. Geen wonder dus, dat wij eenige twijfelingen koesterden omtrent de verdiensten eener tragédienne, van wie men hier te lande vóór een paar jaren zoo goed als niets gehoord had. De trompet, waarmede de faam gewoonlijk wordt afgebeeld, klinkt in onzen tijd van reclame wel eens valsch, en reusachtige plakkatens werken bij ons het tegenovergestelde uit van wat zij bedoelen. De vraag, of Agar een indruk heeft gemaakt even diep, als die van Ristori of Rachel, kan men, over 't algemeen genomen, met ja beantwoorden. Toch, dunkt ons, zullen de denkbeelden uiteenloopen.

Haar spel verschilt geheel en al van dat van Ristori. Een parallel tusschen hen te trekken zou even moeilijk zijn, als wanneer men een standbeeld wilde vergelijken met een schilderij. Uit hun repertoire reeds blijkt verschil van individualiteit.

Agar schijnt de priesteres der rustige, zuiver klassieke kunst; Ristori behoort tot de romantische school. Beiden zijn voortreffelijk in hun genre. Ristori als *Camille* zou Agar niet op zijde kunnen streven; Agar als *Medea* zou Ristori niet evenaren. De klassieke tragedie, die wij in Corneille, en nog meer in Racine, zien nagevolgd, is beeldhouwwerk in woorden uitgedrukt. Sterk geopenbaarde gemoedsbewegingen, en levendige gestes liggen buiten het gebied der beeldhouwkunst en zouden die belachelijk

maken. De werking der hartstochten in een moeder die haar kinderen wil vermoorden, zooals in de *Medea*, werkt wederkeerig meer op de hartstochten der toeschouwers, dan op het schoonheidsgevoel. De kalme, zelfbewuste liefde van *Camille* voor *Curiace* drukt zich schooner uit in de bewonderenswaardige, zielverheffende poses van Agar. Geloofst men met mij, dat de antieke tragedie beeldhouwwerk in woorden is, een uitspraak, die reeds vóór jaren verkondigd werd — ik meen door Winckelman of Schlegel —, dan zal men erkennen, dat Agar voor dat genre geboren is. Wonderbare speling der natuur, in strijd met alle theoriën van Taine: Ristori, de Italiaansche, geboren in het land der klassieke, waardige Romeinen, de priesteres van het romantisme; Agar, naar men verzekert een kind der bewegelijke, gesticuleerende stam Israëls, vertolkster van het afgemeten en kalme klassieke genre! Moet men daaraan toeschrijven het wel eens te veel bestudeerde in de houdingen der laatste? Zij slaagde niet immer in de kunst van de kunst te verbergen.

Zij die den nachtwaker, spelende voor *le vieil Horace*, zoo luid applaudisseerden, als tot op dat oogenblik Agar nog niet geapplaudiseerd was, zullen zeker met Agar minder ingenomen zijn dan met Ristori. Zij worden namelijk meer geroerd door het werkelijk of schijnbaar gepassioneerde spel; meer door de romantische, dan de klassieke kunst. Het spreekt van zelf, dat de eene kunst niet hooger staat dan de andere; doch hij, die alleen oog heeft voor het bonte, expressieve romantisme, zal de harmonische golving der lijnen in de kalme en strenge klassieke kunst niet op haar waren prijs schatten. Het verschil van karakter, of liever van het geheele zijn tusschen de klassieke en moderne volken is ook zichtbaar in hun kunstuitingen. De Ouden waren in hun schilderkunst te veel beeldhouwer, de modernen zijn in hun beeldhouwkunst te veel schilder. Slechts enkele beeldhouwers der nieuwere tijden wisten zich zoo in de klassieke oudheid te verplaatsen, dat zij er in slaagden die rust en harmonie in hun werken te leggen, welke de antieke beeldhouwkunst kenmerken.

Wij, bewoners van het noorden, en telgen van den Germaanschen stam, zijn meer in ons zelven gekeerd, en gevoelen bijna alléén door denken. De oude Grieken en Romeinen gevoelden en genoten meer door aanschouwen. Zij werden gevormd in de school

der natuur; hun voornaamste levensdoel was levensvreugde; hun ideaal de harmonie der natuur. Het zichtbaar schoone trof hen zonder de voorafgaande metaphysische actie van denken.

Misschien is het velen bij het zien van Agar gegaan zooals ons, die de fransch-klassieke treurspelen van Racine en Corneille tot het *genre ennuyeux* rekenen, doch nu een openbaring kregen van het schoone in de klassieke tragedie. Agar heeft ons beter leeren begrijpen hoeveel waarheid er in de uitspraak van den grooten Winckelman ligt besloten. Wel is waar staat de geheele *Horace* van Corneille in strengen eenvoud niet op één lijn met het treurspel der Grieken, doch Agar's vertolking van de rol van *Camille* — trouwens de eenvoudigste en natuurlijkste in het stuk, en dus de meest klassieke — deed dit vergeten. Het komt ons voor dat Agar, als vertolkster der klassieke kunst hooger staat, dan Corneille en Racine. Deze eigenaardigheid van haar talent deed zeker Théophile Gautier zeggen: „Cette riche et puissante nature tragique semble jouer Racine à travers Euripide.”¹⁾ Waarlijk, haar poses en gestes waren goddelijk schoon! Het was dikwijls als kregen we een verschijning uit den Olympus te zien. Een mengeling van eerbied en bewondering zal zich van menigeen hebben meester gemaakt. Een beeldhouwer zou dien avond ontelbare studiën hebben kunnen maken. Haar gebruik van den antieken peplum, en het recht dat zij deed wedervaren aan de golvende lijnen harer gestalte; de gematigde gestes van haar prachtig gemodeleerde armen; de standen die zij aannam, om haar profiel een recht klassiek aanzien te geven; dat alles was overweldigend schoon. Wie zal ooit de houding vergeten, die zij aannam bij het hooren der vernietigende tijding van *Curiaac's* dood; de wel bestudeerde, maar toch geheel natuurlijke houding van arm en hand; zelfs de meerdere of mindere kromming der vingers was plastisch schoon te noemen. In aanmerking genomen dat de klassieke tragedie geheel en al een voorwerp van kunst is, en de welstand bij de Ouden wel degelijk beoefend werd, gaf het bestudeerde in Agar eer stof tot bewondering, dan tot afkeuring.

Eugène Delacroix, de beroemde Fransche schilder, heeft, zegt

---

1) Mademoiselle Agar de la Comédie Française. Notice Biographique. Paris 1874.

men, verscheidene studiën naar haar genomen ¹⁾, en wijlen de bekende kunst-beoordeelaar Jules Janin prijst haar „profil athénien, le regard plein d'un feu sombre, les mains faites pour toucher au sceptre.” Dezelfde kritikus verzekerde, dat het treurspel in haar een *Medea*, een *Agrippine* zou wedervinden. Wij wagen niet een oordeel uit te spreken over de al of niet vervulling der voorspelling; wij zagen haar nog niet in die rollen optreden. Haar stil spel en haar plastische houdingen hebben ons echter meer getroffen, dan de beroemde imprécatie. Ook in andere rollen hopen wij haar te zullen zien optreden, ten einde te kunnen beoordeelen, of zij twee koorden op haar boog heeft, en een even diepen indruk weet te maken met haar hartstochtelijk spel, als met haar klassieke gaven. Mocht dat waar zijn, dan staat zij in ontwikkeling ongetwijfeld hooger dan Rachel of Ristori. De stem van Agar is een zeer sonore alt, die waarschijnlijk tot veel meer in staat is, dan in de Horace wordt gevorderd; het was opmerkelijk, dat men geen enkele syllabe, zelfs aan het einde der zaal miste, ook wanneer zij zacht sprak

De rol, welke zij dien avond gekozen had moge kleiner zijn, dan die waarin een tragédienne gewoonlijk optreedt, ik kan mij moeilijk een voor Agar meer dankbare voorstellen, doch . . . wie weet hoe groot haar virtuositeit is, en welk genot ons nog te wachten staat!

De strijd tusschen roemzucht en liefde, of, wil men liever, tusschen het Vaderland — dat in de opvatting der Romeinen niet veel meer was dan een strijdperk waar lauweren te plukken waren — en de Vrouw, is in de *Horace* aangrijpend geschilderd. De stem der natuur boven die van het vaderland te stellen is in het oog van *Curiace* een misdaad. *Camille*, de mensch, bovenal de liefheb-bende vrouw heeft andere gedachten:

*Ne fais point d'autre crime, et j'atteste les dieux
Qu' au lieu de t'en haïr, je t'en aimerai mieux.*

De ernst van *Camille's* liefde blijkt reeds dadelijk na haar optreden, wanneer *Julie* zich zelf rampzaliger vindt, dan *Camille*, en zegt:

On peut changer d'amant, mais non changer d'époux,
en *Camille* antwoordt:

Donnez-moi des conseils qui soient plus légitimes.

---

1) Zijn „Gaulé”, verzekert men, is naar haar.

Hoe indrukwekkend klonk Agar's stem bij 't herhalen der orakeltaal, toen zij een halve schrede nader bij het voetlicht was getreden :

*Albe et Rome demain prendront une autre face ;
Tes vœux sont exaucés, elles auront la paix,
Et tu seras une avec ton Curiace,
Sans qu' aucun mauvais sort t'en sépare jamais.*

Daarna kreeg haar stem, straks nog zoo droefgeestig, daareven bijna profetisch, een meer blijmoedigen klank :

Je pris sur cet oracle une entière assurance ; etc.

Welke tedere, reine liefde sprak in haar woorden tot *Curiace* in het tweede bedrijf :

*Non, je te connais mieux, tu veux que je te prie
Et qu' ainsi mon pouvoir t'excuse à ta patrie.*

En later :

*Il faut bien que je pleure :
Mon insensible amant ordonne que je meure ;*

Niet ligt zal men het gesprek tusschen *Sabine* en *Camille* vergeten, waar de eerste op lichtvaardige en ongevoelige wijze over de liefde uitweidt, en *Camille* met weemoed en ernst in haar'stem antwoordt :

*Je le vois bien, ma soeur, vous n'aimâtes jamais ;
Et vous ne connaissez ni l'amour ni ses traits ;
On peut lui résister quand il commence à naître,
Mais non pas le bannir quand il s'est rendu maître
Et que l'aveu d'un père, engageant notre foi,
A fait de ce tyran un légitime roi.*

Dit pleidooi van *Camille* was ongetwijfeld een der schoonste momenten van den avond. Agar wist in stem en spel al de tederheid en verborgen kracht te leggen, die ons reeds doen vermoeden waartoe de macht der liefde haar zal brengen. Komt die tedere liefde niet tot haar recht, dan zal de vulkaan, die er onder verborgen ligt, en waarvan *Camille* zelf de kracht nog niet kent, zijn lavastroomen vernietigend uitbraken.

In dat gesprek tusschen *Sabine* en *Camille* zijn twee levensbeginselen tegenover elkaar gesteld: het platte en het goddelijke in den mensch. *Camille* heeft het beste deel, doch... het eeuwig goddelijke wordt op aarde vernietigd door het platte, al zal ook dat platte steeds in zich zelf ondergaan. De bloei van den Romeinschen Staat was kunstmatig, en niet gegrondvest op

de goddelijke natuurwetten, van daar de vervulling van *Camille's* vloek. De stem van den Staat klinkt uit den mond van *le vieil Horace*:

*Ma fille, il n'est plus temps de repandre des pleurs ;
 Il sied mal d'en verser où l'on voit tant d'honneurs :
 On pleure injustement des pertes domestiques,
 Quand on en voit sortir des victoires publiques.
 Rome triomphe d'Albe, et c'est assez pour nous ;
 Tous nos maux à ce prix doivent nous être doux.
 En la mort d'un amant vous ne perdez qu'un homme
 Dont la perte est aisée à réparer dans Rome ;
 Après cette victoire, il n'est point de Romain
 Qui ne soit glorieux de vous donner la main.*

Krachtig en reeds meer hartstochtelijk werd Agar's spel bij de hierop volgende alleenspraak, en vooral bij de woorden:

*On demande ma joie en un jour si funeste ;
 Il me faut applaudir aux exploits du vainqueur,
 Et baiser une main qui me perce le coeur.
 En un sujet de pleurs si grand, si légitime,
 Se plaindre est une honte, et soupirer un crime ;
 Leur brutale vertu veut qu'on s'estime heureux,
 Et si l'on n'est barbare on n'est point généreux.
 Dégénérons, mon coeur, d'un si vertueux père,
 Soyons indigne sœur d'un si généreux frère :
 C'est gloire de passer pour un coeur abbattu,
 Quand la brutalité fait la haute vertu.*

Bij haar hartstochtelijke imprecatie van *Horace* en van Rome kwamen, dunkt ons, *les défauts de ses qualités* voor den dag. Toen zij zeide:

*Ne cherche plus ta soeur où tu l'avais laissée ;
 Tu ne revois en moi qu'une amante offensée,
 Qui, comme une furie attachée à tes pas,
 Te veut incessamment reprocher son trépas.*

kon zij moeiliĳk aan de golvende lijnen harer gestalte, en aan haar zacht gemodeleerde vormen, die uitdrukking geven, welke ons de furie der Ouden in herinnering bracht. Op dat oogenblik zouden *Ristori*, en, ongetwijfeld, ook *Rachel*, den inwendigen hartstocht beter en met meer gloed zichtbaar hebben voorgesteld.

Ondanks dat, maakte de imprécatie een machtigen indruk, en zijn wij volkomen overtuigd, dat, indien Ristori de geheele rol had vervuld, wij oneindig minder kunstgenot zouden hebben gesmaakt.

De stem van Agar klonk dikwijls machtig schoon, al bleek later, vooral bij de imprécatie, dat het gure Hollandsche klimaat die niet geheel zuiver had gelaten.

Agar debuteerde voor het eerst als zangeres, en wel in 1859. In 1860 gaf een bekend Fransch professor in de declamatiekunst, Ricourt, haar den raad zich aan het treurspel te wijden; hij was getroffen door de welluidendheid en buigzaamheid van haar stem, en het verhevene en bevallige in haar *poses*. Onder de leiding van Ricourt bestudeerde zij de groote fransch-klassieke dichters, en spoedig had haar leermeester recht, trotsch te zijn op zijn „ontdekking.” In 1862 debuteerde Agar in het *Odéon* in de rol van *Phédre*. Zij slaagde volkomen, en de geheele pers oordeelde, dat het *Théâtre Français* haar bestemming was. Zij creëerde nog in het *Théâtre de la Porte-Saint Martin* de rol van *Faustine*, waarmede zij het publiek betooverde, en trad toen op in het gewijde toevluchtsoord der oude tragédie, nl. het *Théâtre Français*. Haar roem was toen voor goed gevestigd. De geniale kunstkenner en dichter, Théophile Gautier, schreef naar aanleiding harer *débuts* aldaar: „Il y avait foule au Théâtre-Français, ce qui n'arrive pas souvent, depuis la mort de Rachel, quand on y joue la tragédie. Mademoiselle Agar a continué ses débuts par le rôle d'*Andromaque*; elle éveille vivement la curiosité et elle exerce une grande action sur le public. Melpomène a touché de son sceptre cette prêtresse d'un culte évanoui. On sent qu'on a devant soi, chose rare, une tragédienne. La salle ne s'y trompe pas, et elle bat des mains; elle a rendu le rôle d'*Andromaque* tout autrement que nous l'avions conçu, et cependant elle nous a dominés par cette force secrète qui est en elle.” Jules Janin noemt haar straks: „une muse échappée frémissante au ciseau de Phidias.” Haar komst op de planken van het *Théâtre Français* deed de liefde voor het klassieke treurspel herleven. Haar talent werd meer en meer gevormd, en studie volmaakte de inspiratie der kunstenaars. Het parterre gaf met levendige toejuichingen te kennen, dat de tragedie eindelijk weder een

priesteres gevonden had, waardig om zich den antieken diadeem, door Rachel nagelaten, op het voorhoofd te drukken ¹⁾.

In 1872 deed Agar een waren triomftocht door Frankrijk, en wekte overal een geestdrift op, die sedert Rachel niet gekend was. In 1873 bezocht zij Engeland en Nederland, en vond ook daar algemeene sympathie en bewondering. Dit seizoen bezoekt zij beurtelings de voornaamste steden van Nederland en België, en de dagbladen melden ons, dat de indruk, dien zij op kunst-kenners en kunstminnaars maakt, even algemeen als machtig is.

Wij roepen haar een hartelijk tot weérziens toe!

A. C. LOFFELT.

Onze hoop werd vervuld.

Na het schrijven der bovenstaande regelen kregen wij de *Agrippine* te zien. Was er al iets in de rol van *Camille*, dat meer het medegevoel van velen vermocht te treffen, dan de *Agrippine*, het is ons niet gegeven te beoordeelen welke der beide vertolkingen het meest aan de eischen der kunst voldeed. Wij kunnen ons niets beters voorstellen, dan wat Agar ons te zien heeft gegeven. Toen zij tot *Burhus* zeide:

Moi, fille, femme et mère de vos maitres,

was de tooneelspeelster hetgeen zij gedurende het geheele stuk bleef: de incarnatie van het vorstelijke, heerschzuchtige en moederlijk teedere. De fijnste *nuances* werden aangebracht, om aan het geheel de ware, artistieke volmaaktheid te geven. Het verslag aan *Nero* van haar moederlijke toewijding was om nooit te vergeten; — haar

Voilà tous mes forfaits. En voici le salaire,

was inderdaad de moederlijke verzuchting der heerschzuchtige romeinsche *impératrice*. Haar woorden hadden getroffen, dacht zij, en *Nero* op nieuw onder haar invloed gebracht. Zelfs een halve seconde voor zij achter de schermen verdween nam haar gelaat nog een andere uitdrukking aan: een nauwelijks merkbare glans van zelfvoldoening, — de bewustheid van een overwinning

1) *La Tragédie*. Paris 1873.

te hebben behaald. Haar vervloeking van *Nero*, en de half satirische, half profetische uitroep

*... ton nom paraîtra dans la race future ,
Aux plus cruels tyrans une cruelle injure ,*

was een der glanspunten van de voorstelling. Doch wij zouden een onrechtvaardigheid jegens Agar begaan met van glanspunten te spreken in den gewonen zin der woorden. Die passage werd niet beter vertolkt, dan iedere andere; alleen het moment in de tragedie was zoo bijzonder aangrijpend. Het zijn niet de grootste tooneelkunstenaars, die met taktiek berekenen wanneer zij hun krachten moeten sparen, ten einde plotseling weder meer relief aan hun spel te kunnen geven. Den grootsten lof, dien men Agar kan toezwaaien, is de volkomen harmonie van haar spel; de meest onbeduidende regel werd met dezelfde toewijding en ernst vertolkt, als de schitterendste tirade. Agar's stem was ditmaal even vlekeloos en indrukwekkend, als haar gebaren en houdingen gekuischt en edel waren.

Haar stem doet ons nu denken aan de bazuinen waarmede, dichterlijk gesproken, de hemelsche geesten de dooden kunnen opwekken, dan weder aan de trillingen van eèn rein en gevoelvol menschenhart.

Een voorstelling van Agar is een aanschouwelijke cursus in de *aesthetica*.

Een Nederlandsche Agar zou een veredelenden invloed op het karakter onzer natie uitoefenen.

A. C. L.

TOONEELKRONIEK.

Gent, December 1874.

De troep van onzen nederlandschen schouwburg had het verleden jaar derwijze aangelegd, dat de meeste voorstanders van het tooneel de vertooningen hadden gevluht, — moede geworden van klagen over de nalatigheid der artisten in het aanleeren hunner rollen, over de slechte verzorging der mise en scène en den erbarmlijken keus der stukken.

Dit heeft dan ook voor gevolg gehad, dat het huidige tooneeljaar geopend werd in tegenwoordigheid der afwachtede houding aangenomen door de flaminganten — om den naam te gebruiken, waaronder de leden van den tooneelgroep zelven al diegenen begripen, welke voor ons tooneel ijveren willen. Die houding — eene meer of min volledige onthouding om de vertooningen te gaan bijwonen, tot zoolang men zou weten, dat de artisten zich waardig willen toonen van belangstelling — gaf sommige bladen de gelegenheid om kwaadwillig de flaminganten te beschuldigen van . . . ja, van alles waarmede men flaminganten pleegt hatelijk te maken. Al dadelijk willen wij bekennen, dat het tooneelgezelschap, samengesteld uit dezelfde elementen van verleden jaar — op een drietal na — zijn best doet, dit beteekent zooveel als vrij goed de rollen van buiten leert, zich meer of min met zorg kleedt, gewetensvol speelt . . . en 't is alles. Het is veel in vergelijking met hetgeen het vroegere jaren heeft gedaan. Ook beginnen de flaminganten, de een voor, de andere na, den weg naar den schouwburg te nemen — iets wat zou kunnen als het bewijs aangehaald worden, dat die mannen toch zóó lastig niet zijn en zich wel kunnen tevreden stellen met goeden wil . . .

De bestuurder voor het speelsaisoon van 1874-75, de heer G. Fauconnier, heeft reeds meer getoond dan goeden wil en zich tamelijk zware geldopofferingen opgelegd. Zoo heeft hij voor den schouwburg, o. a. twee prachtige salongarnituren uit eigen kas aangekocht. Met de betere verlichting der zaal ziet er ons tooneel nu ietwat rijker uit. Uit de lijst der stukken die tot nu toe werden opgevoerd, kan blijken, dat de keus over het algemeen niet al te slecht is — ten minste kregen wij nog geene zoogenaamde „draken.” Er zullen dit jaar verscheidene nieuwe stukken van vlaamsche schrijvers worden vertoond, onder andere, de tooneelspelen die te Brussel in den prijskamp door de maatschappij *de Wijngaard* uitgeschreven, bekroond werden. De heer bestuurder had ook niet beter gewenscht dan het stuk *Philippina van Vlaanderen*, een historisch drama van den heer D. Delcroix, dat in den laatsten driejaarlijkschen staatsprijskamp van tooneelliteratuur bekroond werd, op te voeren. Hij noodigde daartoe den schrijver uit om van zijn gewrocht eene lezing te komen houden, waar de heer Delcroix dan ook bereidwillig aan

voldeed. Uit die lezing bleek echter, dat het bekroonde werk, ten minste op ons klein tooneel, niet op te voeren is: eene markt te Brugge in de 13° eeuw, met uitstalling van koopwaren van allen aard, met vreemde kooplieden op kemels gezeten; alsmede de slag der Gulden Sporen, waar in 't heetste van den strijd menschen en paarden dood vallen onder de moordende schichten, enz., zijn niet zoo gemakkelijk op een tooneel te verbeelden. Het bekroonde drama is een heerlijk gewrocht om gelezen te worden, maar is dat wel de hoofdvereischte van een tooneelstuk?

Zullen wij spreken over de artisten? De oude kennissen zijn niet beter maar ook niet slechter dan verleden jaar, dan voor twee jaar, dan voor drie jaar, en zullen wellicht nooit beter worden. Wij zien hen elk speelsaizoen terug met hunne oude gebreken en het is zichtbaar, dat zij niet studeeren en zich om de critiek niet veel bekommeren dan tenzij om de journalisten, soms op vrij onbetamelijke wijze, af te keuren, als zij zich verstouten hen tegen eene gebrekkige uitspraak, eene verkeerde opvatting van een karakter, eene onwelvoeglijkheid, enz. te waarschuwen. Het bedroeft ons oprecht, dat de jongen de welgemeende raadgevingen om te werken en te studeeren in den wind slaan. Met natuurlijken aanleg tot eene kunst komt men zeker verre, maar men komt niet tot het doel — de mogelijke graad der volmaaktheid — zonder dat die aanleg door de studie geholpen worde. In de eerste plaats zouden velen onzer artisten boeken moeten ter hand nemen, waarin zij kunnen leeren hoe men zich in de wereld, bij verschillende gelegenheden, moet voordoen.

De nieuwe artisten zijn de heeren Beems en Paul Thery — die onder den naam van Paul van Gent speelt — en het niet hoeft te zeggen, dat hij van Gent is.... De heer Beems heeft veel plankenvastheid, maar een geaffecteerd spel; hij doet zijn voorganger niet vergeten. De heer Paul van Gent is op zijne plaats in rollen van *mais*; zijn spel is los en natuurlijk; de eenigszins snijdende toon zijner stem is onaangenaam.

Mejuffer Heilbron (gastrol) is eene uitmuntende, lieve, sympathieke actrice. De vertooningen waar zij hare hooggeschatte medewerking aan verleent, lokken een talrijker en telkens uitgelezen publiek. Oprecht vleierend voor haar en een bewijs, dat een goed nederlandsch tooneel in onze stad de hoogere verlichte

standen niet onverschillig zou laten. Zij oefent zichtbaar eenen weldoenden invloed op hare omgeving uit: telken male zij hier optreedt, kunnen wij meer oplettendheid voor de kleinere détails bij onze artisten vaststellen. Meijuffer Heilbron heeft ons reeds menigen aangenamen avond verschaft. ¹⁾

JOZ. VAN HOORDE.

Gorinchem, 30 November 1874.

Mijnheer de Hoofdredacteur!

Lessing zegt ergens in zijne „Hamburgische Dramaturgie“: „Man musz mit der Vorstellung eines Stückes zufrieden seyn, wenn unter vier, fünf Personen einige vortrefflich und die andern gut gespielt haben. Wen in den Nebenrollen ein Anfänger, oder sonst ein Nothnagel, so sehr beleidigt, dasz er über das Ganze die Nase rümpft, der reise nach Utopien und besuche da die vollkommenen Theater, wo auch der Lichtputzer ein Garrick ist.“

Van vier, vijf personen eenige voortreffelijk en de andere goed, dit scheen in Lessing's tijd iets niet ongewoons te zijn. Tegenwoordig mag men bij ons tevreden zijn, als er maar één persoon is, die als „voortreffelijk speler“ kan worden genoemd, en is het getal bestaande tooneelgezelschappen in ons land al zeer gering, waarvan vijf personen goed spelen. — Dit was zeker niet het geval met het gezelschap der hh. Boas, Judels en L. Bouwmeester (of liever met de helft van dit gezelschap) dat ons in de kermisweek op 1° *het Geheim van een waanzinnige*, 2° *Magdalena*, 3° *Don Cesar de Bazan*, 4° *Bob de Hoefsmid*, 5° *de Scheepsjongen*, 6° *Lazaro* en 7° *John de klokluidder der St. Paulus kerk* vergastte. — Gij ziet, M. d. R.! alle oude kennissen, zelfs zeer oude, met wie ik twintig jaren geleden kennis maakte, toen

---

1) *Tel brille au second rang . . .* Mej. Heilbron is door haar ontegenzeggelijk, natuurlijk talent ook in Noord-Nederland bekend en geliefd — maar zoo'n lofspraak, zonder eenige restrictie, is wat kras. Een beetje critiek, mijne heeren, wat wij u bidden mogen; het Nederlandsche tooneel smacht er naar

zij, het eerste en laatste wellicht uitgezonderd, werden opgevoerd door het toenmalig gezelschap van den hr. Duport — voor dien tijd een uitstekend gezelschap, waarin elk emplot bezet was, en onze Mevr. Kleine hare entrée in de tooneelwereld deed, waar de heer Jacqui in der tijd toonde een bijzonderen aanleg voor de zoogenaamde karakterrollen te hebben, (ik herinner mij zijn „Lord Rochester” in Jane Eyre, en zijn „Markies d’Antas” in de Bede der schipbreukelingen) en de hh. Bamberg en Vink het bas en haut comique genre, uitmuntend vertegenwoordigden. Daar had men verder Eger den père noble, Jonas den falsaris, Barbiers den premier amoureux, Mevr. Iburg de mère noble en zoogenaamde „Komische alte,” Mevr. Tormyn de coquette, Mevr. Roos de première ingenue en soubrette en, last not least, Mevr. Kleine de jeune premier rôle, allen te zamen hun uiterste best doende tot het welslagen der opvoeringen.

De uitmuntende regisseur Amelung deed er zeker het zijne toe, en begreep terecht dat het „schoenmaker houdt u bij uw leest” niet het minst op acteurs toepasselijk is, door ieder te laten spelen in het vak, waarin hij op zijn plaats was.

Wanneer ik daarmede de genoemde opvoeringen van het tooneelgezelschap Boas, Judels enz. vergelijk, moet ik zeggen dat wij tamelijk hard zijn achteruitgegaan, — o. a. bleek dit bij de opvoering van *Magdalena*. Ik laat de waarde van het stuk daar, en wil mij niet in de akeligheden verdiepen die daar schering en inslag zijn, maar ieder die met mij die opvoering gezien heeft, zal moeten toestemmen, dat, met uitzondering van den heer Louis Bouwmeester, het personeel zeker niet voldeed aan de eischen door ons heden ten dage aan het tooneelspelen gesteld.

Magdalena zelve (mevr. Frenkel, met groote letters op de affiche voorkomende) kan in deze rol moeielijk beoordeeld worden, daar zij niet veel meer deed dan huilen en jammeren; de volgende stukken gaven echter overvloedig gelegenheid haar te beoordeelen. Alleen de heer F. Bouwmeester (Georges Landier) maakte iets van zijne rol en schijnt een akteur met aanleg te zijn, getuige de wijze waarop hij in *Bob de hoefsmid* de hoofdrol vervulde.

Georges Landier de falsaris en Bob de flinke goedhartige edele smid gespeeld door denzelfden persoon! Waarschijnlijk moest dit daarom geschieden omdat geen ander lid van dit

gezelschap voor die rol berekend was, iets wat ik gaarne gelooven wil. Maar het gaat niet aan, zelfs ter gelegenheid van eene kermis, stukken te doen opvoeren, waarin slechts één, hoogstens twee acteurs aan de eischen der kunst voldoen. Had de heer Louis Bouwmeester zich in „Magdalena” niet over de rol van André ontfermd, het stuk ware niet aan te hooren geweest. Deze heer was echter het lichtpunt in de opgevoerde stukken, zoowel den volgenden avond als Don César de Bazan, als later in de Scheepsjongen, Lazaro enz. — Ik aarzel dan ook niet de opvatting der rol van Don César door dezen tooneelspeler zeer verdienstelijk te noemen. De goedhartige onverbeterlijke losbol ons door V. Hugo in zijn „Ruy Blas” geschilderd, werd met veel talent door hem weergegeven. Van de overige acteurs waren o. a. de koning van Spanje en zijn 1e minister in de opvoering hier ter stede zeer wonderlijke exemplaren, en dat het publiek er zoo over dacht, bewees het gelach, dat hunne verschijning begroette, voordat zij een woord gezegd hadden. — Daarna werd het niet beter. De met groote letters gedrukte mevr. Frenkel, die steeds over „vrauwen” en „trauwen” sprak, vervulde even als den vorigen avond ook hier weer de eerste vrouwenrol „Maritana.”

Den volgenden avond woonde ik de opvoering bij van *Bob de Hoefsmid* en *de Scheepsjongen*. — Hier hadden wij weer hetzelfde als de vorige avonden, nl. dat in ieder stuk slechts één acteur goed speelde, speelde zooals het behoort. — De heer F. Bouwmeester, wien wij nog niet in dit emplooi hadden leeren kennen, speelde in het eerste stuk, ook bekend als *het Buskruidverraad in Engeland in 1605*, vooral het tweede bedrijf zeer goed. Die man was natuurlijk, sprak als een man uit het volk, had wat zijne mimiek betreft zeer gelukkige oogenblikken, en sleepte de toehoorders mede. Voorzeker waar zoo gespeeld wordt, doet het tooneel ontzachelijk veel nut; dan ontstaan indrukken, die niet licht vergeten worden, en wordt het tooneel in waarheid eene leerschool voor het volk. Zoowel de wanhoop van Bob, als hij door den geliefden koning wien hij wil redden, steeds voor krankzinnig wordt gehouden, als zijne blijdschap, wanneer hij zijn’ koning gered ziet en genade vraagt voor het hoofd der zamenzweerders ter wille van diens zoon aan wien hij verplichting heeft, gaf hij goed weder. De *Scheepsjongen* werd als gewoonlijk door den heer Louis

Bouwmeester met ontegenzeggelijk talent gespeeld. Van de damesrollen in dit stuk is het maar beter te zwijgen. Mevr. Frenkel staat dan ook op de affiche van dien avond met gewone letters gedrukt, en buitendien alle licht wordt door den schrijver over den *Scheepsjongen* gehouden, zoodat het stuk schijnt gemaakt te zijn, om die rol te doen uitkomen. En die rol kwam dan ook uit, door het voortreffelijk spel van Louis Bouwmeester ¹⁾. Zie, M. d. R.! Wanneer ik aldus zie spelen, en nu en dan eens verschillende opvoeringen der onderscheidene tooneelgezelschappen in ons land bijwoon, zeg ik bij mij zelve: „wat zouden wij toch een goed tooneel bij elkaar kunnen krijgen!” Stel u voor Mevr. Kleine, Mej. Beersmans, Albregt, Mevr. Albregt, Mevr. de Vries, Moor, Faassen, Mej. Piceni, L. Bouwmeester, Veltman en wellicht nog eenige anderen, zich samen beijverende om goede stukken op te voeren — ik geloof waarlijk, dat wij ons oud beroemd Hollandsch tooneel van vroegere jaren terug zouden zien.

v. M.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

ROTTERDAM. Het staat geschreven, dat onze feesten, inwijdings- of herinneringsfeesten, aan artistieke anemie zullen lijden; dat onze feestdichters, al zijn hun namen ook van nog zoo goeden klank, maar zelden den juisten toon zullen treffen; dat onze tooneelspelers in de worsteling met het Vers het onderspit zullen delven. Dat alles staat geschreven, — en werd vervuld op den avond van den 28^{en} December jl. toen de Rotterdamsche Schouwburg het eeuwfeest van zijn stichting vierde.

Men had, in zekeren zin, gedaan wat men kon. Door de opvoering van het 5^e bedrijf van Mevr. van Winter's *Maria van Bourgondië*, het treurspel waarmede voor 100 jaar de Schouwburg werd ingewijd, had men getracht het feest historisch inte-

---

1) Wij hebben dezelfde opmerking en dezelfde bede als bij de lofspraak op Mej. Heilbron in de Gentsche Kroniek. Zie blz. 92.

ressant te maken; door daarneven te kiezen een verdienstelijk oorspronkelijk stukje (*de Militaire Willemsorde* van R. Faassen) dat aan de eischen van een gezonde populariteit voldoet, en door ook aan de Toonkunst (Overturen van Beethoven en .... Wijsman, 3^e bedrijf van Mozart's *Figaro*) een ruime plaats op het programma te gunnen, had men voor afwisseling gezorgd. Bovendien had men van een gunstig bekend letterkundige, den heer Wap, van wien men warme sympathie voor de zaak kon verwachten, de vervaardiging van een „historisch Zinnespel” verkregen. Het hielp alles niets. De geestdrift, de feestelijke stemming zelfs, bleven uit.

Dat geen der tooneelspelers zich in het fragment van het zeer verouderde treurspel te huis gevoelde, rekenen wij hun niet als een verwijt aan; wel verwijten wij den heer Moor dat hij van den Adolf, opzettelijk of onwillens, een karikatuur leverde, die beneden alles stond wat wij tot nog toe van hem zagen! Een klein meisje, de Jongej. Boedels, onderscheidde zich in het stukje van Faasse: door een zeer intelligente voordracht, die alleen door een nasaal stemgeluid en een plat accent werd ont sierd. „Waar blijven de knappe kinderen?” heeft Multatuli gevraagd. Wij vragen: „waar zal dit knappe kind blijven?” Misschien is het aan de heeren, die nu van dit wezentje munt slaan, niet onbekend dat er een Tooneelschool bestaat.

De viering van het eeuwfeest van den Schouwburg — waarbij wel op een of andere wijs een blijk van hulde had mogen worden gebracht aan den voorzitter van het Schouwburg-comité, den heer W. S. Burger Wz., wiens opofferende ijver niet genoeg gewaardeerd kan worden — valt samen met eene herleving van de Rotterdamsche afdeeling van het Tooneelverbond. Op het nieuw gekozen bestuur, dat reeds aanstonds gesteund wordt door de toetreding van een aantal nieuwe leden, rust een belangrijke taak. Te Rotterdam, waar men niet enkel een platonische liefde voor het tooneel koestert, maar waar men ook voor het tooneel wat over heeft, kan onze Maatschappij, mits de afdeeling over voldoende krachten hebbe te beschikken, een uitnemenden invloed uitoefenen.

TOONEELKRONIEK.

Antwerpen, 4 Januari 1875.

In mijn vorig schrijven beloofde ik te zeggen wat wij van ons Nationaal Tooneel verder te hopen of te vreezen hebben. Ik beloofde tevens omtrent de wijze, waarop deze en gene stukken worden opgevoerd, eenige bijzonderheden mede te deelen. Ik wil met het laatste beginnen. Het zal mij als van zelve tot het eerste terugvoeren.

En opdat niet, als vroeger weleens, sommige al te welwillende lieden mijn oordeel te streng zouden noemen, verkies ik het woord aan de verlichte bezoekers van den nieuwen Nederlandschen Schouwburg te laten. Ziehier hoe zij nagenoeg allen spreken, wanneer zij den indruk pogen weer te geven, dien èn vertooningen èn vertooners op hen maken:

„Ja, het gezelschap is wezentlijk goed. Het is het beste, welk wij hier te Antwerpen nog zagen optreden. De voornaamste artisten, de dames Beersmans, Verstraeten, de heeren Driessens, Hendrickx en Dierckx, zijn knap; de overigen voldoende. Toch laten dikwijls voordracht en spel, zoowel als *ensemble*, zeer te wenschen. Waarbij het komt? Zij kennen, van de eersten tot de laatsten, zelden goed hunne rol. Ook heeft men, schier bij elke vertooning, aarzelingen, haperingen, om van de woord- en zinverminderingen niet te gewagen, aan te stippen, die het spel verlammen en het effect totaal vernietigen. In de meest gespannen toestanden wordt men soms pijnlijk getroffen door de angstige bezorgdheid, waarmede de spelers woorden en volzinnen uit den mond des opgevers pogen op te vangen. En 't ergst van al, een enkel lid van 't gezelschap, Mej. Beersmans, schijnt zich van het zoo *elementaire* vereischte, het goed kennen der rol, behoorlijk rekening te geven; een enkel, altoos Mej. Beersmans, schijnt het zich tot eene gewetenszaak te maken eene rol goed te leeren. De anderen, het voorbeeld van den heer bestuurder volgende, schijnen in het denkbeeld te verkeeren, dat het genoeg is het karakter eener personage juist op te vatten, en dat men voor het overige volstaat met zoo flink of zoo lam als het gaat, op

den *souffleur* te spelen. Het is zelfs net alsof zij er eene eer in stellen zoo en niet anders te handelen."

Ziedaar wat men zegt. Dat die oordeelvelling, welke mij, denk ik, van al andere bemerking betreffende de opvoering der stukken ontslaat, niets dan waarheid bevat, werd dezer dagen door een blad bevestigd, dat anders zich het schouwburgbestuur meer dan genegen toont. Ik bedoel den *Précurseur*, die in een keurig geschreven feuilleton juist zoo sprak, als de verlichte bezoekers spreken, als elkeen spreken moet, die de vertooningen bijwoont en van tooneelspeelkunst iets afweet.

Van waar die betreurlijke dwaling, bij onze tooneelsten, dat men straffeloos dit *elementaire* vereischte kan over het hoofd zien? Ik zal pogen het u te verklaren.

Om het publiek naar den schouwburg te lokken, zijn er twee middelen. Het eene bestaat hierin, dat men, om het even hoe, de nieuwsgierigheid prikkele; het andere, dat men den kunstmaak bevredige.

Dat het eerste middel enkel op het minst beschaafde publiek aantrekkingskracht kan uitoefenen, en het tweede vooral op het verlichte, hoeft geen betoog. Gelijk een onzer tooneelschrijvers onlangs deed aanmerken, heeft Goethe een zeer waar woord gezegd, toen hij in *Wilhelm Meister* schreef: „De ruwe mensch is tevreden, als hij maar iets ziet gebeuren; de beschaafde wil gevoelen; en nadenken is slechts den zeer fijn beschaafde aangenaam.” Hoe wil men echter doen *gevoelen* en *nadenken*, wanneer men er enkel op bedacht is de nieuwsgierigheid te prikkelen? Wanneer men de kunst doet bestaan, niet in *goed*, maar in *veel* te spelen? Wanneer men zich ten doel stelt, niet den *beschaafde*, en nog minder den *fijn beschaafde*, maar uitsluitelijk den *ruwe* te behagen?

En dat was tot hiertoe het geval met al de bestuurders van ons Nationaal Tooneel, zonder uitzondering; dat is nog altoos en misschien meer dan ooit het geval. Van het verlichte gedeelte des publieks, hetwelk de wet zoude moeten geven, en vroeg of laat de wet geven zal, werd tot hiertoe, wordt voor alsnog haast geene rekening gehouden; van de min beschaafde massa maar al te veel. Niet dat het ons verwondert; het tegendeel zoude ons eer verwonderen. Immers, door gebrek aan opleiding, zijn zomin bestuurders als tooneelsten tot nog toe in staat geweest zich van de eischen eens degelijken tooneels een denkbeeld te vormen.

Dat het niettemin hoogst beweenlijk is, spreekt van zelf. Want wat is het natuurlijke gevolg? Dat de *kwaliteit* der vertooningen gedurig aan de *kwantiteit* wordt opgeofferd. Dat men, in stede van het *repertorium* saam te stellen uit een niet al te groot getal goed gekozen en wel gestudeerde stukken, ter liefde van de afwisseling tot zoo groot een aantal slecht gekozen gewrochten de toevlucht neemt, dat men ze met den besten wil van de wereld niet *kan* leeren.

Wij zijn thans in het midden van het speelsaizoen. Wilt gij weten hoeveel verschillende stukken men reeds heeft vertoond? Ik ga 't u zeggen. Gij zult *zelve* oordeelen, of ik overdrijf, wanneer ik beweer, dat het goed studeeren en aanleeren der rollen stoffelijk onmogelijk is.

De bestuurder heeft op het einde der vorige maand eene tamelijk gebrekkig opgestelde *circulaire* aan de heeren abonneenten en gewone bezoekers van den Schouwburg gezonden. In die *circulaire* wordt breed opgegeven van de afwisseling van stukken, zonder dat de bestuurder schijnt te beseffen, hoe juist die te groote afwisseling wel voor zijne zucht om het groote publiek te behagen, doch geenszins ten voordeele van het gehalte der vertooningen en van het talent zijner tooneelsten pleit. Met goede vertooningen van goede stukken is eene zoo buitensporige afwisseling volstrekt onnoodig. En dat zij buitensporig is, zal u met een blijken. Sedert 1 October waren 30 vertooningen gegeven, en *op* die dertig vertooningen zijn *beurtelings* — zegt naevelijk de *circulaire*, — 51 *verschillende* groote en kleine stukken ten tooneele gebracht. Zij belooft dat men op denzelfden voet zal blijven voortgaan. Zoodat wij op het einde van het seizoen voor 60 vertooningen 102 verschillende stukken zullen gehad hebben. Ik vraag u, of iemand, die zoo iets als eene verdienste durft doen gelden, een begrip van de eischen der kunst, van de eischen eens degelijken schouwburgs kan hebben.

Dat de heer Driessens dit begrip niet heeft, blijkt overigens almede uit de lijst der stukken, welke bij de *circulaire* gevoegd is. Laten wij die lijst eens luttel ontleden. Het zal u het bewijs leveren, dat ons weinig hoop overblijft onder het tegenwoordige bestuur een verdienstelijk repertorium, echt goede vertooningen en een deftig publiek, kortom een staat van zaken te krijgen, waardig van de aanzienlijke geldsommen, welke de stad Antwerpen

zich voor ons Nationaal Tooneel heeft getroost, waardig van den prachtigen kunststempel, welken zij het Nationaal Tooneel oprichtte.

De 51 stukken *op* de 30 eerste vertooningen ten tooneele gebracht, worden — door de *circulaire* namelijk — verdeeld, als volgt: 17 oorspronkelijke en 34 vertaalde. Bij den eersten oogslag schijnen die cijfers vrij voldoende. Bij nader onderzoek blijken zij 't veel minder.

Vooreerst vormen de 17 oorspronkelijke stukken slechts 41 bedrijven. Daarbij dient in aanmerking te worden genomen, dat 6 bedrijven als oorspronkelijk door den bestuurder opgegeven, mede naar het Fransch vertaald zijn. Blijft dus 35 bedrijven. Eene andere aanmerking is, dat die oorspronkelijke bedrijven, op een paar uitzonderingen na, een enkele maal voor het voetlicht kwamen.

De 34 vertaalde stukken leverden daarentegen 113 bedrijven, dus driemaal zooveel als de oorspronkelijke. Voegt men er bij, dat verscheidene twee en driemaal werden gespeeld, dan wordt de verhouding nog ongunstiger.

Zooverre voor het aantal stukken. Wat het gehalte betreft, is de uitslag niet meer bevredigend.

De oorspronkelijke gewrochten waren, even als de vertaalde, over het algemeen slecht, dat is enkel met het oog op het publiek, dat gebeurtenissen wil zien, gekozen. Hoogstens drie oorspronkelijke stukken, onder deze *Uitgaan* van Glanor, waren te Antwerpen niet opgevoerd. Al de overige versleten tot op den draad, eenige sedert twintig jaar. Met de vertaalde was het eveneens gesteld. Van de 113 bedrijven misschien geen 2 nieuwe. En dan, welke keus! *Ben-Leïl*, *Paljas*, de *dochter der Vodderapers*, de *Vodderaper* — van *Antwerpen*, als 't u belieft, — en vele andere, voor het meestendeel in kaaiwerkerstaal overgezet, wat vooral voor de zoogenaamde *vervlaamschte* stukken geldt, waarvan de stijl alles overtreft, wat men zich akeligst kan voorstellen.

Zooverre zijn wij, en dat het niet beteren zal, weten wij thans de bestuurder belooft op denzelfden voet voort te gaan. En hij houdt woord. De *Zwarte Doctor*, *Albert Beaujolais*, de *Bultenaar*, het *Gebed der Schipbreukelingen*, de *Londensche Bandieten*, en *tutti quanti* komen eerlang aan de beurt. Wellicht smaken wij het genoeg *Robert en Bertrand* of de *Lustige vagebonden*, alsmede de parodie op den *Prophète*, en soortgelijke meesterstukken te krijgen. Dan zal voorzeker onze voldoening geene palen kennen.

Ik heb weleens sommige zwartgallige lieden hooren beweren, dat het niet zal beteren, of men moet den Vlaamschen Schouwburg te Antwerpen voor eenige jaren sluiten. Het middel kwam mij vroeger wat geweldig voor. Thans niet zoo geweldig meer. Ik begin werkelijk te gelooven, dat de zwartgallige menschen gelijk hadden.

SIGNORE.

Amsterdam, 5 Januari 1875.

Het is een vroom gebruik van de amsterdamsche schouwburgbesturen om jaarlijks een keer of drie de *Gijsbrecht* te vertoonen, en het is een vrome gewoonte der amsterdamsche burgerij om er naar te gaan kijken. Immers, bij de weinig algemeene bewondering, welke Vondel buiten de letterkundige wereld ten deel valt, mag het een gelukkig verschijnsel heeten, dat ten minste één zijner scheppingen onder het volk leeft en wel zoo, dat enkele er aan ontleende uitdrukkingen spreekwoordelijk zijn geworden. Buitenlui en lieden, die anders nooit den schouwburg bezoeken, het zij om gemoedsbezwaren of eenige andere reden, komen er dan ook bij deze gelegenheid en scheppen behagen in de gespierde taal, welke de dichter zijn vaderlandschen helden in den mond legt. Onwillekeurig ook koestert men zoo veel eerbied voor dit gedenkstuk uit het gulden tijdperk onzer letteren, dat het bijna in niemand der toeschouwers opkomt, eenige aanmerking te maken. Zoowel met de verdichting en inkleeding van het bezongen wapenfeit als met de onbepaalde vrijheid, waarmêe de karakters behandeld zijn; zoowel met de weinig voldingende voordracht der schoone verzen als met de in velerlei opzicht bedenkelijke tooneelversiering en kleeding der vertooners, — met dit alles is men verzoend uit kracht der overlevering. Maar daarom juist geloof ik, dat het tijd wordt, eens aan eene herschepping te gaan denken.

Het zou niet onmogelijk zijn, dat dit treurspel bij het zeshonderdjarig feest van Amsterdam — 27 Okt. 1875 — eene opvoering te meer beleefde en dat ware dan eene welkome gelegenheid, om het ereis goed te doen, — althans wat de tooneelschikkingen, in den ruimsten zin des woords, betreft.

De wijze, waarop de vertooning tegenwoordig nog geschiedt, is het werk van den heer J. Ed. de Vries en dagteekent van het jaar 1838, gelijk uit het volgende kan blijken.

In 1860, toen de heer J. Tjasink de teugels van het bewind op het Leidscheplein in handen kreeg en de heer De Vries in Frascati zijne tent opsloeg, gaf hij, ten voordeele van dat gezelschap, een soort van verweerschrift uit, hetwelk ten titel voert: „Voorheen en Thans, door den man, die voor tweeëntwintig jaren Gijsbrecht van Aemstel gemonteerd heeft doch die het NIET GOED heeft gedaan.”

Dat is een waar woord. Toen de heer De Vries het neerschreef, had hij een helder oogenblik. Het zou mij thans te ver leiden dit in alle bijzonderheden aan te toonen. Wellicht zal ik er later, in een of ander tijdschrift, dat ook afbeeldingen opneemt, gelegenheid toe vinden. Ik houd mij intusschen overtuigd, dat dit echt amsterdamsche stuk, vertoond in zijn eigenaardigen stijl, eene nog grootere aantrekkelijkheid zou blijken te bezitten.

Voor een jaar of vier hebben de heeren Hilman, Tak en Willet reeds een schrede op den goeden weg gedaan. Aan hun loffelijk streven toch danken we een fraai dertiende-eeuwsch-altaar, naar het ontwerp van den talentvollen bouwmeester Cuypers, een fraai binnenvertrek uit dien zelfden tijd, geschilderd door Broos, benevens een buitenkloostermuur van dezelfde hand. Ook aan de kleeding is toenmaals een en ander verbeterd; maar veel behoeft nog verandering.

Om eens iets te noemen, wijs ik op de steenen muren, terwijl Amsterdam in die dagen houten wallen had. Vervolgens het verschiet-gezicht op de buurtschap, met zijn reusachtig gemetselde gebouwen en door pannen gedekte daken: een bouwtrant eerst in 't begin der zestiende eeuw in zwang gekomen. Ook de kloosterkerk is niet in den stijl bewerkt, enz. enz.

Wat de kleeding aangaat, herrinner ik als een klein staaltje, dat de edelen, op een paar uitzonderingen na, niet zijn uitgemonsterd met de kleuren van hun huis en de schildknappen niet de kleuren van hun meester dragen. Zij worden daarenboven behandeld op eene wijze, die niet overeenstemt met hun rang. Men schijnt uit het oog te verliezen, dat de schildknappen geen gewone dienstknechten, maar (adellijke) jonkers waren, die bij dezen of genen bevrienden heer werden gedaan, om de plichten

der hoffelijkheid te leeren. Hieruit volgt, dat zij meer te doen, hebben dan eenvoudig weg aandragerij te spelen. Ik roer dat punt hier even aan, om te doen uitkomen dat men, door hen al datgene, wat tot hun werkkring behoort, zwiigende te laten verrichten, vanzelf meer leven en handeling in het stuk brengt, waaraan het zoo dringend behoefte heeft. Iets, wat men door meer schilderachtige groepeerij insgelijks kan bevorderen, zoodat het bengaalsch vuur, waarmee thans — godbetere! — het moordtooneel wordt „opgeluisterd”, als ware men in een paardenspel, gerust achterwege kan worden gelaten.

Eene goede vertolking blijft natuurlijk de hoofdzaak, maar die kan met den besten wil ter wereld, uit aanmerking der beschikbare krachten, niet verkregen worden. We hebben nu eenmaal geen volledig getal dragelijke treurspelers en daarom kan ik dan ook de moeite wel sparen, van eene kritiek op de voorstelling te leveren. Zooveel nochtans is zeker, dat een bekwaam tooneelschikker veel zou kunnen verhelpen. Het is mij toch herhaaldelijk gebleken, dat de ondergeschikte vertooners soms niet eens begrepen wat ze zeiden. Zoo stond de heer Van Dijk, als Willem van Egmond, doodbedaard te vertellen:

„De Sparrewouder reus.....

Ging, met de bloem des volks en 't puik van al de grooten,
Te nacht grootmoedig scheep op 't noemen van de loten.”

Hij bedoelt natuurlijk:

..... op 't noemen van de loten,
Mijn broeder Wouter enz.

Allervermakelijkst is ook de manier, waarop de woorden „god,” „paap” en dergelijke, waarschijnlijk om geen aanstoot te geven, telkens worden verhanseld. Het smakelijkst proefje van dien aard levert de Engel, die het zeker wat bar vindt om „het roomsch altaar met kracht uit alle kerken te schoppen” en daarom — nu, raad eens! — „het bijgeloof” er uitschopt, zoodat een woord, dat alleen sommige kleingeestige Katholieken zou kunnen kwetsen, nu wordt verwisseld voor een, dat alle gezindten zich in gelijke mate kunnen aantrekken. „Dan zal men mij ten minste niet voor een partijganger houden” denkt de vredelievende hemelgeest vermoedelijk. Het „vette land van Pruisen” heeft ook al geen genade in zijne oogen kunnen vinden. Ik weet niet recht meer wat hij daarvan

maakt, maar zou hem toch den vriendschappelijken raad wel willen geven, op te passen dat hij het niet met Von Bismarck aan den stok krijgt. Want die weglating van „vet” is klaarblijkelijk een hatelijkheid op de vele Duitschers, die mager in heer Ghyselbrechts oude veste komen om er met vollen buidel weer uit te gaan. — Waar bemoeit zoo'n Engel zich al niet mee!

Ouder gewoonte werd ook dit jaar de voorstelling weer besloten met *De Bruiloft van Kloris en Roosje*. Het eigenaardige van die klucht ligt natuurlijk voor een deel ook in de kleding, en daarom vraag ik bescheidenlijk: waarom moeten toch altijd half zwitsersch, half fransch gekleede boeren met boerinnetjes dansen, wier kap alleen maar te kennen geeft, dat men zich in Noord-Holland bevindt? Voor 't overige wordt dit stukje bij beide gezelschappen alleraardigst gespeeld. Zonderling — om geen ander woord te bezigen — vond ik het echter dat mej. Kruseman op het tooneel, waar zij weinige weken geleden de geduchte mededingster van menig kunstzuster scheen te zullen worden, openlijk belachelijk werd gemaakt. Pieternel komt namelijk op met een heldiunerol in de hand, een pen achter het oor en vertelt dan in 't gewone kreupelrijm der karremansprent, dat tot de vereischten van alle nieuwejaarswenschen schijnt te behooren:

„Jae man, 'k wil schittren voor het publiek!
 'k Gae Fedra, 'k gae Judith spelen,
 De boerderij gaet me vervelen;
 Ik heb een roman op touw gezet,
 Ik kleed me in 't zwart fluweel heel net,
 Jij doet met Roos de huisbedrijven,
 'k Hou lezingen, 'k gae drama's schrijven,
 'k Lees voor twee gulden maer de entrée,
 Zoo deel jij in mijn glorie me .
 'k Word cantatrice, jae, 'k gae zingen,
 'k Zal alles tot mijn lofspraak dwingen,
 En als ze dat niet willen doen” . . .

„Dan geef jij de (r) kritiek een zoen” — zegt Thomasvaer daarop heel leuk, want de heer Van Ollefen is de waardige opvolger van den heer Tjasink, die voor deze rol geknipt was.

Ik deel deze toespeling slechts als feit, zonder eenige waardeering,

mede. De lezer oordeele zelf of de scherts al dan niet gepast is.

Hiermee besluit ik tevens mijne nieuwejaarsbetrachting, om mij van een oude schuld te kwijten ten opzichte van mevrouw De Vries, die met nog een paar jeugdige kunstzusters voorshands de hoop der toekomst uitmaakt en als zoodanig aanspraak heeft op onze bijzondere opmerkzaamheid.

Dat het zwaartepunt van haar talent niet in 't treurspel ligt, zal na hare vertolking van de Badeloch wel geen betoog meer behoeven. Hetgeen natuurlijk evenmin iets tegen haar bewijst, als de onwillekeurige opmerking, dat bijv. Agar in 't tooneelspel voor haar de vlag moet strijken, de verdiensten dezer rijk begaafde vrouw eenigermate zou verkleinen.

De frisch gebouwde gestalte, de zware stem dezer laatste maken haar minder geschikt voor luchtige partijen; evenals het teeder, lispelend geluid, het gemis aan indrukwekkende houdingen mevrouw De Vries niet bestemmen voor hoog ernstige rollen. En waar de eigenschappen voor beide kunstvormen niet samengaan, verheug ik er mij hartelijk over, dat hare gave zich bij uitstek leent voor dat werk, hetwelk, misschien bij gebrek aan treurspelers, het meest in den smaak valt. Een nederlandsche Agar zou op 't oogenblik zoo goed als alleen staan en, in spijt van haar omvangrijk kunstvermogen, het treurspel niet kunnen redden.

Men vereere in mevrouw De Vries derhalve de blij- en tooneelspeelster, en dan kan schier elk harer rollen als voorbeeld gelden. Nemen we eens Bertha in *Het Zangersfeest* en Beatrix in het stuk van dien naam: een paar zeer uiteenlopende karakters, die tevens den omvang van haar talent eenigermate aanduiden.

Aan haar eenvoud, wars van alle bejag op kunstmatige gemoedsbeweging bij den toeschouwer, had zij het ongetwijfeld te danken dat de zwaarwichtige partij van Beatrix, die op de uiterste grens van haar scheppingskracht en voorstellingsvermogen ligt, zoo gelukkig slaagde. Alleen haar optreden in 't voorlaatst bedrijf, als de Maagd van Orleans, moet hiervan worden uitgezonderd. Daar schoten hare krachten tekort. Ook als Julia had zij zwakke oogenblikken, die echter gaarne werden vergeven en vergeten toen zij in 't slottooneeltje — de ontboezemingen bij het lijk van haar minnaar — eene mate van gevoel ontwikkelde, die eene betooverende uitwerking had. Het was de natuur op heeterdaad betrapt. Zij

veraanschouwelijkte daar inderdaad een van die toestanden in 't leven, waarin de mensch zich van alle maatschappelijke vormen losscheurt, om alleen de inspraak van het overstelpt gemoed te volgen en den hevig geprikkelden hartstochten vrijen teugel te vieren. Er bestond niets anders voor haar dan 't beeld van den gelieve, aan wiens zielloos lichaam zij zich wanhopig vastklemde om hem als 't ware, door den gloed harer kussen, den ontvloden adem weër in te storten. Die krampachtige omhelzingen, o noem ze niet woest, want het waren de wiekslagen eener hemelreine ziel, die haar als de aanminnige engel der kuisheid omzweefde en elke onheilge gedachte onmogelijk maakte.

„Beatrix, was dat spel?” mocht te recht hare beschermster vragen. Dat woord verpletterde eensklaps de fiere maagd van daar straks. Met ruwe hand wierp het haar in de werkelijkheid terug. Het sneeuwwit kleed der onschuld werd de lijkwade van het verwoest geluk der ingebeeelde bruid, en als het geknakte meisje sloop ze, vergeving stamelende, heen, om in de eenzaamheid bij de geopende groeve harer hopelooze liefde verlichting te zoeken in hare tranen. De vrouw had de tooneelspeelster verraden. Het masker was haar van 't gelaat gerukt; maar kunst en kunstenaars behaalden een heerlijke zegepraal.

De indruk was dan ook zoo overweldigend geweest, dat schier al de toeschouwers bij 't einde van 't laatste bedrijf nog een wijle bleven zitten, daar zij zich maar niet konden vereenigen met de gedachte, dat zoo veel toewijding en zelfopoffering onbeloond zouden blijven.

Naast die edele, grootmoedige Beatrix staat het zeer alledaagsche, dwingerige, beuzelige vrouwtje van den advokaat Scheffer in *Het Zangersfeest*. Al het grootsche van zooveen is verdwenen voor het nu eens kinderlijke, dan weer kinderachtige van dat onbeteekenend karaktertje. Zij lacht, schreit, verblijdt zich en wordt boos in hetzelfde oogenblik, en dat alles met een natuurlijke bevalligheid, die u toch van haar doet houden. Het is een kind in hare handelwijze — zegt ge tot u zelve — maar ook een kind in hare liefde. Zij vleit en koost even hartelijk als ze halsstarrig haar zin poogt door te drijven. Geen wonder dus, dat ze ook opspringt als een dier lieve kleinen wanneer ze ten slotte haar haan koning hoort kraaien.

Ik stelde die twee partijen tegenover elkander, om te doen uitkomen, dat onze kunstenaars voor het tooneelspel in zijn vol-

len omvang berekend is. Aan gevoel, gelijk ik boven trachtte aan te toonen, ontbreekt het haar in geen deele. Maar al vindt zij ook nu en dan, zooals in *Beatrix*, de kracht om het uit te drukken, daarom late zij zich niet verlokken tot heldinne-rollen. Eén koesterende zonnestraal maakt evenmin den zomer als één zwaluw de lente brengt. Ter wille van zichzelf zoowel als van ons pover tooneel, dat zoo dringend haar steun behoeft, blijve zij hare talenten in de haar aangewezen richting ontwikkelen. Vooral één machtig middel is er nog, waardoor zij, indien het haar meer ten dienste staat, verrassende vorderingen zal maken. Ik bedoel de beheersching van het menschenbeeld. Een aan de eischen der schoonheidsleer getoetst gebarenspeel toch, waarvan, voor zoover het door oefening moet worden verkregen, slechts bij een enkele onzer tooneelsten de sporen aanwezig zijn, is ook bij haar niet tot zijne gelding gekomen.

Dit brengt me vanzelf den wensch op de lippen, dat toch eindelijk eens een tweede Jelgerhuis moge opstaan, die zich in zijne betrekking van tooneelschikker niet bepaalt tot eene nauwkeurige boekhouding van de deuren, waar de spelers uit moeten opkomen; maar die de wetenschappelijke kunstvorming bezit, om zijne taak breeder op te vatten. Verbeeld u nu eens, dat aan het stadsschouwburggezelschap, dat door den weldadigen invloed van oordeelkundige mannen als Albrecht, Van Ollefen en Moor¹⁾ heeft leeren begrijpen, dat door kunst gelouterde natuur het eenig goede richtsnoer aanbiedt, een man werd verbonden, in staat om bevallige van wanstaltige lijnen te onderscheiden, — welke hoogte zou dan een voortreffelijke leerlinge als mevrouw De Vries niet kunnen bereiken!

Ten onrechte beschouwen de besturen den post van tooneelschikker als een baantje gelijk dat van den tooneelmeester, die slechts heeft uit te voeren wat hem van hooger hand wordt voorgeschreven. Mij dunkt, het moet den mannen van het vak toch

---

1) Het „oordeelkundig” drietal schijnt er met al zijn begrip van „door kunst gelouterde natuur,” toch maar niet toe te kunnen komen om een *repertoire* saam te stellen den Amsterdamschen Stads-schouwburg waardig. Wij gelooven dat daarover wel eens een hartig woordje gezegd mag worden.

nog wel bij overlevering bekend zijn, dat een Snoek en Wattier met den gewezen deltschen boterkooper raadpleegden over een stap, een greep, een kniebuiging, een armverheffing en dergelijke onderdeelen van den welstand in het algemeen. Ware dat ook nu nog het geval, de heer Moor zou bekend zijn met Lairesse's „Schilderboek” en in *Beatrix*, wanneer hij als Romeo dood ligt, bewezen hebben dat ook dan nog de houding van het lichaam niet vrij is van alle voorschrift. Nu lag hij daar met recht uitgestrekte armen en beenen — net als een lijk zegt de onbevoegde; maar de kunstrechter denkt er anders over. Zeer zeker moeten de blijken van ontzieling aanwezig zijn, maar daarom nog niet op zoo onbehagelijke manier. Wanneer bijv. het naar den achtergrond gekeerde been gestrekt is en het voorste daar half tegen aan of geheel vrij ligt, terwijl een of beide armen op de borst rusten, krijgt men afwisseling van lijnen, zonder dat het denkbeeld: „levenloos” verloren gaat. Maar zelfs al ware dat niet geheel zoo, ook dan nog moet de werkelijkheid, omdat al wat waar is, daarom nog niet schoon mag heeten, voor een deel aan de kunst worden opgeofferd. Zij is immers daar om door haar fijn geschoeide hand dat, wat ons in de natuur hindert, weg te wisschen.

Over dit onderwerp valt nog heel wat te zeggen, maar met het oog op de mij toegestane ruimte kan ik er hier niet verder over uitweiden. Alvorens echter mijn kroniek te eindigen, moet ik u nog meedeelen, dat het stadsschouwburggezelschap is verrijkt met een nieuw lid, den heer Schoonhoven die, zoowel wat het emplooi als de manier van spelen betreft, het voetspoor van den heer Veltman schijnt te willen drukken. Ik zag hem liever elders ter schole gaan. De heer Veltman is ongetwijfeld een nauwgezet tooneelspeler, die zich vele bewonderaars heeft verworven; maar velen ook kunnen zich met zijne opvatting van het verradersambt — vergeef mij de uitdrukking — niet vereenigen.

Mevrouw Kleine, laat ik zeggen onze gewaardeerde mevr. Kleine, is reeds sinds geruimen tijd wegens ziekte verhinderd de plaats van haren roem te betreden. Ik behoef u wel niet te verzekeren, dat alle kunstvrienden de beste wenschen koesteren voor haar spoedig herstel.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Een nieuwe, krachtige steun is aan het Tooneelverbond geschonken.

De Koning heeft de aanzienlijke som van *f* 5000.— ter beschikking van het Hoofdbestuur gesteld om die op de wijze welke het 't geschikst oordeelt aan te wenden tot bevordering van den bloei van het Nederlandsch tooneel. Als eenige voorwaarde is hierbij gesteld dat het Hoofdbestuur, na afloop van het jaar waarvoor de subsidie strekt, aan Zijne Majesteit verslag geve van de wijze waarop van deze som gebruik is gemaakt.

De Vorstelijke gift — welke, zooals van zelf spreekt, ten bate van de Tooneelschool wordt aangewend — zal zeker door allen die in het Tooneelverbond belang stellen ten hoogste worden gewaardeerd.

DE NIEUWE PARIJSCH E OPERA. — Te midden van al het rampzalig politiek gehaspel, waaraan Frankrijks toekomst dreigt te worden opgeofferd, is op den 5^{en} Januari jl. het nieuwe Parijsche Opera-gebouw, met al den luister dien de gelegenheid eischte, ingewijd. Nog is niet alles gereed. Wanneer de ontbrekende fondsen worden toegestaan, zal er nog een jaar moeten verloopen eer de restaurant, de rookzaal en eenige andere onmisbare lokalen zijn voltooid.

Het gebouw, waarmede Charles Garnier zich een europeschen naam heeft verworven, staat daar thans schitterend, schier overladen, als een monument der weelderige 19de eeuwse architectuur. Maar — zoo vraagt men, wanneer het oog verzadigd is van het architektonisch schoon — wat zal daar binnen te genieten vallen? Zal met dit nieuwe gebouw ook de fransche dramatisch-muzikale kunst een nieuw leven ingaan? Reeds het programma van den inwijdingsavond kan als een bewijs van onvermogen gelden. In plaats van een nieuw meesterwerk van een der jongere Fransche operacomponisten — men had jaren gehad om er zich op voor te bereiden — gaf men een *potpourri*, waartoe zij die niet meer tot de levenden behooren (Auber, Halévy en Rossini) het grootste contingent hadden geleverd.

De Parijsche critiek is te schrander om de tegenstelling niet te gevoelen.

„Quel beau mausolée!” — zoo laat Louis Ulbach iemand uitroepen. „Ne vous y trompez pas, *ci-git l'art musical!* Quand les pierres chantent, les hommes deviennent muets. Il y a trop de symphonies à l'extérieur de l'édifice... Essayez donc d'intimider, avec nos petits bruits, l'écho d'un pareil orchestre. On n'a pas encore trouvé un opéra français de taille à l'affronter.”

UIT DRIE HOOFDSTEDEN. — In de laatste weken zijn te Parijs, te Berlijn en te Weenen een drietal nieuwe stukken van welbekende schrijvers opgevoerd: een drama van Victorien Sardou (*La Haine*), een blijspel van Paul Lindau (*Ein Erfolg*) en een treurspel van Adolf Wilbrandt (*Arria und Messalina*).

Sardou's drama werd door de critiek hoog geprezen en door de meesten verre boven *Patrie* van dien zelfden schrijver gesteld. Men roemde den ernstigen toon van het stuk, de levendige handeling, de krachtige mannelijke taal en de aangrijpende dramatische tooneelen, omlijst door eene *mise en scène* waarvoor studie noch kosten ontzien waren. Toch heeft *la Haine* slechts 27 voorstellingen beleefd; men kwam in de eerste dagen, gelokt door den naam van den schrijver, juichte het voortreffelijk spel van Lia Félix, van Lafontaine en van Marie Laurent toe, bewonderde het decoratief, de costumes en de goed geschikte, effectvolle volksscènes, maar de lugubre eentoonigheid van het geheel kon het Parijsche publiek op den duur niet boeien. Sardou heeft, met het oog op de povere recettes, welke de kosten niet meer dekten, in een brief aan Offenbach, den bestuurder van den Gatté-schouwburg, verzocht, dat zijn stuk van het affiche mocht verdwijnen. Lafontaine wien men 100 voorstellingen had gewaarborgd, heeft met een onbaatzuchtigheid, die hem tot eer strekt, van zijn recht afstand gedaan, en *la Haine* heeft plaats gemaakt voor . . . *Orphée aux enfers!*

Bij Lindau's blijspel heeft zich het tegenovergestelde geval voorgedaan. Afkeuring, soms vrij scherpe veroordeeling, onderzocht dit werk bij de Berlijnsche critiek — maar het publiek casseerde dit vonnis en zoowel te Berlijn als te Weenen werd

Ein Erfolg bij een aantal achtereenvolgende voorstellingen levendig toegejuicht. De reden voor het strenge oordeel der Berlijnsche critiek is niet ver te zoeken. Lindau's geestige, maar scherp ondeugende pen, zijne „rücksichtslose" beoordeeling van anderer tooneelproducten hebben hem vooral in de Pruisische hoofdstad veel vijanden bezorgd, en nu was het genoeg dat de schrijver zich in zijn blijspel had veroorloofd eenige typen uit de letterkundige wereld ten tooneele te brengen en met een paar trekken bespottelijk te maken — typen waarvan men de modellen meende te herkennen — om het grootste gedeelte van de Berlijnsche pers en van het gild der dramatische schrijvers tegen den geduchten collega in het harnas te jagen. Het Berlijnsche publiek, minder bevooroordeeld (althans bij de 2^e en volgende voorstellingen), kwam om het stuk, vond een geestig onderhoudend blijspel — een kunstsoort waarvan in Duitschland niet te veel exemplaren bestaan — en applaudisseerde. De Weener pers, die geene bijzondere redenen had om het voorbeeld der Berlijnsche te volgen, nam het stuk gunstig op. Niemand minder dan Heinrich Laube gaf er zijn hooge ingenomenheid meê te kennen, en hier waren critiek en publiek eenstemmig in hun oordeel. Paul Lindau kan dus voorloopig tevreden zijn.

Een onbetwist succes behaalde Wilbrandt, de dichter van *Die Maler* en van *Cajus Gracchus*, met zijn treurspel *Arria und Messalina*, den 14^{en} December jl. voor het eerst op het Hofburg-theater te Weenen opgevoerd. Vooral de karakters der beide titelheldinnen, *Arria*, de reine vrouw, de edele, offervaardige gade en moeder, eene Romeinsche van top tot teen, en daartegenover de wellustige, dood en verderfbrengende *Messalina*,

Vénus tout entière à sa proie attachée,

zijn geteekend met een meesterhand, die ook in de verwickeling van den dramatischen knoop, in den stijl en in een tal van smaakvolle en effectvolle bijzonderheden niet te miskennen valt.

Heinrich Laube, aan wien wij reeds eene geschiedenis van het *Burgtheater* te Weenen en van het Noordduitsche tooneel te danken hebben, zal binnen kort de geschiedenis uitgeven van den Weener stads-schouwburg (Stadt-Theater) welke door hem werd gesticht en van 1872 tot 1874 onder zijn bestuur stond.

REPertoire

Amsterdam. *Stadsschouwburg*. Directie: Albregt en van Ollefen. 7 Nov. 1874—6 Jan. 1875.

De Gebochelde, dr. 5. Bourgeois en Féval (2 m.); *Jane Eyre*, dr. 4. Birch-Pfeiffer (2 m.); *Doctor Peschke of kleine heeren*, bl. 1. naar D. Kalisch d. Hoving (1 m.); *Beatrix of de madonna der kunst*, dr. 5. Legouvé (2 m.); *De Echtscheiding*, oorspr. dr. 16 taf. Mina Krüseman (3 m.); *De hoed van den horlogiemaker* bl. 1. Mad. de Girardin (4 m.); *Zij is krankzinnig*, t. 3. naar Mélesville door J. H. Burlage (2 m.); *De Neef*, bl. 3. naar Benedix door Hoving (2 m.); *Lazaro de Veehoeder*, dr. 4. naar Bouchard door H. Tig-gelaar (2 m.); *De dochter van den goochelaar*, t. 5. bewerkt naar Marlitt door Agatha (4 m.); *Mijn Leopold*, bl. 6. naar 't hoogd. v. L'Arronge (7 m.); *Het zangersfeest*, bl. 3. naar G. von Moser d. B. Lamot (3 m.); *In het voorvertrek van den Minister*, bl. 1. Rud. Hahn (2 m.); *De Alpenkoning en de Menschen-hater*, tooversp. 9 taf. naar Raymond door W. N. Peypers (6 m.); *Gysbrecht van Aemstel*, tr. 5. J. van den Vondel (3 m.); *Kloris en Roosje*, (3 m.).

— Vereenigde Tooneelisten. Directie: Stumpff en Veltman. 7 Nov. 1874—6 Jan. 1875.

John de klokluider van de St. Pauluskerk, t. 5, n. h. fransch (3 m.); *Een bittere pil*, oorspr. bl. J. v. Maurik (2 m.); *Papa gaf permissie*, bl. (2 m.); *De eer der familie*, t. 5. naar het fransch (9 m.); *Philippine Welser*, t. 5. Oscar Redwitz (4 m.); *Katharine Howard*, t. 5. naar Dumas door A. v. Ray (1 m.); *Nelly*, dr. naar Dickens (2 m.); *De Lady van Worsley-Hall*, t. 5. Birch-Pfeiffer (7 m.); *De Roovers*, naar Schiller d. L. J. Veltman (3 m.); *De twee rozen*, dr. 5. naar het fransch (2 m.); *Gysbrecht van Aemstel*, tr. 5. J. van den Vondel (3 m.); *Kloris en Roosje*, (3 m.); *De Vampier*, dr. 7 taf. Jules Dornay (2 m.).

Gent. Minard schouwburg. Directie: J. Fauconnier. 15 Nov. 1874—12 Jan. 1875.

De hut van onkel Tom, tr. 8. Dumanoir en Dennery door Beems (1 m.); *Langs het venster*, t. m. z. 1. (1 m.); *De wolf in het Hageland*, oorspr. bl. m. z. 3. H. v. Peene (1 m.); *Hij is niet jaloersch, neen 't is het katje*, bl. 1. (1 m.); *De bultenaar*, dr. 8. Bourgeois en Féval (1 m.); *Het schoone Ooster-meisje*, t. m. z. 3. Gabriëls d. H. v. Peene (1 m.); *Een man te trouwen*, oorspr. bl. m. z. 1. H. v. Peene (2 m.); *De koopman van Antwerpen*, dr. 6. (1 m.); *De lotgevallen eens dansers*, bl. 1. (1 m.); *De bastaard*, t. 4. Touroude (1 m.); *Tamboer Janssens*, oorspr. bl. m. z. 1. van Peene (2 m.); *Het Gebed der Schipbreukelingen*, dr. 5. Dennery en Dugué (1 m.); *De drie reizende muzikanten*, kluchtige optte. 1. (1 m.); *Gotha of de Kalkoenwachster*, bl. m. z. 3. (1 m.); *Een man is niet volmaakt*, bl. m. z. 1. Thiboust (1 m.); *De geldduivels*, dr. 5. n. het fransch door J. Beems (1 m.); *De straf van een man*, bl. m. z. 3. n. Grangé en Thiboust door H. Michiels (1 m.); *Een man in de wol*, bl. 1. (1 m.); *Louissette de liedjeszangster*, bl. m. z. 2. n. Michel en Fontaine door Destanberg (1 m.); *Veel geschreeuw en weinig wol*, oorspr. bl. m. z. 1. F. v. d. Sande (1 m.); *De afgrond*. dr. 5. 9 taf. naar Dickens door J. F. v. Damme (1 m.); *De gedenkschriften van den duivel*, t. m. z. 3. naar het fransch door v. Peene (1 m.); *De slaapmuts*, bl. m. z. 1. P. Geiregat (1 m.); *De kinderen van Eduard IV*, dr. 3. Cas. de Lavigne (1 m.); *Frou-frou*, t. 5. Meilhac en Halévy (1 m.); *Ogarita*, oorspr. bl. m. z. 1. H. v. Peene. muziek van K. Miry (1 m.); *Jenever*, oorspr. dr. 8 taf. F. van de Sande (1 m.); *Het gesticht van doctoor Dankaart*, oorspr. t. m. z. 1. H. v. Eyck (1 m.); *Everaard en Suzanna*, oorspr. dr. m. z. 3. tijd. H. v. Peene (1 m.); *Lischen en Fritschen*, op. 1. Offenbach (1 m.); *Hotschotse*, oorspr. bl. m. z. 1. H. v. Peene (1 m.).

TOONEELBESPIEGELINGEN.

X., 19 Januari 1875.

Waarde Smelfungus!

Ditmaal sprak geen koude ironie uit uw brief! Ik begin waarlijk te gelooven, dat ge iets voor het streven van het Tooneelverbond gaat gevoelen, en ge het niet geheel onmogelijk acht vóór uw dood nog eens een voorstelling van een uitstekend Nederlandsch stuk, gespeeld door uitstekende Nederlandsche spelers te zullen bijwonen.

En waaraan hebben we dien gunstigen omkeer te danken? Aan uw bezoek aan de Tooneelschool en het kritiesch onderzoek, dat ge het programma van den leercursus hebt waardig gekeurd. Uw uitstapje naar Amsterdam heeft uw pessimistische vlagen blijkbaar verdreven. 't Is dan ook niet alles om in dit seizoen voortdurend buiten te zijn, gehuld in mist en regen; boven u druipende takken, onder u een bijna wegdrijvende bodem. Alleen de sneeuw en vorst heb ik u dikwijls benijd: dan is 't buiten beter, dan in de stad! Ge weet wat Cowper zegt:

God made the country, and Man made the town.

Is iets meer opwekkend, dan een heldere winterdag buiten, met sneeuw op de velden, ijzel in de boomen en ijs in de vlieten?

When icicles hang by the wall
And Dick the shepherd blows his nail,
And Tom bears logs into the hall,
And milk comes frozen home in pail,
When blood is nipt, and ways be foul.

. . . . .
When all around the wind doth blow,
And coughing drowns the parson's saw,
And birds sit brooding in the snow,
And Marian's nose looks red and raw.

'k Behoef u niet te herinneren, dat de regels van Shakespeare zijn; slechts hij kon een kabinetstukje penseelen, waarop de

forsche trekken van een Rembrandt binnen eenige duimen paneel zich volkomen vrij en onbedwongen gevoelen.

Doch, ook Amsterdam heeft zijn charmes. 't Verwondert mij niets, dat uw kunstenaarsoog weder genoten heeft bij den aanblik der trapjesgevels en de schilderachtige mengeling van rood en geel, die eigenaardige schoonheid voor welke de Engelschman het woord „quaintness” heeft uitgevonden. Zelfs de eenvoudige woning op de Prinsengracht bij de Reestraat schijnt door haar onvoornaamheid uw hart gestolen te hebben. Ge zegt terecht, dat de Hollanders van den goeden, ouden stempel er van hielden in 't klein te beginnen en met énergie meer ten uitvoer wisten te brengen, dan met ruime middelen. „Al gaande wint men krachten,” en „men moet niet te hard van stapel loopen” zijn echt hollandsche spreekwoorden. Het heeft uw hart ook goed gedaan, dat de wanden der verschillende lokalen versiert zijn met studiën en gravuren van geniale kunstenaars. Ge roemt dit terecht in den veelzijdig ontwikkelden directeur, die begrijpt, dat het aankweeken van kunstzin en smaak op velerlei gebied de basis moet zijn bij de opvoeding van tooneelkunstenaars. De beoefening der Nederlandsche taal voorop geplaatst op het programma noemt ge mede een goed *omen*. Wat dacht ge dan wel van het Tooneelverbond? Wij willen allereerst zuiver en zoetvloeiend Nederlandsch op de planken.

In andere landen hoort men de taal het zuiverst van den kansel en op het tooneel, bij ons hoort men hedendaags veelal hoe men *niet* moet spreken. Die „oefeningen in de Fransche, Duitsche en Engelsche taal” welke sub. 2 op het programma voorkomen, zullen in de toekomst ook verhinderen, dat men een uitspraak van sommige eigennamen, of aan het Fransch ontleende woorden te hooren krijgt, die ons te midden der aandoenlijkste passages een rilling op het lijf jaagt, en ons plotseling uit het rijk der fantasie rukt en neêrploft midden in de Jordaan of een andere eigendommelijke taalstreek.

Ge betwijfelt, en ik geloof met eenigen grond, of spoedig de ware broeders en zusters aan de poorte der Tooneelschool zullen aankloppen. Onze natie is de slavin der overlevering en der maatschappelijke conventie. Mistress Grundy is een gevreesde macht in onze maatschappij, en de breipennen waarmede zij gewoonlijk

gewapend is, zijn gelijk aan venijnige dolken. Reeds menig eerlijk gemoed werd door haar vergiftigd en menige reputatie voor goed den nek gebroken.

De Hollanders zijn gevoelig voor het oordeel van anderen, en daar onder de tooneelsten dikwijls verhoudingen bestaan, die in strijd zijn met de registers van den burgerlijken stand, zal zelfs het onbeduidendste winkeliertje zich tweemaal bedenken alvorens een dochter of zoon, die aanleg heeft voor het tooneel, naar de school te zenden. De oude jufvrouw aan den overkant zou er schande van spreken, en mevrouw de douairière van Puffenheim, bij wie de oudste dochter zulk een goede „conditie” heeft — buiten kost en inwoning en daags veertien uur werk nog vijftig gulden 's jaars, en de afgedragen japonnen — en die alle kruidenierswaren in den winkel laat halen, zou zeker hoogsterzelve afkeuring aan den dag leggen, indien een broer of zuster van haar protégée „commediant” werd. „Waar men mede verkeert, wordt men mede geëerd,” zei onlangs nog de hoogwijze diaken van „schuïnover,” toen hij in de dagbladen las over Mina Krüseman „een fatsoenlijke dame, die maar zóó in de couranten besproken werd alsof 't niets was.” Van dienzelfden fijngevoeligen diaken wist Mistress Grundy echter te vertellen, dat hij wel eens een muntje weggemoffeld had, en met nog eenige broeders onlangs, op een avondje aan de belangen der kerk gewijd, bij den aristokratischen ouderling van Goudenstein niet alleen tot de rookende, maar ook tot de sleepende gasten behoord had, die vóór hun vertrek de kans schoon hadden gezien, om nog eenige manilla's in den zak te steken, — uit zuiver christelijk communisme. Ofschoon niet te ontkennen valt, dat onder de tooneelsten een ander codex van zedelijkheid bestaat, dan het maatschappelijke, zoo moet men toch bedenken, dat in alle standen en coteriën der maatschappij misschien even groote afwijkingen bestaan. Indien men achter de schermen ziet, zal men evenveel ongerechtigheden zien bedrijven, als bij de tooneelsten. „Die bij den weg timmert heeft veel bekijks.” Het hof en het tooneel worden door velen beschouwd als publiek domein; zij zijn de bronnen waarin booze tongen lavenis vinden. De tooneelsten hebben buitendien nog de loffelike lichtzinnigheid van met de daad den naam niet te schuwen. Honderden deftige luiden en gezeten burgers, „pronkjuweelen der maatschappij,” die na hun dood een hoogdravend grafschrift, een „toespraak bij de geopende

groeve", een paragraaf in het stedelijk nieuwsblad zullen deelachtig worden, schuwen wel den naam, doch volstrekt de daad niet. Indien men dan nagaat, hoe menig waarlijk ernstig, fatsoenlijk burger er zelfs bij onze tegenwoordige tooneelgezelschappen gevonden wordt, dan zal men moeten erkennen, dat de coulissen-atmosfeer niet zooveel schadelijker werkt, dan elke andere. In het buitenland worden de tooneelisten volstrekt niet beschouwd als de paria's der maatschappij. Het is niet zoo lang geleden, dat in Nederland die kunstenaars tot de erenfeste lieden werden gerekend, en vrienden en kennissen telden onder de deftigste standen. Dat de man het ambt maakt, en niet omgekeerd, is een beginsel door verstandigen steeds gehuldigd. Zoodra de ontwikkeling der tooneelisten meer in harmonie komt met die der beschaafde standen, zal de band tusschen beiden nauwer worden aangehaald. Het is een gelukkig denkbeeld van het hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond ook dilettanten op de Tooneelschool toe te laten: dat zal de beschaving en ontwikkeling der toekomstige artisten en der toekomstige schouwburgbezoekers wederzijds bevorderen.

Die tooneelspelers wier talenten en burgerdeugden de proef konden doorstaan, werden te allen tijde in alle landen gevierd, en zelfs edellieden en hooge staatsambtenaren zochten hun vriendschap. Garrick, Kean, Mrs. Siddons in Engeland; Baron, Mlle Clairon, Talma in Frankrijk; de Devrièns in Duitschland; Germez, Punt, Corver, Snoek, Bingley en Mevrouw Wattier-Ziesenis in Nederland, waren overal gezien en geëerd. Het is waar, dat in oude tijden een smet den tooneelspelersstand aankeefde. Lieden, heette het, die immer zeggen en vertoonen wat niet werkelijk waar is, moeten eerloozen en huichelaars worden!

Fraaie opvatting van kunst voorwaar! Volgens dien maatstaf is ook de beeldende kunst en de toonkunst niets dan huichelarij en een school voor huichelaars. Zij geven wel afdrukken en indrukken van zaken en denkbeelden die bestaan, maar de scheppingen zelf zijn onwaar, ten minste indien een geschilderd landschap en een geschilderde koe leugens zijn, omdat het geboomte niet van hout en de koe niet van vleesch is. Wat verachtelijke huichelaars moeten Beethoven, Mozart en Mendelssohn geworden zijn in hun streven, de harmonie der natuur in hun werken weër te geven!

De smet, die men oudtijds den tooneelplersstand aanwreef, vond haar oorsprong in den naijver der geestelijkheid, en in de vrees der regeering, wanneer deze tijdelijk aan den leiband der geestelijkheid ging. Ook het zwervende leven, dat tooneelplers dikwijls leidden, zal er toe bijgebracht hebben, dat men ze oudtijds als landloopers beschouwde. Zelfs nog omstreeks 1780 vindt men in een rechtsgeding, waarvan de stukken zich bevinden in het archief des tribunaals te Dordrecht, twijfelingen geopperd, of een tooneelspeler wel als getuige mocht gehoord worden! „Franciscus Styard en Diderik Faber als doen behorende tot de troep Comedianten laboreeren wegens hun beroep eenigsints infamia facti.” De rechter meende echter, dat hun getuigenis kon gelden, daar ze „gecorroboreerd” werd door andere getuigen. Zelfs al waren allen aan „dergelijke, reproches onderhevig,” kon het getal toch de qualiteit vergoeden, bracht de rechter in het midden. Men ziet, dat in die dagen zes maal nul meer dan nul was! De bewuste spelers waren toevallig bij een standje tegenwoordig geweest, en moesten nu, behalve hun tijd, ook nog de eerzaamheid van hun beroep zien besnoeien! De half eerloos verklaarde „Fr. Styart, ruim 32, en Diederik Faber, omtrent 29,” waren „danser en acteur respectievelijk, onder de troep Nederduitsche comedianten van Martinus Corver, thans binne deze stad.”

Geheel anders was het een dertigtal jaren later.

„The casual sight of an old Play Bill, which I picked up the other day — I know not by what chance it was preserved so long — tempts me to call to mind a few of the players, who make the principal figure in it;” schrijft de gemoedelijke en onvergetelijke essayist Charles Lamb in een zijner keurige „Essays of Elia.” Dat zelfde lot trof ook mij, toen ik onlangs onder oude tooneelknipsers een affiche vond van den „Koninklijken Nationalen Schouwburg” onder directie van Ward Bingley. Het blaadje is van 3 Maart 1818, toen de groote Ward voor het laatst in een blijspel optrad, getiteld: De Grijsche Man, of de Rondborstige. Nog slechts eenmaal betrad hij de planken en wel den 10^{den} Maart, toen hij „op verzoek van de Koninklijke familie en den eersten adel van de residentie voor een talrijke schare volvoerde de rol van Farnèse, Prins van Parma. in het treurspel Maria van Lalain, of de Verovering van Doornik,

in welk stuk Mevrouw Wattier Ziesenis de rol van Maria van Lelain vervulde. Bingley was toen reeds zeer ernstig en gevaarlijk ziek aan eene ontsteking in de lever; door pijnen gefolterd was hij verplicht zich met eene koets naar den schouwburg te doen brengen, en aldaar op een bed liggende te laten aankleeden, doch in zijne rol op het tooneel tredende en de grootste actrice Wattier ziende, vergat hij zijne ondragelijke pijn en speelde met jeugdige kracht, zoodat een ieder met verbazing zijne verre-gaande dien avond ten toon gespreide vereeniging van kunst aanschouwde en bewonderde, hetwelk door een herhaald en daverend handgeklap van het publiek bewezen werd. Toen het gordijn viel, zonk de luister van het Nationaal Tooneel, want . . . Ward Bingley trad nimmer weder op!" Dus luidt een oude biografiesche aantekening in het handschrift van een onbekende. Op het affiche der voorstelling van De Rondborstige staan de namen: Ward Bingley, Stoopendaal, William Bingley, van Hanswijk, Schouten, Hoedt, Grave, Hamecher, J. Bingley, mejufvrouwen Stoopendaal, Hoedt, Wicart. Had ik die tijden beleefd! De zwaan, die haar pennen aan Lamb leende is wel dood, en alleen nog bij helderen avond aan 't luchtgewelf te zien, doch wanneer ik die artisten had gekend, wie weet, waarde Smelfungus! of ik niet voor een enkel oogeblik de stijl van Lamb zou kunnen wedervinden? Hoe komt het toch, dat ouden van dagen, wanneer ze slechts de namen dier oude kunstenaars hooren, de traan die aan de bron der heerlijke herinneringen ontvliet, in de oogen springt? Is het alleen de herinnering aan 't verleden, aan den tijd toen de hemel blauwer was, de velden groener en meer gebloeid, de zon helderder scheen en de starren blijder flonkerden, is het de herinnering aan hun jeugd, die hun verhalen en indrukken kleurt, en zijn het niet de grootere verdiensten en de sympathetische gaven dier oude priesters en priesteressen van Thalia en Melpomene, die hun voor den geest zweeven? Dat kan men moeielijk aannemen. Men herinnere zich slechts de overleveringen, die ons betreffende van Germez, Keyzer, Punt en Corver geworden zijn. Groote geleerden benijdden den eerste zijn welsprekendheid, de gloed van den tweede verbaasde zijn auditorium, en wie weet niet wat uitstekend teekenaar en graveur Punt was? De laatste „sneed konstig in koper," en was een man van veelzijdige smaak en ontwikke-

ling; — de woorden „met gravures van Punt” gelden nog steeds als aanbeveling voor een boek uit die dagen. Doch dat drietal vervult niet de tooncelherinneringen onzer bejaarde tijdgenooten. Het zijn de namen der artisten, die op het oude affiche vermeld staan, welke nog zoo vele snaren weten te treffen.

Het was inderdaad een beter geslacht, die oude garde! Ik kan het u met de stukken bewijzen, waarde Smelfungus! Voor mij ligt een eigenhandige brief van Bingley aan zijn schoonbroeder Ziesenis ¹⁾, keizerlijk architect. Indien het spreekwoord „le style c'est l'homme” waarheid bevat, en daaraan twijfelt wel niemand, was Ward Bingley een deftig en hoogst beschaafd man. De inhoud volgde hier, omdat daaruit blijkt de sympathie, die toen bestond tusschen de verdienstelijke artisten en de beschaafde standen.

Waarde Broeder!

Daags na mijn laatste, u uit Leyden geschreven, mij in 's Hage bevindende, werd ik aldaar ontboden bij den HoogEdelen Heer Baron van Rhede, welke mij namens zijn HoogEd. benevens deszelfs gantsche aanzienlijke kring, vroeg of er geen moog'lijkheid was dat zuster hem het plaisir en de eer wilde aandoen om in 's Hage, eene enkele representatie hun HoogEd. ten gevalle, te komen geven. Ik hebbe zijn HoogEd. daarop naar behooren geantwoord, en hen tevens de situatie van zusters gezondheid beschreven, buiten welke ik zeide van haar Ed. welwillendheid om aan dit heusch verzoek te voldoen niet te twijfelen. Zijn HoogEd. was zeer getroffen wegens den toestand van zuster, echter gaf hij de hoop niet op, en berichtte mij dat zijn HoogEd. zuster, Mevrouw de Gravin van Athlone, eerstdaags naar Amsterdam zoude vertrekken om in persoon een bezoek bij HaarEd. af te leggen, en haar mondeling gem. verzoek zoude herhalen; dierhalve vind ik mij verplicht u hiervan voorloopig kennis te geven, u tevens nogmaals verzekerende dat mij zelf niets aangenamer zoude zijn dan haarEd. nogmaals in eenige rollen te mogen accompagnereen, al ware het dan ook maar haar ligtste, zoo als in Hamlet, Fenelon etc. Wat hier ook volgen moge, zal ik afwagten in hoop het haarEd. mooglijk zal zijn om aan meergem. gravinne een gunstig antwoord te kunnen geven.

Mag ik u nogmaals bidden om mij op de vraag wegens Alkmaar, ten spoedigste te rapporteeren, dewijl ik mijne zaken daarnaar moet reguleeren,

---

1) Bingley was gehuwd met de zuster van de beroemde actrice Wattier, wier echtgenoot de heer Ziesenis was.

in welk vertrouwen ik met de warmste affectie, na minzame groete aan zuster en uw lieve dogter, mij altoos noeme,

Uw hartelijk genegen Broeder,
BINGLEY.

Amsterdam, 19 Febr. 1813.

Ge zult erkennen, dat onze tooneelsten in die dagen geëerd werden en . . . het verdienden. Waarom zouden die dagen niet wederkeeren?

„Alle hout is geen timmerhout!” Zoo is het ook met onze huidige kunstenaars gesteld. Ze zijn niet allen van het hout gesneden waarvan men degelijke menschen maakt. Voorheen was dat anders. Taine zou hier zijn theorie van *race* en *milieu* kunnen toepassen. Ward Bingley werd uit deftige Engelsche ouders te Rotterdam geboren. Zijn vader bestemde hem voor den handel en zond hem naar 't kantoor van zijn oom aan moeders zijde, den heer Stanton te Rotterdam. Ward gevoelde echter zulk een gebiedende roepstem voor het tooneel, dat hij zich op zijn 18de jaar aan het gezelschap van den beroemden Corver verbond. Men ziet, dat hier een andere drijfveer werkte, dan de omstandigheid die tegenwoordig dikwijls geldt, nl. dat vader, oom of zuster toevallig aan 't tooneel verbonden is: roeping of geen roeping — toch op de planken.

De wereldberoemde Johanna, Cornelia Wattier is een ander voorbeeld. Zij was de dochter van een zeer fatsoenlijk man, die, zooals Halmael het uitdrukt, in de eerste kringen onderwijs in de danskunst gaf. Waarschijnlijk was het een van die uiterst deftige, hoogst ernstige dansmeesters, zooals wij in onze jeugd nog gekend hebben; met sneeuw wit overhemd, witte das, steeds officiëlen pas, hoe warm het was, en hoe ver het was, hoe koud de lucht, hoe glibberig de straten; onberispelijk gekleed en met de deftigste lieden een half officiëlen, half cordialen groet wisselend: een ras, dat uitgestorven is, of even zeldzaam geworden, als de vogel dodo!

Johanna Wattier had in Europa een naam, zooals na haar alleen Rachel en Ristori verwierven. Tijdgenooten vergeleken het plastisch genot, dat zij schonk aan dat van de Venus de Medicis en de beelden van Phidias. Vreemdelingen, van welke natie ook, aanbaden haar zonder een woord Nederlandsch te verstaan. De

grootte Talma stelde haar spel verre boven dat van Duchesnois, de eerste ster van het Théâtre Français te Parijs. Napoleon juichte haar openlijk toe, toen zij in de rol van Phedra optrad, en kende haar een jaargeld van twee duizend franks toe, dat zij ook onder de regeering van koning Willem I behield. Bovendien verleende de stad Amsterdam haar later een jaarlijksche gratificatie van twaalf honderd gulden. Wel een bewijs, dat onze „koele” Nederlandsche natie verdienste weet te beloonen, doch . . . er moet inderdaad verdienste bestaan. Het is mede opmerkelijk, dat de toenmalige acteurs allen een meer of minder deftige of wetenschappelijke betrekking bekleed hadden, alvorens zich aan het tooneel te verbinden. Zoo was Jacobus Hilverdink eerst apotheker te 's Gravenhage. Albertus Schippers werd, toen er niet meer te vechten viel, van kapitein bij de artillerie, acteur. In 1813 zag hij weder kans zich op het slagveld te onderscheiden, werd op verzoek in zijn ouden rang hersteld, en vocht zoo dapper, dat hij tot hoofdofficier bevorderd werd. Twee jaren te voren had hij nog onder groote toejuiching drie malen op den Amsterdamschen Schouwburg gespeeld. De groote Andries Snoek was mede van goede familie. Zijn vader was eerst zee-kapitein, doch had zich later als wijnkooper te Rotterdam gevestigd, in welk vak van handel ook de jeugdige Andries werd opgeleid. Op een liefhebberijtooneel onderscheidde hij zich zoo in de tooneelspeelkunst, dat alras hij en zijn zuster Helena zich bij 't gezelschap van Van Dinsen verbonden.

Over Andries Roos, Majofski, Mevrouw Grevelink — de met den zeeofficier gehuwde Geertruida Hilverdink —, den veelzijdig ontwikkelde kunstenaar Johannes Jelgerhuis en Rombach, den uitstekenden vertolker der *haute comédie* kan ik U ditmaal niet spreken. Over hen wellicht later een en ander.

Met U deze bijzonderheden, betreffende het leven, en de maatschappelijke verhoudingen onzer vroegere kunstenaars in herinnering te brengen, wilde ik doen zien, dat voor hen die aanleg hebben, het tooneel een evenzoo eervolle en maatschappelijk eerbare loopbaan aanbiedt, als andere betrekkingen en werkingen, en dat ouders de toekomst hunner kinderen volstrekt niet benadeelen met ze naar de tooneelschool te zenden.

ROBIN HOEDT.

DE DOOD VAN DE GRAAVEN EGMOND EN HOORNE.

Treurspel. Versierd met Vertooningen. Door Th. Asselijn.

1685.

Ware de wensch van Abraham Bogaert vervuld geworden, Amsterdam zou prijken met het standbeeld van den man, die tot de beste en oorspronkelijkste volgelingen van Brederoo behoort. Wie ik bedoel, zegge het vers, geplaatst voor de *Belegering en Hongersnood* van *Samaria*, een zijner treurspelen, waarvan de stof hem door professor, Pieter Bernagic, ter berijming was aangeboden.

D'Aloudheid roeme op Sophoklessen
Op Plautussen, Euripidessen,
Menanders, Aristophanessen;
Doch als een half geknakte bloem
Verslenst haar waan en ijde roem,
Wanneer ik haar den Dichter noem,
Die onafhankelijk van een ander
Op 't schouwburg plant den zegestander,
En zoeter boert als eer Menander.
Gij zijt die Dichter ASSELIJN.
De groote zoon van Agrippijn,
Die eer het licht zag aan den Rhijn.

De lof in de laatste regels uitgesproken, was voor Asselijn bijzonder streekend. Gaarne rangschikte hij zich onder de volge-

lingen van den grooten Vondel. Voor eenige tientallen jaren had hij niet alleen mede aan den feestdich ter zijner eere aangezeten, maar een werkzaam aandeel in de opklimming van dat banket genomen ¹⁾. Het beeld van den grooten meester stond hem steeds voor oogen. Zijn leeringen waren hem geen ijdele klank; ze in toepassing te brengen zijn ideaal. Als hij, uiterst fijn gevoelend, den Heer, Isaak de Pinto, een treurspel opdraagt, waarvan de geschiedenis ten tijde van de regeering der Hebreen was voorgevallen, tot wier nakomelingen de Pinto behoorde, spreekt hij de meening uit, dat ook voor hem „de treurstoffe de voornaamste en verheevenste” is, gelijk de „onvergelijklijke J. v. Vondel, zegt:”

Hoe hoog men drave in stijl en toon,
Het treurspel spant alleen de kroon.

Toch lag zijn kracht niet op dat gebied.

Had hij zich uitsluitend op het treurspel toegelegd, zijn naam zou niet voor de vergetelheid bewaard gebleven zijn. Blijspel-dichter onder Brederoo; maar, mijns inziens, ver boven Langendyk, is de titel, waarop hij ten volle aanspraak maakt.

In de geschiedenis van het Amsterdamsche tooneel vervult Asselijn mede een rol en verdient deswegen meer de aandacht dan hem tot nog toe geschonken is. Met leedwezen zag hij de onzalige letterzifterij der leden van *Nil Volentibus Arduum* aan; met kracht en macht verzette hij er zich tegen en gaf aanleiding tot een strijd, zooals het tooneel er vele gekend heeft. De vrienden van Pels scholden hem voor „een domme duitsche klerk, een aap van Jan Vos, dien hij overal als een kreupele nahinkt,” maar ook hij vormde een bent, die zoo dikwijls zijn vruchtbaren geest een spel

Op 't Amsterdamsche Schouwtooneel,
Gewent van (zijn) gedicht te daven ²⁾.

---

1) Th. Asselijn, Op de verbroedering van Apelles en Apollo, of 't Jaargetij van St. Lucas, enz. 1653. — Op een feest uitsluitend voor schilders dichtte hij: Broederschap der Schilderkunst, 1654. Ook Alberdinck Thijm maakt deze onderscheiding in *de Drie Weduwnaars*.

2) De Schouwburg Aan Thomas Asselijn, Zijn Treurspel, Juliaan de Medicis, ten tooneele voerende. (Volks-almanak voor Ned. Katholieken 1875, bl. 193).

ten tooneele bracht, niet verzuimen hun hoofdman toe te juichen. Docter Lud. Smids komt uit Groningen over om den vijfentwintigsten Oktober 1691 de vertooning van *Juliaan de Medicis* bij te wonen.

Niet alleen tegen aanhangers van *Nil Volentibus Arduum* had Asselij n te strijden; ook de kerkelijken hebben zich tegen hem gekeerd. Niet uit ergernis over *Saartje Jans*, maar over *De Dood van de Graaven van Egmond en Hoorne*. Dit treurspel, dat uit drie bedrijven bestaat, munt noch door tooneelschikking, noch door dichterlijken vorm uit. Het rijm blijft laag bij den grond. Het spel is de voorstelling van een droeve geschiedenis; terwijl alle tragische kracht ontbreekt. In het eerste bedrijf worden *Egmond en Hoorne* gevangen genomen; in het tweede door den bloedraad ter dood veroordeeld en in het derde wordt het doodvonnis aan hen voltrokken. — Om „alle aanstootelijkheid te vermijden” had Asselij n, volgens het gevoelen van vele schrijvers, inzonderheid van „dien befaamden P. C. Hazart, Jezuit tot Antwerpen, in zijn kerkelijke historiën,” den koning van Spanje buiten spel gelaten, maar Alva en de zijnen als de hoofdbewerkers van den dood beider graven voorgesteld ¹⁾.

„Wat is er nu in dit treurspel dat den kerkelijken aanstoot gaf?” is men na lezing geneigd uit te roepen. Wel beschouwd, komt er niets in voor, dat de ergernis wekt. Misschien hebben zij de taal van *Ferdinand* niet kunnen hooren:

Men had te lang gesloft, het was te ver gekomen,
 De ketterij had reeds de harten ingenomen.
 De grootste steden, reeds gevolgd van al de rest,
 Die waaren meest besmet van deze lucht en pest.
 Men was te traag geweest in 't straffen van dit muiten:
 Een scherper middel wierd vereischt om die te stuiten;
 Gelijk men had gezien, toen de ongebondenheid,
 Uit dulle drift zich door gansch Neerland had verspreid,
 Hun handen schonden (en bij troupen zich verdeelden)

---

1) Zie de Opdracht: Aan den Wel-eeделen Heer, Mijn Heer, Joan van Marcus, Gecommitteerde Raad, weegens de Provincie en Landen van Uitregt, in het Edelmoogende Colegie ter Admiraliteyt resideerende tot Amsterdam.

Aan altaarschenderij, en kerkgewijde beelden.
 De geestlijkheid geschopt, gesteld ten schimp en smaad;
 Mishandeld en vervolgd met doodelijken haat;
 Het heiligdom onteerd, kapel en koorgewaaden
 Ten priesterdom gewijd, geheyligde sieraaden
 Van onwaardeerbare schat, met alle onmenschlijkheên
 Verachtelijk vertrapt, en met de voet getreên,
 Waarvoor de boosheid zelfs zou aarzelen en gruuwen;
 Het alderheiligst beeld, ten trots in 't aanzicht spuuwen,
 Vermorzeld en verplet, ten schennis en ten roof,
 Tot een vervloekt schandaal van 't algemeen geloof.

Asselijn moest *Ferdinand* echter zoo laten spreken, wil de hij niet aan zijn karakter te kort doen; evenmin als hij *Vargas* anders voor Amsterdam kon laten denken dan hij in zijn gesprek met *Alva* doet:

. . . . de Oproer'ge te Amsterdam,
 Die om hun ketterij halsterrig door te drijven,
 Bestaan hun Overigheid daar wetten voor te schrijven,
 En af te parssen, Om, in wil en tegenweer,
 Te oefnen opentlijk hun nieuw verzonnen leer,
 Tot nadeel van het oud', voor meer als duizend jaaren,
 Bij zo veel vaderen, en 't bloed der Martelaaren
 Bevestigd; deze stad voor zijne Majesteit,
 Heeft steeds volhard in trouw en onderdanigheid;
 De zuiv're Godsdienst rein, en onbevlekt beleden,
 Na 't wettig kerkgebruik, en oude roomsche zeeden,
 Maar nu geworden tot een bajerd, en een wijk
 Der kett'ren huichelaars, en sekten te gelijk,
 Daar van men 't heele land alom noch hoord gewaagen.

Toch moet het treurspel den kerkelijken gehinderd hebben; althans den 10^{den} December 1685 belegden zij eene buitengewone vergadering, om tegen dat spel, „vol bittere ende boose invectiven tegen de Reformatie ende de gereformeerde godsdienst” maatregelen te nemen. Zij besloten aan burgemeesteren een kommissie te zenden met verzoek, of zij het spelen van dit ergerlijk stuk wilden beletten. Reeds drie dagen later kon de kommissie den kerkeraad

berichten, dat burgemeesteren toezegging hadden gedaan het te verbieden ¹⁾).

Tot ergernis van velen werd het treurspel inderdaad verboden. De aanhangers van Asselijn richtten daarop, bij monde van Apollo ²⁾, aan de regenten van het Wees- en Oudemanhuis, die zij in dichterlijke verheffing leden van „het Roggebroodscollegie” noemden, hun beklag in. Het eensgenomen besluit bleef echter gehandhaafd en *Egmond en Hoorne* van de tooneelijst geschrapt.

Eerlijk gesproken leed het tooneel geen verlies door het derven van een treurspel, dat meer vervelend dan boeiend, „vercierd” werd met vertooningen, die geschikt waren om den toeschouwer 'n slapeloozen nacht te bezorgen. Als men leest, hoe het in later jaren gespeeld werd, ('t verbod heeft dus geen eeuwigdurende kracht gehad) staat men verstomd over zooveel wansmaak. Den 12^{den} Februari 1774 werd het stuk te Rotterdam gespeeld en de toeschouwers op allerlei akeligheden onthaald. Zij zagen, er het schavot „geheel zwart wezende, en den scherprechter met een overgroot zwaart in de hand, en daarbij een die als 't ware een hoofd in de hant hat: dit gaf een naar gezigt! — En aan

1) Extra-ordinaire vergadering den 10den Décembre 1685.

is voorgesteld in dese vergaderinge, dat tegenwoordigh op 't Schouburgh gespeelt wert het treurspel van de doot van de graven Egmont en Hoorn waarin alderley bittere ende boose invectiven tegen de Reformatie ende de gereformeerde godsdienst etc. gevonden werden en daerop geresolveert een commissie te maeken aen de Ed. groot achtb. heeren borgemeesters om te versoecken, dat het hare Ed. groot achtb. moghen believen dit treurspel door hare autoriteyt te verbieden en sijn daertoe gedeputeert de praeses. (de predikant Ruppjus) met sijn ouderlingh alsmede d. le Maire. Protocol 15 f°. 125.

Ordinaire vergaderinghe den 13 December 1685

hebben de E. broederen gedeputeerde om de Ed. groot achtb. Heeren burgermeesteren te versoecken, dat het treurspel van de doot van de graven Hooren en Egmont etc. mochte verboden werden, gerapporteert, datse hare commissie hadden afgeleght en van de Ed. groot achtb. Heeren Borgerm. toesegging ontfangen dat hetselve treurspel sou verboden werden, sijn de broederen gedeputeerde voor hare moeyte bedanckt. Protocol 15 f°. 126.

2) Op het verbieden van het Tooneelspel van de Graven van Egmont en Hoorne; Apollo aen de E. E. Heeren Regenten van het Wees- en Oude Mannenhuis; over het mishandelen des Schouburgs op het roggebroodscollegie.

de ene kant stont als 't ware een hoofd te pronk op een paal, en twe lichaamen lagen aan twe byzondere plaats en op dat zelve schavot, als hoofdeloos, achter een byzondere hoop zant. — De pen, waarop het andere hoofd ook geslagen moest worden, zag men mee, en wurgpalen en een galg zag men daar insgelyks. — Een opgestoken bloetvlag kon het oog ook niet ontglippen." De smakeloosheid stijgt ten top, als men verneemt, dat „juffrouw Wouters, in manskleëren, met veel roem, tusschenbeide, de Hornpyp heeft gedanst 1)."

Geen wonder, dat Corver dit stuk van het tooneel wilde bannen, niet omdat het tegen den godsdienst streed, maar om de onkieschheid der vertooning, een betere reden dan die der Kerkeijken. Zijns oordeels, „behoorde men, zoo men een begin van *Reforme* wilde maken, dit stuk (even als de Reformatie, ten tijde der gemelde graven, met de beelden uit de Kerken te werpen, begon,) ten eerste van het Tooneel te werpen, met zijne mooie vertooning van het schavot, en de twee koppen van de graven, die daar op te pronk staan 2)."

Voor Corvers tijdgenooten had het evenmin iets aantrekkelijks. Als Punt en Duim voor *Egmond en Hoorne* speelden, zeiden zij altijd, dat die twee karakters meer naar kruiers of schoenlappers geleken dan naar twee edellieden; de rollen van *Sophia* en *Sabina* „vergeleken zij bij *Visteeven*."

De *Egmond en Hoorne* strekken het talent van Asselijn al zoo niet tot eer. Had hij in het blijspel geen blijvender lauwer gewonnen, men zou met Abraham Bogaert niet wenschen instestemmen:

Vaar voort, vaar eeuwig voort, mijn Heer.

Men zette uw beeld aan d'Amstel neêr.

Tot uw onsterffelijken eer.

Amsterdam, 22 Januari 1875.

J. H. RÖSSING.

---

1) Brief van een Rotterd. Heer over het spelen der Acteurs en Actrices, onder Directie van Jan Punt.

2) M. Corver. Tooneelaantekeningen, blz. 85.

BIBLIOGRAFIE.

NIEUWE WERKEN EN OPSTELLEN.

Le Théâtre. Revue bi-mensuelle. Directeur-Gérant: Jules Bonnassies. Paris. Librairie de l'Echo de la Sorbonne. 40. (Het 1e nummer is 1 December 1874 verschenen).

Charles Nutter. Archiviste à l'Opéra. Le nouvel Opéra. (avec 59 gravures sur bois et 4 plans). Paris. Hachette et Cie.

Alphonse Royer. Histoire de l'Opéra (avec douze eaux-fortes). Paris. Bachelin-Deflorenne.

Jules Quicherat. Histoire du costume en France. Paris. Hachette et Cie.

Moriz Ehrlich. Das Gastspiel der Meininger oder die Grenzen der Bühnenausstattung. Berlin Mitscher & Röstel. 80.

Herr von Hülsen und das deutsche Theater. Von einem Eingeweihten. Berlin. E. Staude. 80.

G. Köberle. Meine Erlebnisse als Hoftheater-director. Leipzig. O. Mutze.

Percy Fitzgerald. The romance of the English stage. 2 dln. London Bentley & Son.

J. H. Rössing. De eerste periode van het Amsterdamsche tooneel. (*Tijdspiegel*. December 1874 en Januari 1875)

Aem. W. Wijbrands, pred. te Hoorn. Opmerkingen over het geestelijk drama hier te lande in de middeleeuwen. (*Studiën en Bijdragen op 't gebied der Histor. Theologie*, verzameld door W. Moll en J. G. de Hoop Scheffer. III. 2).

Martin Kalf. Welstand op het tooneel. IV. De stoffeering. (*Kunstbode* 1875 No. 1).

H. L. Berckenhoff. Iets over Hoofs Warenar (*Nederlandsche Spectator* 1875. No. 2).

Dr. J. van Vloten. Hoofs Warenar en Geertrui. (*Nederl. Spectator* 1875 No. 3).

Das Deutsche Theater in den Vereinigten Staaten. (*Das Ausland*. 1874. No. 47).

Charles Warren Stoddard. Behind the Scenes. (*Atlantic Monthly*. November 1874).

IN DEN TEMPEL DER KUNST IN DE HOOFDSTAD.

We kennen allen die groote aanplakbiljetten in verschillende kleuren gedrukt en versierd met allerlei teekeningen van onmogelijke goocheltoeren en gymnastische halsbrekerijen, waarmede de professors Rappo, Crosso, Corty, Blanus en andere mannen van naam, de aandacht van het kunstlievend publiek zoeken te vestigen op hunne werkzaamheden en die der overige *artisten*.

Zulke plakكاتen waren in het laatst der vorige maand ook te Amsterdam hier en daar aangeslagen en gelijk Rappo c. s. ook een paar exemplaren aan zijne tent plakt, zoo hingen er dan ook een paar tegen de plaats der vertooning, den Stads-Schouwburg. Behalve een zeer uitlokkend *tableau*, dat aanhoudend de opmerkzaamheid der straatjeugd tot zich trok, zag men op dat stuk de volgende aankondiging:

Heden Avond:

DE ALPENKONING EN DE MENSCHENHATER.

Romantisch Tooverdrama in 3 Afdeelingen (9 Tafreelen) door Ferd. Raymund, op nieuw bewerkt door W. N. Peypers, met nieuwe Coupletten, Chansonnetten, Quodlibets en kooren. Nieuwe Decoratiën en Machineriën van de Decorateurs J. C. van Bockhove, Sr. en Jr. Verlichting met Feu Magique. Nieuwe Costumes, enz.

Men ziet, ook in die zonderlinge dooreenmenging van talen, waarmede de zwervende kunstemaker zich behelpt, heeft dit biljet veel van de aankondigingen van bovengenoemde professors met bijbehorende *artisten*.

Wat de stoutste verbeelding zich maar kan uitdenken, wordt beloofd, en meer dan dat geeft ons zelfs dat *enz.* te wachten.

Zou de eerste opvoering van den *Hamlet*, de *Minna*, den *Tell*, den *Tartuffe* ook zóo aangekondigd zijn?

En als we dat alles te genieten krijgen, blijft er dan noch tijd over voor 't *drama* — want een *drama* (zij 't dan een *romantisch tooverdrama* of wat anders) is ons toch ook beloofd!

Wat *romantisch* heet, trekt velen aan en ik denk er bij aan leesbibliotheken met „veelgevraagde” boeken met eenig vuil van buiten en veel van binnen. Wat *tooveren* heet, trekt velen aan en we zien Bosco en Bamberg met Alexandre en Epstein de wereld verbazen met ongeloofelijke toeren.

Is het een teeken des tijds, dat ik in 't laatst van December '74 te Amsterdam herhaaldelijk *de Roovers* zag aangekondigd, zonder vermelding van den naam des schrijvers? De *titel* kon zeer veel menschen lokken; vreesde men, dat de naam van een klassiek schrijver de menschen weer verjagen zou?

Maar ik dwaal af, ik wilde over den Stads-Schouwburg spreken!

De naam des dichters (!) trok mij niet bijzonder aan. *Raymund* (eigenlijk heet hij *Raímund*) de komiek van 't *Weener Stadttheater*, kon na veertig jaar in zijn graf gelegen te hebben zonder groote schade voor de menschheid vergeten zijn. De hoogepriesters der kunst te Amsterdam keurden hem echter waardig, noch eens op te treden in den dienst hunner altaren en zoo geschiedde het.

Laat mij u even den inhoud van het stuk mogen verhalen:

Drijfijzer, een rijk grondeigenaar, is een onverdragelijk, nijdig, nukkig, ontevreden mensch; terwijl hij in ieder een vijand meent te zien, verlaat hij zijne woning en betreft eene kolenbrandershut in het gebergte. Hier verschijnt hem de Alpenkoning, die hem zijn gedrag verwijt en hem tot inkeer zal brengen. Daartoe wordt Drijfijzer onder de gedaante van zijn zwager Silberkern naar zijne woning teruggezonden, terwijl zijn broeder onder zijne gedaante er zijne gewone tooneelen aanricht. Hij ziet nu het dwaze van zijn gedrag in en wordt een liefhebbend echtgenoot, een goed huisvader. Drijfijzer (een naam die zijn tegenhanger heeft in dien van den kolenbrander: Vollemaan) is niet alleen hoofdpersoon, 't is de eenige persoon, van wiens karakter we eenigszins eene teekening krijgen. Al de anderen zijn nevenpersonen: wier karakter zoover we er iets van ontdekken, met een der woorden goed, lief, ondeugend, schalks, vervelend, laf en derg. *beschreven* is.

Is het dus waar, dat niet hetgeen de personen in een drama zeggen, maar wat ze bewijzen te denken en te gevoelen hoofdzaak

is, dan heeft dit romantisch tooverdrama hoegenaamd geen waarde. Geen enkel persoon trad er in op, die eenigen blijvenden indruk kon maken, geen een, dien het ons genoeg deed te leeren kennen. En de hoofdpersoon zelf is bovendien geen menschenhater maar een monomaan, wiens ongeluk daarin bestaat, dat hij in ieder mensch iemand meent te zien, die hem wil dooden en die toestand is niet verklaarbaar — we zien den man zooals hij is, we vernemen niet, wat hem daartoe bracht, we vernemen evenmin wat hem deed veranderen; immers de poppenkastvertooning in het 5^e tafreel, waarin de geesten zijner drie overleden vrouwen voorkomen en de overstrooming in het 6^e, waaruit hij gelukkig gered werd, zullen toch zonder meer niet voor motieven voor zijn inkeer en berouw mogen gelden!

Maar erger dan dat zijn tal van tafreelen, die volkomen bij de aanplakbiljetten passen. Zoo noem ik bijv. er een, waar de geheele hofstoet van Drijfijzer *strike* maakt en rondom Mevrouw Drijfijzer geschaard een der „Kooren” zingt, waarvan de vrij eentonige tekst luidt: „Wij gaan van hier” of „We gaan hier vandaan” of zoo iets. Mevrouw vraagt of ze dan niet om harentwil willen blijven en nadat zij allen een hand gegeven heeft, blijven ze. Deze dienstbodenverzameling kon gevoegelijk dienen tot model voor een afbeelding eener vergadering van de Internationale; want hoewel het stuk in Zwitserland heet te spelen, verschenen de personen in de meest uiteenlopende „Costumes” waarvan vele volstrekt niets zwitschersch hadden. Vooral trof mij het kostuum van den bediende Habakuk, die onveranderlijk met gedekt hoofd binnentrad en wiens muts versierd was met een soort roode veer *à la Mephisto* alleen wat meer gebogen. Deze persoon nu, had na Drijfijzer het meeste succès. Immers — gevoelt, o kunstvrienden die geestige tirade — bij elk voorvalletje riep de jongman met komische geestdrift en in allerlei intonaties: „Ik ben twee jaar in Parijs geweest; maar zooiets is mij noch nooit overkomen.” Bij de eerste drie woorden schaterde het publiek reeds! Het glanspunt van den avond had hij echter als hij voor Silberkern staat en hem op diens dringende aanmaning zegt, dat hij „niet zeggen mag, wat hij niet zeggen mag.” Drijfijzer heeft hem namelijk op doodstraffe verboden van zijn tweejarig verblijf te Parijs te spreken. Toen Silberkern eindelijk volstrekt wil weten, *wat* hij dan toch niet zeggen mag,

neemt hij den zakdoek van de oogen en terwijl hij dien uitslaat, leest het publiek onder daverende toejuiching daarop de woorden: „Ik ben twee jaar in Parijs geweest.” (Mij dunkt, dat woordje *in* teekent hier ook).

Wilt gij noch een tafreeltje?

In het 4^e tafr. heeft Drijfijzer de hut van den kolenbrander gekocht. De vader ligt links, de grootmoeder rechts van den toeschouwer te bed. De eerste is dronken, de laatste ziek en oud — vooral zwaar verkouden. Gedurende de onderhandelingen steekt beurtelings de vader het hoofd uit de bedstede en braakt eenige onverstaanbare woorden uit, en verschijnt het hoofd der grootmoeder tusschen de gordijnen door, om een luid genies te laten hooren — tot groot vermaak van het publiek. En terwijl de hongerige kinderen een der andere „Kooren” zingen met een tekst als: „Ik heb zoo'n honger!” of „Geef ons brood!” vervult de vader de solo-partij met: „Houd je bek, of ik sla je dood!”

De lezers van dit tijdschrift zullen begrijpen, waarom ik o n v o l d a a n den schouwburg verliet.

Het eenige wat ik (maar liever in het *Alhambra* te Brussel, dan in den *Stads-Schouwburg* te Amsterdam) met genoegen zag, was het decoratief in het 7e tafr. *het ijspaleis* en eindelijk de *apothéose*. Daar zag men werkelijk iets, dat ons niet onaangenaam aandeed, al was het dan ook, dat zoiets vreemd moest blijven aan *dramatische* kunst. Deze toch heeft eene andere, eene hoogere roeping.

Ziedaar mijne Inleiding.

Maar nu de hoofdzaak!

In den *Stads-Schouwburg* te Amsterdam werd in het laatst van December 1874 en in het begin van Januari 1875 een stuk ten tooneele gevoerd, dat in elk land, waar het kunstgevoel niet geheel en al dood is, der schouwburgdirectie tot schande moet strekken.

Ziedaar de beschuldiging, die na het boven aangevoerde, door niemand, die eenig begrip heeft van dramatische kunst, voor ongegrond of overdreven zal worden uitgekreten.

Waarom heeft de directie dat gedaan?

Waarom mag zij dat niet doen?

Kan zij wat beters doen?

„Het moeilijkste van den tooneelspeler is, zich belast te zien met eene ernstige rol te vervullen, in een stukje van een bedrijf. Men moet een groot talent bezitten, om in een betrekkelijk korten tijd den aanschouwer belang in te boezemen, hem in spanning te brengen en zijne goedkeuring weg te dragen.” Zoo luiden de eerste regels van den „Amsterdamsche Gids,” die in den Schouwburg verkocht werd en zeker niet zonder voorkennis der directie uitkomt, althans, behoudens drie pagina's advertentiën voor den schouwburgbezoeker *als zoodanig* (?) zonder waarde, bevat het blad niets dan eenige laffe aardigheden (!) een paar recensien, waarvan de eerste met de aangehaalde woorden begint.... en — het programma van *de Alpenkoning*.

Deze *Gids* nu, die in dezelfde recensie (arme Lessing!) den directeur Albregt een „waardig opvolger van Rombach en Snock” noemt, verklaart kortweg, dat de tooneelspeler te zorgen heeft, dat hij:

- 1°. den aanschouwer belang inboezemt;
- 2°. hem in spanning brengt;
- 3°. zijne goedkeuring wegdraagt.

Aan deze eischen heeft de directie gemeend te voldoen, door de Alpenkoning op te voeren en voor een niet denkend en weinig gevoelend publiek heeft zij zeker eenigszins haar doel bereikt. Wel kan de *belangstelling* niet heel groot zijn en zal de *spanning* het ook niet wezen, maar *la presque totalité* vindt 't toch „wel aardig.” *Die twee jaar in Parijs* en die *dronken man* en die *grootmoeder die zoo verkouden was* en dien *bulderbast* — ja, het publiek heeft wel gelachen!

En de schouwburg is een tamelijk groot aantal avonden stampvol geweest — de directie heeft haar doel bereikt!

Maar heeft zij ook haar plicht gedaan?

Neen! En tienduizendmaal neen!

De Tweede Kamer heeft ons dit jaar het voorbeeld gegeven van de dingen bij den rechten naam te noemen en zoo wij het goede willen, moeten *wij* dat ook doen en er ons niet met praatjes afhelpen.

Het bestuur der stad Amsterdam heeft aan de Heeren Albregt en van Ollefen het bestuur van den Stads-Schouwburg toevertrouwd

en toen deze heeren dat aannamen, hebben zij verplichtingen op zich genomen tegenover de kunst en de kunstenaars en aan die verplichtingen zijn zij als eerlijke mannen *verplicht* te voldoen.

De minst nadenkende, de meest onverschillige moet wel inzien, dat er redenen van gewichtigen aard bestaan, waarom in sommige plaatsen van ons vaderland gemeentelijke subsidiën worden verleend aan den schouwburg of aan de opera, maar nergens aan een paardenspel, een goochelaar of een koorddanser.

Is dat toe te schrijven aan den ouden sleur? Gebeurt dit alleen, omdat het altijd zoo geweest is? Zeker niet. In onze tijd worden er zoovele oude palen uit den grond gehaald of verzet, men zou er dezen niet laten staan, als hij geen recht had op zijn plaats.

De wijsheid onzer vaders spreekt uit de subsidiën en zoo de 19^e eeuw inderdaad hooger staat in geestontwikkeling dan de 17^e dan zal ook zeker het aantal en het bedrag der subsidiën wel vermeerderen. Maar zoo die wijsheid der vaders bepaald voor „publieke gemakkelijkheden” wilde zorgen, dan had ze ook noch voor andere dan schouwburgen gezorgd. Ze zorgde voor eene inrichting van *algemeen* nut en daarom juist van *behoefte*. Gelijk men toen het toppunt van nut bereikt zag in die stukken, waarin de deugd beloond en de ondeugd gestraft werd of waarin de deugd beminnelijk en de ondeugd verachtelijk werd voorgesteld zoo zoeken ook wij op onze wijze stukken, die nuttig kunnen zijn.

Terwijl we ons in de kunst (gelijk bij het onderwijs, bij den regeeringsvorm en in tal van andere zaken) steeds meer van het stoffelijke verwijderen, zoo zal de schouwburg in de 19^e eeuw hare grootsche taak vervullen, wanneer ze ons *menschen* leert kennen; menschen, wier karakter en gezindheid een blijvenden indruk op ons kan maken. Gelijk de omgang met een edel mensch niet nalaat van invloed te zijn op onze handelingen, althans in 't eerst op onze denkwijze, zoo zal ook de kennismaking met de personen van het stuk op ons werken. Niet de *woorden* door die personen gesproken, niet de kleeren, die ze dragen, niet de vertrekken, waarin zij optreden; maar hun karakter, hun zieleleven gelijk zich dat aan ons openbaart, dat is het, wat indruk op ons maakt, en ons verheft. En gelijk het eene muziekstuk ons vervroolijkt zonder ons te doen lachen en het andere ons ernstiger stemt zonder ons te doen weenen, zoo zal ook het eene stuk ons in de eene het

andere ons in de andere stemming brengen, zonder dat *uiterlijke* teekenen van onze zijde behoeven te verraden, wat er in ons omgaat.

Het aandoenlijk melodrama *de Kinderdokter* heeft mij vijf bedrijven lang doen lachen, maar tal van personen weenden onophoudelijk. Dat stuk had echter niet op hunne ziel, maar op hunne zenuwen gewerkt en toen 't scherm viel hebben ze ongetwijfeld geen anderen indruk mee naar huis genomen, dan de herinnering, dat 't „aandoenlijk” of wel „verschrikkelijk” was.

Wie den dom van Keulen bezocht of terugdenkt aan een trotsch berggezicht, gevoelt noch telkens bij het herdenken iets van die ernstige en verhevene stemming, waarin hij op het oogenblik der „waarneming” verkeerde. Wie aan *Kinderdokter*, *Giftmengster* of *Sara Waters* terugdenkt zal geen oogenblik de stemming verliezen, waarin hij verkeerde op het oogenblik toen de naam werd uitgesproken.

Gelijk de verkleumde eene weldadige verandering bespeurt, als hij een wijle in een aangenaam verwarmd vertrek doorbrengt, zoo zal de zielsbedroefde eene wijle verademing vinden in de opwekkende atmosfeer waarin de personen in een *goed* blijspel zich bewegen. Maar de bedroefde wendt zich af en walgt bij het aanhooren van *farce*, *posse*, *extravaganza* of onder welken anderen naam deze dwaze grappen worden binnengesmokkeld.

De kunst des tooneelspelers is de kunst, die op het minst gevoelige gemoed kan werken, op het gemoed zelfs van hem, die bij het heerlijkste schilderstuk van Raphael of Correggio alleen iets *ziet*, bij eene sonate van Beethoven of een fuga van Bach alleen wat *hoort*. En zoo iets mogen wij, kunnen wij verwachten van den Stads-Schouwburg in de hoofdstad van Nederland. Dat *moet* de directie ons geven, de verplichting nam zij stilzwijgend op zich, toen zij het bestuur over Neerland's schouwburg aanvaardde.

Schouwburgdirecteuren zijn ook menschen en de vraag of hun arbeid en hun kunst in hunne stoffelijke behoeften zal voorzien, kan niet buiten rekening blijven: maar zij vragen zich af op welke gronden zij goede stukken — 't zij oud of nieuw — weglaten om . . . kermis-vertooningen te geven.

Ik weet wat 't algemeen zeggen is: „Als we naar de comedie gaan, is 't om ons te amuseeren!” Dat hoorde ik noch op den bewusten avond van *de Alpenkoning* uit den mond van een man,

dien men waarlijk geen beschaving en ontwikkeling mag ontzeggen. En mijne wedervraag was: „Zoudt gij u minder amuseeren, als *Hamlet* of *Tell* gegeven werden?” De spreker had beide stukken gelezen — toch sprak hij zóo; maar mijne vraag beantwoordde hij volmondig met *neen*.

Het publiek *meent* dat het zich niet zal „amuseeren” bij andere stukken, dan de gewone slechte soort. Men beproeve het en bij eene voorzichtige keus zal het tegendeel blijken. Ik noem *Hamlet* en *Tell* als voorbeeld, en niet om deze als de meest gewenschte stukken thans aan te bevelen; maar ik vraag of de leden der rederijderskamers zich niet jaren lang uitstekend amuseerden met *Het Kind van Staat* evengoed zeker als zij, die zich met de producten van *Arnold* verkwikten? De *ware* kunstminnaars, die nu den schouwburg ontloopen zullen dan wel komen en misschien, dat 't „schellinkje” 't meest aan bezoekers verminderen zou; maar slechts voor een poos. Ik geloof zeer stellig aan dat gezond verstand der menigte, dat sommige dagbladen dwaas genoeg wegcijferen. Langzamerhand zou ook 't schellinkje terugkeeren en men zal algemeen leeren genieten, leeren bewonderen!

Waar eene eerste proeve misschien mislukte, heeft men de verdere proefneming opgegeven!

En aangenomen, dat men voortga den tempel der kunst te misbruiken, te onheiligen, wat zal het einde zijn?

Weldra zal een romantisch tooverdrama ook al geen aantrekkelijkheid meer hebben en gelijk de kozakken hunnen jenever met peper aanzetten, zal ook de schouwburg-directie het hare moeten doen om den afgestompten smaak op nieuw te prikkelen. Als alle „Decoratiën en Machineriën” zijn opgebruikt als alle dolken, vergiftigde ringen, valluiken, betooverde kasteelen, ooms uit Amerika, schakingen, valsche wissels, ondergeschoven, gestolen en vermoorde kinderen aan het publiek zijn vertoond, dan zal datzelfde publiek weer iets nieuws, weer iets anders maar vooral iets noch meer stoffelijks begeeren. En dan zal een nederlandsche Miss Sheridan in een nederlandsche *Ixion Re-wheeled* optreden, dan zullen we *sans-costumes* en straatrumoer en nachtelijke scènes in bordeelen op het tooneel moeten brengen om de hongerige menigte te voldoen.

En zal er dan bij den tooneelspeler noch eenig bewustzijn over-

blijven, dat hij *de wijding der kunst* ontving, dat hij als kunstenaar hooger begunstigd, hooger staat dan de werkman, die de doode stof vervormt, hij — die arbeidt aan menschenzielen?

Toen de voorstelling, die wij bespraken, was afgelopen, heeft toen de man, die als een dwaas over 't tooneel vloog en zich in de meest mogelijke bochten wrong, of hij die voor dronkenman speelde, of hij die in het allerdolste pak nietsbeteekende frasen uitgilde zich tehuis gelukkig gevoeld in het besef, dat hij kunstenaar was? Is er toen geen enkel oogenblik geweest, dat hij zich schaamde over de wijze, waarop hij zich voor het publiek had tentoongesteld? Zoo niet — dan beklaag ik hem.

Hoe het zij — we moge niet zoozeer twijfelen aan den goeden geest der eeuw, aan den geest van ontwikkeling en beschaving, dat we zouden gelooven in de hoofdstad van Nederland op eene bevolking van 270.000 zielen geen publiek te kunnen vinden voor een schouwburg van matige grootte, die aan haar doel beantwoordend, dichterlijke scheppingen den kunstenaar waardig door kunstenaars doet opvoeren.

Goes.

T. H. DE BEER.

DIE BEIDEN DE WITT.¹⁾

Het gebeurt te zelden dat door vreemdelingen episoden uit de Nederlandsche geschiedenis tot het onderwerp van hunne schepingen genomen worden, dan dat het nieuwe treurspel van den Oostenrijkschen dichter Ferdinand von Saar onopgemerkt zou mogen worden voorbij gegaan. Daarbij komt, dat dit de eerste schrede van den schrijver is op dramatisch gebied. Zijne vroegere werken bewogen zich op romantisch en episch terrein.

Ik bekén dat staatkunde mij overal liever is, dan op het tooneel. Maar wanneer ik dit vooropzet, heeft het wellicht eenige beteekenis als ik verzekeer, dat mij zelden een staatkundig drama onder de oogen is gekomen, hetgeen mij zoo heeft meegesleept en geboeid.

Niettemin is von Saar's werk niet vrij van groote gebreken.

Dat de dichter het versmaadt om aan de neiging van den Prins van Oranje voor Maria de Witt, de dochter van zijn staatkundigen tegenstander, eenigen invloed te geven op den loop van het drama, verwijt ik hem niet. Naarmate toch aan de zuiver menschelijke gevoelens en hartstochten een meer ondergeschikte rol wordt toebedeeld, naar die mate valt het zwaartepunt van het drama meer in de historische beteekenis der handelende personen.

Wat nu die historische beteekenis aangaat, schijnt het mij toe, dat v. S. aan zijn onderwerp slechts gedeeltelijk recht heeft doen wedervaren. In Nederland of voor een ontwikkeld publiek, dat geacht mag worden zoo al niet met de bijzonderheden, dan toch met den algemeenen stand der partijen van die dagen bekend te zijn, is dit gebrek waarschijnlijk minder hinderlijk. Maar ik twijfel of het voor den Duitschen toeschouwer zeer duidelijk is, waarom de Raadpensionnaris en zijn broeder den Prins zoo vijandig gezind zijn, en waarom ten slotte het Haagsche gepeupel de beide broeders vermoordt. M. a. w. het is den dichter niet volkomen gelukt de tegenstelling: Oranje en de de Witten, aanschouwelijk te maken. Een historische commentaar mag de dramatische dichter evenmin verlangen, als hij op een buitenge-

---

1) Trauerspiel in fünf Acten von Ferdinand von Saar. Heidelberg, G. Weiss, 1875.

woon ontwikkeld publiek mag rekenen. Zijn taak is het, toestanden te scheppen en den toehoorders begrijpelijk te maken, zonder dat zij er zich om te bekommeren hebben of die toestanden zich in werkelijkheid zoo hebben voorgedaan. Hij gebruikt daartoe geen andere bouwstoffen als die hem door de personen, die hij zelf koos, aan de hand worden gedaan.

Doch zelfs uit een geschiedkundig oogpunt heb ik tegen von Saar's treurspel bedenking, al voeg ik er aanstonds bij, dat ik van den dramatischen dichter volstrekt geen slaafsche historische trouw eisch. Waarheid van karakterteekening echter, althans wat de hoofdpersonen betreft, mag men naar mijn oordeel met alle recht verlangen.

Von Saar's Johan de Witt nu is een zacht man, die zich reeds van den aanvang af in zijn lot schijnt te voegen en zelfs met den jongen Willem op een tamelijk goeden voet staat, iets wat zijn broeder Cornelis hem vaak hartstochtelijk verwijt. Men vindt hier niets van die krachtige, tot aan de uiterste grenzen der consequentie volgehouden wijze van denken, welke den grijzen raadpensionaris kenmerkte. Had de dichter van den aanvang af die stroeve onbuigzame wil, dat verheven karakter, dat de gebroeders den dood kalm tegemoet doet treden, meer doen uitkomen; had hij hen over 't geheel meer op den voorgrond geschoven, en daarentegen den Prins iets naar achteren doen treden, dan zou het drama een middelpunt hebben verkregen, dat het thans eigenlijk mist.

Ondanks al deze gebreken is het er ver van af dat ik *Die beiden de Witt* tot de hopelooze „boek-drama's" zou rekenen. Daarvoor stroomt er door dit werk een te krachtig dramatisch leven, dat vaak, gelijk in het 3^e bedrijf en aan het slot, een machtigen indruk maakt en bij de vertooning zeker zijn uitwerking niet zal missen. Bovendien onderscheidt zich het geheele stuk, dat in helder, eenvoudig proza geschreven is, door een waardigen smaakvollen stijl; overal slaan woord en gedachten goed op elkander en wat men *longueurs* noemt, treft men er niet in aan.

Over het geheel mag men v. Saar's *Die beiden de Witt* roemen als een werk vol mannelijke kracht en vol frisch dramatisch leven.

IETS OVER APPLAUDISSEEREN EN FLUITEN.

In ons parlement zijn, even als in onze gerechtszalen, teekenen van goed- en afkeuring verboden op straf van ontruiming der tribunes door allen, schuldigen en onschuldigen. Uit onze kerken worden alleen de schuldigen verwijderd en in den regel gestraft bovendien, wanneer zij openlijk voor den indruk uitkomen dien de predikatie op hen maakt.

In onze schouwburgen echter mag men wel goedkeuren, maar niet afkeuren. Deze landsvaderlijke instelling tot bescherming der tooneelspeelkunst heeft dit voor, dat het in onze „komedie's" altijd zeer fatsoenlijk toegaat. Al speelt een acteur nog zoo slecht, het strengste oordeel lost zich op in 't zwijgen van de zijde van 't publiek. Wie deze, door de politie gehandhaafde usantie, slechts toeschrijft aan de gemoedelijkheid der Hollanders en meent, dat wij in dit opzigt eenig zijn, vergist zich. In de Vereenigde Staten, waar de landaard niet zoo bijzonder gemoedelijk is, zijn in den schouwburg teekenen van afkeuring volstrekt verboden; daarentegen is het niet verboden de zangers en zangeressen tot drie- of viermaal toe een lied te doen herhalen.

Een vreemdeling, die te Boston de opera bijwoonde, en wien het niet beviel dat eenzelfde aria, op verlangen van de toehoorders voor de vierde maal werd gezongen, begon te sissen. Onmiddellijk werd hij door de politie gewaarschuwd. Hij zweeg en berustte in zijn toestand, maar schreef den anderen morgen aan de *New York Times* wat hem overkomen was. Dit blad erkent nu dat het fluiten of sissen in de schouwburgen in Amerika eene groote zeldzaamheid is, maar voegt er bij, dat het niet kwaad zou wezen indien het somtijds met mate wierd toegepast, ten einde de overdreven toejuichingen te temperen en hetgeen verkeerd en leelijk is tegen te gaan.

Bij de laatste instructie die te Weenen voor de schouwburgen is gemaakt, worden het herhalen van een lied, het buigen voor

het publiek midden in een bedrijf, en al dergelijke illusieverstoringen als zoovele overtredingen van zanger of tooneelspeler gestraft.

Het ware zeker te wenschen, dat wij bij het geven van teekenen van goed- of afkeuring het gezond verstand wat meer lieten werken. En wat het gezond verstand voorschrijft kan men het best waarnemen bij volksvoorstellingen of bij de, in andere landen bekende, kostelooze tooneelvertooningen.

Zulk een kostelooze voorstelling had onlangs in het Brusselsche Théâtre de la Monnaie plaats bij gelegenheid van het huwelijk eener Belgische prinses. Men gaf Meyerbeer's opera *Les Huguenots*. Maar wie op de gewone toejuichingen na de verschillende glanspunten dezer effectvolle opera, of op het terugroepen van artisten na een of ander treffend nummer had gerekend, bedroog zich. Zoolang het scherm op was, heerschte er een ademlooze stilte in de zaal. Waagde het al eens een enkel toehoorder aan zijn geestdrift lucht te geven, onmiddelijk werd dien genotverstoorder op ondubbelzinnige wijze het zwijgen opgelegd. Maar nauwelijks was het scherm gevallen of een storm van toejuichingen brak los.

Het minder ontwikkeld publiek der kostelooze voorstelling gaf hier een lesje in goeden smaak, dat een meer ontwikkeld publiek gerust ter harte mag nemen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Naar aanleiding van de besluiten der Algemeene Vergadering van het Tooneelverbond (zie bladz. 37 van dezen Jaargang) hebben zich, op uitnoodiging van het Hoofdbestuur, de navolgende Commissiën gevormd :

1. Commissie voor de beoordeeling van de tooneelstukken, welke voor de driejaarlijksche medaille in aanmerking kunnen komen : de heeren Prof. J. G. de Hoop Scheffer, J. A. Alberdingk Thym, Dr. Max. Rooses, A. C. Loffelt en F. C. de Brieder.

2. Centrale Commissie voor het onderzoek van oude stukken, welke voor het tooneel geschikt gemaakt kunnen worden : de heeren A. C. Loffelt, D. F. van Heyst en J. H. Rössing.

AMSTERDAM. — Het was een avond van jubelende vreugde toen Woensdag den 10^{en} Februari onze hooggeschatte tooneelkunstenaar Mevr. Kleine, na een ernstige ziekte van ettelijke maanden, als *Maria Stuart* het tooneel weder betrad. Plegen dergelijke heuchelijke gelegenheden in ons land door min of meer geslaagde dichtregelen te worden opgeluisterd, ditmaal was het de heer W. J. Hofdijk, die in welgemeende coupletten een vorm gaf aan de dankbare vreugde, die allen bezielde. Geschenken en een lauwerkrans, almede van een vierregelig vers vergezeld, voltooiden de rechtmatige hulde.

ROTTERDAM. —

Pour les âmes bien nées

La valeur n'attend pas le nombre des années.

De jeugdige Rotterdamsche Schouwburgvereniging, onder directie van de hh. LeGras, van Zuylen en Haspels, heeft Multatuli's *Vorstenschool* in studie genomen. Sedert het begin van Februari zijn de repetitiën in vollen gang. Multatuli zelf is, op verzoek

van de directie, uit Wiesbaden overgekomen om de noodige wenken te geven, zoowel omtrent de opvatting van de verschillende karakters als ten opzichte van enkele wijzigingen en bekortingen, die men met het oog op de opvoering wenschelijk acht.

De rollen zijn aldus verdeeld:

GEORGE, Koning	De Hr. D. Haspels.
LOUISE, Koningin	Mej. Mina Krüseman.
KONINGIN-MOEDER	Mevr. van Offel-Kley.
DE WALBOURG	„ Luers.
VAN HUISDE	De Hr. J. Haspels.
MIRALDE	„ van Offel.
SCHUKENSCHUEUR	„ Le Gras.
HESSELFELD	„ Dutilleux.
PRINS SPIRIDIO	„ van Zuylen.
WEIS	„ A. van Zuylen.
LANDSHEIL	„ Dubois.
HERMAN	„ van Zuylen.
HANNA	Mej. Elize Baart.
ALBERT	De Hr. van Korlaar.
PUF.	„ van Nieuwland.
Boerevrouw	Mej. de Heer.

enz., enz.

Voorloopig is bepaald dat de 1e opvoering zal plaats hebben den 22^{en} Februari, waarschijnlijk te Rotterdam.

Het mag, met het oog èn op de dramatische krachten van de Rotterdamsche Schouwburgvereeniging èn op de intellectueele krachten van ons schouwburgpubliek, een waagstuk heeten wat hier wordt ondernomen. De directie ontveinst zich dit niet. Maar de liefde en de ernst waarmede zij het werk heeft aangevat, de toewijding van Mej. Mina Krüseman (die de hh. Albregt en van Ollefen te vergeefs heeft trachten te bewegen dit werk ten tooneele te brengen) zullen zeker veel moeilijkheden helpen overwinnen. Mogen Publiek en Critiek deze voorstelling steunen en daardoor bewijzen dat een Nederlandsch publiek en Nederlandsche critiek in staat zijn om een meesterstuk te waardeeren.

PARIJS. — Alexandre Dumas is den 11^{en} Februari als lid van de *Académie Française* ingestalleerd. Hij had te spreken

over zijn voorganger Pierre Lebrun. In een geestige en boeiende rede, waarin wij o. a. een fijne en nieuwe opvatting vinden van de houding van Richelieu tegenover Corneille na de opvoering van *le Cid*, heeft Dumas naar aanleiding van een uitspraak van Lebrun, toen deze in 1858 in deze zelfde *Académie* Augier beantwoordde, zijn eigen opvatting van het tooneel uiteengezet en zich (niet voor het eerst!) verdedigd tegen de beschuldiging van onzedelijkheid, die men hem en zijn school zoo vaak voor de voeten werpt. Vooropstellende dat de dramatische auteur niet voor jonge meisjes schrijft — Agnes die Horace in haar kamer verbergt, Julia die Romeo rendez-vous geeft, Desdemona die het ouderlijk huis verlaat om Othello te volgen, zijn geen voorbeelden voor jonge meisjes — zegt Dumas o. a.: de dramatische kunst heeft geen grenzen; al wat het menschelijk hart aangaat, is ons; de waarheid is onze plicht, haar goed te zeggen onze kunst, haar ingang te doen vinden ons doel. Wel moeten wij ons tot één beginsel, de liefde, beperken, maar daar dit beginsel het leven zelf is, kunnen wij het op alle mogelijke wijzen ontwikkelen. Wijken wij van de waarheid af, dan luistert het publiek niet meer naar ons; wijken wij van de moraal af, dan wordt het ons vijandig. „De menschen, die gij ons vertoont, zijn excepties” — zegt men. Maar het tooneel leeft van excepties: Oreste, Agrippine, Phèdre, Tartuffe, Alceste, Hamlet, Faust, het zijn incarnaties van edele of lage hartstochten, maar zij staan allen boven of beneden het gemiddeld-menschelijke, m. a. w. het zijn excepties. Het tooneel leeft van de eeuwige worstelingen van onze arme menschenatuur. Maar verheerlijken wij daarom wat veroordeelenswaardig is? In geen en deele. Beklagen is geen verheerlijken.

De heer d'Haussonville heeft Dumas beantwoord Daarover later.

TWEE ONUITGEGEVEN BRIEVEN VAN J. PUNT.

Zooals bekend is, ging Punt, na den brand van den Amst. schouwburg in 1772 naar Rotterdam, niet vermoedende, welk eene ellende die overijlde stap voor hem ten gevolge zou hebben. De jaren van zijn kunstenaarsleven, daar doorgebracht, hebben hem meer verdriet dan blijdschap gebaard. Met voorkomenheid ontvangen, werd men hem weldra moede en zag hem liever door Corver vervangen. In 1777 ontbonden de kommissarissen van den Rott. Sch. het met hem gesloten kontrakt. De droefheid, welke zich toen van hem meester maakte, gaf hem den volgenden brief aan zijn vriend Abraham Dijkman¹⁾ in de pen:

*Den Heeren S. en Abm. Dijkman
te Amsterdam.*

Mijn Heeren en Waarde Vrienden!

Onze teegenspoeden hebben, zeedert het verlies van meest alle onze goederen, nog geen einde genomen; — wij hebben hier een zeer goed bestaan gehad, dat van tydt tot tydt is besnoeit geworden, en dat ons deed vreezen van geen langen duur te zullen zyn; maar nooit hebben wij kunnen denken, dat wij alleen, het slachtoffer van eene ondankbare en trouweloze behandeling, zonder de minste reeden, geworden zouden hebben.

Gepasseerde Woensdag, nadat ik Cavalier in de Camisards, voor de tweedemaal, met een algemeen genoeg gespeeld had, verzogten mij de commissarissen om eens bij hun Ed. te koomen; een Heer, die mij altoos zijn vriendschap en Protectie had toegezegd; had de goedheid om mij dit Compliment te maken: — Mijn Heer

---

1) Woonachtig op de Heerengracht over de Spiegelstraat te Amsterdam.

Punt, Commissarissen hebben goedgevonden om uw teegen aanstaande October te bedanke; — deeze onverwagte ontmoeting ontzette mij, en deed mij vragen, om welke reeden sulks geschiede? Waarop gem(elde) repliceerde, omdat wij oordeele dat zulks met onze Oeconomie van het huishouden best overeenkomt. Hierop vroeg ik of zulk een handelwijze met Fatsoenlijke menschen, die met list en door groote belofte misleid, en uit hun bestaan gelokt waaren, bestaanbaar, en voor God! en de geheele waereld, ooit verantwoordelijk zoude zijn! dat met een ophaaling der schouderen en met stilzwijgen beantwoord wierd¹⁾. — Dit verraad is ons zeekerlijk door Corver, en de hoop, die wij het brood hebben gegeven toen zy van gebrek zouden hebben moeten vergaan, gewisselijk berokkent; dog de Hartenkennner, die de bitterheid onzer vijanden beschout, zal te zyner tydt dit eens vergelden, en de boosheid loon na werk verschaffen.

Uit oude vriendschap, en uit waar belang die UwEds. altoos in ons welzyn hebt genomen, achtte ik mij verplicht, om UwEd. van dit voorval kennis te geeven, en tevens te adverteeren hoe ondankbaar wij alhier behandelt werden.

Naar ons in UwEds. dierbaare vriendschap aanbevolen, en Hertelijk onsentwegen gegroet te hebben, blijve ik, met alle oprechte genegenheid en Hoogachting,

Rotterdam   Myne Heeren en Waarde Vrienden!
den 23 Maart   UwEds. Dw. Dienaar en Vriendt!
1777.   J. PUNT.

P.S. teegen October hoope wij in onze geboorteplaats weeder te komen woonen, en uit onze Ballingschap terug te keeren, om het verraderlijke en trouweloose rot te ontwijken.

De heer Abraham Dijkman schreef Punt en huisvrouw hierop het volgende :

Amsterdam 26 Maart 1777.

*Mijn Heer en Mejuffrouw,
Zeer Geachte Vrienden.*

Het doet ons in onze ziel leedt de behandeling die gij hebt ontfangen dog zijt geduldig in uw lijden want God zorgt overal voor

1) Vergelijk hier mee M. Corvers Tooneelaant. blz. 171.

de goeden. Gij hebt alhier nog veele vrienden die alle vlydt voor UEdelens aanwenden om UEd. in Uw Vaderstadt op ons Toneel te mogen zien: onze wenschen zyn dat zulks mag gelukken; dog men moet geheim en voorzigtig te werk gaan — want men kan waarlyk wynige vertrouwen: ik hebbe met verscheyde van UEds. oude goede vrienden gesproken, ook deze zyn daar mede zeer over aangedaan: dog zyt vertrouwendt op uw geregte zaak: in afwagting van UEd. bij nader schryvens iets meerder en ten goeden voor UEd. te kunnen melden: zo hebbe de eere van mij in Uw verdren Vriendtschap aan te beveelen en onderteken my met alle achting

Mijn Heer en Mejuffer

Zeer Geachte Vriend.

UEdw. dien. en Vriendt.

ABRAH. DIJKMAN.

De goede bedoelingen der gebroeders Dijkman en hun vrienden werden niet met het gewenschte gevolg bekroond. De regenten van den Amsterdamschen schouwburg wenschten Punt niet weder op hun tooneel. Aan boosaardige verzinsels ontbrak het niet. Zoo teekende de heer Dijkman onder de kopie van een brief van Punt aan:

de Heer van der Lijn (een der regenten) spargeert ester dat punt: zeere beene heeft en niet meer zien kan — dit is denkt men om de Sod. acteurs te behouden.

De Sod. acteurs waren zij, die van Corver afkomstig waren. Voornamentlijk slaat het op Passé, wien de Puntianen allerlei fraais verweten. De brief, waaronder die aantekening is gevoegd, voor de geschiedenis van het Rotterdamsche tooneel niet onbelangrijk, luidt:

Mijn Heer.

Om UEd. een denkbeeld te Geven van de verhuuring der Casteleny: gaat hiernevens een Biljet: waaruit UEd. de behandeling der Commissarissen van den Schouwburgh alhier kunt zien: een behandeling die bij vriend en vijand werd verfoeid: en bij alle brave Lieden altoos in gedagten van verontwaardiging zal blijven: welmenende vrienden hebbe ons gepresenteert om de Castelanye voor ons te huuren, en tragten alles aan te wenden om ons alhier te

behouden: maar de verraderlyke mishandeling van geveinsde vrienden: maakt het ons tegen, dat wij verlangen om uit de handen der trouwe-looze eenmaal ontslagen te zijn — Zaterdag heb ik Cortes voor een zeer aanzienelijke vergadering gespeeld: en een yder moet getuygen dat ik in myn geheele leeftyd nooyt iets fraaijer nog kragtiger heb uitgevoerd: zo dat ik door Gods Goedheyd, tot nog toe myne vermogens nog in alle deelen blyff behouden — de Bruin is bedankt: en de andere zullen welhaast volgen: dog zijn dogter heeft f 300 meer gekregen, onder beding om haar vader daar voor te onderhouden. — Men werkt hier om de Liefhebberye genaamd de doelisten: alhier op ons Tooneel te brengen: en dan de amsterdammers den een na den ander hun paspoort te geeven — ziehier de rotterdamsche dankbaarheid! deezen avondt zal eene dier actrices, Iphigenia in Aulis spelen: het is de dansmeester Wattjé zijn dogter¹⁾ — een beruste Famielje: en waarlyk regt goed voor de rotterdammers — met al de Schouwburgen en Liefhebberijé grimmelt de wegh van doktooren: Ik gun hun alle die Fraayigheeden: en verlang nooit weer naar een anderen Schouwburg om op te spelen: except, die van mijne geboorteplaats Amsterdam.

Rotterdam 14 Apr. 1777.

J. PUNT.

Punt's wensch is niet verhoord. Den schouwburg op het Leidsche plein te Amsterdam heeft hij nooit betreden. De etsnaald nam hij weder ter hand om in zijn onderhoud te voorzien. Zijn vrienden vormden een vereeniging, die wekelijks ten zijnen huize bijeenkwam en waarin hij zelf treurspelen en gedichten van *Vondel*; *Vollenhoven's kruistriomf*; *Hoogvliet's Abraham de aarts-vader*; *Achilles*, enz. reciteerde

De voornaamste leden van dat „dichtlievendt welspreekend genootschap” waren: *Barnardus de Bosch*, *Anthony Hartzen*, *Dirk Willink*, *Cornelis Ploos van Aemstel, Jr.*, *Harmanus Asschenbergh*, *Jan de Bosch Jeronimusz.*, *Jacob Lutkeman*, *Wessel van Kleeff*, *Abraham Dijkman*, *Jan Luttinck*, *Jan Hartzen*, de *Vries*; *Harmanus ten Cate*, *Jacob Abraham van Lennep*, *Jan Daniel Bierens*, *Arent Asschenbergh*, enz.

1) Is dit de later zoo beroemd geworden *Wattier-Ziesenis* of haar zuster?

Abraham Dijkman bleef Punt's beste en trouwste vriend. Onder de vrienden, die den tooneelkunstenaar en graveur in 1779 ten grave droegen, behoorde ook hij. Op uitdrukkelijk verlangen van den overledene had men hem daartoe uitgenoodigd door de volgende missive :

IN AMSTERDAM, ANNO 1779.

Tegens Vrijdag den 24sten December,

Wordt De Heer Ab^m Dijkman,

Ter Begravinge verzogt,

Met het Lijk van

J O H A N N E S P U N T,

Kunstgraveerder, enz.

Op de Roosegragt, aan de Noordzijde, het vijfde Huis van de Prinssegragt: Om voor twee uren te zijn in de

WESTER KERK.

R.

A. Fokke Simonsz.

Amsterdam, 11 Febr. 75.

J. H. RÖSSING.

WENKEN VOOR TOONEELSPELERS.

DOOR EEN VAKGENOOT.

Het is een algemeen erkende waarheid dat een poëet niet gevormd, maar geboren wordt; die waarheid kan op alle kunstenaars, niet het minst op de tooneelspelers, worden toegepast. In het tijdschrift eener vereeniging, die met veel moeite en kosten eene tooneelschool heeft opgericht, zal het wel overbodig zijn tegen het overdrijven van deze waarheid te waarschuwen en te betoogen dat, al moet moeder natuur den eersten aanstoot aan het kunstenaarsgemoed geven, de vorming niet mag worden verzuimd; ja, wat meer is, dat vorming, kennis en studie als de eenige hulpmiddelen beschouwd moeten worden om een hoog standpunt in de zeer dankbare doch zeer moeilijke kunst van den tooneelspeler te bereiken, of te behouden.

Wat voor u en mij, lezer, echter een axioma is, kan zeer wel elders nog een punt van twijfel en verschil uitmaken, en dat deze mogelijkheid in dit bijzonder opzicht zich in feiten openbaart, zal u wel even goed bekend zijn als mij. Er bestaan er nog zeer velen, en ongelukkig vooral onder de personen van het vak zelf, die zich op het *nascitur, non fit* beroepen als een dooddoener voor hen, die op studie en inspanning aandringen; zij meenen dit alles te kunnen vergoeden door die eigenschap, waarvan Voltaire eenmaal getuigde: *Sans le diable au corps, on ne peut être ni bon comédien, ni bon poète*. Het kan daarom nuttig zijn een kort overzicht te geven van een klein boekje, geen vijftig bladzijden groot, dat een paar jaren geleden te Parijs uitkwam, en waarin een voormalig tooneelspeler, thans régisseur aan een der schouwburgen te Parijs, in geestigen vorm behartigenswaardige wenken aan tooneelspelers geeft. Ik bedoel de *Notes et paradoxes à propos de théâtre*, van Justin Bellanger (Paris, Morris frère et fils, 1872). De schrijver behoort niet tot de gewone theaterkritiek, de kritiek *ex officio*, die in kranten en tijdschriften spreekt en, naar het gevoelen veler kunstenaars in den regel te veel eischt en te weinig waardeert; maar hij, is als voormalig acteur bevoegd een woordje mede te spreken, en heeft door het in den volsten zin des woords leven achter de schermen, die bevoegdheid om te beoordeelen en wenken te geven opgedaan, die hij zelf zoo geestig en waar in de volgende woorden bedoelt: „*les meilleurs critiques pour les comédiens sont le souffleur et les employés. Ces gens là ont l'habitude de comparer. Ils sont blasés sur l'illusion théâtrale, qui égare le jugement du public.*” Mij dunkt waar zoodanig man op studie, op ernstige en aanhoudende studie van boeken en menschen aandringt, moet er aan zijne woorden eene groote waarde gehecht worden, want hij moet, meer dan ieder ander, meer dan eenig criticus, vertrouwd zijn met al die ficelles en kunstgrepen, waarvan maar al te dikwijls een nuchter publiek de dupe is, en de betrekkelijke waarde nauwkeurig kennen van het rekenen op eene soort van kunstenaarsintuïtie en het vertrouwen op de door arbeid en inspanning verkregen macht.

Zeer veel orde is bij de samenstelling van dit boekje niet in het oog gehouden, — de titel geeft trouwens geen recht meer te verwachten dan werkelijk gegeven wordt; — maar los aan elkander

geregen of willekeurig naast elkander geworpen bevat het ware pareltjes, waarvan de glans nog te meer uitkomt door een tweetal tamelijk onbeduidende letterkundige studiën, — één (van 20 regels) over Lamartine, één (van drie bladzijden) over Victor Hugo, — waarmede Bellanger goedvindt zijne oorspronkelijke opmerkingen af te wisselen. Van zoodanig geschrift een stelselmatig overzicht te geven valt zeer moeilijk; voor ditmaal worde daarom alleen de inhoud van Bellanger's boekje in 't ruwe gesorteerd en geordend, om den lezer met de algemeene strekking der denkbeelden van dezen man van het vak bekend te maken.

Dat Bellanger aan den eerstbeginnende groote eischen stelt kan niet worden beweerd. Zonder chauvinisme plaatst hij zich uitsluitend op het standpunt der praktijk, vraagt noch naar genie, noch naar het *feu sacré*, en bepaalt zich tot het volgende: „De eerste eisch, dien ik aan een jonkman stel die op het tooneel wenschte te komen is, dat hij een gunstig uiterlijk heeft en een goed orgaan bezit; de tweede dat hij vlug van begrip is (*qu'il ait de l'intelligence*). De eerste eisch dien men een meisje stelt opdat ze als tooneel-spielster kunne slagen is dat ze zich gemakkelijk beweegt; de tweede dat zij er lief uitziet.” Vooral aan het uiterlijk hecht de schrijver, en mijns inziens terecht, zeer veel. Het moge waar zijn dat zeer veel groote tooneelspelers en tooneelspeelsters, als Kean, en onder Bellanger's landslieden Lekain, Beaubourg (Adrienne Lecouvreur's bekende tijdgenoot¹⁾), de dames Champmeslé, Dumesnil, Sainval en anderen tot de zeer misdeelden door de natuur behoorden, dat andere artisten van naam hinderlijke gebreken van het spraakorgaan hadden, die zij alleen door hun voortreffelijk spel konden doen vergeten, — *en thèse générale*, waar het geldt regelen te geven voor allen en niet voor buitengewone talenten alleen, zal men wel moeten toegeven dat hij die geroepen is om, in het blijspel, het dagelijksche leven in een min of meer geidealiseerden vorm weder te geven of, in het treurspel, de edelste hartstochten bij zijne hoorders in beweging te brengen, door zijn uiterlijk de uit-

---

1) Men verhaalt van dezen acteur dat, bij eene voorstelling van den Mithridate, een stem uit het parterre op Monima's woorden tot Beaubourg, die den titelrol vervulde, „*Seigneur, vous changez de visage*”, de uitroep hooren deed: *Laissez-le faire!*

werking van eigen spel niet verhinderen mag. Wie dus misvormd gebrekkig of leelijk is weert de fransche schrijver onverbiddelijk uit het voorportaal der kunst. „De staat, zegt hij, keurt den platvoet af voor den dienst bij de infanterie,” op denzelfden grond keurt hij allen af voor het tooneel, die aan zijne matige eischen niet voldoen.

Verder heeft hij voor zijne jonge artisten maar één woord: studie. Veel waarde hecht hij, en wij ontmoeten hier naast hem een ander man van naam in de letterkundige wereld, Ern. Legouvé (in zijn dezer dagen verschenen *conférence* „M. Samson et ses élèves”) aan de voorbereidende spreek- en lees oefeningen, „de kunst van geluid geven,” gelijk hij het noemt. Niet tot verbetering van gebreken in de uitspraak, maar om het voornaamste instrument dat den tooneelkunstenaar ten dienste staat, de stem, goed te kunnen gebruiken, en vooral te kunnen beheerschen. Dit eerste punt van de opleiding van den aanstaanden tooneelspeler, waarvan in Frankrijk zeer veel werk wordt gemaakt en waarmede de namen der meesters in het vak, Samson, den leermeester van Rachel, en Ricourt, den onlangs overleden leermeester van Agar, nauw verbonden zijn, schijnt hier te lande maar al te zeer bij de zelfontwikkeling onzer tooneelkunstenaars — het eenige hulpmiddel bij ontstentenis eener stelselmatige opleiding — te zijn veronachtzaamd. Was dit het geval niet, dan zouden dunkt mij niet zoo dikwijls onze ooren dreunen van de vreemdsoortige geluiden en rauwe kreten, waarin wij de uiting van groote passie of diep gevoel moeten zien. Kennis van eigen kracht lijdt tot zelfbeheersching, zelfbeheersching tot macht over anderen; zóó is 't in de moraal, zóó is 't ook in de tooneelwereld. De tooneelspeler die zijne krachten kent ontgaat de gevaren van overdrijving, en erlangt die soberheid in spel en manieren, die krachtig medewerkt om den indruk op het publiek te vergrooten. Om die reden hecht onze schrijver dan ook zeer sterk aan deze voorbereidende studie, aan het leeren spreken. „Het teekenen staat tot het schilderen als het spreken tot het tooneelspelen. Men moet jaren lang de teekenkunst beoefenen voordat men aan het schilderen gaat; zoo moet men ook zeer lang de spreekkunst bestudeeren vóódat men op de planken komt.”

En wanneer de tooneelspeler spreken kan, wat dan? Dan komt

ook bij Bellanger dit groote voorschrift dat Shakspere reeds gegeven heeft: wees natuurlijk? Maar hij laat er terstond op volgen, dat daartoe meer vereischt wordt dan eenvoudig nabootsen en op het tooneel doen hetgeen, en zooals men het doet in het dagelijksche leven; dat smaak en kunstgevoel den kunstenaar moeten leeren welke grenzen hij in dit opzicht heeft in het oog te houden. „Zou het waar zijn wat men gemeenlijk gelooft, — vraagt hij, — dat het gemakkelijker valt natuurlijk te schijnen of zelfs natuurlijk te zijn in gewone dan in uiterst gespannen toestanden? Valt het gemakkelijker aan het publiek goed voor te stellen eene moeder die haar kind liefkoost, dan eene moeder die het lijk van haar kind vindt? Het is waar dat wij zeldzamer moeders het lijk van hare kinderen zien vinden dan we moeders hare kinderen zien liefkozen, en dat wij dus minder goed hebben kunnen waarnemen welke naar buiten werkende gewaarwordingen zich in het eerste en welke zich in het tweede geval voordoen; maar men vergete niet dat het publiek volkomen in hetzelfde geval verkeert, dat het dezelfde elementen om ons spel te beoordeelen mist, die wij voor de uitvoering missen, terwijl het daarentegen zeer goed onze natuurlijkheid of onnatuurlijkheid kan beoordeelen in toestanden, die het bij dagelijksche ondervinding kent. Om deze reden is de *comédie de mœurs* het allermoeilijkste genre.”

M. G.

(*Slot volgt*).

TOONEELKRONIEK.

Dordrecht, Februari 1875.

Artikel 2 der Wet van het Nederlandsch Tooneelverbond noemt de middelen op waardoor het Verbond zijn doel tracht te bereiken. Daaronder komt sub c voor: „De aanmoediging van oorspronkelijke tooneellitteratuur.” Voor een opvoering onder de *auspices* der hier gevestigde afdeeling des Verbonds was dus een nieuw stuk van onzen verdienstelijken, vloeienden prozaschrijver,

Gerard Keller, een welkome verschijning. Als dramaturg had hij op eervolle wijze zijn riddersporen verdiend met *Het Blauwe Lint*, een luchtig, levendig en toch echt hollandsch blijspel, dat aangename herinneringen bij het tooneelminnend publiek heeft achtergelaten.

Niet te verwonderen, dat men zich het beste voorstelde van de dingen die komen zouden. Dat de Maatschappij van Fraaie Kunsten het stuk gekozen had, om aan een uitgelezen publiek een genotvollen avond te verschaffen, was een andere aanleiding om de verwachting hoog te spannen. De beoordeeling van den kundigen en gewoonlijk zoo juist zienden kritikus in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 16 Januari, hulde plotseling onze hoop in een dichten nevel, die niet geheel wegtrok bij het verslag der tweede opvoering te Rotterdam.

Wij trachtten vol goeden moeds te blijven en onbevooroordeeld *Teruggekeerd* onze aandacht te wijden.

En de uitslag?

Niettegenstaande de spelers door elders gegeven voorstellingen meer thuis waren geraakt in het stuk en 't waarschijnlijk beter kenden, dan op den bewusten Maatschappij-avond, toch heeft de opvoering van *Teruggekeerd* in de oogen van velen volslagen fiasco gemaakt. Indien de heer Albregt met zijn alvermogende talenten niet eenig relief aan het karakterlooze en slordig geschreven tooneelspel had weten te geven, zou men 't moeielijk tot den einde toe hebben kunnen bijwonen. Aan wien de fout, aan den schrijver alleen, of ook aan de spelers? Hoofdzakelijk aan den eerste; voor een deel ook aan de vertooners. Indien men bedenkt wat Albregt van zijn rol heeft weten te maken, die toch waarlijk zooveel kernachtiger of geestiger niet was, dan de andere rollen, dan mag men ook hier weder verzekeren, dat, indien de andere spelers van de stof waren, waarvan kernachtiger kunstenaars als Albregt gevormd zijn, *Teruggekeerd* meer indruk zou hebben gemaakt. Een uitstekende fransche kok kan van vrij onbeduidende grondstoffen een smakelijken en pikanten schotel opdisschen. De rol van *Hermans* (de heer Van Ollefen) is langdradig en kleurloos, die van *Mevrouw Delfos* (mevrouw Götz-Scheps) inconsequent en als karakterteekening ongemotiveerd. De novellist heeft in *Teruggekeerd* den dramaticus schipbreuk doen lijden. Wanneer

men een novelle schrijft is het mogelijk, zoodra de intrigue zulks vordert, plotseling een nieuwe kant aan het karakter van een der helden te slijpen. De schrijver komt, even als een poppenkastvertoonster, voor een oogenblik te voorschijn, maakt een buiging voor 't publiek en begint: „Er zijn van die karakters, die” enz., en tracht langs zielkundigen weg een inconsequentie te verklaren, die zonder een verklaring op rekening gesteld zou worden van 's schrijvers onkunde. De dramaticus kan dat middel niet te baat nemen; iedere daad en ieder woord moet gebaseerd zijn op wat wij vroeger van een karakter te zien krijgen.

Daarom is *Mevrouw Delfos* een mislukte karakterteekening. Wij leeren haar eerst kennen als een intrigante, later plotseling als een edelmoedige, fijn gevoelende vrouw, die bijna in moralisatiën en ongemotiveerde overgevoeligheid vervalt. In hoever een artiste van den eersten rang door haar spel aangevuld zou hebben, wat de novellist in zijn tooneelspel heeft verzwegen is een vraag, die niet gemakkelijk op te lossen is. Men zou kunnen zeggen: wat is consequenter dan de inconsequentie? De kunst van den speler bestaat in het scheppen van een individu waarin zulke inconsequentien begrijpelijk zijn. Een uitstekend kunstenaar vult de leemten aan van een schrijver en weet gloed en waarheid aan te brengen daar waar de schrijver kleurloos blijft of zijn karakters niet genoeg motiveert. Daar is wel iets waars in. *Mevrouw Göts-Scheps* en de heer *Van Ollefen* zijn zeer verdienstelijke leden van het Rotterdamsche Tooneelgezelschap, doch zij missen dat zeker „ik en weet niet wat” dat den tooneelspeler tot kunstenaar stempelt. Zij behooren niet tot onze meest karakteristieke tooneelstukken. De gaaf om zich geheel in te denken in een rol, zich als het ware te herscheppen ontbreekt hun. Die gaaf is het juist, welke den heer *Albregt* tot onzen grootsten acteur maakt. In ieder stuk vertegenwoordigt hij een andere individualiteit. Zulk spel oefent een biologischen invloed uit op de toeschouwers. Het tooneel moge bezet zijn door een twaalftal spelers, die beurtelings in de schoonste taal de verrassendste zaken vertellen of bespreken, de ware kunstenaar zal zelfs zwijgende al dien tijd de meeste blikken tot zich trekken. Dit bemerkte men toen de heer *Albregt* niet anders deed, dan een beoordeeling van zijn boek lezen. Op dat oogenblik *was* hij de incarnatie

der typische ijdelheid van een boekenmaker. Het lijdt geen twijfel of zulke karakters zijn sterker gekleurd, dan de karakters die men in 't werkelijk leven ontmoet, doch de kunstenaar maakt zijn schepping gedurende de voorstelling tot waarheid. De meeste van Dickens' figuren zijn zulke *charges* en toch tintelen ze van waarheid. De leden der Pickwick club ontmoet men niet in 't werkelijk leven, en toch zou men volstrekt niet verbaasd staan, indien men bij 't inslaan van een straat plotseling Samuel Pickwick, Esq., G. C. M. P. C. en Nathaniel Winkle, Esq., M. P. C. voor zich zag staan. Dit is de kracht van het scheppend vermogen, den waren kunstenaar eigen. Een deel van Jupiters almacht is hem in de ziel gevaren. Hij zegt: „het is”, en wij betwijfelen het bestaan geen oogenblik.

De heer Albregt interesseert in iedere rol, zoowel tragiesch als komiesch, omdat hij zich vereenzelvigd met het karakter, dat hij voor moet stellen, terwijl de andere spelers ons nu en dan slechts een oogenblik doen vergeten, dat zij mevrouw X, mijnheer N, of mejufvrouw A zijn, leden van dit of dat tooneelgezelschap.

Deze uitweiding à *décharge* van het stuk.

Daarmede wil ik echter volstrekt niet beweerden, dat het stuk van Keller goed is, en meer dan middelmatige dramatische verdiensten bezit.

Ik wilde slechts doen opmerken, dat een gezelschap, alleen bestaande uit kunstenaars, van *Teruggekeerd* meer zou hebben gemaakt. Indien een paar jaren geleden het stuk geschreven was, en de heer Albregt de rol van *Hermans* vervuld had, de heer Van Zuylen die van *Van Penne* . . . . wie weet?

De heer Van Ollefen slaagt er niet immer in, om karakter in zijn rollen te leggen. Als *Hermans* had hij in kleeding, gewoonten, kortom in het geheele zijn, niets van een geldwolf of iemand, die tal van jaren in Amerika heeft doorgebracht. Hij was te veel de heer Van Ollefen, de verdienstelijke directeur van het Rotterdamsche Tooneelgezelschap, die „de rol van *Hermans* in *Teruggekeerd*” opzeide.

Het stuk zelf doet denken aan de onhandige uitwerking van een goed denkbeeld. Indien het den heer Keller te doen geweest is, de onmacht van het geld in gemoedsquaestiën en bij sommige personen dramatisch te schilderen, dat wij bepaald moeten op-

maken uit de moralizeerende slotregel „met geld kan men alles niet koopen,” dan heeft hij getoond — ten minste in *Teruggekeerd* — een onhandig moralist te zijn. Wij leeren alleen uit zijn stuk, dat er verschillende manieren bestaan, en dat de eene maniacus den anderen een grooten dwaas vindt.

Van Penne (Albregt), die nog zes-en-veertig jaren over een nutteloos woordenboek denkt te werken en vrij zonderling met zijn geld en zijn huishouden omspringt, kon onze sympathie maar niet winnen. Evenmin als zijn dochter *Helena* (Mej. Fuchs), die er een geheele arke Noachs op nahoudt. *Hermans* is, ondanks zijn geldmakerij, verreweg de verstandigste van 't geheele krankzinnigengesticht. Door hard werken heeft hij zich de middelen verschaft anderen gelukkig te maken, al is hij het ook zelf niet. Hij had gehoopt een zoon, dien hij verlaten had, weder te zien en een onafhankelijke positie te bezorgen. Dat streven in Amerika had dus een edel doel, en wanneer aan 't einde van het stuk zijn zoon, die zich met hem verzoent, de lieve dochter trouwt van een slecht financier als *Van Penne*, dan moeten we besluiten, dat het materialisme van *Hermans* meer geluk tot stand zal brengen, dan de compileer-manie van zijn broeder *Van Penne*, die „schoenmakers bij nachtwakers optelt,” en statistieke beschouwingen schrijft over de wilgenboomen in Nederland ten dienste van klompenmakers. *Hermans*, zooals de heer Van Ollefen hem ons gaf, was geen zelfgenoegzaam of excentriek man, maar een droog, vervelend *raisonneur*, die telkens in herhalingen vervalt en zeer wijdloopig en verwaterd is in zijn verhalen; de laatste eigenschappen zijn fouten, die men aan den schrijver moet wijten. De indruk, dien mevrouw Götz-Scheps ons van *Mevrouw Delfos* gaf, was zeer gemengd; nu scheen zij de lichtzinnigheid in persoon, vooral op 't punt van geldleenen, dan weder de verkondigster van de meest verheven beginselen. Even als *Hermans* vertelde zij dikwijls 't zelfde.

Ook *Peter*, de heer Moor, verviel in dat zwak. Hij vertelde tweemaal, dat *Hermans* hem geld had aangeboden, dat weder aanleiding gaf tot een herhaling in de rol van *Mevrouw Delfos*. Is dit een bewijs, dat de heer Keller zijn stuk slordig geschreven heeft, ja, misschien niet eens overgelezen? Of beging de heer Moor een vergissing, en was hij voor een oogenblik de kluts

kwijt? De intrigue van 't stuk is uiterst zwak en gerekt, en de dienst, dien een kinder-horologie in 't stuk moet doen is een schrijver van talent en oorspronkelijkheid onwaardig. Mej. Fuchs vervulde de rol van dierenvriendin vrij verdienstelijk. Het meer of minder excentrieke en onnatuurlijke, dat haar spel dikwijls kenmerkt, was in de rol van *Helena* niet misplaatst. Na Albregt verschafte Mej. Evelina Kapper het meeste genoegen. Zij speelde prettig en natuurlijk. Onze voorspelling bij haar eerste optreden in een eenigszins belangrijke rol — in *Een Bittere Pil* namelijk —, dat zij een groote aanwinst voor 't gezelschap zou worden, wordt reeds bewaarheid.

De heer van Beem kende zijn rol, zooals altijd, uitstekend. Voor *Frits de Roode* was zijn spel ook vrij gepast. Zal *Teruggekeerd* op het repertoire blijven — sommige tooneeltjes, die werkelijk levensvatbaarheid hebben, doen dat hopen — dan zal men het moeten besnoeien tot een blijspel in drie bedrijven.

Een waar genot verschafte *De Oude Doos*. Oorspronkelijk bestond het plan *De Militaire Willemsorde* van den verdienstelijken schrijver Rosier Faassen als nastuk te kiezen, doch daar de dames Albregt en De Vries ook in dat stuk door haar afwezigheid schitterden, had *De Oude Doos* veel aanbevelingswaardigs. Bij een verbondsvoorstelling wenscht men zijn sympathie voor Nederlands tooneelkunstenaars evenzeer zoo niet meer te voeden, dan voor Nederlands tooneelschrijvers. In dat juweel onder de kleine blijspelen vervulde Mevrouw Albregt de meest karakteristieke harer rollen, die van *het Oude Lotje*. Zij was in haar volle kracht en gemoedelijkheid, en iedereen zag in haar niet alleen de gevierde maar tevens de beminde artieste terug. Een welverdiende hulde waren de bloemen die haar vereerd werden. Moge zij met haar verdienstelijken echtgenoot nog vele jaren de eer van ons tooneel ophouden!

Ook Mevrouw De Vries speelde voortreffelijk. In algemeene ontwikkeling en veelzijdigheid is zij na Mevrouw Kleine ongetwijfeld onze beste actrice. Mejufvrouw Fuchs (*Cornelia*) stak ditmaal volstrekt niet bij haar af; zij vertolkte de rol van ongemakkelijke gade voortreffelijk. 't Was waarlijk geen katje om zonder handschoenen aan te pakken! Niet te verwonderen, dat *Johan* (Albregt) ter wille van de lieve vrede zich maar aan het *petticoat-gouvernement* onderwierp!

Bestond ons repertoire uit tooneelspelen, drama's en andere tooneelwerken van hetzelfde degelijke gehalte als *De Oude Doos*, onze schouwburgen zouden reeds zijn wat ze worden moeten: plaatsen van kunstgenot en degelijk geestelijk vermaak.

Mogen onze dramatische letteren, op het tijdstip van de volgende verbondsvoorstelling alhier, een meesterstuk rijk zijn, in staat om den minder gunstigen indruk van *Teruggekeerd* uit te wisschen.

A. C. LOFFELT.

MULTATULI OVER HET TOONEELVERBOND.

Onder de velerlei vereenigingen die de leus: „*tot heil des volks*” in de vlag voeren, is het Tooneelverbond een der meest belangrijke. Wie 't wél meent met beschaving, vooruitgang, zeden en . . . *nationale onafhankelijkheid*, behoort dat Genootschap met alle kracht te steunen. Vreemde bajonetten zouden 'n al te gemakkelijk werk vinden in 'n verduitscht of verfranscht Nederland!

Noten en opmerkingen uit den tweeden druk (afzonderlijke uitgaaf 1875) van *Vorstenschool*.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

PARIJS. — Aan het antwoord van den heer d'Haussonville, een hoffelijke maar niettemin zeer wezenlijke critiek van enkele door Dumas verdedigde stellingen (zie *Ned. Tooneel* blz. 143), ontleenen wij het volgende.

d'H. wil wel toegeven dat de dramatische kunst geen grenzen heeft, wanneer de dramatische dichters zelve hun domein maar eenigzins willen beperken, wanneer zij het gezond verstand en den goeden smaak maar niet trotseeren. Welk een onrechtvaardige beschuldiging — zegt hij tot Dumas — uwe stukken te verwijten

dat zij onzedelijk zijn! Ik zou eer zeggen dat zij overvloeien van moraal. Gij hebt niets verzuimd om aan de vrouwen het gevoel van plicht in te prenten en ze op al de gevolgen van haar misstappen te wijzen. d'H. waarschuwt er tegen, de moraal op den voorgrond te doen treden en de preek op het tooneel te brengen. Ook hij hoopt dat het tooneel invloed zal uitoefenen op de zedelijke wedergeboorte van Frankrijk — maar hij verschilt met Dumas in de keus van de middelen. Hij gelooft niet dat het tooneel een school moet zijn; hij acht het tooneel niet de geschiktste plaats om zekere stellingen, hoe voortreffelijk ze ook zijn mogen, te verdedigen, noch om zekere hervormingen, hoe nuttig ook, uit te lokken. Hij verlangt alleen dat, dank zij den dramatischen schrijver, de toeschouwer den schouwburg in eene betere stemming verlate dan waarin hij er binnentrad. „Gij zegt — zoo gaat hij voort — breng mij uwe dochters niet; wanneer zij vrouwen zijn, zal ik tot ze spreken.” Met uw verlof — er zijn meer dingen waarover gij haar thans reeds kunt onderhouden dan gij wel denkt, en er zijn sommige zaken waarover het maar beter is ze nooit te spreken. Ik voor mij zou niemand afraden om zijne dochters de stukken van Molière te laten zien, al komt er een enkel ruw woord in voor, dat de preutschheid van onze hedendaagsche taal heeft verworpen. Daarentegen heb ik moeders gekend, die hare dochters soms gaarne uit de kerk verwijderd zouden hebben om ze maar te onttrekken aan de fraaie lessen die van de preekstoel gegeven werden. Onze dochters behoeven niet in een factische atmosfeer te worden opgevoed. Eén ding is noodig: ze aan hare van nature goede neigingen over te laten en ze te beschermen tegen alles wat gemoed of verbeelding kan verontrusten of verwarren.

UTRECHT. — 1 Maart 1875. Eerste voorstelling van Multatuli's *Vorstenschool*.

WENKEN VOOR TOONEELSPELERS

DOOR EEN VAKGENOOT.

(*Slot.*)

„Over het algemeen kan men als regel stellen, dat de tooneelspeler minder talent behoeft om te voldoen naarmate zijne rol verder van de werkelijkheid afstaat en zijne verbeeldingskracht wijder werken kan; daarentegen zullen de gebreken van het spel te duidelijker voor het publiek worden, naarmate het genre en de te spelen rollen meer uit het leven gegrepen zijn. Bij het voorstellen van een krankzinnige aan het publiek te behagen is gemakkelijk genoeg. Alle buitensporigheden, die de speler daarbij te pas verkiest te brengen, kunnen voor nabootsing der natuur doorgaan.”

Wie natuurlijkheid zich zelve als eersten eisch stelt, zal zich noodwendig in de eerste plaats moeten toeleggen op waarneming, op studie der natuur. De schilder, van wiens kunst nabootsing en idealiseering mede het doel is, teekent en schetst naar de natuur, die het onderwerp zijner kunst is; de tooneelspeler bestudeere eveneens de natuur door waarneming van den mensch. Groote bezwaren wachten hem hier; voor den schilder zijn een geoeffend oog en technische vaardigheid voldoende toerusting bij deze voorbereidende studie, maar voor den tooneelspeler zijn die nog niet genoeg. Bij de meest nauwgezette waarneming kan hij falen, omdat het voorwerp zijner waarneming, de mensch, maar al te dikwijls faalt. „Het bestudeeren der gelaatsuitdrukking en van het gebarenspeel naar de natuur, merkt Bellanger terecht op, is een veel moeilijker en veel onwischer studie dan men gemeenlijk denkt. Hoeveel menschen zijn er niet onoprecht en nemen een bestudeerde gelaatsuitdrukking en houding aan in plaats van te gehoorzamen aan de opwelling hunner hartstochten! Wanneer men er aan den eenen kant acht op geeft hoezeer de personen die eene hooge geestes-

ontwikkeling bezitten door opvoeding en gewoonte hunne gelaats-trekken in hunne macht hebben, en hoe spoedig zij die met de handen arbeiden tot eene zekere ongevoeligheid vervallen, die hen weinig toegankelijk voor levendige aandoeningen maakt, dan zal men begrijpen dat het niet zoo gemakkelijk valt in de maatschappij iemand aan te treffen die, waar hij uiterlijke teekenen geeft van liefde, droefheid of tevredenheid, niet zelf komedie speelt . . . Wanneer men dus personen bestudeert met het doel om hen na te bootsen, is het in de allereerste plaats noodig dat men zich zooveel doenlijk rekenschap geve van de oprechtheid van de door hen betoonde gevoelens."

Over de noodzakelijkheid van eene studie der rollen zelve zwijgt Bellanger, en niet onnatuurlijk, want dit punt staat zoo vast dat er geen woord over vereischt wordt. Zonder die studie is de geheele tooneelspeelkunst onbestaanbaar, gelijk trouwens het voorbeeld van menig Nederlandsch tooneelspeler aantoont, wiens rol wordt opgedreund door den souffleur en slechts *vis* den acteur het publiek bereikt. Maar waarop hij vooral aandringt, is de hooge waarde van repetities, die in zijn vaderland even als in Nederland niet genoeg algemeen schijnt erkend te worden. „De eigentlijke arbeid van den tooneelspeler, schrijft hij, is de repetitie; de opvoering is eene ontspanning. Repeteeren staat gelijk met het vervaardigen van een schilderstuk; opvoeren met het tentoonstellen van het stuk voor het publiek. Veel kostbare tijd gaat er verloren vóódat jeugdige tooneelspelers de noodzakelijkheid der repetities inzien. Zij rekenen op de inspiratie van den avond voor het indringen in hunne rol. Jaren hebben zij noodig om te leeren dat die inspiratie niets anders is dan het laatste woord van de gezette studie. Zij houden haar voor een veile deern, die binnen ieders bereik is; maar werkelijk is ze een fiere maagd die zich lang verbidden laat eer zij hare getrouwen met een enkelen glimlach loont."

Studie, voortdurende en gezette studie, ziedaar de sleutel van den tempel der roem, ook voor den tooneelspeler. Onze schrijver drukt dit denkbeeld volgenderwijze uit: „Er leidt naar de waarheid maar één weg, doch die weg is recht en gemakkelijk te vinden. Bij den eersten stap ziet men het te bereiken doel reeds voor zich, maar elke schrede verder doet inzien hoe ver het doel nog verwijderd is. De zwakkelingen verliezen den moed en slaan bijwegen

in, waar zij doelloos ronddolen en ten slotte geheel verdwalen. Maar de krachtigen gaan moedig voort met het doel steeds in het oog.... Is men eenmaal op dien weg dan kan men harder of langzamer gaan, vallen, opstaan, uitrusten, zelfs nu en dan indommelen; dit alles is onverschillig. Wanneer men maar niet van den rechten weg af gaat, komt alles terecht.”

Het bestudeeren van levende tooneelspelers vindt bij Bellanger afkeuring; hij verkiest de studie van het oude repertoire, vooral tot behoud van de individualiteit. „Voor een eerstbeginnende, — met deze woorden verdedigt hij die meening, — is het altoos nutteloos en kan het zelfs gevaarlijk wezen de rollen, die hij zelf wenscht te spelen door een artist te zien uitvoeren. Een onvermijdelijk gevolg immers daarvan zal zijn dat hij, eenmaal X. in die rol gezien hebbende, zich X. tot navolging zal voorstellen. In stede van zelf in zijne rol in te dringen, van zelf te zoeken naar den goeden toon en de juiste gebaren, zal hij zich zoeken te binnen te brengen wat hij van X. heeft gehoord en gezien. Maar gij en X. hebt niet dezelfde stem, gij verschilt onderling in houding en toon, en zijne opvatting is niet die van den persoon in het stuk, maar van hem zelve. De som zijner goede eigenschappen en gebreken behoort hem toe, en niet aan zijne rol; gij hebt noch het recht noch de macht u die toe te eigenen. Bij het eerste woord dat ge spreekt, bij het eerste gebaar dat ge maakt herken ik terstond eene navolging van X.'s manier, en ontdek ik dat ge des te onnatuurlijker speelt naarmate ge meer moeite doet om uwe eigene natuur te verzaken.

„Bestudeert ge daarentegen uwe rollen zonder ze ooit door een ander te zien vervullen, dan wordt uwe aandacht niet afgeleid door de gedachte aan de opvoering; onbepert blijft uwe vrijheid om in eigen hart of in eigen hoofd het geheim op te sporen van die opwellingen of fijnheden, die door het oogenblik opgewekt moeten schijnen. Wat zou uw oordeel zijn over hem die, niets van schilderen of teekenen verstaande, die kunst zou willen leeren door het schilderstuk van een groot meester te copieeren? Mij dunkt, het is eene even dwaze onderneming de voorstellingen van een opgang makend stuk in de *Comédie Française* bij te wonen en de door Delaunay gespeelde rol tot een voorwerp van studie te nemen, ten einde hem in alles te kunnen navolgen. Het is de gewone

fout van alle beginners, in elk vak, dat zij beginnen willen met het einde. Men kan geen boek maken, zonder te kunnen schrijven; men kan niet schrijven zonder de grammatica te kennen. Voor de studiën van den tooneelspeler en van alle andere kunstenaars bestaat dezelfde orde; zij gehoorzamen aan dezelfde wetten, aan de wetten van het verstand en van de natuur.”

Zonder onbescheidenheid mag niet meer ruimte voor de behartigenswaardige wenken van dezen man van het vak aan zijne vakgenooten in dit tijdschrift in beslag worden genomen. Moest alles wat wetenswaardig in het boekje is worden vermeld, op enkele bladzijden na kon het geheel vertaald worden. Ik zal eindigen met een zeer geestig citaat, waarin hij een groot zwak van zijne medeartisten hekelt.

Maar vooraf ga nog ééne opmerking. Bellanger bepaalt zich tot de techniek der tooneelspeelkunst, en zwijgt van de letterkundige ontwikkeling en kennis, waarvan het bezit voor den tooneelspeler van zoo groote waarde is. Men meene echter niet dat hij uitsluitend aan de techniek hecht en vaardigheid boven hooge verstandsonwikkeling verkiest. Schoon zijn bestek niet medebracht daarover veel uit te weiden, geeft hij hieromtrent toch de volgende, sterk sprekende opmerkingen ten beste, die hem kenmerken als de medestander van hen die ook voor den tooneelspeler eene wetenschappelijke vorming verlangen en groote offers brengen om hem die te verschaffen. „Het komt mij voor dat boven alle andere kunstvakken de tooneelspeelkunst de uitgebreidste, zoo niet de grondigste kennis vereischt. En toch bestaat er wellicht in geen enkel ander kunstvak zulk eene algemeene onkunde. Het recht om optellingsommen te maken in een ministerieel bureau verkrijgt men slechts door een wetenschappelijken graad, maar om voor het publiek de werken van den geest te vertolken, schijnt het niet eens noodig dat men de taal, waarin ze geschreven zijn, machtig zij.”

En nu het beloofde citaat tot besluit:

„Ik weet niet of 't u gaat zooals mij, maar den minst ontwikkelden kerel die mij in mijne rol toejuicht houd ik voor een knapper man dan den meest bevoegden criticus, die zijne afkeuring over mij uitspreekt.

„Ik beschouw als een goed directeur, een directeur die mij goed betaalt; als een goed stuk, een stuk waarin ik eene goede rol heb te vervullen; als een goed publiek, een publiek dat mij toejuicht; als een verdienstelijk journalist, een journalist die mij een verdienstelijk acteur noemt. De lieden die mij afkeuren beschouw ik als geheel van goeden smaak ontbloot.

„Ik geloof niet dat er een enkel acteur bestaat, in wien ik niet een of ander ernstig gebrek zou weten te vinden. Daarentegen tart ik de meest bevoegde beoordeelaars mij van mijne eigene onvolmaaktheid te overtuigen.

„Ge moogt zeggen dat ik dezelfde gebreken bezit die ik in anderen ontdek; 't is mogelijk; maar bij mij zijn ze minder stuitend dan bij die anderen. Laat ons om misverstand te voorkomen een klein onderscheid maken: een gebrek noemen wat bij mijn buurman gevonden wordt, en van onze eigen gebreken zeggen dat het goede eigenschappen zijn.”

Schoon door een tooneelspeler tot tooneelspelers gericht, mag dit citaat, — het is bijna overbodig dit hierbij te voegen, — in meerdere of mindere mate door de beoefenaars van elk vak van kunst of wetenschap gerust aan het hart worden gelegd.

M. G.

ACHTER DE SCHERMEN.

In *Chambers's Journal* van het afgelopen jaar komt een zeer lezenswaardige schets voor betreffende het leven en streven van den Engelschen tooneelspelersstand. Het voornaamste zal ik daaruit mededeelen, daar het ook leering bevat voor onze Nederlandsche tooneelspelers, en tevens vingerwijzingen voor hen die er buiten staan, en die wel eens geneigd zijn het leven, het beroep en de verdiensten van degelijke tooneelisten te miskennen en te laag te schatten.

Er zijn vele vooroordeelen in omloop tegen den tooneelspelersstand. Weinigen hebben zich ooit afgevraagd, hoe de acteur den dag doorbrengt. Er is een klasse van menschen, die meenen dat hij niets doet dan drinken, rooken, slenteren, klaploopen of rijksdaalders leenen; anderen weder denken, dat zijn geheele leven zwoegen is van den vroegen morgen tot den laten avond, ja, tot diep in den nacht. De laatsten zijn zeer zeker dichter bij de waarheid.

De kunst van den acteur eischt zorgvuldige studie van het menschelijk karakter, de hartstochten en neigingen, ten einde die naar waarheid te kunnen weêrgeven in de afspiegelingen van het leven, welke het tooneel moet aanbieden. Wil de acteur met eenige kans van slagen zijn rollen spelen, dan moet hij zich ontzaglijk veel oefening getroosten, zoowel op 't punt van vrije studie als voortdurende repetities. Het succes van een tooneelgezelschap, zoowel als de roem, die een enkel individu zal inoogsten, hangt bijna geheel en al af van de wijze waarop de repetities geleid worden. Een stuk kan vallen door te veel of te weinig koestering; zoowel door overdadig schaven, men zou kunnen zeggen doodlikken, als door onverantwoordelijke slordigheid. In den regel worden in de provincie de stukken te spoedig voor 't publiek gebracht; in Londen daarentegen zijn de repetities wel eens overtalrijk. Het rustige salonstuk *Still Waters run Deep* eischte slechts drie weken; het spektakelstuk *Babel and Bijou* bijna vier maanden voorbereiding. De repetities van *The Corsican Brothers* waren van denzelfden langen duur. Wilkie Collins' bewerking van zijn roman *Man and Wife* werd voor het tooneelgezelschap het eerst gelezen in December, en eerst aan het einde van Maart ten tooneele gevoerd. In dien tusschentijd repeteerden de tooneelisten *dagelijks* van 's ochtends tien tot drie ure; — de meesten moesten dan dienzelfden avond te half acht voor het publiek optreden in het stuk dat aan de orde was. Dat noemt men hard werken!

Alvorens een stuk voor 't publiek opgevoerd wordt doorloopt het verscheidene stadiums. Eerst wordt het door den schrijver aan de goedkeuring van den directeur onderworpen. De directeur, ondersteld dat hij niet tevens acteur is, overhandigt het aan den régisseur, tot wiens talrijke werkzaamheden ook die behoort van alle voorloopig niet afgewezen handschriften te lezen. Wordt het stuk in studie genomen, dan is zijn taak de rollen te ver-

deelen naar de bekwaamheden en bijzondere gaven der verschillende tooneelisten. Bij iedere rolverdeling is er bijna geen lid van het gezelschap, uitgenomen die, welke een hoofdrol vervullen, dat zich niet „verongelijkt,” „miskend” of „beleedigd” waant. De régisseur bevindt zich dikwijls in hetzelfde parket, als de redacteur van een tijdschrift, die verplicht is aan een pseudo Byron te zeggen, dat zijn bijdrage „niet geschikt is voor het tijdschrift.” Hij wordt dan beschouwd, als iemand, die om persoonlijke redenen een ontuikend talent, een oorspronkelijk genie lijnrecht tegenwerkt. Hoe lang de repetities ook duren, hoelang een stuk ook loopt, wordt de régisseur door zulke miskende geniën bespot, gehoond, gegriefd; zijn het dames, dan ziet hij geen einde aan het prullen en weenen. Er schiet voor den armen régisseur in dat geval niets over dan zich doof te houden, een bemoedigend en vergoëlijkend antwoord te geven, of kort af te zeggen, dat hij of zij het gezelschap kan verlaten zoo de aangewezen rol niet bevalt. Niet zelden wordt het publiek dan ook onthaald op processen betreffende het verbreken van engagementen.

Zijn de rollen eenmaal verdeeld, dan wordt het handschrift aan den tooneelklerk gegeven. Deze beambte ontvangt gewoonlijk een vast jaarlijksch salaris en mag, op boete van vijf pond sterling een nieuw stuk niet uit zijn handen geven alvorens de eerste repetitie heeft plaats gehad. Hij schrijft het geheele handschrift af, en tevens de afzonderlijke rollen. De laatsten bevatten tevens de aansluitingsregels, namelijk de twee of drie laatste woorden van elken onmiddelijk voorafgaanden spreker — de zoogenaamde „wacht.” Tooneelaanwijzingen komen er in die rollen niet voor.

Op zekeren dag worden allen, die aan het tooneel verbonden zijn opgeroepen, om op een bepaald uur het stuk te hooren voorlezen in de *green-room* (kleedkamer), hetzij door den autheur, hetzij door den directeur of régisseur. „Allen die er in betrokken kunnen zijn” luidt de oproeping, dat wil zeggen: de timmerlieden, de orkest-meester, de decorateur, dequisiteur, de souffleur, de kleeder-bewaarders, de verschillende acteurs en actrices die een rol hebben ontvangen. Heeft de lezing plaats gehad, dan heeft de régisseur, gesteld dat het een spectacelstuk is, weken noodig, om de figuranten te drillen en te groepeeren; de ballet-meester richt het *corps de ballet* af; het orkest komt te zamen in de

muziekkamer onder het tooneel, om de muziek te repeteeren; in één woord, men is reeds gedurende weken druk bezig, eer de acteurs en de actrices iets met de repetitiën hebben uit te staan. Wordt daarmede een begin gemaakt, dan gaat een ieder eerst zijn rol vergelijken met het oorspronkelijk manuscript; daarna worden de verschillende „ops” en „afs” en andere tooneel-aanwijzingen nauwkeurig ingevuld door een ieder, die er in betrokken is. De eerste steen voor het gebouw van het stuk is dus gelegd, en het gezelschap gaat met rechten ernst aan het werk. „Ont-ruim het tooneel”, is het signaal tot den arbeid. Boeten, van zestig cents af, worden opgelegd voor iedere inbreuk op de maatregelen van orde en tucht. Stiptheid in het bijwonen van alle bijeenkomsten wordt met de meeste strengheid geeischt. De klok in de *green-room*, of het horlogie van den souffleur beslist alle verschil van tijd, dat men mocht voorwenden. Het van buiten leeren van de juiste woorden van den schrijver wordt met de meeste strengheid gevorderd; en iedere verminking of verandering, hoe nietig en onbeduidend ook wordt te keer gegaan. In Londen hoort men dan ook nimmer een acteur zich de geringste afwijking van den tekst veroorloven. Voor ieder tooneel waarin men niet woordelijk getrouw bleef, betaalt men een halve kroon boete, en een guinje of ontslag wanneer men de tekst verwatert, of er stukken invoegt wanneer men de kluts kwijt is. Hoe verder de repetities vorderen, hoe meer het decoratief en de requisiten schijnen aan te groeien. Bij de zes eerste repetities is het tooneel vrij kaal; alleen een oud stuk doek bedekt toevallig de achtermuur; traspgewijze echter ziet men een huis verrijzen, muren, boomen, watervallen, vuurhaarden en vergezichten; karakteristieke meubelen vervangen de plaats van de verlepte en wrakke tafels en stoelen, die tot heden slechts als noodhulp dienst deden. De aandacht wordt meer en meer gewijd aan de actie, en zelfs de meest onbeduidende woordjes en lettergrepen moeten tot hun recht komen. De gestes worden meer en meer besnoeid en gematigd, en zelfs het verroeren van een lid, het bewegen van den oogappel wordt gecontroleerd en voor goed vastgesteld.

Indien in een klucht de tweede komiek bij de voorstelling van een theevisitatie drie happen van het gebak neemt in plaats

van twee, dan wordt hij opmerkzaam gemaakt en aangemaand zich aan den oorspronkelijken tekst te houden, die van „twee happen en één slok” spreekt. Eindelijk worden zelfs de voetstappen van den acteur geteld, en een enkele blik, snik, kuch of niet gerepeteerde spierbeweging wordt beschouwd als belangrijk genoeg, om den val van het stuk te kunnen bewerken.

Jaren geleden woonde ik de repetitie bij van een nieuwe tragedie, die op een der deftige tooneelen van het West-End opgevoerd zou worden. Behalve door een uitstekend gezelschap, zou het stuk ook nog gesteund worden door enkele zeer verdienstelijke gasten. Op het tooneel, dat slechts door een enkele gewone gasarm verlicht was, een soort van hark met gasspranken tot tanden, juist genoeg licht verspreidende, om het morsige te doen uitkomen van de schermen, de naakte muren, grof bekladde draperiën, terwijl het plafond, parterre, de stalles, loges, galerij, en het orchest gehuld schenen in een koude, sombere mist, op het tooneel zat de souffleur aan een kleine mahoniehouten tafel, het manuscript, pennen, inkt en papieren voor zich. In zijn onmiddellijke nabijheid waren vijf heeren gezeten: de directeur, de régisseur, de schrijver van het stuk en zijn twee vrienden, de heer Westland Marston en Charles Dickens. Ondanks het nieuwe en belangrijke van de zaak voor mij en het buitengewone voorrecht van, hoe in de verte dan ook, met den voortreffelijken humorist in aanraking te komen, vond ik die vijf achtereenvolgende uren een van de treurigste tijdpasseringen die ooit mijn deel waren. Den loop van het stuk te volgen, of de intrigue te doorgronden was te eenemale onmogelijk. Van 't begin tot het eind was het een aaneenschakeling van interrupties. Eindeloos waren de beraadslagingen en storingen; zelfs een zakdoek, een brief, een tafelkleed, dolk, of beker, om niet eens te spreken van spel, werd aan het nauwkeurigst onderzoek onderworpen. De vijf regeerende machten beslisten alles. Slechts de schitterende sterren onder de acteurs mochten een oordeel uitspreken; een persoonlijke opvatting van den gewonen speler scheen zelfs in de verste verte niet te bestaan. Ieder weggaan en binnenkomen, iedere blik, het opheffen van een arm, het buigen van een knie, de geringste stembuiging, het trekken van een zwaard, het opstaan en nederzitten gaf stof tot gewichtige beraadslagingen.

Ik ben vergeten hoeveel malen iemand stierf en weër opstond, vocht, hijgde, waggelde en op nieuw nederviel, om eindelijk te hooren dat hij 't maar doen moest zooals hij de eerste maal deed. Ik herinner mij niet de ontelbare oneenigheden van de vijf heeren, en, wanneer die het eindelijk eens waren, al de moeiten die het kostte sommigen acteurs aan 't verstand te brengen, dat zij wel *dit*, maar niet *dat* mochten doen; alleen weet ik, dat het vrij wat voeten in de aarde had, om allen tevreden te stellen.

Is een stuk eindelijk voor de eerste maal opgevoerd, dan wordt den volgenden morgen nogmaals gerepeteerd en worden de gesprekken, toestanden en tooneelen flink besnoeid.

Dàn eindelijk heeft de Londensche acteur, zoo het stuk opgang maakt, gedurende zes of negen maanden des morgens vrij: hij eet, drinkt, staat op, of slaapt, en gaat ter kerk, als een gewoon, rustig burger.

A. C. L.

TOONEELKRONIEK.

Utrecht, 8 Maart 1875.

De eerste voorstellingen van Vorstenschool.

De eerste dagen van Maart 1875 behooren tot de merkwaardige data in de geschiedenis van het Nederlandsch tooneel. De eerste voorstellingen van *Vorstenschool*; die voorstellingen door een gezelschap van den tweeden rang in de hierarchie der tooneelgezelschappen — terwijl de directie van den Amsterdamschen Schouwburg de zaak niet aandurfde; die voorstellingen met Juffrouw Krüseman in de hoofdrol: dit alles rechtvaardigde de zekere spanning, welke aan de avonden van 1 en 2 Maart, de avonden der *premières* van Multatuli's drama, een buitengewoon *relief* gaf.

Dat onze schouwburgen, bij iets anders dan een spektakelstuk, lang te voren waren uitverkocht, dat in een stad als Utrecht tweemaal in ééne week voor een stampvolle zaal een dergelijk stuk

kon worden opgevoerd, is zeker merkwaardig genoeg. Men overschatte intusschen die belangstelling niet. Er was veel over *Vorstenschool* gepraat; het moest nog al ondeugend zijn; de couranten hadden van toespelingen gemompeld, die vooral het 2° bedrijf zeer pikant, ja min of meer gevaarlijk maakten. Burgemeesters, die het stuk waarschijnlijk niet lazen — Burgemeesters hebben gewoonlijk wel wat anders te doen! — hadden in nachten, waarin de roem van hun collega, den bekenden waarnemenden burgervader uit 's Hertogenbosch, hun de slaap uit de oogen hield, gezonnen op de redactie van een splinternieuw besluit,

Gezien, gehoord, gelet en overwogen,

En weer gelet, en weer gehoord, gelezen

En weer gelezen . . . ,

waarbij de opvoering van *Vorstenschool* zou worden verboden; en wanneer onze administratieve literatuur niet met een of meer juweeltjes van die strekking is verrijkt, dan is het omdat men er hier en daar ingeslaagd is om onder andere voorwendselen het gevreesde drama van de planken te weren. In wat velen belangstelling noemden mengde zich dus een goed deel nieuwsgierigheid in haar verschillende vormen: van de onnoozele nieuwsgierigheid af, die overal bij moet zijn, tot de nijldige nieuwsgierigheid, die er het hare van hebben wil.

En zoo verscheen dan *Vorstenschool* op de planken die, niet den Haag of Urk of Leuterlunterlaksen, maar de Wereld beteekenen.

Mijn oordeel over Multatuli's drama kan aan de lezers van dit tijdschrift bekend zijn. Onder den indruk van een ernstige en herhaalde lezing schreef ik in Februari 1873 o. a.:

„In de inleiding spreekt de schrijver van het povere onachtzaam behandelde kuiperijtje” dat tot grondslag van zijn drama dient. Ik vermoed dat hij het met opzet niet belangrijker gemaakt en niet met meer zorg bewerkt heeft, om wat volgens hem hoofdzaak moet zijn des te sterker te doen uitkomen. Met dat al blijft het kuiperijtje „pover” en het drama met zijn traditioneele 5 bedrijven, wat de intrige betreft niet meer dan een dramatische schets. Dat is jammer!”

De opvoeringen, die ik bijwoonde, hebben mijn oordeel ook in dit opzicht bevestigd. Ook nu trof mij het dunne van den lang gesponnen draad en bovendien — wat bij de lezing minder hin-

derde — het ietwat duistere in de verwickeling van het komplotje van Weert. Maar ondanks die fouten — bij een ander zouden het vlekjes heeten — welk een heerlijk, zinrijk drama heeft ons de dichter hier geschonken! Hoe verdringen zich de stoute gedachten, de treffende beelden, hoe tooverachtig schoon en edel is de taal behandeld; hoe boeit en verheft het, trots de ongewone afmetingen van enkele gedeelten!

Zulk een drama stelt hooge eischen aan zijn vertolkers, en er is „studie noodig, diepe studie om ook maar eenigszins aan die eischen te voldoen.”

Juffrouw Krüseman had reeds sedert lang voor de opvoering van *Vorstenschool* geijverd en haar verlangen te kennen gegeven om, als Louize, er de hoofdrol in te vervullen. Kan zij zich de moeilijkheden, aan zulk een vertolking verbonden, niet hebben ontveinsd, zeker zal hare ingenomenheid met het heerlijke drama, gevoegd bij het vooruitzicht van onder des dichters leiding de rol te mogen studeeren, haar moed hebben gegeven.

Multatuli was, gedurende de repetitiën te Rotterdam, vier weken lang van den morgen tot den avond op de bres, wenken gevende, zijne bedoeling uiteenzettende, het smeulende kunstenaarsvuur aanwakkerende. Heeft Juffr. Krüseman de wenken van den auteur, die zich al de anderen zoo dankbaar en met zoo schitterend gevolg ten nutte maakten, in den wind geslagen? Waren hare middelen ontoereikend om die reuzenschepping te torschen?...

De zinrijke ontboezemingen van de Koningin behooren gedetailleerd en fijn genuanceerd voorgedragen te worden, warm hartebloed moet ze doorstroomen, intellectueele kracht ze dragen. Daarvoor is noodig een diep gevoel, maar ook een stem van grooten omvang, vatbaar voor de fijnste toonschakeeringen. Is het nu eene miskenning, waarover Juffrouw Krüseman het recht heeft zich gegriefd te voelen, wanneer ik beweer dat haar stem, hoe welluidend *au premier abord*, de noodige omvang bleek te missen, dat daardoor de treffendste en diepst gedachte passages eentonig klonken en zonder indruk bleven? Onmogelijk. Juffrouw Krüseman zelve moet gevoeld hebben — te dieper naarmate ze meer met *Vorstenschool* dweept — dat haar de kracht ontbreekt om aan Multatuli's schepping volkomen recht te doen wedervaren. Toch zou zij nog door een zuivere, waardige dictie, door een rustig detailleeren van dien schat van Ideën, die

haar rol zoo belangrijk maken — en hier zullen Multatuli's wenken zeker niet hebben ontbroken — veel hebben kunnen vergoeden. In plaats daarvan was haar voordracht gejaagd, haar toon vaak scherp sarkastisch of luchthartig zelfgenoegzaam; en het gaat niet aan om, zoo als sommigen willen, dit als een eigenaardige, oorspronkelijke opvatting van de rol te roemen. Het zwakst was het laatste en moeilijkste bedrijf; de marteling welke hier de Koningin van Huisde doet ondergaan, een episode waarvoor een ongeloofelijke concentratie van kracht wordt gevorderd, miste alle *relief*.

Daar tegenover staan ontegenzeggelijke verdiensten. Juffrouw Krüseman beweegt zich gemakkelijk op het tooneel; haar houding, haar standen en gebaren zijn in den regel smaakvol; haar uitspraak is beschaafd. Altegaar eigenschappen die bij den huidigen toestand van ons tooneel allerminst gering geschat mogen worden. Onder de gelukkige momenten van haar spel reken ik vooral enkele gedeelten van het 1^e bedrijf (bij de tweede voorstelling te Utrecht had dit nog gewonnen), en daarvan voornamelijk het verhaal van den droom te Wilstädt. Met vuur en overtuiging — als het ware op den man af! — werden in het 3^e bedrijf de bekende regels over de Critiek gesproken.

Wil Juffrouw Krüseman voortgaan met haar talent aan het Nederlandsch tooneel te wijden — en ik blijf dit ook na *Vorsten-school* wenschen — dan zal zij zich wegens den geringen omvang van haar stem aan een bepaald genre, het conversatiestuk, moeten houden. Een proverbe van M u s e t bijvoorbeeld, waarbij schalksche ondeugendheid, natuurlijke distinctie en beschaafde taal goed te pas komen, zou in haar zeker een uitnemend vertolkster vinden. Maar ook daarvoor, als voor alles, is studie noodig.

Wat zulk een studie vermag, hebben de leden van de Rotterdamsche Schouwburgvereniging getoond.

Samson, de beroemde Fransche tooneelspeler en leeraar aan het Conservatoire, liet zich volgens Kneppelhout ¹⁾ over de studie van den tooneelspeler aldus uit: Het begrip van zijna rol waait den tooneelspeler met het ophalen van het gordijn niet aan. Il faut qu'il l'ait étudié, sérieusement matériellement étudié. Repeeteeren, daar zit de knoop! en dan in le travail des acteurs en

---

1) Een praatje over Parijs. *Gids*. Juli 1866.

commun, totdat alle mogelijke inflexions, intonations, nuances er muurvast inzitten, en dan zegt het publiek pas: — ils jouent d'inspiration, quelle aisance!

En Laube. Het groote geheim van de merkwaardige resultaten, die hij met zijn uit kleine troepjes vaak saamgeraapte gezelschappen verkreeg, schuilt mede in de onverpoosde studiën onder 's meesters ervaren leiding gemaakt, waardoor uit hoogstens verdienstelijke acteurs kunstenaars werden gevormd.

„Quelle aisance!” zou men ook hebben kunnen uitroepen bij het diep bestudeerde spel van den heer D. Haspels als Koning. Met welk een tact gaf hij die figuur weer, die bij de minste overdrijving belachelijk zou kunnen worden! Ondanks zijn dwaze grillen en zijn uitbarstingen van toorn bleef hij de Vorst, de man van hooge geboorte; even zwak als goedhartig, maar toch . . de Koning. Het geheele tweede bedrijf, tintelend van Shakespeeriaansche verve en sarcasme, en vooral de episode met de schouderwrenen wist hij te maken tot een tooneeltje, zoo fijn natuurlijk en zoo volkomen artistiek als ik mij niet herinner ooit op een Nederlandsch tooneel te hebben gezien.

Van nauwgezette detailstudie sprak ook het spel van den heer J. Haspels (van Huisde). Ook hier — een enkele te sterke stemverheffing in het gesprek met Miralde (3^e bedrijf) uitgezonderd — verloochende zich de man van fijne vormen niet. Een meesterstukje was zijn staatkunstgoochelerij met *blijk* en *schijn*; voortreffelijk ook zijn houding bij de marteling, die de Koningin hem in het 5^e bedrijf doet ondergaan.

De heer van Zuylen had twee zeer uiteenlopende rollen op zich genomen, die van *Spiridio* en van *Herman*. De laatste, die het meest met zijn talent strookte, slaagde het beste. Hanna's ruwen maar edelhartigen broeder, zijn uitbarstingen van ongetemde woede en den overgang van drift in bittere droefheid, de bede om de roos (5^e bedrijf), gaf hij voortreffelijk weer. Bij den goed geluimden, geestigen Prins Spiridio had ik den toon wat gedistingeerder en wat minder schel gewenscht — vooral geldt deze opmerking de tweede voorstelling te Utrecht, toen bovendien het geheele tooneel van het nachtelijk feestje aan zekere gejaagdheid leed en minder volkomen sloot als de eerste keer.

Een kunststukje leverde ons de heer LeGras door als *von*

Schukenscheuer van een ondergeschikte figuur, die bovendien geheel buiten zijn gewoon emploti ligt, de geestige type van een belachelijke, blonde hofkwiibus te maken.

De heer van Nieuwland was als *Puf* niet kwaad, maar overdreef hier en daar.

Albert (de heer van Korlaar) was zwak. De poëet ging onder in het klerkje met zijn zwartlakensch jasje. Als *Puf* zijn dronkemans-lasterpraatjes over Hanna debiteert, waren het ballen van de vuisten en een paar stijve bewegingen met de armen de eenige tolken van wat er in Alberts gemoed omging.

De overige leden van het gezelschap gaven, naar hun middelen, wat zij geven konden.

Eindelijk nog een woord over Juffrouw Elize Baart, de twintigjarige debutante. Juffrouw Baart heeft reden tot tevredenheid over de wijze waarop het publiek haar heeft ontvangen, en het publiek deed wel met haar zijn aanmoediging niet te onthouden. De dankbare rol van *Hanna* gaf zij weder met al het voor en tegen van een eerstbeginnende, maar van een eerstbeginnende die wat belooft. Haar spel was rustig en over 't algemeen gezond van opvatting; het stille spel, waar Albert haar zijn vers voorleest, en zij, trachtend te begrijpen, de naald een wijl laat rusten, maar alras weer voortwerkt omdat het haar toch „te hoog” is, was inderdaad verrassend van waarheid. Maar er valt nog veel te leeren. Zoo moet de stem die nog te schraal klinkt en meestal te hoog intoneert, worden geoeffend. Juffvr. Baart oefene zich vooral in diep spreken, waardoor de stem grooteren omvang verkrijgt. De les is niet van mij, maar van Goethe ¹⁾. Waar de jeugdige actrice zich voor heeft te wachten, 't is voor „mooie” standen; de theatrale pose bij het fijn gevoelde

Die wieg blijft hier!

Ik zorg als vroeger voor je kind —

en de langgerekte smeekende houding bij het „Genade voor dien man” in het 5^e bedrijf — waarschijnlijk rederijkers-herinneringen — waren veel te „mooi.”

Juffvr. Baart herinnere zich dat de natuur niets voor niet geeft.

---

1) Regeln für Schauspieler (1803).

En mocht zij 't vergeten, laat *Louise* haar dan de woorden herhalen die zij tot de Koningin-moeder sprak:

Ginds en overal regeert de wet —
 En 'k noem die wet 'n weldaad, moeder! — dat
 De mensch z'n brood zal eten in het zweet
 Zijns aanschijs...

De voorstellingen van *Vorstenschool* hebben mij nieuwen moed gegeven op de toekomst van ons tooneel.

Laten er maar dichters komen die wat te zeggen hebben, al heet men hun scheppingen ook „ongeschikt voor het tooneel”¹⁾ — ziet hoe de worsteling met zulke scheppingen de spieren van onze tooneelspelers staalt, en van verdienstelijke acteurs waarachtige kunstenaars maakt.

Laten er maar dichters komen die wat te zeggen hebben, al noemt men hun drama ook „minder geslaagd”²⁾ — er is in Nederland nog een publiek dat meesterstukken, waar het hart aan heeft meegewerkt, weet te verstaan en te waardeeren.

Terwijl *Vorstenschool*, dat „ongeschikt is voor het tooneel”, rondgaat door het geheele land, en haar tocht een zegetocht is, waarvan onze tooneelgeschiedenis nauwelijks een tweede voorbeeld weet aan te wijzen, keert *Multatuli* straks terug naar Wiesbaden. Het kan niet anders of het dagelijksch samenzijn met de leden der Rotterdamsche Schouwburgvereniging, het gedurende vier weken zich dagelijks bewegen op en bij „de planken” moet op den tooneeldichter bevruchtend hebben gewerkt. Wie weet of hij ons niet nog te eeniger tijd verrast met een nieuw meesterstuk — nog „ongeschikter” dan *Vorstenschool*!

J. N. VAN HALL.

---

1) *Het Nieuws van den Dag* van 3 Maart. 2) *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 4 Maart.

DEVENTER. Op Dingsdag 16 Maart wordt alhier door het Genootschap Demosthenes, onder leiding en medewerking van den Heer J. H. Ankersmit Wzn., Sofokles' *Antigone* opgevoerd, volgens de vertaling van Dr. A. J. ten Brink en met de muziek van Mendelssohn.

TOONEELKRONIEK.

Rotterdam, 10 Maart 1875.

Gelijk elders zoo zijn ook hier de eerste opvoeringen van Multatuli's *Vorstenschool* met een schitterend succes bekroond. De stemming van 't publiek was gedurende en na elke opvoering de meest gunstige, zoowel voor het stuk zelf als, met een paar uitzonderingen, voor de acteurs die het opvoerden.

Had het publiek op oude wijze elk der kunstenaars volgens den rei willen kroonen dan was naar aller meening de auteur zeker het eerst aan de beurt geweest; elk toch gevoelde dat men hier iets geheel eenigs genoten had, een heerlijk stuk, waarin al de zielenadel die in een vrouw en koningin denkbaar is, zich uit in verzen, slag op slag treffend, meeslepend, leerrijk, en in daden die een verpeste hofatmosfeer in een oogwenk reinigen, een in beuzelarijen en nietigheden verzonken, maar edel geaard vorst op de meest treffende wijze zijn plicht doen gevoelen en erkennen.

Een stuk waarin met wonderbaarlijk talent de grenzen tusschen hoog en laag van zedelijk standpunt uit worden afgepaald zoodat de edele vorstin en de brave kinderen des volks even natuurlijk ter rechter, als een Puf en van Huisde met de zijnen, wier gemoed door zelfzucht versteend is, ter linker zijde dier grenslijn schijnen komen te staan, de beide laatste met dit onderscheid dat de eene gestraft wordt door dierlijke angst voor de mokerslagen van een smidshamer de ander door een zedelijken angst, schaamte en oneer. Tot zoover het stuk.

Aan wie nu den tweeden prijs toe te kennen? Aan Mej. Krüseman? Er zijn er die dat zouden wenschen en die werkelijk over haar spel en voordracht hoogst tevreden waren. Doch zij waren te R. weinig in getal, immers de groote meerderheid erkende dat haar spel en voordracht niet waren meegevallen. Natuurlijk, om er dat van te maken wat Mej. K. er van gemaakt heeft, daartoe

is reeds veel talent, inzicht, ontwikkeling, kunst van voordracht noodig, maar 't hoogste scheen zij niet bereikt te hebben, noch in omvang van stem, in gebarenspeel, in afwisseling van toon — immers haar stem was eentoonig, haar gelaat zonder uitdrukking, zij zelf veel te veel declamatrice — noch in opvatting van 't karakter der vorstin, allenminst niet in het derde bedrijf, noch daarin, dat zij ons haar eigen persoon deed vergeten en een koningin voortooverde; slechts in 't laatste bedrijf gelukte dit haar enkele malen.

De uitspraak der groote meerderheid zou dus waarschijnlijk alzoo luiden: Uw talent is groot, gij verdient onze achting, vooral ook om de volharding waarvan gij blijk gaaft om de opvoering der Vorstenschool tot stand te brengen. Is dat u eenig doel geweest, zooals men hier en daar gist, dan hebt gij uw loon reeds weg, doch wilt gij als kunstenaar blijven optreden, wil dan gelooven dat onze *ma-a-aren* niet bedoelen uw *talent* te *loochenen* of te *smoren*, maar het tot meêrder volmaking te prikkelen.

De tweede prijs zou dan veeleer aan den Heer D. Haspels worden toegekend, die den koning gemaakt heeft, niet tot een karikatuur, zooals men bij de lectuur van 't stuk wellicht zou hebben kunnen vreezen, ook niet tot een copie van dezen of genen, maar tot een schoone type van een mensch wiens goede aanleg, door omgeving een tijdlang onderdrukt, zich ontbolstert, nadat hij door een natuurlijken loop van omstandigheden het ideaal waarnaar hij streven moet, gezien en getast, en tegelijk zijn eigene tekortkomingen begrepen en veroordeeld heeft. Alleen, en het is reeds gezegd, hoede zich de Heer Haspels in de allerlaatste *passus* voor overdrijving.

De derde prijs kwam naar aller oordeel Mejufvrouw E. Baart toe. Zij vergat zich zelf en deed den toeschouwer vergeten dat hij iets anders zag dan het edelaardige kind des volks, vatbaar voor alle goede indrukken met een natuurlijke weezin tegen het slechte en toch ook barmhartig medelijden met den dwalende, vol gloed en meesleepende warmte waar haar 't hart tot spreken dwingt; keurig alle phasen van verbazing en verwondering doorlopende, als zij voor 't eerst aan 't glansrijke hof verschijnt — al geeft 't tooneel dien glans maar matig meer —; schuchter, maar toch ook daar moedig als 't medelijden met den vernederden zondaar haar 't verder zwijgen onmogelijk maakt.

De rol van Hanna moet een hoogst aangename zijn om te spelen voor een echt vrouwelijk karakter.

Na Mej. Baart dient wel 't eerst genoemd de Heer J. Haspels die als van Huisde vooral in het laatste bedrijf door zijn stil spel het effect tweeweg bracht. Naast hem komen de Heer Le Gras als von Schukenscheuer—Schiefschalheim en W. van Zuylen als Prins Spiridio in aanmerking; konde de laatste iets gedistingeerders brengen in zijn optreden met behoud van het fiksche, levendige, moedwillige zijner voordracht, dan zou hij zeker nog meer voldoen; ook als Herman was hij misschien wat te aanhoudend in zichtbare woede.

Ook Puf was zeer goed voorgesteld, hoewel zelfs hij bij de koningin zich wel iets netter kon vertoonen.

Zwak waren alleen de koningin-moeder, die trouwens geheel aan haar stille spel is overgelaten, de hofdame en Albert, die een korte maar lastige rol heeft. De overige medewerkers voldeden naar eisch zonder zich in iets te onderscheiden.

Herhaalde ovatiën vielen den schrijver te beurt, die ze beantwoordde door vooral den Heeren Le Gras, van Zuylen en Haspels de eer van 't welslagen der voorstellingen te geven.

Zeker is zelden hier te lande aan eene opvoering zooveel oefening en studie, en dat onder leiding van den auteur, voorafgegaan.

Het strekke ten spoorslag aan alle dramatische schrijvers ten onzent om zelf de repetitiën bij te wonen en te leiden, immers, het blijkt dat, waar zij iets uitstekends ten beste geven, ook de acteur zich gaarne aan hun voorlichting en leiding overgeeft.

K.

Naschrift (20 Maart.)

Dat Mej. Kruseman ernstig streeft om haar spel te verbeteren bleek ons bij een der laatste voorstellingen. Vooral de scène in het priel had gewonnen; thans waardigheid, een kalme keurig geaccentueerde voordracht, iets meer omvang van stem; over 't geheel een gemoedelijker opvatting die dieper trof.

Mej. Baart was dezelfde als de eerste keer; wordt de pathetische uitbarsting „Daar is een kracht” enz. wel voldoende voorbereid door haar voorafgaand spel, of ontbreken ook Mej. Baart nog de middelen om de stijgende gemoedsbeweging krachtig weer te geven?

K.

Amsterdam, 20 Maart 1875.

Zoodra de vriendelijke lente haar herscheppenden adem over het aardrijk uitstort en natuur uit haar winterslaap begint te ontwaken, spoedt het speelseizoen ten einde. Ware dit niet van oudsher zoo voorbeschikt, dan zou men, met het oog op den toestand van ons tooneel, daar onwillekeurig de overdrachtelijke beteekenis aan kunnen hechten, dat onze schouwspelkunst, als een teeder kasplantje niet tegen de kracht der buitenlucht opgewassen, bij voorkeur in een kunstmatigen dampkring leeft. Want teeder is zij, gelijk elke bloem, die men, na geruimen tijd van verwaarloozing, weer eens poogt op te kweeken om zich in haar veelbelovende kleurenpracht te verlustigen. Bij oordeelkundige behandeling is haar herstel echter niet hopeloos.

Nu bestaat er — en hiermeê zeg ik de beeldspraak vaarwel — eenig verschil van meening tusschen den gewaardeerden leidsman van ons tijdschrift en mij. Blijkens eene kantteekening toch op mijn vorige kroniek, werpt hij de schuld uitsluitend op de tooneelbesturen; terwijl die, volgens mijne opvatting, voornamelijk bij de toeschouwers moet gezocht worden. Ik zeg: voornamelijk. Want ook hier zal de waarheid wel in 't midden liggen. Maar zooveel is zeker dat een publiek, hetwelk bij de opvoering van een goed stuk schittert door afwezigheid en zich bij de vertooning van draken, door bespreking, van een plaats verzekert, den schijn op zich laadt van het goede niet te willen. Het ware mijns inziens dus wenschelijk geweest, dat de heer De Beer, toen hij zijn „hartig woordje” over Albregt en Van Ollefen sprak, dit met over het hoofd hadde gezien. Ik kan mij die spijtige ontboezeming intusschen zeer wel verklaren. Een kloeke Zeeuw die, gelijk de leeuw van zijn wapenschild uit de golven, eens uit zijn eerzaam plattelands stedeke opduikt, in de stellige verwachting van zijn kunstlievend hart in de hoofdstad te zullen verkwikken, moet schrikkelijk ontnuchterd worden wanneer hij zich op een onding als *De Alpenkoning* ziet onthalen. En die teleurstelling gaat vanzelf in gloeiende verontwaardiging over, wanneer hij daarenboven de ontdekking doet, dat het bestuur

van een ander amsterdamsch gezelschap den schrijver van *De Roovers* verzwijgt, ten einde door dien prikkelenden titel volk te lokken, volk dat Schiller niet kent, maar toch wel weet, dat hij geen D'Ennery is. Dit alles bewijst echter bitter weinig tegen die besturen, maar zooveel te meer tegen het publiek. Ik voor mij ben, onder de gegeven omstandigheden, al wat in mijn schik, dat men ten minste den waren titel heeft behouden. Waarom niet liever: „*Het bloedige schrift of het verbond der doods-koppen*”? dan zou heel Amsterdam zijn komen kijken, met uitzondering van de leden mijner Afdeeling, die komen, op een enkelen na, zoo wat nooit in een schouwburg. Indien de heer De Beer de beide voorstellingen (met halfleege zalen) van Kellers *Teruggekeerd* had bijgewoond, zou hij zich daarvan hebben kunnen overtuigen. Dat was nu het werk van een schrijver, die wel iets deed verwachten. Dat het zou tegenvallen, wist men toch niet vooruit. Mr. Van Hall's kanteekening zoomin als De Beers rede hebben mij dan ook van zienswijze doen veranderen. Ik blijf van gevoelen, dat al ons streven daarheen gericht moet zijn, dat het publiek beter opgevoed, zijn smaak gelouterd worde. Dan, maar ook eerst dan, zal men andere eischen gaan stellen, waaraan de schouwburgbesturen uit eigen beweging zullen toegeven, — omdat hun welbegrepen belang het medebrengt. Voorschands hebben we alle reden van tevredenheid, indien Albregt en Van Ollefen van tijd tot tijd ten minste een poging doen om, in plaats van paarden en berggeesten, eens edeler figuren voor het voetlicht te brengen.

Mijne grief tegen het bestuur van den Stadsschouwburg vindt dan ook geen voedsel in hetgeen ten tooneele wordt gevoerd, maar in de manier, waarop dat geschiedt. Elke vertooning bewijst, dat de leidende hand van een bekwaam tooneelschikker ontbreekt. Wie de stukken in elkaar zet, is mij niet met zekerheid bekend; maar ieder, die kennis van geschiedenis en begrip van tooneelschikkingen heeft, kan zich avond aan avond vergewissen dat hij, die er mede belast is, er ten eenenmale niets van afweet. Taalfouten, verkeerde uitspraak van vreemde woorden, vergrijpen tegen den stijl, averechtsche plaatsing van huisraad, ongeoorloofde standen en bewegingen, — dit alles behoort tot de gewone verschijnselen. En dat is zeer te betreuren. De manier

van spelen — gelijk ik in een vorig opstel heb pogen aan te toonen — is op het Leidscheplein beter dan bij eenig ander nederlandsch gezelschap. Onder het, wel is waar, kleine personeel vindt men zeer bruikbare, enkele uitstekende krachten, die on-eindig beter tot haar recht zouden komen, indien ze met meer oordeel werden geleid en zorg wierd gedragen dat de tooneelmatige toestel, de geheele omgeving in één woord, daarmede gelijken tred hield. En even onbillijk als het is om te vorderen, dat er stukken worden gegeven, die niet in den geest van het betalend publiek vallen, even billijk is het, om er op aan te dringen dat de gewichtige post van tooneelschikker niet langer onbezet blijve. Ik vlei me derhalve, dat de heeren Albregt en Van Ollefen met het volgende seizoen zullen toonen te begrijpen wat zij, als bestuurders van Neêrlands eerste tooneel, aan hunne roeping verplicht zijn.

Met dezen wensch kan ik van den Stadsschouwburg afscheid nemen. Evenals in vorige artikelen moest ik mij ook nu weer tot algemeene opmerkingen bepalen, daar ook de nieuwe wijze van uitgave der *Kroniek en Critiek* den medewerkers niet veroorlooft, geregeld tijdige kritiek te leveren. Liet de kas het toe, meer verspreiding en eenige uitbreiding zou zeker wenschelijk zijn, opdat de kroniekschrijvers in elke aflevering over eenige plaatsruimte konden beschikken.

Intusschen neem ik deze gelegenheid te baat, om in beknopten vorm den indruk weer te geven, dien Emile Seipkens oorspronkelijk tooneelspel: *De watermolen aan de Vlierbeek*, bij mij heeft achtergelaten.

De verkorte inhoud van het stuk, dat op een dorp in 't zuiden van Limburg speelt, is als volgt. Het eerste bedrijf brengt ons voor een herberg, waar eenige lui, onder genot van een kanneke biers, over koetjes en kalfjes zitten te redeneeren. Het zijn uiterst bekrompen menschen, die op gezag van meneer pastoor aan spoken en heksen gelooven. Zekere Sibille, een arme vrouw uit het dorp, is daarom een doorn in hun oogen, want zij staat in gemeenschap met den duivel. Velerlei bewijzen worden aangehaald, om dit vermoeden te staven. Iemand, dien zij bijv. driemaal met de hand aanraakt, is betooverd. Gelukkig bestaat daar echter een voorbehoed middel tegen. Men moet haar namelijk

onmiddellijk terugslaan en wel op eene plek, hooger dan die zij trof. Klopt zij, om eens iets te noemen, iemand op den schouder, dan sla hij haar op het hoofd, en de helsche toelig is verijdeld. Terwijl men aldus bazelt, verschijnt Sibille, om weer aanstonds te verdwijnen in de kerk op den achtergrond. Een oogenblik later komen de watermolenaar (baas Dobbe) en zijne dochter Hubertine op, die insgelijks het bedehuis binnengaan. Hun verschijning heeft inmiddels een anderen loop aan het gesprek gegeven. Die baas Dobbe moet namelijk voor een twintig jaar eenigen tijd gevangen hebben gezeten, onder verdenking van zijn vrouw te hebben vermoord. Bij gebrek aan bewijs is hij echter weer op vrije voeten gesteld, waarmee de zaak natuurlijk volstrekt nog niet is opgehelderd en uit de wereld gemaakt. Zekere Bert, de pachterszoon van Monnikshof, die, al wil hij er niet voor uitkomen, een blauwtje op Hubertine heeft geloopt, grijpt die verdachtmaking gretig aan om zich te wreken. Het is bekend, dat Sibille meermalen op Monnikshof gastvrij werd ontvangen. Zij heeft dus verplichting aan Bert, en daarom raden de herberggasten hem aan, de heks, die alles weet, eens te polsen. Op datzelfde oogenblik komt Sibille uit de kerk. Bert klampt haar aan, ondervraagt en ontvangt halve antwoorden, die echter, saamgevat, den watermolenaar allesbehalve schoonpleiten. Te midden van dit onderhoud tikt Sibille hem onwillekeurig op den schouder, waarop alle omstanders onmiddellijk uitroepen: „sla hooger of je bent verloren.” Ofschoon men nu uithoofde van den vriendschappelijken omgang, welke tusschen Sibille en het gezin van Monnikshof bestaat, mag verwachten, dat Bert zich niet aan dat domme praatje zal storen, gehoorzaamt hij, waardoor eene algemeene verwarring ontstaat. „Weg met de heks, werpt haar in de Vlierbeek!” En werkelijk zou dit plan zijn volvoerd, indien Hubertine — haar vader was reeds vroeger vertrokken — niet tusschenbeide ware gekomen.

Het tweede bedrijf speelt in den tuin van baas Dobbe. Daar hij schepen is, komen de boeren hem hunne opwachting maken. De schoolmeester doet het woord en eischt op dezelfde gronden, die reeds in het vorige bedrijf zijn ontwikkeld, dat de heks uit het dorp worde verwijderd. De schepen poogt hen tot betere gedachten te brengen, doch tevergeefs. Daar het verzoek telkens

met vernieuwden aandrang wordt herhaald, belooft hij Sibille langs een zoet lijntje te zullen overreden, om zich elders metterwoon te vestigen. Zoodra de bezending is afgezakt, houdt Dobbe een alleenspraak, om den toeschouwers te vertellen hoe de vork eigenlijk in den steel zit. Hij diende indertijd, te gelijk met Sibille, als knecht op den molen. Zij beminden elkander. Zijn ouders dwongen hem echter de rijke molenaarsdochter te huwen. Zij leed — wat hij, onverklaarbaar genoeg, niet wist — aan toevallen en stortte na een jaar zijn vrouw geweest te zijn en hem een dochter geschonken te hebben, in de molenvliet. Hij snelde ter hulp, maar te laat. Het rad had haar hoofd verbrijzeld; zijn dochter bleef nochtans ongedeerd. De schijn was tegen hem (?) en hadde hij nu Sibille gehuwd, dan zou hij zijn eigen vonnis hebben geteekend, in 't oog der wereld wel te verstaan. Daarom bleef hij weduwnaar en werd de haat, waarin Sibille's liefde was overgegaan, zoo zeer aangewakkerd, dat ze op een heks begon te gelijken. Volgt een tooneel tusschen Hubertine en Willem (den zoon van de heks), die haar komt bedanken, dat ze zijn moeder heeft gered van een wissen dood. Zijn moeder is diep ongelukkig; in haar geheimzinnige smart noemt zij telkens den naam van Hendrik Dobbe. Waarom is hem steeds een raadsel gebleven. De beide jongelieden nemen hartelijk afscheid van elkander. Hierop verschijnt Bert, die Hubertine op sarrenden toon over het voorgevallene onderhoudt en haar te verstaan geeft, dat haar vader zijn rijke vrouw in 't water heeft geworpen. Hubertine, die hem doorgrondt, beschouwt zijn lastertaal als een wraakneming, omdat zij hem heeft afgewezen. Toch stemmen zijne woorden, in verband met hetgeen Willem haar zeide, haar tot nadenken. Zij ondervraagt haar vader en gelooft hem onschuldig; maar zij zal toch eens bij Sibille aanloopen om te hooren of die er soms meer van weet. (Edele karaktertrek!) Met genoegen verneemt zij, dat ook haar vader naar Sibille gaat om haar onderstand aan te bieden. De speler (de hr. Morin) maakte zich hier aan een belachelijke fout schuldig. Hoewel gekleed in dezelfde jas, waarmêe hij in 't eerste bedrijf ter kerk ging, verliet hij, na de ontvangst der boeren, het tooneel op titel van zich wat te zullen opknappen, alsof zijn kerkpak er niet mooi genoeg uitzag om voor eene arme vrouw te verschijnen. Maar

nu, en dat is nog gekker, verscheen hij juist weer zooals hij was vertrokken!

Derde bedrijf, ten huize van Sibille, die van haar zoon heeft vernomen, dat Dobbe haar zal komen opzoeken en thans op hare beurt hunne vroegere verhouding schetst. Dobbe treedt binnen, en nu wordt voor de derde maal het verleden in al zijn geuren en kleuren geschilderd. In den mond der eenvoudige molenaarsmeid klappert de tong van Mirabeau. In allerlei verheven uitdrukkingen, waarbij god om 't andere woord uit den hemel wordt getrokken, vervloekt zij haar vroegeren minnaar. Het is waar, de omstandigheden kunnen iemand welsprekend maken, maar dat gaat dan toch altijd slechts tot zekere hoogte. Gedurende dit zeer gerekt tooneel, waarbij de schrijver zich blijkbaar door zijn gevoel heeft laten medeslepen, verneemt men, ook alweer voor de tweede maal, want Dobbe had dit reeds in zijne alleenpraak verteld, dat zij later is gehuwd met een dronkaard, die haar bij zijn vroegtijdig verscheiden een zoon achterliet. Dobbe wordt ten slotte het gat van de deur gewezen. Hubertine komt daarop binnen en vraagt met den noodigen omslag of zij haars vaders doopceel eens wil lichten. Sibille houdt het er voor, dat god haar dit meisje zendt, opdat zij zich in de dochter wreke op den vader. Uit dien hoofde vertelt zij haar dan ook in koelen bloede, dat Dobbe zijn vrouw werkelijk heeft vermoord. Hubertine aarzelt aanvankelijk haar te gelooven, doch eindigt met de mededeeling, dat zij niet langer met den moordenaar harer moeder onder één dak kan wonen. Af. Willem heeft het gesprek afge- luisterd en zegt, dat zijn moeder hem ongelukkig heeft gemaakt; want hij bemint Hubertine. Daarop verklaart Sibille, dat zij heeft gelogen. De ware toedracht is deze. Zij (Sibille), die na Dobbe's huwelijk gewoon was, van tijd tot tijd in de nabijheid zijner woning, tusschen het kreupelhout, te gaan zitten vloeken en bidden, had zijn vrouw aan 't schrikken gemaakt. Dientengevolge kreeg deze een toeval en stortte van het bruggetje. Zij is dus eigenlijk haar moordenaress. „Goddank!” roept Willem. De vader zijner geliefde is dan onschuldig. Hij omhelst zijn moeder en ijlt Hubertine na. Edele jonkman! wiens hart van vreugde popelt bij 't vernemen, dat zijn moeder een moord heeft gepleegd...

Vierde bedrijf. Het tooneel verbeeldt den watermolen aan de Vlierbeek. Hubertine heeft haar plunje in een rooden zakdoek gebonden en wil vertrekken. Haar vader, in de bekende grijze jas gestoken, houdt haar terug. Groep. Dit tooneeltje is eenvoudig belachelijk. Verbeeld u een meisje, dat, ondanks hare wanhoop, doodbedaard een en ander in een zakdoek heeft geknoopt, om daarna schreeuwende en jankende den aftocht te blazen. Naast die belangwekkende, eerbiedwaardige figuur een man in 't grijs, die haar tot driemaal toe van een bruggetje aftrekt. Schrijver en vertooner hebben er eer van! Ook mej. Verwoert hilde dat tooneel allerverdienstelijkst. Trouwens, wanneer iemand „„de gansche watermolen op het hart ligt”” en „„de heele Vlierbeek in de oogen brandt,”” zooals met Hubertine het geval is, krijgt hij het benauwd genoeg. Maar ter zake. Een troep boeren en boerinnen verschijnt. Een hunner maakt de leuke opmerking, dat „het molenrad net zoo draait als toen vrouw Dobbe er tusschen raakte.” Men zou zeggen, zoo'n molenrad, waarom draaide het nu ook niet ereis andersom voor de afwisseling. Doch de toestand wordt te ernstig om te gekscheren. Immers, Sibille verschijnt op het bruggetje en valt in de Vlierbeek. Dobbe springt haar na en smaakt de voldoening van haar op 't droge te brengen. Een der boeren, die zoo straks nog doodsbang voor de tooverkol was, helpt een handje, en zoo wordt de drenkelinge naar den voorgrond gebracht, om ten gevalle van het kunstlievend publiek op te zitten, pootjes te geven en dood te liggen; want zij sterft niet dan na Dobbe vergiffenis geschonken en de handen van Willem en Hubertine, die inmiddels zijn teruggekeerd, in elkaar gelegd te hebben. Groep. Terugroeping van Sibille, Hubertine en den schrijver.

Gelijk uit dit overzichtje blijkt, heeft gebrek aan tooneelkennis den heer Scipkens leelijke parten gespeeld. Armoede aan gedachten, waardoor telkens in herhalingen wordt getreden, heeft insgelijks het hare gedaan. En zwakke karrakterteekening gaf den genadeslag. Tegenover deze sterke schaduwpartijen staan enkele lichtpunten. De twee eerste bedrijven zijn, behoudens eenige gerektheid, niet zonder verdiensten. De aanleg en verwickeling doen tot zoover werkelijk iets verwachten. Reeds het denkbeeld, om de limburgsche kiezers eens door een vergrootglas te laten

kijken, is niet kwaad. En de wijze, waarop dat denkbeeld aanvankelijk wordt uitgewerkt, bewijst dat de schrijver, bij meer vertrouwdheid met de eischen van een tooneelstuk, wel in staat is iets beters te scheppen dan hij nu leverde.

Dat er op de uitvoering nog al een en ander viel af te dingen, heb ik reeds door enkele bijzonderheden aangeduid. Een oud gediende als de heer Morin moest toonen te weten, dat de kunstenaar den ernst van het oogenblik niet alleen door spel en toon, maar ook door zijn kleed kan uitdrukken, ten einde de aandacht der toeschouwers zoo min mogelijk af te leiden. Indien zijn jas van meer sombere kleur ware geweest, en mcj. Verwoert haar volgepakten rooden zakdoek hadde thuisgelaten, zou het scheidingsstooneeltje minder stof tot vroolijkheid hebben aangeboden. De rol van Sibille was er geen, om in te schitteren; doch mevrouw Kleine heeft er een van gemaakt. Hare medewerking verdient op prijs te worden gesteld. De heeren Vink (de schoolmeester), Tourniaire (Bert) en Otto (Willem) hebben evenzeer aanspraak op een woord van lof.

Ware de mij toegestane plaatsruimte niet ingenomen, ik zou nog iets uitvoeriger moeten spreken over het loffelijk besluit van den senaat der amsterdamsche studenten, om den verjaardag hunner Doorl. School met eene voorstelling in den Stadsschouwburg te vieren. Thans moet ik mij bepalen tot de mededeeling dat zij zoo zeer heeft voldaan, dat er hoop bestaat op eene herhaling.

Daarentegen is de voorstelling, welke het gezelschap van Haspels, Legras en van Zuylen, op uitnoodiging onzer Afdeeling, heeft gegeven, als mislukt te beschouwen. Het stuk was bedenkelijk, en de uitvoering leed onder het gemis aan vrouwelijk personeel. Zoo vertelt me mijn vriend Rössing; ik zelf was door ongesteldheid verhinderd haar bij te wonen.

MARTIN KALFF.

N A S C H R I F T.

Amsterdam, 1 April.

Gisteravond was ik getuige van de geestdrift, waarmee mevr. Kleine werd ontvangen ter gelegenheid van eene voorstelling ten

haren bate in het *Grand-Théâtre*. Voor zoover het hier gold, den cijns van hulde te brengen aan eene zoo rijkbegaafde kunstnares, behoef ik wel niet de verzekering te geven, dat ik onvervaardelijk en van harte instemde met die kwistig geschonken toeuichingen en dat welriekend offer van bloemen en lauweren. ¹⁾ Waar het echter aankomt op eene waardeering van de vertolkster der „Saffo,” (treurspel naar het hoogduitsch van Grillparzer door N. Donker) moet ik eenig voorbehoud maken.

In den derden jaargang van dit tijdschrift heb ik mijne meening nopens mevr. Kleine als treurspeelster kortelijk uiteengezet en sinds dien tijd geen aanleiding gevonden van zienswijze te veranderen, en zonder in eene ontleding van stuk en uitvoering te treden, kan ik met gerust geweten verklaren, dat dit ook gisterenavond niet het geval was.

Dank zij 't haar ingeschapen talent, heeft mevr. Kleine een te juist begrip van de eischen eener rol, en bezit zij buitendien te veel geoefendheid, dan dat niet in elke partij, hoever zij hare krachten ook te boven ga, eenige sprankjes harer omvångrijke gaven zouden schitteren. Maar daarmee is het treurspel niet gered. Deze edelste en meest verheven uiting der tooneelkunst vordert een zoo hoogen graad van volmaaktheid, dat de geringste tekortkoming een misslag, de kleinste fout een vergrijp wordt. Men verwachte nu niet, dat ik met angstvallige nauwkeurigheid een lijstje heb gemaakt van feilen en feiltjes, die spel en voordracht m. i. aankleefden. Daardoor is de zaak te grootsch en staat mevr. Kleine te hoog. Kunst is geen wiskunstig vraagstuk, dat zich door cijfers en becijferingen laat oplossen. Het onderwerp is niet vatbaar, om in zijn onderdeelen en onderdeeltjes te worden nagegaan. Men beoordeelt geen meesterstuk met passer en schrijfhaak in de hand. Het betreft hier voornamelijk eene zaak van gevoel, en liever dan vlekjes te zoeken en aan te wijzen, geef ik daarom, met weglating van een met redenen omkleed advies, als mijn gevoelen te kennen, dat der Saffo van mevr. Kleine die hoogere wijding ontbrak, welke het karakter der kunst waarmerkt, dat „ick en weet niet wat”, waardoor de diepste roerselen der ziel worden getroffen.

1) Daarenboven werd haar, namens eenige vrienden en vereerders, een kostbaar geschenk in zilver aangeboden.

Gebrek aan kracht, — ziedaar in meer alledaagsche bewoordingen mijne bedenking tegen de schepping van onze hooggeschatte Kleine.

Men kent Grillparzer's treurspel. Nadat een geestig Franschman schertsend had uitgeroepen :

Qui nous délivrera des Grecs et des Romains!

heeft de begaafde dichter, naar 't mij voorkomt een poging gewaagd, om de hedendaagsche menschen met de oude helden en heldinnen te verzoenen. Men heeft de soberheid geprezen, waarmede hij zijne stof behandelde. Maar, eilieve, wie heeft de weelderigheid van een Corneille gewraakt, den gloed van een Racine veroordeeld en de klassieke tint van een Voltaire gebrandmerkt, toen Rachel en nog onlangs Agar als hun vertolkster optraden en een keurbende van geleerden en kunstenaars aan haar voeten deden neerknielen? Voor haar was 's dichters woord slechts het voermiddel harer goddelijke kunst. Zooals het marmer door den beitel des meesters wordt geadeld, zoo kreeg de taal door haren adem leven en bezieling. Evenals de machtige schepper in het rijk der tonen zijne gedachten als 't ware in aanschouwelijke gestalten voor ons oog doet oprijzen, evenzoo geeft de albeheerschende tooveres der tooneelkunst 's dichters gedachten tastbare vormen, die ons streelen en verrukken zonder dat wij vragen waarom. Alleen gevoelen we, dat zij schoon, waarachtig schoon zijn. In die stonden van begeestering komt het niet in ons op, aan kleinigheden te blijven hangen, evenmin als iemand, door Rembrandts wondervol spel met licht en bruin begoocheld, bij den eersten aanblik vruchteloos naar adel van lijnen zal zoeken. Eerst later openbaart zich de geest van kritiek. Op den eersten oogenblik is de indruk volkomen. Welnu, indien dit waar is, toetse elk mevr. Kleine's Saffo aan de gewaarwordingen, welke zij door spel en voordracht bij hem opwekte.

Ik heb bij den aanvang gezegd, dat ik niet in bijzonderheden wensch te treden. Alleen wil ik, ten blijke mijner waardeering, er op wijzen dat mevr. Kleine meermalen deed zien wat zij voor het treurspel wezen zou, indien de natuur er haar in ruimere mate de middelen toe had geschonken. Wel misten hare bewegingen over het algemeen die breedheid en waardigheid, welke de treurspeelster kenmerken, doch hare standen waren herhaal-

delijk schoon. Vooral als de verpersoonlijking der dichtkunst gaf zij beelden te aanschouwen, die schilder en beitelkunstenaar haar moesten benijden. Ik wil dan ook, op gevaar af van onbescheiden te zijn, wel verklaren dat mannen als Hofdijk, Rennefeld en Donker (de vertaler), wier oordeel op prijs gesteld behoort te worden, mij vol dankbare bewondering van haar spraken. Wat de overige vertooners aangaat, verheugt het me te kunnen meedeelen, dat de heer Kistemaker (Faon) zich in het eerste bedrijf heeft overtroffen. In de overige zou meer soberheid niet hebben geschaad. Maar toch was het geheel van dien aard, dat zijne medewerking terecht aller goedkeuring verwierf.

De derde partij van beteekenis — en er zijn er slechts drie — was toevertrouwd aan mej. Poolman. Hare Melita was uiterst zwak. Altijd bleef ze de onderworpen onnoozele slavin, nimmer sprak de fiere maagd, wier ontluikend gevoel van liefde veel machtiger invloed op toon en houding had moeten uitoefenen. Geen zweem daarenboven van plastiek, een der hoofdbestanddeelen van het treurspel. Zelfs haar kleed miste de bevallige snee. Zij droeg een glad hangende onderrok, geen schilderachtig geplooid tunique. Nu is er misschien wel een deskundige geweest, die op het onderscheid in de dracht van slaven en vrijen heeft gewezen; maar die had dan niet behooren te vergeten, dat het tooneel kunst, geen geschiedenis vooropstelt en de rechten dezer laatste slechts in zoover eerbiedigt als met het verheven doel, dat boven aanstaat, verenigbaar is.

De tooneelschikkingen lieten insgelijks veel te wenschen over. Ik wil dit gaarne aan de beperkte ruimte toeschrijven. Doch de groepeerings had in allengevalle van meer zorg kunnen getuigen.

M. K.

den Haag, 31 Maart 1875.

Waarde Heer hoofdredacteur.

Uw gewone verslaggever zwijgt, zegt gij, en daarom vraagt gij mij U een overzicht te geven van hetgeen in dezen winter op den „Koninklijk hollandschen schouwburg” hier is voorgevallen.

Hierop tweërlei antwoord. Ten eerste is het zeer verklaarbaar dat uw verslaggever zwijgt, want de man zal niets te zeggen hebben gehad, en ten tweede, ben ik wel niet boos dat ge mij beschouwt als *pis-aller*; maar wel dat ge me iets vraagt, waarvan de vervulling voor mij niet aangenaam is. Wie vindt het genoegelijk te moeten zeggen: ja ons haagsch hollandsch tooneel is 't oude 't vervallene niet alleen, maar 't is nog ouder geworden, 't is nog meer vervallen. Het zakt in elkâar en de kiemen van ontbinding — gevolgen van zorgeloosheid en onverstand — hebben zich in 't afgeloopen tooneeljaar flink ontwikkeld. Er is nog iets dat mij schoorvoetend, en met looden schoenen aan Uw verzoek doet voldoen. Wie heeft lust altijd te kritiseren in *dien* zin en in *die* richting, dat men steeds en altijd moet laken, vitten, aanmerkingen maken. Een mijner vrienden vindt daarom het lidmaatschap van de rekenkamer *geen* benijdenswaardige sinecure en kan nooit begrijpen waarom er zoovele rustlievende candidaten op losstormen bij een vacature. Zou bij al die vurige rekenkamer-liefhebbers de kritische knobbel zoo zijn ontwikkeld dat ze geheel opgaan in: „aanmerkingen maken,” dat ze alleen de gelegenheid zoeken, om betaald te worden alleen voor „aanmerkingen te maken.” — Doch ter zake: Gij schrijft mij dat als ik U thans in de laatste aflevering niets meld omtrent 't haagsch tooneel, „de naneef” te vergeefs iets zoeken zal omtrent den toestand van dat tooneel in 74/75. Eilieve, zou „de naneef” er veel bij verliezen? — De toestand toch is dezelfde gebleven, zoo niet erger geworden dan die van verleden jaar. — D. Haspels die nu bij het Rotterdamsch gezelschap Legras & Co. de rol van den koning in Multatuli's *Vorstenschool* zóo schoon opvat

en speelt, verliet ons, en nu zaten we zonder jeune premier; terwijl toch reeds sedert eenige jaren 't gezelschap geheel incompleet was. De directeur Valois nam een paar heeren en dames er bij als „grootte utiliteiten”; maar of ze tot iets anders of meers nuttig waren dan voor 't „zwijgend pak” of om een rol van 50 woorden te spreken, is mij niet gebleken. En was het nu nog maar bij dat „incompleet” gebleven. Maar nu werd van dit incompleet nog een paar der bruikbaarsten ziek. De heer Faassen werd half November eenige weken ongesteld. Mevrouw Valois is 't nu sedert het laatst van Februari. Men kan nu begrijpen wat een ongelukkigen invloed dit oefende op de keus der stukken. Was men reeds uit den aard der zaak zeer beperkt in die keus, om het niet behoorlijk bezet zijn der verschillende enplooiën; thans moest men ook rekenen, naar 't scheen, met de tijdelijke ongeschiktheid van een paar der voornaamste en beste leden van 't zoo onvolkomen samengesteld geheel.

Vandaar dat wij dit geheele seizoen op enkele uitzonderingen na teerden op oude kost, en van die oude kost nog lang niet de beste schotels, 't naar nieuwhed en afwisseling zoo dorstige publiek werd door den in nood verkeerenden Directeur, zoet gehouden met stukken als: *Wie heeft er een kind verloren*, *De schoone slaapster*, *Robert en Bertram of de lustige vagebonden*, *Ali Baba*, *de Effectenkramer*, *de Voödenraeper van Parijs* enzoovoorts. Horrida nomina. En daar waar men een enkele keer een beteren greep deed in de oude doos, was men niet zeer gelukkig. Zoo gaf 't wel wat verbazing dat de Hr. Spoor voor zijn benefice en viering van 25jarigen tooneeldienst zijn oogen vallen liet op den verouderden en voor onzen tijd zeer ongeschikten *Speler of revenge* (lees *revanche*) *Praag*. Zulke producten uit den pruikentijd zijn we ontwassen. Het werd echter zeer goed opgevoerd. Spoor vervulde de hoofdrol bij uitstek goed. Voor Mevrouw Valois was de weenende barones van Wallenveld een welkome rol en Faassen gaf de zoo gemarkeerde rol van von Posert goed weder.

't Is moeilijk juist te zeggen hoeveel of welk nieuws we hadden; want de Directie schijnt 't niet noodig te achten het zoo lokkend „nooit op *eenig* tooneel vertoond” „of nooit op *dit* tooneel vertoond” er bij te voegen.

Voor zoover ik weet waren nieuw: *Titulair, klucht of geen klucht* van Cremer, dat reeds vroeger meen ik in dit tijdschrift werd besproken; *Balletdanseressen*, een tooneelspel in 5 bedrijven of 12 ('t is vreesselijk!) tafereelen naar het hoogduitsch, een extract of fragment dramatisch bewerkt uit Häckländers bekenden roman „Europaisch Sklavenleben” De vertaling was bezorgd door den heer Spoor. 't Was waarlijk niet veel zaaks en ook hier moet men zich met eenige verwondering afvragen, hoe viel de keus van onze hoogst verdienstelijke kunstenaressen Piceni toch op dit stuk voor haar benefice? De heer v. Beek gaf voor zijn benefice een eigen zeer slordige, onhollandsche vertaling van Karl Gutzkow's in Duitschland zoo bekend en hooggeschat stuk, *Zopf und Schwert*, onder den titel, *het Pruissische hof onder Frederik Wilhelm den Eersten*, historisch tooneelspel in 5 bedr. of 7 taf. Wanneer ik u zeg dat er door den Koning over England werd gezegd „ik ben niet boomwolachtig gestemd,” doelende op 't niet toegeven aan den eisch van England tot verminderde invoerrechten op katoenen, of als men spreekt op 't tooneel van „zijn de Hollandsche couranten nog niet aangekomen?” — „och ze bevatten niets dan leugen” — waar gedoeld wordt op de historisch bekende „Gazette de Hollande,” dan spaart ge mij natuurlijk de rest. En . . . . bij de uitvoering heeft niemand, ja niemand iets van dat fijne stuk begrepen. — Onze wakkere Rosier Faassen kwam den 2^{en} Februari zooals trouwens van hem te verwachten was voor zijn benefice te voorschijn met een eigen oorspronkelijk stuk: *de oude kassier*, tooneelspel in 4 bedrijven, bekroond in den internationalen prijskamp van 1874 te Antwerpen. Het stuk werd zeer goed gespeeld, en over inhoud en gehalte zou het der moeite waard zijn wat meer te schrijven zoo tijd en ruimte nu niet ontbrak. Wellicht komt een ander of ik er later op terug. Voorloopig dit. 't Is boeiend en vloeiend van dialoog, vrij goed „gecharpenteerd,” maar wat intrigue en ontspringen betreft ver beneden zijn „*tuinmanshond*”; ja de vraag ligt voor de hand, of het stuk objectief genomen wel een bekroonig waardig was. Wat moeten relatief en subjectief dan zijn mededingers geleverd hebben? — Faassen gaf nog een aardig gelegenheidstukje op 's konings verjaardag, 19 Febr., „*de Broederband, dramatische schets in 1 bedrijf, herinnering aan de plechtige overbrenging van de overblijfselen der Hollandsche verdedigers van de Citadel van*

Antwerpen.” Men hijgt naar adem bij zoo'n *soustitre*. Onwillekeurig nu ik spreek van „gelegenheidsstukje” rijst de vraag: waarom dit jaar niet nog eens opgevoerd *De twee dragonders*, een waarlijk niet onverdienstelijk stukje, van den Haagschen tooneelspeler Bigot, die het meen ik bij de Meifeesten in '74 als gelegenheidsstukje vervaardigde.

Wanneer ik U verwijs naar de lijst die Gij, mijnheer de hoofdredacteur, hebt beloofd in deze aflevering te zullen opnemen, dan meen ik reeds genoeg te hebben bewezen dat er niet veel leven, beweging of opgewektheid was in dit tooneeljaar. Dezelfde matte kleur, dezelfde doffe toon lag over de uitvoering der groote stukken. Alleen bij de kleine Comédies, vaudeville of blijspelen in een bedrijf en waarin de 4 à 5 beste sujetten meewerkten, leven en gloed, entrain en eenheid. En 't publiek!... Steeds van hetzelfde gehalte. De lieden van smaak, wetenschap, letteren en kunstzin betreden den hollandschen schouwburg hier steeds bij uitzondering. Wanneer zal dat anders worden? Ja wanneer? Kan de afdeeling van het Nederl. Tooneelverbond alhier daarop een antwoord geven? Wat heeft zij in het afgelopen jaar verricht? Wat men zag was niet zeer veel en kan ook uit den aard der zaak niet veel zijn. Tweemaal werd het voorbeeld van de amsterdamsche afdeeling gevolgd en een causerie gehouden met debat over de opvoering van stukken.

In Januari gaf Dr. Jan ten Brink een zeer merkwaardige beschouwing over de opvoering van Vondels Gijsbrecht van Amstel. In 't begin van Februari hield Mr. F. baron van Hogendorp een goede voordracht over het gehalte en de uitvoering van Iffland's *Speler*. Die debatten, waarbij hoofdzaak is dat de tooneelkunstenaar er aan deel nemen, zijn, mits niet te veel herhaald, allernuttigst en kunnen de belangstelling van het beschaafd en geletterd publiek in ons nationaal tooneel opwekken.

Verleden week nam de afdeeling een in ons land onbekende proeve. Van Zeggelen heeft den *Tartuif* van Molière in hollandsche verzen overgebracht: Die overzetting zal binnen kort het licht zien. De afdeeling heeft door de welwillendheid van den dichter daartoe in staat gesteld een lezing van dat stuk georganiseerd en daartoe uitgenoodigd eenige leden van het tooneelgezelschap Valois, die met de meeste heuschheid dit hebben op zich genomen.

Op de wijze zooals dit in 't buitenland en speciaal te Parijs aan het theatre francais en het Odéon plaats heeft, had ieder der acteurs en actrices allen rond een tafel gezeten zijn rol voor zich en las die. Men schijnt van die „lecture” een huishoudelijke zaak te hebben gemaakt; althans ik las er niets over in de stads bladen. — ik kan u dus daaromtrent niets meêdeelen.

Moest men zich met de weinige finantieele hulpmiddelen die de afdeeling nu nog heeft hiertoe bepalen, ik geloof dat het afdeelingbestuur meer heeft kunnen doen wat men *niet zag*, dan wat men *wel zag*. Althans in het verslag der handelingen van den Gemeenteraad, zitting van 19 Januari 1875, las men in plaats van de sedert jaren geijkte en traditionele formule: „de voorzitter deelt mede dat Burgemeester en Wethouders voor het tooneeljaar 18.. den heer J. C. Valois benoemd hebben tot Directeur van den Hollandschen schouwburg” de volgende weinig anders geformuleerde doch voor alle kunstminnaren zeergewichtige woorden: „De voorzitter deelt mede dat de heer J. C. Valois is benoemd tot Directeur van den Hollandschen Schouwburg, tooneeljaar 1875/76, *onder bepaling dat vóór 1 Mei 1875 door hem worde aangeboden een voldoende tableau van de samenstelling zijner troep.*” Heuchelijke tijding! We zien over het hoofd en vergeven de leelijke, middeneeuwsche uitdrukking „troep,” maar letten op de groote beteekenis van deze mededeeling.

Eindelijk! eindelijk teeken van leven, van belangstelling in ons haagsch *hollandsch* tooneel, dat onze beschreven vaders van 't stadhuis zooveel jaren hebben veronachtzaamd en hebben laten dooddrukken door de *fransche* Opéra — *ik zeg niet „troep.”* — Die opwekking tot leven hebben we te danken aan den stoot door het bestuur der Haagsche tooneelverbondafdeeling. Ze is dan niet te vergeefs opgericht. En al had ze in haar kort bestaan niet meer verricht dan het doen neder-schrijven van die korte mededeeling onzes Burgemeesters, we zouden reeds tevreden mogen zijn. Op het verzoek toch van het bestuur der afdeeling hebben B. en W. den heer Valois aangeschreven dat hij vóór 1 Mei a. s. zou moeten aanbieden een voldoende tableau van zijn gezelschap, en dat hij daaromtrent in overleg zou treden met een commissie uit dat afdeelingbestuur. Dank aan het dagelijksch bestuur voor dien eersten stap op den

goeden weg. We kunnen niet zeggen: „hun zij veel vergeven, omdat zij veel hebben lief gehad”, want we weten 't, ons gemeentebestuur heeft jaren achtereen gedaan en gehandeld alsof er geen *hollandsch* tooneel in de residentie van Nederland bestond; maar we zeggen toch „beter een zondaar die zich bekeert dan tien rechtvaardigen.” — Met belangstelling en sterk gespannen verwachting zien we uit naar 1 Mei. Zal het onzen Directeur gelukken een „voldoende” lijst aan te bieden? We hopen het, maar vreezen voor mislukking. Tot nu is niet bekend of hij geslaagd is andere goede krachtige elementen in zijn gezelschap op te nemen; integendeel is de mare als stellig bericht verspreid, dat ook onze hoogst verdienstelijke kunstenaressen Mejufvrouw Piceni het tooneel geheel zal vaarwel zeggen. Hoe deze, de lieveling van ons haagsch publiek en die ieder gezelschap tot sieraad zou zijn, te vervangen? Hoe de andere leemten, om maar iets te noemen: jeune premier, moederrollen, een *goede* père noble, een *jonge* première aan te vullen? Men vergete niet dat de tijdruimte van half Januari tot 1 Mei wel wat kort is en alle verbindtenissen van *goede*, eerste sujetten voor 75/76 reeds gesloten zijn. 't Is duister. Doch zoo B. en W. maar standvastig willen voortgaan in hun bekeering ten goede en het afdeeliningsbestuur krachtig zijn standpunt zal kunnen blijven handhaven, dan kan deze crisis een voor de nationale tooneelkunst in onze hofstad heilzaam gevolg hebben. Uit duisternis tot licht! — Reeds is de aandacht van een ander gezelschap op den Haag gevestigd. In dezelfde zitting van den gemeenteraad van 19 Jan. '75, werd gelezen een adres van de Vereenigde Tooneelisten te Amsterdam (Directie Stumpff en Veltman), om, voor het geval de heer Valois niet met 1 Mei mocht slagen, voor de concessie in aanmerking te komen. Dit zal ongetwijfeld den Haagschen „voorwaardelijken” Directeur prikkelen en hem opwekken uit den doodslaap waarin men hem allengs en zachtjes aan heeft doen indommelen. Een ding staat echter vast. Men breke met het ongelukkig, verderfelijck stelsel van het negenmaanden-engagement. Dit blijkt financieel en moreel slecht te hebben gewerkt. Finantieel! Want voor een oogenblik al aangenomen dat onze Haagsche Directie even groote appointementen geeft over *neven* maanden als andere Directien over *twaalf*, moet 't toch vast staan, dat zoo zij, in plaats

van de drie zomermaanden Juni , Juli en Augustus , *niet* te doen arbeiden , het geheele jaar zou doen spelen , zij ook *meer* zou kunnen betalen . Twaalf is drie meer dan negen . Moreel werkt het slecht . Het gezelschap spat drie maanden van het jaar uit elkaâr . De besten nemen rust , de minderen gaan elders tijdelijke verbindtenissen aan en beulen zich af in andere steden . Van studie voor het volgend jaar , van overleg , voorbereiding , keuze voor de wintermaanden , geen sprake . Als men begin September weder bij elkaâr komt is er *table rase* . Meent de Directie alhier , bij uitzondering van alle anderen , dat ze de drie zomermaanden moet rusten ; goed ! maar dan ook die rust gedeeltelijk besteed voor ontspanning , gedeeltelijk voor studie en voorbereiding voor 't aantaand speelsajoen .

Waartoe dient het koninklijk subsidie van *f* 10.000 aan de haagsche Directie ? Waaraan worden de andere bijdragen van een paar leden van onze vorstelijke familie besteed ? Waartoe heeft het Gemeentebestuur *kosteloze* beschikking over zaal , couliesen , accessoires , enz . Is er ééne hollandsche tooneeldirectie in Nederland , die over zooveel finantiele hulpmiddelen te beschikken heeft als hier in den Haag ? We *moesten* het eerste , het beste nationaal tooneelgezelschap hebben ; en helaas wat hebben we nu en waartoe zijn we vervallen ? — Maar we *zullen* , we *kunnen* het krijgen als men blijft volharden met oordeel en beleid op den weg , dien men , den hemel zij dank , eindelijk heeft ingeslagen . Onze hoop is en blijft gevestigd op ons gemeentebestuur , vooral op onzen wakeren Burgemeester en zijn Wethouders , we verwachten van de Haagsche tooneelverbondafdeeling dat ze met takt en voorzichtigheid doortast . We herhalen het , „uit duisternis tot licht !”

Den Haag ,
31 Maart '75 .

Geheel de Uwe ,
P .

EEN STEM UIT DE PROVINCIE.

Wij bewoners der Oostelijke en Noordelijke provinciën van Nederland hooren heel veel over het tooneel spreken, wij lezen er tal van min of meer belangrijke artikelen over, maar wij zien zelden of nooit tooneelstukken opvoeren. Het Haagsche gezelschap heeft ons door een tweetal kunstreizen — laat ik ze liever kasreizen noemen — een tweetal genoeglijke avonden bezorgd en ook Judels heeft ons éénmaal een bezoek gebracht. Ziedaar ons dramatisch kunstgenot. Wij hebben in den vollen zin van 't woord, geleefd van de weinige kruimkens die daar vielen van de tafels onzer meer bevoorrechte broeders in „Holland.”

Daar toch baadt men zich in overvloed. Te Amsterdam bestaan niet minder dan zes of zeven, te Rotterdam twee tooneelgezelschappen, terwijl den Haag mede een eigen troep rijk is. De quantiteit is daar niet alleen voldoende te noemen, maar met 't oog op 't répertoire — men zie o. a. afl. 7 en 11 van dezen jaargang van *Het Nederl. Tooneel* — 't welk bij de voornaamste gezelschappen voor een goed deel uit 't zelfde genre van stukken bestaat, geloof ik niet dat men het gemis van een hunner zoo erg zou gevoelen.

't Is mijn bedoeling echter niet mij te verdiepen in beschouwingen over de al of niet levensvatbaarheid van de Hollandsche gezelschappen. Ik bepaal mij — en dit is 't motief van mijn schrijven — tot de volgende vraag: zou het niet mogelijk zijn een eigen troep voor 't Noorden en Oosten van ons land samen te stellen? Als men Zwolle tot hoofdzetel koos, kon men van hier uit voorstellingen geven, westwaarts te Kampen; noordwaarts te Meppel, Assen, Groningen, Leeuwarden, Sneek; zuidwaarts te Deventer, Zutphen, Arnhem, en voorts te Utrecht. Een goed gezelschap — 't behoeft juist niet het beste uit ons land te zijn! — zou, m. i. te Zwolle, als het over genoemde steden zijn werkzaamheden

uitbreidde, niet alleen kunnen bestaan, maar ook finantieel vrij goede zaken maken. De bezwaren aan 't voortdurend reizen verbonden, zijn voorzeker niet gering te achten maar niet van overwegenden aard. De bestaande gezelschappen toch reizen allen en enkelen op vrij groote schaal.

Of dit denkbeeld voor verwezenlijking vatbaar is, zal door luiden van 't vak beter beoordeeld kunnen worden dan door mij. Mocht een of ander ondernemend directeur er zich door aangetrokken gevoelen, dan zou het hem, naar ik vertrouw, aan sympathie en medewerking van de in onderscheiden der genoemde steden bestaande afdeelingen van het Tooneelverbond niet ontbreken.

Zwolle, Maart 1875.

F. G. VAN PESCH.

TEEKENINGEN VAN DECORATIEN

VOOR DEN

AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG.

Vóór mij liggen uit mijn atlas van Amsterdam twee teekeningen. De eene, met de pen geteekend en met sepia opgewasschen, heeft rechts een verbeterstuk van een voorgevel, en is 49 c. M. lang en 36 c. M. hoog. De tweede, in O. Ind. inkt, een uitvoeriger copie naar de eerste, is 61 c. M. lang en 44 c. M. breed. Beide zijn zeer goed uitgevoerd en geteekend: *Joannes van dreght, inwynt et fecit 1773.*

Achter op de laatste heeft de ontwerper en teekenaar eigenhandig geschreven: *Dese Tekening gemaakt voor de Amsterdamse Schouwburg, verbeeldende de Burgerbuurt en op de selven van Regenten en Hun EDle groot Agbaarheedens Aprobatie ontvangen om te schilderen, sijnde dese Tekening op voorstel van de Arcitext J. (E) de Witten buijte mijn weeten aan zijn edeles hujs door Waldorp gecoppiert en waldorp met een wijnig verandering te schilderen gegeven, gepasseert binnen Amsterdam in October 1773, voor welke behandeling regenten van de bovengenoemde Schouburg mij de moderne Hofzaal gegeven hebben, welke ik ook volgens Aprobatie van hun EDle groot Agbaarheedens geschilderd heb.*

Johannes van Dreght.

Dit zelfde leest men ook op de achterzijde van de eerste teekening, met nog het volgende:

Zijnde deeze Teekening op verzoek van Burgermeesteren vervolgt, om deselve met in 't Netten met Oost-Indischen inkt te Teekenen, welke ook volkoomen geapprobeert is.

zijnde dese Teekening N°. 1.

en de volgende N°. 2.

Op verzoek van Regenten in de volgende teekening de verandering der bovengevel van het Eerste scherm A en in het schutdak (doek?) om de kelder van Nautis B.

Uit de Lijst der oude tooneeldecoratiën voorhanden aan den Amsterdamschen Schouwburg, welke voorkomt op blz. 86 van den *Noord- en Zuid-Nederlandschen Tooneelalmanak voor 1875*, blijkt dat de Hollandsche burgerbuurt door J. Waldorp en de Moderne zaal door J. van Dregt nog aanwezig zijn.

Utrecht.

A. J. NIJLAND.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

AMSTERDAM. — De Tooneelschool telt thans — nadat twee leerlingen wegens ongeschiktheid zijn verwijderd — vijf leerlingen, vier meisjes en één jongen welke nagenoeg allen goede verwachtingen opwekken; terwijl zich weder nieuwe leerlingen hebben aangemeld.

Wanneer men bedenkt dat de Inrichting midden in den gewonen schoolcursus, omstreeks December, is geopend en aan die openstelling toen met opzet weinig ruchtbaarheid werd gegeven, dan bestaat er geen reden om, zooals sommigen doen, zich over dit klein aantal leerlingen te verwonderen of te verontrusten. Integendeel; daar het hier een geheel nieuwe zaak geldt, zal zoodra de goede inrichting der school (waaraan wij niet twijfelen) gebleken is, en naarmate men meer en meer van de noodzakelijkheid eener theoretische opleiding voor den tooneelspelers doordrongen wordt, de Instelling zich zeker allengs van zelf uitbreiden.

ROTTERDAM. Dat de belangstelling in *Vorstenschool* nog niet verflauwd is, kan daaruit blijken dat bij de tiende voorstelling den 23^{en} te Rotterdam gegeven, de zaal weinig minder gevuld was dan bij de 1e opvoering. Behalve te Rotterdam werd Multatuli's drama te Utrecht en te Leiden 2 maal, te Delft, Haarlem en Dordrecht ééns opgevoerd. Den 5^{en} April werd V. te Alkmaar, den 7^{en}, 8^{en} en 9^{en} wordt het te Amsterdam gespeeld.

REPERTOIRE.

's Gravenhage. *Koninkl. Hollandsche Schouwburg*, Directie J. C. Valois.
27 Maart — 28 Mei 1874.

(Vervolg van bladz. 307. Jaarg. 1874 van *het Nederl. Tooneel*.)
Armoede en Grootheid, t. 5. n. h. Hoogd. v. Kotzebue (2 m.); *Gehuwde dienstboden*, bl. 1. fr. Meilhac en Halévy, vert. Rosier Faassen (1 m.); *Montigny*, treusp. 5. Hendrik Harmen Klijn (1 m.); *Zij is niet jaloersch*, bl. m. z. n. h. hoogd. (1 m.); *De koopmans dochter*, oorspr. tooneelsp. 5. P. F. Brunings (1 m.); *Een vergissing*, vaudev. 1. n. h. fr. Monnier en Martin door Rosier Faassen (2 m.); *Een bruidspartij met hindernissen*, bl. 5. hoogd. door Wijnstok (1 m.); *Een stem der natuur*, dram, inleiding Mr. J. E. Banck (2 m.); *Wie niet sterk is moet slim zijn*, bl. 1., 8 taf. Eng. (She stoops to conquer) Oliver Goldsmith vert. door Dr. M. P. Lindo (2 m.); *De oude korporaal of het bivouac von Ulm*, t. 4. voorsp. fr. Dumanoir en Denery, vert. door W. Greeven (1 m.); *Het consigne is snorken*, vaudev. 1. fr. (1 m.); *De voddenraper van Parijs*, 8 taf. voorspel fr. Felix Pyat (1 m.); *De moeder van jufvrouw Angot*, kluchtsp. 3. fr. Aude vert. door Bigot (1 m.); *De Boetvaardige*, (een nieuwe Magdalena) 3 n. h. eng. Wilkie Collins; *De koerier van Lyon of de onschuldig veroordeelde*, geschiedk. drama 5; 7 taf. Moreau, Siraudin en Delacour. vert. door Spoor (1 m.); *De Koopman in oudheden*, bl. m. z. 1. Rosier Faassen (2 m.); *De schoone slaapster in het bosch*, fantastisch kluchtspel (Féerie) 9 taf. m. z. Wijnstok (7 m.); 25 jaren, allegorische voorstelling m. z. Wijnstok (1 m.); *Twee dragonders*, oorspr. tooneelsp. m. z. 1. Bigot (1 m.); *De kinderroofster*, dr. 6 t. voorsp. n. h. fr. Eugène Grangé en Lambert Thiboust (1 m.)

N. B. In dit gedeelte van het tooneeljaar liet de Directie nog tweemaal optreden den zwarten toovenaar *Ben-Ali*; — op Dond. 7 Mei '74 speelden de Vereenigde Tooneelisten van Amsterdam in den Haagschen schouwburg: *Angelo, tyran van Padua*, tr. 5. n. h. fr. Victor Hugo, en *Papa gaf permissie*, vaudev. 1. n. h. fr.

1 October 1874 — 19 Maart 1875. (Sluiting tot na Paschen.)
Titulair, klucht of geen klucht, oorsp. blysp. 3 afd. J. J. Cremer (2 m.); *De hond van den tunman*, oorsp. t. 2. Rosier Faassen (1 m.); *De kinderroofster*, dr. 6. t. voorsp. n. h. fr. Eugène Grangé en Lambert Thiboust (2 m.); *Marcel*, dr. 1. fr. Jules Sandeau en A. Decourelle, vert. door Spoor (3 m.); *De graaf de St. Germain of de duivel te Parijs*, dr. 5. n. h. fr. de la Cour en Lambert Thiboust (3 m.); *Leer om Leer*, bl. m. z. 1. n. h. fr. vert. J. G. Hagen (1 m.); *Nº. 66*, zangsp. 1 n. h. fr. Forges en Laurencin, muziek Offenbach (3 m.); *Wie heeft er een bruid verloren*, volksstuk m. z. 3 of 7 taf. duitsch vert. Rosier Faassen (2 m.); *Fernande*, t. 4. fr. Victorien Sardou vert. Spoor (2 m.); *De oude klerkkooper of een vriend in nood*, bl. m. z. hoogd. (2 m.); *De zieke familie en de kwaakzalver*, bl. m. z. 5 hoogd. G. v. Moser en W. Drost, vert. Spoor (3 m.); *De werkstaking*, oorspr. t. 1. Rosier Faassen naar 'tgedicht van E. Manuel (2 m.); *Twee moeders*, dr. 4. voorsp. vert. Spoor (2 m.); *Snorken is het Consigne*, vaud. 1. n. h. fr. (1 m.); *De schoone slaapster in het bosch*, fantastisch kluchtspel (féerie) 9 taf. m. z. Wijnstok. (1 m.); *Martin de Kruijer*, dr. 3 tijdv. n. h. fr. Cormou en Grangé vert. B. L. (1 m.), *Een lid van het matigheidsgenootschap*, kluchtspel

n. h. hoogd. (2 m.); *De Boetvaardige*, (een nieuwe Magdalena) 3. n. h. eng. Wilkie Collins (1 m.); *Twee dooven*, vaudev. 1. n. h. fr. (1 m.); *Don Cesar de Bazan*, dr. 5. naar het fr. (1 m.); *De kindermid*, zangspel 1. n. h. fr. muziek Offenbach (2 m.); *De Goochelaar*, dr. 4. n. h. fr. vert. v. Beek (1 m.); *Jacques Burke of het goud en de dood*, dr. 5. fransch. Eduard Demougeot vert. v. Beek (3 m.); *De reis naar China*, bl. m. z. 3. n. h. fr. (1 m.); *De gruweldaden van Petermann*, bl. m. z. 1. n. h. fr. vert. Bigot (2 m.); *De vos en de raven*, bl. m. z. 5. n. h. fr. (3 m.); *Balletdanseressen*, toon. 5 of 12 taf. n. h. hoogd. (fragment uit roman van Hackländer, Europeesch slavenleven) vert. Spoor (4 m.); *Mevrouw slaapt*, vaudev. 1. n. h. fr. Faassen, (4 m.); *Robert en Bertrand of de lustige vagebonden*, bl. m. z. 4. afd. 5 taf. n. h. hoogd. G. Rader vert. J. H. Aalbers (1 m.); *Wie het laatst lacht* . . . bl. 1. n. h. hoogd. M. Knauff vert. F. C. C (8 m.); *Gijsbrecht van Amstel*, treursp. 5 Joost van den Vondel (1 m.); *Bruiloft van Kloris en Roosje*. kluchtsp. m. z. (1 m.); *Oud bij oud en jong bij jong*, bl. m. z. 4. bewerkt door Rosier Faassen (1 m.); *Het Pruisische hof onder Fred. Wilhelm I*, hist. t. 5 of 7 taf. n. h. hoogd. (Zopf u Schwert) Karl von Gützkow vert. C. v. Beek (2 m.); *De advocaat der armen*, dr. 9 taf. n. h. hoogd. (2 m.); *Maria Antoinette*, hist. dr. 5 voorsp. en nasp. Paul Giacommetti uit h. fr. vert. Spoor. (1 m.); *Aschepoetsjer of 't Glazenmülfje*, toover. kluchtsp. m. z. 5. 9 taf. Wijnstok (1 m.); *De speler of Revengé* (lees: *Revanché*) Praag! t. 5. 8 taf. n. h. hoogd. W. A. Iffland vert. Spoor (3 m.); *Ali Baba of de 40 dieven*, kluchtig dr. (?) n. h. fr. Gebrs. Cogniard vert. B. L. (1 m.); *De effectenkramer of zoo gewonnen zoo geronnen*, volksstuk m. z. hoogd. Kalisch vert. Rosier Faassen (2 m.); *De oude kassier*, oorspr. t. 4. Rosier Faassen, bekroond in de internat. prijskamp te Antwerpen 1874 (2 m.); *De verloting van een jongejuifvrouw*, zangspel 4 n. h. fr. Jaimefils en H. Crémieux, muziek Offenbach (2 m.); *Mijnheer Lafleur of knecht en minnaar*, vaudev. 1. n. h. fr. (1 m.); *De debutant*, bl. n. h. fr. Wijnstok (1 m.); *Een bruidspartij met hindernissen*, bl. m. z. 5. n. h. hoogd. Wijnstok (1 m.); *De broederband*, dram. schets 1. Rosier Faassen (herinnering aan de plechtige overbrenging der overblijfselen van de holl. verdedigers van de Citadel v. Antwerpen) (1 m.); *De koopman in ouden heden*, bl. m. z. 1. Rosier Faassen (1 m.); *Roodkapje of Pluto als Wolf*, fant kluchtspel 7 taf. voor- en naspel m. z. Wijnstok (1 m.); *De erfenis*, t. 1. n. h. hoogd. Kotzebue (2 m.); *De Voddenraper van Parijs*, dr. 8 taf. voorsp. n. h. fr. Felix Pyat (1 m.); *De vrouw van Pajlas*, dr. 6. n. h. fr. Xavier de Montépin vert. Spoor (1 m.); *Armoede en grootheid*, t. 5. n. h. hoogd. van Kotzebue (2 m.); *Het welbewaakte kind*, vaud. 1. n. h. fr. (2 m.); *De Schipbreuk der Medusa*, t. 5 (1 m.); *De roman van een arm edelman*, t. 7 taf. Feuillet (2 m.).

Amsterdam. *Stads Schouwburg*. Directie Albregt en v. Ollefen, 9 Januari — 20 Maart 1875.

De Alpenkoning en de Menschenhater, tooversp. 9 taf. naar Raymond door W. N. Peypers (3 m.); *Mijn Leopold*, bl. 6. naar L'Arronge door C. Hoving (6 m.); *Het zangersfeest*, bl. 3. naar G. v. Moser door B. Lamot (4 m.); *Teruggekeerd*, oorspr. t. 5 door G. Keller (2 m.); *de Militaire Willemsorde*, oorspr. dram. schets door Rosier Faassen (4 m.); *De Verzoening of de Broederdriest*, t. 5. Kotzebue (2 m.); *Dat was ik*, bl. 1. naar het Hoogduitsch (4 m.); *Jansen de Ongeluksvogel*, bl. 6 taf. naar het hoogduitsch (Peck-Schulze) (6 m.); *In het voorvertrek van den Minister*, bl. 1 Rudolf Hahn (2 m.); *Hamlet*, tr. 5 naar Ducis door A. J. Zubli (2 m.); *'s Naasten Huisvrouw*, bl. 3 naar J. Rosen (3 m.); *Uitgaan*. bl. 4 door Glanor (2 m.); *De Goudboer*, t. 4 naar Birch-Pfeiffer door C. H. Hoving (1 m.); *Beatrix* t. 5 naar E. Legouvé (1 m.); *Een amsterdamsche winteravond*, oorspr. geschiedk. tafreef 2. Mr. J. v. Lennep (3 m.); *Nacht en Morgen*, t. 9 taf. Birch-Pfeiffer (1 m.); *Marijtn de Loods van Plymouth—Hoe*, dr. 5 naar het Engelsch door A. R. Slous (7 m.);

Amsterdam, *Vereenigde tooneelisten*. Directie Stumpff en Veltman. 9 Januari — 20 Maart 1875.

De Vampier, dr. 7 taf. Jules Dornay (6 m.); *Katharina Howard*, t. 5 naar Dumas door A. v. Ray (2 m.); *Lodewijk XI te Peronne*, t. 12 taf. naar v. Auffenberg door L. J. Veltman (4 m.); *De Eer der Familie* t. 5, naar het fransch (2 m.); *Graaf Lugarto*, dr. 5 naar E. Sue door L. J. Veltman (2 m.); *Een bittere Pil*, oorspr. bl. 3 door J. v. Maurik Jr. (1 m.); *Papa gaf permisie*, bl. 1. naar het hoogduitsch door Mr. C. T. v. d. Bruggen (1 m.); *De Lady van Worsley-Hall*, t. 5 naar Birch-Pfeiffer (1 m.); *De Vrouw in 't Wit*, dr. 5 taf. naar Birch-Pfeiffer door C. J. Roobol (5 m.); *Maria Stuart*, dr. 5 naar Schiller door J. J. L. ten Kate (5 m.); *John Walker*, dr. 5 naar E. Nus, A. Brot en Ch. Lemaitre door C. H. H. R. (5 m.); *Een diplomaat der oude school*, bl. 3 naar Hugo Müller door Mr. C. T. v. d. Bruggen (1 m.); *In de wachtkamer der 1e klasse*, bl. 1 naar Hugo Müller door J. Roijaards (1 m.); *De kaartlegster*, dr. 5. naar V. Sejour door C. J. Roobol (2 m.); *De zeekapitein*, t. 5 naar Bulwer door Mr. J. v. Lennep (1 m.); *De Ideën van Mevr. Aubray*, t. 4 naar Dumas door J. M. Anne (1 m.); *Neushoorn en Snavel*, bl. 1 naar het hoogduitsch door L. J. Veltman (2 m.); *De Watermolen aan de Vlierbeek*, oorspr. dr. 4. door Emile Scipgens. (2 m.);

Gent, *Minard Schouwburg*. Directie J. Fauconnier. 17 Januari — Maart 1875.

Mast en Daneels, oorspr. dr. 5. N. Destanberg (1 m.); *A zoo'ne klont*, oorspr. bl. m. z. 1. H. v. Peene (1 m.); *Vriend Kobus*, oorspr. bekr. t. 2. Em. v. Goethem (2 m.); *De losbol*, bl. m. z. 3. n. h. fr. (2 m.); *De verdwaling van 'nen wandelstok en van 'nen parapluie*, kluchtsp. 1 (1 m.); *Het gebed der schipbreukelingen*, gr. dr. 5 (1 m.); *Hoe schoon is de natuur*, oper. 1. (1 m.); *Een man in de wol*, bl. 1. (1 m.); *Een koopman in kinderspeelgoed*, vervaamscht bl. 1. (1 m.); *Schampavie of de 3 sleutels*, bl. 1. (1 m.); *De bastaard of de familie Duversy*, t. 4. Touroude (1 m.); *Typen*, oorspr. t. 3. B. Block (2 m.); *De dienstboden*, bl. m. z. 3. n. h. fr. Grangé en Deslandes, vert. door Destanberg (2 m.); *De nieuwjaarsnacht*, t. 1. Benedix vert. door v. Goethem (1 m.). *Het schoone oestermisje*, t. m. z. 3 (1 m.); *Louissette de Liedjeszangster*, bl. m. z. 2. (1 m.); *Robert en Bertram of de lustige vagebonden*, kluchtsp. m. z. 5. (2 m.); *Marie Antoinette*, histor. dr. 6. (1 m.); *Lena*, oorspr. dr. 5. Delcroix (1 m.); *Tè zijn of niet te zijn of de schilderswinkel*, kluchtsp. 1. (1 m.); *Een oorveeg*, bl. m. z. 1. (1 m.); *Burger en Edelman*, t. 3. (1 m.); *De postiljon van Maria-Theresia*, bl. m. z. 1. (1 m.); *Frou-Frou*, t. 5, Meilbac en Hal vy (1 m.); *Koekeloerke*, bl. m. z. 1. (1 m.); *De geitenmelk*, bl. m. z. 1. (1 m.); *Op water en brood*, bl. m. z. 1. (1 m.).

BIBLIOGRAFIE.

- Heinrich Laube. Das Wiener Stadt-Theater. (Leipzig, Weber).
Karoline Bauer. Komödianten-fahrten. Erinnerungen und Studien. Herausgegeben von Arnold Wellmner. (Berlin, Hofbuchdruckerei).
Ernest Legouvé. M. Samson et ses élèves. (Paris, J. Hetzel et Co).
W. Clark Russell. Representative Actors. (London, F. Warne en C^o).
J. ter Gouw. Jan Klaassen (in zijn *Amstelodamiana*. 2e druk. II deel 8e boek. (Amsterdam, C. L. Brinkman).
Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneel-almanak voor 1875, onder redactie van N. Donker. (Amsterdam, G. Theod. Bom.).
-

- Dr. J. ten Brink. Vorstenschool van Multatuli. (*De Nederl. Spectator* 1875 n°. 11).
Martin Kalf. Welstand op het tooneel. V. Het masker. (*Kunstbode*. 1875. n°. 5).
H. L. Berckenhoff. Tooneelkout. I. (*Onze Tolk* 28 Febr. 1875).
A. J. Servaas van Rooijen. Uit het parterre. (*Nederland*. Maart 1875).
Dr. J. van Vloten. Een achttiendeuwsch maatschappelijk leerdicht in tooneelvorm. (*Kunstbode* 1875 n°. 6)
Peter Benoit. Onze nationale dramatische muziek. (*De Vlaamsche Kunstbode*, 15 Maart 1875).
George Hiltl. Theodor Döring. Eine Skizze seines Lebens und Wirkens. (*Die Gegenwart*, 31 Januari, 6, 13, 27 Februari, 6 Maart 1875).
Gustav Schneider. Die neue Pariser Oper. (*Deutsche Warte*. VIII. 4 en 5.)
Charles Grant. Shakespeare und die Dichter seiner Zeit. (*Preuss. Jahrbücher*. Maart 1875).
Ferd. von Hellwald. Die neue Theaterschule in Amsterdam. (*Magazin f. d. Liter. d. Auslands* 1875. n°. 3).
Hamlet at home and abroad. (*Temple Bar*. Maart 1875).
Adolphe Jullien. La comédie à la cour de Louis XVI, le Théâtre de la reine à Trianon. (*Revue de France* 31 Januari en 28 Februari 1875).
-

INHOUD VAN DEN VIERDEN JAARGANG.

Jaarverslag van het Nederlandsch Tooneelverbond over 1873/1874	1
Prijskampen van declamatie, door Joz. van Hoorde	17
<i>Vorstenschool</i> , door Mr. J. N. van Hall	22
Verslag der 4e Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Tooneelverbond	33
Eene repetitie onder Eckhof	55
„De Tooverhoed”, door Slingervoet Ramondt	57
De Critiek en Mej. Krüseman, door Mr. J. N. van Hall	60
De Critiek en Mej. Krüseman, door J. H. Rössing	76
M ^{lle} Agar in de rol van Camille, door A. C. Loffelt	81
Tooneelbespiegelingen, door Robin Hoedt	113
De Dood der Graaven Egmond en Hoorne, door J. H. Rössing	122
In den tempel der kunst in de hoofdstad, door T. H. de Beer	129
<i>Die beiden de Witt</i> , door Ferd. von Hellwald	138
Iets over applaudisseeren en fluiten.	140
Twee onuitgegeven brieven van J. Punt, door J. H. Rössing	145
Wenken voor tooneelspelers, door een Vakgenoot.	149, 161
Multatuli over het Tooneelverbond	159
Achter de Schermen.	165
Een stem uit de provincie, door F. G. van Pesch.	198
Teekeningen van decoratiën voor den Amsterdamschen schouwburg, door A. J. Nyland	200

Tooneelkroniek:

Amsterdam, door Martin Kalff	6, 40, 65, 101, 180
Antwerpen, door Signore	49, 97
Dordrecht, door A. C. Loffelt.	153
Gent, door Joz. van Hoorde	89
Gorinchem, door v. M.	92
Den Haag	191
Rotterdam, ...	29, 177
Utrecht, door Mr. J. N. van Hall	12
Uit de Provincie, door Flamingo	23
Mina Krüseman als Louise van Amerongen in den Rotterdam- schen Schouwburg, door Dramatophilos	71
De eerste voorstellingen van <i>Vorstenschool</i> , door Mr. J. N. van Hall	170
Berichten en Mededeelingen	15, 47, 95, 109, 142, 159, 201
Repertoire	48, 112, 202
Bibliografie.	64, 128, 265
